

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

**T.C. SOFYA BÜYÜKELÇİLİĞİ
TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ**

**BULGARİSTAN'IN GENEL EKONOMİK DURUMU VE
TÜRKİYE İLE EKONOMİK-TİCARİ
İLİŞKİLERİ
(2017-2018)**

**AĞUSTOS 2018
SOFYA**

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM I	7
GİRİŞ	7
ÜLKE HAKKINDA GENEL BİLGİLER	8
Ülke Kimliği	8
Ülkenin Kısa Tarihçesi	9
Siyasi ve İdari Durum	9
Yasama	9
Yürütme	10
Yargı	10
Coğrafi Bilgiler ve Nüfus	11
Coğrafi Konumu, Yer Şekilleri, Akarsular ve Göller, İklim, Bitki Örtüsü	11
Nüfus	12
Temel Demografik Göstergeler	12
Nüfusun Etnik ve Dinsel Dağılımı	13
Nüfusun Satın Alma Gücü	13
Bulgarların Hayattan Memnuniyeti	14
İnternete Erişim ve İnternet Kullanımı	14
Çalışma ve İşgücü	16
Eğitim	20
Sosyal Güvenlik	22
Sosyal Göstergeler	23
GENEL EKONOMİK DURUM	25
Genel Durum	25
İş Yapma Ortamı Göstergeleri	31
2018 Yılı İlk Çeyreği Göstergeleri	33
2017 Yılında ve 2018 Yılında İlk Aylarında Ekonomiyi Etkileyen İç ve Dış Olaylar	35
İç Olaylar	35
Dış Olaylar	36
Bulgaristan Ekonomisine İlişkin Beklentiler	36
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE DIŞ TİCARET	38
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	38
Dış Ticaret	40
Dış Ticaret İstatistikleri	46
BULGARİSTAN EKONOMİSİNİN SEKTÖREL BAZDA DEĞERLENDİRMESİ	49
Tarım	49
Genel Durum	49
Organik Tarım	51
Bulgaristan Tarım Sektöründe Temel Sorunlar	52
2018 Yılında Tarım Sektörüne Finansman İmkanları	52

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Sanayi	53
Ulaştırma ve Telekomünikasyon	56
Ulaştırma	56
Karayolu Ulaştırması	56
Demiryolu Ulaştırması	60
Limanlar	62
Havayolu Ulaştırması	65
İntermodal Terminaller.....	65
Telekomünikasyon.....	66
Hizmetler	67
Bankacılık	67
Turizm.....	69
Sigortacılık.....	69
Enerji	70
Bulgaristan'ın Enerji Sektörüne Genel Bir Bakış	70
Enerji Piyasasının Serbestleştirilmesi	72
Gerçekleştirilmesi Öngörülen Enerji Projeleri.....	74
Türkiye-Bulgaristan Doğal Gaz Bağlantı Hattı (ITB):	74
Bulgaristan-Yunanistan Doğal Gaz Bağlantı Hattı	74
Bulgaristan-Sırbistan Doğal Gaz Bağlantı Hattı.....	75
Balkan Doğal Gaz Dağıtım Merkezi.....	75
Doğal Kaynaklar ve Madencilik	75
Para ve Sermaye Piyasaları	76
Perakende Sektörü	77
Franchising.....	79
AR-GE ve Yenilikler.....	79
BÖLÜM II.....	82
TÜRKİYE İLE EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ.....	82
Ekonomik İlişkilerin Genel Durumu	82
Ticari İlişkilerin Genel Durumu	83
Bulgaristan'daki Türk Müteahhitlik Hizmetleri.....	90
Bulgaristan'daki Türk Yatırımları	90
İKİLİ ANLAŞMA VE PROTOKOLLER, KEK TOPLANTILARI	94
YATIRIM VE TİCARET İLİŞKİLERİNDE BİLİNMESİ GEREKEN GENEL KONULAR	95
Bulgaristan'da İş Yapmak İsteyenler İçin Pratik Bilgiler.....	95
Vergiler	95
Bulgaristan'da İş Kurma Prosedürü	95
LTD şirket (OOD) kuruluşu için başvuruda gerekli olan belgeler	96
Anonim şirket (AD) kuruluşu için başvuruda gerekli olan belgeler	97
Bulgaristan'da yabancı bir şirketin şube açması	98
Bulgaristan'da yabancı bir şirketin temsilcilik açması	98

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

<i>Bulgaristan'da iş yapma maliyeti</i>	99
<i>Elektrik ve Su</i>	100
<i>Ücretler</i>	100
<i>Kira ve Satış</i>	101
<i>Akaryakıt Fiyatları</i>	102
<i>Dikkat Edilmesi Gereken Diğer Hususlar, Görüş ve Öneriler</i>	102
<i>Yabancıların Yasal Statüleri</i>	102
<i>Yabancıların Bulgaristan'a Girişleri</i>	103
<i>Oturma İzinleri</i>	104
<i>Oturma İzni Türleri</i>	104
<i>Orta Vadeli İkamet İzinleri Verilmesinde En Sık Rastlanılan Durumlar</i>	104
<i>Uzun Vadeli Oturma İzinleri Verilmesinde Aranılan Genel Koşullar</i>	105
<i>Daimi Oturma İzni Verilmesinde En Sık Rastlanılan Durumlar</i>	105
<i>Oturma İzni Başvurularında Aranılan Genel Belgeler</i>	106
<i>Çalışma İzinleri</i>	106
<i>Genel Durum</i>	106
<i>Genel Kurallarda İstisnalar</i>	109
<i>Yabancıların İstihdam Edilmesi İçin Çalışma İzninin Gerekli Olmadığı Durumlar</i>	115
<i>Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Bulgaristan'a Giriş ve Bulgaristan'dan Transit Geçişlerinde Tabi Oldukları Düzenlemeler</i>	116
<i>Genel Olarak Gümrük Vergileri</i>	116
<i>Vergilere İlişkin Uygulamalar</i>	116
<i>Türkiye ile Bulgaristan arasında çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması</i>	116
<i>Kurumlar Vergisinden Muafiyet</i>	116
<i>Gelir Vergisi Uygulamaları</i>	117
<i>KDV Uygulamaları</i>	118
<i>Genel Olarak Ticari Uygulamalar: İthalat Denetimleri, İzinleri ve Sertifikasyon Gereklere</i>	119
<i>Genel Durum</i>	119
<i>İthalatta aranılan standartlar, teknik gerekler ve sertifikalar</i>	121
<i>Bulgaristan'da ithalat aşamasında ve transit geçişlerde sıkça sorun yaşanan ürünler ve konular ile bunlara ilişkin dikkat edilmesi gereken hususlar</i>	121
<i>Tarım Ürünü İthalatı ve Bitki Sağlığı Kontrolleri</i>	122
<i>Veterinerlik Kontrolleri</i>	122
<i>Yaş Meyve ve Sebze İthalatı</i>	122
<i>Bulgaristan'ın Savunma ile İlgili Ürün ve Çifte Kullanımı Olan Ürün ve Teknoloji İhracatının Kontrolüne İlişkin Mevzuatı</i>	123
<i>Bulgaristan Sınır Kapılarında Marka Tescil Kontrolleri</i>	123
<i>Bulgaristan'da Piyasa Denetimi</i>	124
<i>Yatırım Teşvikleri, Destek Veren Kuruluşlar</i>	124
<i>Gayrimenkul Yatırımı</i>	134
<i>Avrupa Birliği Fonları</i>	134

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

<i>Kamu İhaleleri</i>	136
<i>Serbest Bölgeler ve Sanayi Bölgeleri</i>	138
<i>Serbest Bölgeler</i>	138
<i>Ruşuk (Ruse) Serbest Bölgesi</i>	139
<i>Filibe (Plovdiv) Serbest Bölgesi</i>	139
<i>Vidin Serbest Bölgesi</i>	140
<i>Burgaz Serbest Bölgesi</i>	140
<i>Svilengrad Serbest Bölgesi</i>	141
<i>Dragoman Serbest Bölgesi</i>	141
<i>Sanayi Bölgeleri</i>	141
<i>Başlıca Basın-Yayın Kuruluşları, Radyo ve Televizyon Kanalları</i>	143
<i>TV Kanalları</i>	143
<i>Radyo Kanalları</i>	143
<i>Gazeteler</i>	143
<i>Dergiler</i>	143
<i>Firma veri tabanları/ticari kataloglar</i>	144
<i>YIL İÇİNDE AÇILAN FUARLAR</i>	145
<i>BELLİ BAŞLI EKONOMİK VE TİCARİ KURULUŞLAR, PORTALLER, RESMİ KURUMLAR</i>	147
<i>Belli Başlı Kuruluşlar</i>	147
<i>Bulgaristan Sanayi Odası (Bulgarian Industrial Association – BIA)</i>	148
<i>Avrupa Yatırım Bankası</i>	150
<i>Dünya Bankası</i>	150
<i>Türk İşadamları v.b. Derneklerinin İsim, Adres, Telefonları</i>	151
<i>Bulgaristan'daki Mesleki Kuruluşlar</i>	151
<i>AB Fonları ile İlgili Web Sayfaları</i>	152
<i>Belli Başlı Ekonomi ve Haber Portalleri</i>	152
<i>Bulgaristan'da Bazı Resmi Kurumların Web Siteleri</i>	153
<i>Diğer Resmi Kurumlar</i>	153
<i>Türkiye Cumhuriyeti Bulgaristan Temsilcilikleri</i>	154

TABLolar

Tablo 1 Bulgaristan Hakkında Genel Bilgiler.....	8
Tablo 2 Parlamentoda Parlamenter Gruplar İtibariyle Milletvekili Dağılımı	9
Tablo 3 Bulgaristan Hükümeti ve Hükümette Görev Dağılımı	10
Tablo 4 Bölgesel Bazda 31 Mart 2018 İtibariyle İşsizlik Oranı, İşsiz Sayısı ve Boş İş Yerleri ile 2018 İlk Çeyrek Ücretleri	17
Tablo 5 2017 Yılında Bulgaristan'da Aylar İtibariyle Faal İşgücünün Sektörel/Kamu – Özel Sektör Dağılımı	18
Tablo 6 Bir Çalışan İçin Ödenmesi Gereken Zorunlu Sigorta/Vergiler Tablosu	22
Tablo 7 Bulgaristan'ın Sosyal Göstergeleri	23
Tablo 8 2018 Uyumlu Resmi Tatil Günleri.....	23
Tablo 9 Bulgaristan Ekonomik Göstergeleri.....	24
Tablo 10 Bulgaristan'ın 2016 Yılında Finans Sektörü Haricinde Yapısal Bazlı Temel Ekonomik Göstergeleri	26
Tablo 11 2014-2017 Yıllarında Bulgaristan'ın Gayri Safi Katma Değerinin Sektörel Dağılımı	28
Tablo 12 2018 Doing Business Sıralamasında Bulgaristan'ın İlk On Ülke ve Türkiye ile Kıyaslaması	32
Tablo 13 Bulgaristan'a En Çok Yatırım Yapan İlk 20 Ülkenin 2015-2017 Döneminde Yıllık Yatırımları ve 2017 Yılı İtibariyle Bulgaristan'daki Birikimli Yatırımları	40
Tablo 14 2007-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Yıllık Ticareti	46
Tablo 15 2013-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İthalatı.....	46
Tablo 16 2013-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İhracatı	47
Tablo 17 2017 Yılında Bulgaristan'ın En Çok İhracat ve İthalat Yaptığı 10 Ülke	48
Tablo 18 2017 Yılında Bulgaristan'ın Ülke ve Mal Gruplarına Göre İthalatı ve İhracatı	48
Tablo 19 2010-2017 Yıllarında Bulgaristan'da Tarımsal Üretim Sektörel Dağılımı.....	50
Tablo 20 Nihai Tarımsal Üretime En Çok Katkı Sağlayan Ürünler.....	51
Tablo 21 Yıl Sonu İtibariyle Bulgaristan'da Organik Tarımla İştilgal Eden Çiftçi Bilgileri	51
Tablo 22 2017 Yılında Aylık Sanayi Üretim Endeksleri	55
Tablo 23 Bulgaristan Karayolları	56
Tablo 24 Yapımı Öngörülen Yollar	59
Tablo 25 Bulgaristan'da Demiryolu Transit Mesafeleri	61
Tablo 26 2017 Yılında Bulgaristan'a En Çok Turistin Geldiği 10 Ülke	69
Tablo 27 Bulgaristan Menkul Kıymetler Borsası Endeksleri.....	76
Tablo 28 Bulgaristan'da En Çok Satış Yapan Perakende Zincirleri.....	78
Tablo 29 Sofya'da Küçük Mağaza Kira Fiyatları	79
Tablo 30 2006-2015 Döneminde Bazı Ülkelerin AR-GE Harcamalarının GSYİH'ya Oranı.....	80
Tablo 31 2016 Yılında Bilimsel Alan ve Sektörler İtibariyle Bulgaristan'da Ar-Ge Harcamaları.....	81
Tablo 32 Bulgaristan'ın Seçilmiş Avrupa Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Kredi Notu	83
Tablo 33 2007-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye ile Yıllık Ticareti	85
Tablo 34 2013-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye'den 4'lü GTİP Bazında İthalatı.....	86
Tablo 35 2013-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye'ye 4'lü GTİP Bazında İhracatı	87
Tablo 36 Bazı AB Ülkelerinde Karşılaştırmalı Kurumlar ve Gelir Vergisi Oranları	95
Tablo 37 Bulgaristan'da Elektrik Fiyatları	100
Tablo 38 Çalışma İzni Prosedürleri.....	107
Tablo 39 Yatırım Sınıflarını Belirleyen Kriterler	126
Tablo 40 Yatırım Teşvikleri Kanunu Çerçevesinde Sağlanan Destekler	128
Tablo 41 Bulgaristan Ekonomi Bakanlığı'nın Yıllar İtibariyle Yatırım Destekleri İçin Bütçesi.....	130
Tablo 42 Bulgaristan'ı Seçmiş Olan Önde Gelen Global Yatırımcılar	133
Tablo 43 Bulgaristan'da Düzenlenen Önemli Fuarlar	145
Tablo 44 Bulgaristan'da Belli Başlı Fuar Organizatörleri	146

ŞEKİLLER

Şekil 1 Yıllar İtibariyle Yüksek Öğrenim Kurumlarında Öğrenim Gören Yabancı Öğrenciler	21
Şekil 2 Satın Alma Gücü Standartlarına Göre 2017'de Kişi Başına Gerçek Bireysel Tüketim	25
Şekil 3 2010-2017 Döneminde Cari Fiyatlarla Bulgaristan GSYİH'sı ve GSYİH Büyüme Oranları	27
Şekil 4 2010-2017 Döneminde Bileşenlerin GSYİH'ya Katkısı	27
Şekil 5 2017 Yılında Ürün Grupları Bazında Fiyat Değişimi	28
Şekil 6 2010 – Mart 2018 Döneminde Bulgaristan'ın Kamu Borcu Yapısı ve Borcun GSYİH'ya Oranı	29
Şekil 7 2010-2017 Döneminde Sektörler İtibariyle Bulgaristan'ın Gayri Safi Dış Borcu	30
Şekil 8 2010-2017 Döneminde Bulgaristan Ödemeler Bilançosu Bileşenleri.....	30
Şekil 9 Bulgaristan'ın Uluslararası Sıralamalarındaki Yeri	31
Şekil 10 Seçilmiş Bazı Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinin 2017 Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranları	36
Şekil 11 2017 Yılı Sonunda Bulgaristan'da Birikimli DYY'nin Sektörler İtibariyle Dağılımı	39
Şekil 12 2007-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Dış Ticareti	41
Şekil 13 2017 Yılında Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İthalatı	42
Şekil 14 2017 Yılında Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İhracatı.....	43
Şekil 15 2017 Yılında Bulgaristan'ın en Büyük İthalat Partnerleri.....	44
Şekil 16 2017 Yılında Bulgaristan'ın en Büyük İhracat Partnerleri	45
Şekil 17 Yıllar İtibariyle Kayıtlı Tarımsal Üretici Sayısı.....	49
Şekil 18 2017 Yılında Genel Sigorta Prim Gelirlerinin Dağılımı	70
Şekil 19 Bulgaristan'da Enerji Üretim Yapan Üretiminin Yapısı	72
Şekil 20 2007-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye İle Yıllık Ticareti.....	84
Şekil 21 2018 Yılında İlk Çeyreğinde Sektörlere Göre Ortalama Aylık Ücretler	101

HARİTALAR

Harita 1 Bulgaristan Jeopolitik Haritası	7
Harita 2 Bulgaristan Fiziki Haritası	11
Harita 3 Bulgaristan Üzerinden Geçen Pan-Avrupa Transit Koridorları.....	57
Harita 4 Bulgaristan Demiryolu Haritası.....	60
Harita 5 Tuna Bölgesinin Lojistik Potansiyeli	64
Harita 6 Bulgaristan'da Belli Başlı Türk Yatırımları.....	91
Harita 7 Belediyeler İtibariyle İşsizlik Oranı	117

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu rapor, T.C. Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği tarafından T.C. Ticaret Bakanlığı'nca belirlenen format çerçevesinde Bulgaristan ve çeşitli uluslararası kaynaklardan elde edilen verilere dayanılarak hazırlanmıştır. Rapor, Bulgaristan hakkında tarih, coğrafya, siyaset ve nüfus gibi konularda genel bilgileri içerirken yoğun olarak sektörleriyle, ticari ve yatırım potansiyeliyle ve mevzuatıyla Bulgaristan ekonomisini irdelemektedir. İçerdiği bilgiler Türk işadamlarının daha çok uygulamaya dönük ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla derlenmiştir.

Rapor hazırlanırken Ağustos 2018 itibarıyla en güncel bilgiler derlenmeye çalışılmıştır. Daha güncel ve detaylı bilgilere T.C. Ticaret Bakanlığı internet sitesi, dış ilişkiler bölümü, Bulgaristan ülke profili, müşavirlik raporları sayfasından ulaşılabilmektedir.

Harita 1

Bulgaristan Jeopolitik Haritası

ÜLKE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Ülke Kimliği

Tablo 1

Bulgaristan Hakkında Genel Bilgiler

Devletin adı	Bulgaristan Cumhuriyeti
Başkenti	Sofya
Yönetim biçimi	Parlamentar Cumhuriyet
Resmi dili	Bulgarca
Alfabeti	Kiril alfabesi
Cumhurbaşkanı	Rumen Radev
Başbakan	Boyko Borisov
Dinsel dağılım	Ortodoks Hristiyan (% 78), Müslüman (% 10)
Para birimi	leva (BGN), 1 leva=100 stotinki
Ölçü sistemi	Metrik
Üyesi olduğu uluslararası kuruluşlar	AB, NATO, BM, IMF, WTO, Dünya Bankası vs.
Sabit döviz kurları	leva/euro – 1,95583
Yüzölçümü	110 993 km ²
Nüfus (2017)	7 050 034
Kadın	3 627 625
Erkek	3 422 409
Kentsel nüfus	% 73,5
Ortalama yıllık nüfus artışı (‰)	- 7
Nüfus yoğunluğu (kişi /km ²)	64
Mesai saatleri ve günleri	9.00-17.30 – Pazartesi-Cuma
Haftalık çalışma saati (Ortalama)	40
Büyük kentler ve limanlar	Sofya, Filibe (Plovdiv), Varna (liman), Burgaz (Burgas, liman), Rusçuk (Ruse, liman), Eski Zağra (Stara Zagora), Plevne (Pleven)
Türkiye ile saat farkı	Yaz döneminde yok, kış döneminde 1 saat geride
Uluslararası telefon kodu	+359

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Ülkenin Kısa Tarihçesi

Bulgaristan'ın ilk sakinleri Hint-Avrupa kökenli bir kavim olan Traklar'dır. Milatla birlikte bu topraklar önce Roma İmparatorluğu daha sonra da Bizans İmparatorluğu hakimiyetine girmiştir. M.S. 7. yüzyılda bu topraklara yerleşen Bulgar kavim, Slavlar ve Traklar ile birlikte bu bölge üzerinde Bulgaristan'ın başlangıcı sayılan Bulgar Devleti'ni kurmuştur. İdareci sınıfını oluşturan kavim bir süre sonra Slav dilini, 9. yüzyıldan itibaren de Hristiyanlığı kabul etmiştir.

14. yüzyılda Türklerin Rumeli'ye geçmesinin ardından bağımsızlıklarını yitirerek Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemeye başlaması ve Çarlık Rusya'sının da desteğiyle, Balkanlar'ın tümünde olduğu gibi Bulgaristan'da da bağımsızlık hareketi başlamıştır. Osmanlı-Rus Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ı 1878 yılında içişlerinde bağımsız prenslik olarak, 1908 yılında ise tam bağımsız Çarlık olarak tanımıştır.

Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlılarla aynı cephede savaşa katılan Bulgaristan, İkinci Dünya Savaşı'na da Almanya saflarında katılmış ve her iki savaştan da yenilgiyle çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Balkanlar'da ilerleyen Sovyet ordusunun da yardımıyla Georgi Dimitrov önderliğinde sosyalist rejime geçen ülke, soğuk savaş yıllarında Varşova Pakti'nin üyesi olmuştur.

Doğu Bloku'nun yıkılmasıyla birlikte 1989 yılından sonra ülke, demokratik bir düzene ve serbest piyasa ekonomisine geçmiştir. 2 Nisan 2004'te NATO'ya, 1 Ocak 2007 tarihinde ise AB'ye üye olmuştur.

Siyasi ve İdari Durum

Bulgaristan Cumhuriyeti üniter bir devlettir. Ülke, toplam 264 belediyenin yer aldığı 28 idari bölgeye ayrılmıştır.

Yasama

Tablo 2

Parlamentoda Parlamenter Gruplar İtibariyle Milletvekili Dağılımı (44.Ulusal Meclis)

Parlamentoda Parti Grupları	Milletvekili Sayısı
Bulgaristan'ın Avrupai Gelişimi için Vatandaşlar (GERB)	95
Bulgaristan için Bulgar Sosyalist Partisi (BSP)	80
Birleşmiş Yurtseverler	27
Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH)	25
Volya	12
Parti üyeliği olmayan milletvekilleri	1

Kaynak: Bulgaristan Parlamentosu

Yasama organı 4 yıllığına seçilen 240 üyeli Parlamentodur. Parlamento, Cumhurbaşkanı'nın hükümeti kurmakla görevlendirdiği Başbakan'a ve onun teklifiyle Bakanlar Kurulu üyelerine güvenoyu veya güvensizlik oyu verir.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Yürütme

Yürütme, doğrudan seçimle işbaşına gelen Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşur. Cumhurbaşkanı beş yıllık süreyle seçilir. Halihazırdaki Bulgaristan Cumhurbaşkanı Rumen Radev, 13 Kasım 2016 tarihinde gerçekleşen seçimlerde Cumhurbaşkanı seçilmiştir ve 22 Ocak 2017 tarihinde görevi bir önceki Cumhurbaşkanı Rosen Plevneliev'den devralmıştır.

26 Mart 2017 tarihinde gerçekleşen erken genel seçimleri GERB partisi kazanmış olup 4 Mayıs 2017 tarihinde „Borisov III” olarak da anılan yeni kabine kurulmuştur. Tek başına iktidar olmak için yeterli milletvekili sayısına sahip olmayan GERB, Birleşmiş Yurtseverler ile koalisyon kurmuştur. 233 milletvekilinin katıldığı oylamada 100 olumsuz oya karşılık 133 olumlu oyla Boyko Borisov Başbakan olmuş, Borisov'un önerdiği Bakanlar Kurulu Parlamento tarafından onaylanmıştır.

Tablo 3

Bulgaristan Hükümeti ve Hükümette Görev Dağılımı

Başbakan	Boyko Borisov
Başbakan Yardımcısı	Tomislav Donchev
Ekonomi ve Nüfus Politikasından Sorumlu Başbakan Yardımcısı	Valeri Simeonov
Kamu Düzeni ve Güvenlikten Sorumlu Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı	Krasimir Karakachanov
Adalet Reformundan Sorumlu Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı	Ekaterina Zaharieva
Çalışma ve Sosyal Politika Bakanı	Biser Petkov
Maliye Bakanı	Vladislav Goranov
Bölgesel Kalkınma ve Bayındırlık Bakanı	Nikolay Nankov
Eğitim ve Bilim Bakanı	Krasimir Valchev
İçişleri Bakanı	Valentin Radev
Adalet Bakanı	Tsetska Tsacheva
Bulgaristan'ın 2018 AB Konsey Başkanlığı Bakanı	Lilyana Pavlova
Sağlık Bakanı	Kiril Ananiev
Kültür Bakanı	Boil Banov
Çevre ve Su İşleri Bakanı	Neno Dimov
Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanı	Rumen Porojanov
Ulaştırma, Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Bakanı	İvaylo Moskovski
Ekonomi Bakanı	Emil Karanikolov
Enerji Bakanı	Temenujka Petkova
Turizm Bakanı	Nikolina Angelkova
Gençlik ve Spor Bakanı	Krasen Kralev

Yargı

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Bulgaristan'da yargı yetkisi Yargıtay, Danıştay, Temyiz Mahkemeleri, Bölge Mahkemeleri ve Asliye Hukuk Mahkemeleri tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca, kendi yetki alanında faaliyet gösteren ve 12 üyeden oluşan Anayasa Mahkemesi bulunmaktadır.

Dünya Adalet Projesi örgütünün 2017/2018 "Hukuk Üstünlüğü" endeksinde Bulgaristan AB ülkeleri arasında son sırada yer alıyor. Küresel çapta ise önceki yılın 53. pozisyonundan bu yıl 113 ülke arasında 55. yere geriliyor.

Avrupa Parlamentosu'ndaki yeşiller, Ocak 2018'de AB'de ve Bulgaristan'da yolsuzlukla ilgili raporlarını açıklamıştır. Muhalefetteki grubun hazırladığı "Yolsuzlukla Mücadele – Verilen Sözlerden Faaliyete. Bulgaristan'da Yolsuzlukla Mücadelede Kusurlar ve AB Kurumlarında Azim Gerekliliği" adlı raporda Transparency International'ın Yolsuzluk Algısı Endeksinde AB ülkeleri içerisinde Bulgaristan'ın en kötü performans gösterdiği vurgulanmaktadır. Rapora göre, bu olgu ile mücadele birkaç hükümetin ana hedefi olmasına rağmen konuya olan yaklaşım değişmemektedir. Mevzuatta gerekli değişikliklerin yapılmasına karşın uygulamalar eksik kalmakta, kurumlar arasında koordinasyon yeterli ölçüde gerçekleşmemektedir. AB'ye kıyasla Bulgaristan'da mahkeme ve savcılara olan güven en düşük düzeydedir. Avrupa Komisyonu'nun İşbirliği ve Tetkik Mekanizması (Cooperation and Verification Mechanism - CVM) yolsuzlukla mücadeleye ilişkin bir kanunun kabul edilmesi yönünde baskı yapmıştır, ancak bu kanun uluslararası kurallara uygun değildir ve ek sorun yaratmaktadır. Rapora göre ihbarda bulunanların korunması konusundaki zafiyet endişe vericidir.

Coğrafi Bilgiler ve Nüfus

Coğrafi Konumu, Yer Şekilleri, Akarsular ve Göller, İklim, Bitki Örtüsü

Harita 2

Bulgaristan Fiziki Haritası

Koca Balkan Dağları (Stara Planina) Bulgaristan'ı, kuzeyde Tuna Düzlüğü, güneyde ise Trakya Düzlüğü olarak iki coğrafi bölgeye ayırır. Oldukça dağlık bir coğrafyaya sahip olan güney

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Bulgaristan'da Rodop, Rila ve Pirin sıradağları yer alır. Rila Dağı, 2 925 metrelik Musala zirvesi ile ülkenin ve Balkanlar'ın en yüksek dağıdır.

Ülkenin en önemli ırmağı olan Tuna (Dunav), Romanya-Bulgaristan sınırının büyük bir bölümünü oluşturur. Tuna, Bulgaristan'da su taşımacılığı yapılabilen tek nehirdir.

Bulgar sınırları içerisinde doğup, Yunanistan-Türkiye sınırını oluşturduktan sonra Ege Denizi'ne dökülen Meriç (Maritsa), Bulgaristan'ın bir diğer önemli akarsuyudur. Bunların dışında İskır, Tunca, Yantra, Struma diğer büyük ırmaklardır. Bulgaristan, çok sayıda göle sahip olduğu gibi doğal kaynak suyu açısından da zengin bir ülkedir.

Bulgaristan'da genel olarak karasal-ılıman iklim hakimdir. Ancak, coğrafi özellikleri sebebiyle bölgelerinde farklı mikro iklimler de gözlenmektedir. Balkan Dağları, kuzey ve güneyden gelen hava akıntıları için bir bariyer niteliğini taşımakta, bunların karşı tarafa geçmesini engellemekte, kuzey ve güneyde sıcaklık ve yağış farklılıklarının oluşmasına sebep olmaktadır. Kuzeyde belirgin dört mevsimli karasal-ılıman iklim yaşanmaktadır. Güneyde ise Akdeniz etkisi görülmektedir. Kışın kuzeyde ortalama hava sıcaklığı -2, güneyde ise 0 derecedir. Yazın ortalama sıcaklığı 22 derecedir. Karadeniz bölgesinde denizin etkisiyle sıcaklık ülkenin diğer bölgelerine göre daha az değişmektedir. Bulgaristan'ın bitki örtüsü genellikle karasal-ılıman iklimde görünen bitkilerden oluşmaktadır.

Nüfus

Temel Demografik Göstergeler

2017 yılı sonu itibarıyla Bulgaristan'ın nüfusu 3 422 409'u (% 48,5) erkek ve 3 627 625'i (% 51,5) kadın olmak üzere toplam 7 050 034 kişidir. Ülke nüfusu AB nüfusunun % 1,4'ünü oluşturmaktadır. 2017'nin sonunda +65 yaş grubu nüfusun % 21'ini, 0-15 yaş grubu % 14,3'ünü teşkil etmektedir. 2017 sonu itibarıyla nüfusun ortalama yaşı 43,6 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında ortalama yaş 40,4, 2005'te 41,2 olmuştur. 2017 sonu itibarıyla çalışabilir yaştaki nüfus 4 248 bin kişi olup toplam nüfusun % 60,3'ü kadardır. Söz konusu nüfus 2017 yılında neredeyse 56 bin kişi azalmıştır. Şehirlerde nüfusun % 73,5'i, kırsal bölgelerde ise % 26,5'i yaşamaktadır. 2017 yılında 63 955'i sağ doğmuş bebek olmak üzere toplam 64 359 doğum gerçekleşmiştir. 2017'de doğum oranı ‰ 9 olarak meydana gelmiştir. 2017 yılında 109 791 kişi ölmüş, ölüm oranı ‰ 15,5 olarak gerçekleşmiştir. 2015-2017 döneminde ortalama yaşam süresi 74,8 olmuştur.

AB demografik ve sosyo-ekonomik gelişme direktiflerine uygun olarak Ulusal İstatistik Enstitüsü tarafından hazırlanan tahminlere göre 2070 yılında nüfusun, 2 557 294'ü erkek ve 2 574 729'u kadın olmak üzere 5 132 023 kişi olacağı hesaplanmıştır.

Ulusal İstatistik Enstitüsü verilerine göre 2017 yılında Bulgaristan'ın toplam 27 ilinden beşinde nüfus artışı yaşanmıştır. 2017'de Kırcaali, Filibe, Sofya, Varna ve Veliko Tırnovo'nun, 2016'da ise son dört ilin nüfusunda artış görülmüştür. Bulgaristan'ın toplam 257 şehir ve kasabasından sadece 25'inde nüfus artmıştır. Şumnu, Gabrovo ve Plevne'de en büyük nüfus azalışları meydana gelmiştir. Sofya nüfusu 2391 kişi artarak 1 238 438 kişi olmuştur. İkinci büyük artış Filibe'de gerçekleşmiştir, söz konusu şehide 1789 kişilik artış olmuş, nüfus 345 213 kişiye

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

ulaşmıştır. Varna'da 677 kişilik artış olmuş, şehir nüfusu 335 854 kişi olmuştur. Paşmaklı (Smolyan, 28 851 kişi), Razgrad (30 921 kişi) ve Silistre (31 891 kişi) Bulgaristan'ın en küçük illeri olmaya devam etmiştir. Asenovgrad ise 49 042 kişilik nüfusuyla il olmayan en büyük kent olmaya devam etmiştir. Kazanlık (44 760 kişi) ve Dimitrovgrad (34 614 kişi) Asenovgrad'ı takip etmiştir.

Nüfusun Etnik ve Dinsel Dağılımı

2011 yılında gerçekleşen sayımda 5 664 624 kişi ya da nüfusun % 84,8'i kendini Bulgar, 588318 kişi (nüfusun % 8,8'i) Türk ve 325 343 kişi (nüfusun % 4,9'u) ise kendini Roman olarak tanımlamıştır. 53 391 kişi (nüfusun % 0,8'i) kendini etnik aidiyet bakımından tanımlamamıştır. Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler Kırcaali (86 527), Razgrad (57 261), Şumnu (50 878), Burgaz (49 354), Silistre (40 272), Filibe (40 255), Tırговиште (38 231), Rusçuk (28 658), Hasköy (Haskovo, 28 444) ve Dobriç'tir (23 484). Romanların yoğun olarak yaşadığı bölgeler ise Montana, İslimiye (Sliven), Dobriç ve Yambol'dur.

Aynı sayımda ait olunan din sorusuna nüfusun % 21,8'i cevap vermemiştir. Cevap verenlerin % 76'sına tekabül eden 4 374 135 kişi Ortodoks Hristiyan, 48 945 kişi (% 0,8) Katolik, 64 476 kişi (% 1,1) Protestan olduğunu ifade etmiştir. 546 004'ü Sünni, 27 407'si Alevi ve 3 727'si mezhep belirtmeyen olmak üzere toplam 577 139 kişi (% 10) kendini Müslüman olarak tanımlamıştır. 11 444 kişi (% 0,2) diğer dinlerin mensuplarıdır, 272 264 kişi (% 4,7) herhangi bir dine ait değildir, 409 898 kişi (% 7,1) ise kendini tanımlamamıştır.

Nüfusun Satın Alma Gücü

Ulusal İstatistik Enstitüsü verilerine göre, 2017 yılında hanehalklarında kişi başına ortalama gelir % 8,1 artarak 2856 euro olarak gerçekleşmiştir. Toplam gelir içerisinde ücretlerin payı % 54,4, emeklilik maaşlarının payı % 26,5, serbest meslek gelirinin payı % 6,7 ve sosyal kazanımların payı % 3,4'tür. Aynı dönemde hanehalklarında kişi başına ortalama harcama % 9,7 artarak 2667 euro olarak gerçekleşmiştir. Harcamalar içinde gıdanın payı % 30,2, ev ile ilgili giderlerin payı % 19, vergi ve sigorta prim giderlerinin payı % 12,5, ulaşım/haberleşme giderlerinin payı % 11 ve sağlık hizmetlerinin payı % 5,4 olmuştur. Son on yılda (2008-2017) hanehalklarında hem kişi başına gelir hem de kişi başına gider 1,6'ya katlanmıştır. Hanehalklarının % 91,4'ü kendi evlerine sahip, % 9,1'i ikinci eve de sahip, % 51,2'sinin kendi arabası var, % 99,3'ü televizyon sahibi, % 98,4'ü buzdolabı sahibi, % 92,9'u otomatik çamaşır makinası sahibidir.

Open Society Institute – Sofia'nın bir analizine göre Bulgarların gelirleri AB ortalamasının % 49'u kadardır. Bulgaristan ve Romanya AB'nin en fakir ülkeleridir. Ancak son üç yılda bu ülkelerin ekonomik büyüme oranı en yüksektir ve bu ülkelerde istihdam ve ücret artışları en hızlıdır. Analiz, Bulgaristan'ın 2035 yılına kadar Batı'nın gelir düzeyine ulaşabileceğine işaret etmektedir. Bunun için mevcut ekonomik büyümeden % 0,5 oranında büyük bir ekonomik büyümenin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Uzmanlar bunun mümkün olduğunu değerlendirmekte ve ekonomik öngörülerin 2018 yılında dahi bir hızlanma yaşanacağını gösterdiğini vurgulamaktadır.

Eurostat'ın AB'de ciddi maddi sıkıntı yaşayan halkın payına ilişkin 2017 verilerine göre Bulgaristan nüfusunun yaklaşık % 30'u ya da nerdeyse üç kişiden biri, ciddi bir yoksulluk riski

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

altında yaşamaktadır. AB’de bu oran 2017’de % 6,7 olarak gerçekleşmiştir. Buna rağmen, Bulgaristan’da bu oranda önemli bir iyileşme meydana gelmiştir. Şöyle ki, 2010 yılında ciddi maddi sıkıntı yaşayanların oranı % 46 olmuştur. Bir diğer ifadeyle, 2010 yılında maddi sıkıntı yaşayanlar 3,5 milyon iken 2017’de 1,4 milyon azalarak 2,1 milyona düşmüştür.

Bulgarların Hayattan Memnuniyeti

Avrupa Komisyonu’nun özel bir Eurobarometer araştırmasına göre Bulgarların sadece % 38’i hayatlarında olan birçok şeyin adil olduğunu düşünmektedir. AB’de bu rakam % 53’tür. Bulgarların % 61’i ve AB vatandaşlarının % 78’i sağlıklı olduklarını söylemektedir. Bulgarların % 62’si ve AB vatandaşlarının % 83’ü kendilerini mutlu hissetmektedir. Bulgarlar ile AB vatandaşları arasındaki fark, fırsat eşitliği söz konusu olduğunda büyümektedir. Bulgarların sadece % 32’si hayatta ilerleyebilmek için fırsat eşitliği olduğunu düşünmektedir. AB’de ise bu oran % 58’dir. Bulgarların % 73’ü sağlıklı olmanın hayatta ilerleyebilmek için en önemli etken olduğunu ifade etmektedir. Bu oranda AB ortalaması % 48’dir. Doğru kişiyi bilmek Bulgarların % 56’sı, AB vatandaşların % 22’si için önemlidir. Şansı Bulgarların % 60’ı, AB vatandaşlarının % 21’i gerekli addetmektedir. Siyasi bağlantıların olması Bulgarların % 37’si, AB vatandaşlarının % 10’u için önemlidir. Bulgarların ve AB vatandaşlarının büyük bir çoğunluğu, sırayla % 91’i ve % 84’ü, gelir eşitsizliğinin oldukça büyük olduğuna inanmaktadır. Bulgarların ve AB vatandaşlarının % 81’i bu eşitsizliğin azaltılması için hükümetlerin önlem alması gerektiğini düşünmektedir.

İnternete Erişim ve İnternet Kullanımı

2017 yılında Bulgaristan’da hanehalklarının % 67,3’ünün evlerinde internet erişimi bulunmaktadır. Hanehalklarının % 66,9’unda, gerek sabit kablo üzerinden gerekse mobil telefon operatör ağları üzerinden sağlanan, hızlı ve güvenilir geniş bant bağlantısı mevcuttur. İnternet bağlantısı olan hanehalklarının payı Güneybatı ve Merkez Güney bölgelerinde en büyüktür: sırayla % 70,5 ve % 70,4. Güneydoğu ve Kuzeybatı’da internet erişimi olan hanehalklarının payı ortalamanın altında olup sırayla % 62,1 ve % 57,8’dir. 2017 yılında 16 ila 74 yaş arasında günlük internet kullanıcıların oranı % 61,9 olarak gerçekleşmiştir. 16-24 yaş grubu interneti en aktif kullanan gruptur. Şöyle ki, söz konusu yaş grubunda her gün internet kullananların payı % 88,1’dir. 65-74 yaş grubunda söz konusu oran % 16,3’tür. Üniversite mezunlarının % 90,2’si, ortaokul ve daha düşük eğitim seviyesi olanların % 32’si, öğrencilerin % 95,6’sı, çalışanların % 79,6’sı, işsizlerin % 46,3’ü her gün internet kullanmaktadır. Ev ve iş dışında internete erişim için en çok tercih edilen cihaz cep telefonudur.

Avrupa Komisyonu’nun açıkladığı verilere göre Bulgaristan AB’de dijitalleşme konusunda en düşük performans sergileyenler arasında yer almaktadır. Geniş bant internete erişim, internet kullanımı, dijital yetenekler, internet hizmetlerinin kullanımı, iş süreçlerinin dijitalleşmesi, elektronik ticaret, e-hükümet ve e-sağlık uygulamaları alanlarındaki gelişimi takip eden Dijital Ekonomi ve Toplum Endeksi (DESI) 2018 sıralamasında Bulgaristan, AB ülkeleri arasında 26. sırada olup Yunanistan ve Romanya’yla birlikte sıralamanın en sonunda yer almaktadır. Önceki yıla göre ülke sıralaması aynı kalmakla birlikte Bulgaristan’ın skorunda hafif iyileşme meydana gelmiştir. Erişimde ve dijital hizmetlerin mevcudiyetinde Bulgaristan ilerleme kaydedilmiştir. Spesifik olarak, dijital kamu hizmetlerinde bir iyileşme meydana gelmiştir ve e-hükümet kullanıcıların sayısı artmıştır. Bulgaristan’ın ana sorunu vatandaşların dijital yeteneklerinin

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

oldukça düşük seviyede olmasıdır. Bu çerçevede, genç nüfusun dijital yetenekleri ve firmalarda dijital teknoloji entegrasyonu oldukça düşüktür. Dijital yeteneklerde seviye düşüklüğünün ICT uzman eksikliği ve dijital altyapıya yetersiz yatırım ile birleşmesi Bulgaristan'da hem kamu hem özel sektörde dijitalleşme sürecinin yavaş ilerlemesine neden olmaktadır. Beş ana DESI göstergesine göre Bulgaristan ile ilgili bulgular şöyledir:

1. Erişim: Zaman içerisinde mobil geniş bant kullanıcılarının sayısı ve hızlı geniş bant kullanıcı payı artmıştır. Sabit geniş bant bağlantısına erişim hanehalklarının % 95'ini kapsamaktadır. Kullanım oranı ise % 59'a ulaşmıştır. 4G kapsama oranı % 72'dir. Bulgaristan ultra-hızlı geniş bant kapsamında kayda değer bir gelişme yaşayarak bu oranını % 74,6'ya ulaştırmıştır. Buna rağmen Bulgaristan, erişim konusunda yavaş ilerleyen ülkeler arasında yer almaya devam etmektedir.
2. İnsan Kaynakları: Bu alanda Bulgaristan oldukça yavaş ilerlemektedir. Dijital beceri seviyesi AB'de en düşüklerindedir. Temel dijital becerileri olanların oranı bir yılda % 26'dan % 29'a artmasına rağmen Bulgaristan, AB'de performansı en düşük ülkeler arasında yer almaya devam etmektedir. 16-74 yaş grubunda internet kullanıcıların oranı % 62'dir ve diğer üye ülkelere göre daha düşüktür. ICT uzmanlarının toplam istihdam içerisindeki payı AB ortalamasına göre yüzde olarak bir puan düşük olup % 2,7'dir.
3. İnternet Hizmet Kullanımı: İnternet hizmet kullanımı, gerçekleştirilen online aktiviteye göre ciddi bir şekilde değişiklik arz etmektedir. Bulgarlar telefon ve video görüntülü görüşmelerin (internet kullanıcıların % 85'i), sosyal ağların yoğun kullanıcısıdır. Diğer taraftan, e-ticaretin tam potansiyelini kullanmaktan uzaktır. 2017 yılında internet kullanıcıların % 12'si online ürün ve hizmet sipariş etmiştir (AB ortalaması % 68), % 5'i ise online bankacılık hizmeti kullanmıştır.
4. Dijital Teknolojinin Entegrasyonu: Dijital teknolojinin iş süreçlerine entegrasyonu Bulgaristan'da yavaş gerçekleşmektedir. Son yıllarda işletmelerde artan bir dijitalleşme trendi olsa da ekonominin dijitalleşmesine yapılan yatırımlar sınırlı kalmaktadır. Dijital yoğunluk endeksi Bulgaristan'da dijitalleşmiş işletmelerin payının % 12 olduğuna işaret etmektedir. Sosyal medyayı kullanan işletmelerin oranı % 9, bulut hizmetlerini kullananların oranı % 5,5, internet üzerinden satış yapanların oranı ise % 7,1'dir. Söz konusu oranlar AB'de en düşüklerinden.
5. Dijital Kamu Hizmetleri: Bulgaristan, dijital kamu hizmetlerinde ilerleme kaydetse de diğer AB ülkelerinin gerisinde kalmaktadır. Ancak bu alanda bazı önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Bir yılda e-hükümet hizmet kullanıcı sayısı artmış olup AB ile aynı düzeye ulaşmıştır. Diğer taraftan, firmalara sunulan dijital kamu hizmetlerinde ciddi bir iyileşme yaşanmış, bu alandaki ülke skoru 100 üzerinden 89'a ulaşmıştır. Açık veri alanında ülke iyi performans sergilemeye devam etmektedir.

UniCredit Consumer Financing'in bir araştırmasına göre altı Bulgardan biri online alışveriş yapmaktadır. 2017 yılında online satışlar önceki yıla göre % 23 artarak 297 milyon euro olarak gerçekleşmiş, 2012 yılına göre ise ikiye katlanmıştır. Son beş yılda online mağazaların sayısı ise dört kattan fazla artarak 4500'e ulaşmıştır. Araştırmaya göre Bulgaristan'da online

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

ticarete halen büyük bir potansiyeli mevcuttur. Online satın alma yapanların toplan nüfusa oranı % 18, AB'de ise % 57'dir. Diğer taraftan, internet kullanıcıların % 27'si online alışveriş yapmaktadır. 2017 yılında satın alımların ortalama maliyeti 442 euro olarak gerçekleşmiştir. Bulgarlar online cep telefonu, bilgisayar ve küçük elektronik eşya satın almaktadır.

Çalışma ve İşgücü

Bulgaristan Ulusal İstatistik Enstitüsü verilerine göre 2017 yılında:

- İşsizlik oranı % 6,2'dir;
- 15 – 64 yaş grubunda ekonomik olarak aktif kişilerin sayısı 3 277 500'dür (bu yaş aralığındaki nüfusun % 71,3'ü);
- İstihdam edilenlerin ortalama sayısı 2 277 345'tir;
- 15+ yaş grubunda işsizlerin sayısı 206 900'dür. Bunların 114 200'ü erkek, 92 800'ü kadındır. 2016 yılına göre işsizlerin sayısında % 16,3 oranında bir azalma kaydedilmiştir.

Ulusal İstatistik Enstitüsü verilerine göre 2017 son çeyreğinde işverenlerin istihdam ettikleri kişilerin bir saatlik emeği için ödedikleri para yıllık bazda % 12,2 oranında artmıştır. Bu göstergedeki artış sanayide % 11,7, hizmetlerde % 11,8, inşaatta % 11,9 olarak gerçekleşmiştir. En büyük artışlar eğitim (% 20,2), diğer faaliyetler (% 19,1), idare ve destek hizmetleri (% 15) alanlarında yaşanmıştır. Artışlar kültür, spor, eğlence (% 1,1), elektrik ve ısı enerjisi ile gaz yakıtların üretimi ve dağıtımı (% 3,7), finansal ve sigorta faaliyetleri (% 6,9) alanlarında en düşük oranlarda gerçekleşmiştir. Bahse konu dönemde işverenlerin çalışanların ücretleri için yaptıkları harcamalar % 12 oranında, ücret dışındaki harcamalar ise % 13,2 oranında artmıştır. 2017 yılında Bulgaristan'da ortalama çalışma ücretleri 509 eurodan 574 euroya yükselmiştir.

1 Ocak 2018 tarihi itibarıyla asgari ücret 510 leva (261 euro) olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4'te 2017 yılında Bulgaristan'ın illeri itibarıyla işsizlik ve ücret verileri verilmektedir.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tablo 4

Bölgesel Bazda 31 Mart 2018 İtibariyle İşsizlik Oranı, İşsiz Sayısı ve Boş İş Yerleri ile 2018 İlk Çeyrek Ücretleri

İl	Kayıtlı İşsiz Sayısı		Ay içerisinde işe başlayanlar (kişi)	29 yaşından küçük işsizler (kişi)	1 yılı aşkın işsiz olarak kayıtlı olanlar (kişi)	İstihdam İmkanları		İşsizlik Oranı		2018 YILININ İLK 3 AYINDA ORTALAMA ÜCRETLER Leva
	Mart 2018	Şubat 2018'e göre değişim				Ay içerisinde verilen iş ilanları (kişi)	1 yer için savaşılan işsiz sayısı (kişi)	Mart 2018	Şubat 2018'e göre değişim	
	(kişi)	(kişi)				(kişi)	(kişi)	(%)	(oran)	
Ülke Geneli	221 600	-9 011	22 306	28 701	73 243	25 338	6	6,8	-0,2	1077
Blagoevgrad	15 644	-407	1 220	2 258	5 415	907	8	10,3	-0,3	721
Burgas	10 225	-1 481	1 686	1 386	1 396	5 138	2	5,4	-0,8	895
Varna	10 092	-815	1 414	1 367	1 957	2 057	3	4,5	-0,4	1006
Veliko Tırnovo	7 118	-432	1 060	887	1 821	870	5	6,6	-0,4	843
Vidin	5 844	-111	287	652	3 180	136	14	15,4	-0,3	710
Vratsa	10 129	-240	644	1 320	4 979	493	10	13,5	-0,3	993
Gabrova	2 314	-108	353	264	370	286	6	4,3	-0,2	932
Dobriç	5 976	-575	863	752	1 188	1 127	5	7,5	-0,7	796
Kırcaali	6 198	-172	443	516	2 122	316	9	10,2	-0,3	799
Köstendil	5 177	-130	632	789	1 578	488	5	9,1	-0,2	754
Lofça	5 860	-180	605	852	2 474	386	8	10,5	-0,3	866
Montana	7 638	-225	479	924	4 053	366	12	12,7	-0,4	789
Pazardik	11 340	-517	860	1 496	4 303	1 050	8	9,8	-0,5	826
Pernik	3 177	-58	381	434	796	251	9	5,2	-0,1	838
Plevne	11 466	-255	1 060	1 525	4 837	961	7	10,7	-0,2	823
Filibe	15 080	-664	1 640	2 339	3 934	2 135	5	5,0	-0,2	950
Razgrad	5 777	-194	460	609	2 822	267	13	11,1	-0,3	910
Ruse	6 447	-246	578	742	2 248	580	5	6,3	-0,2	881
Silistre	6 026	-276	559	691	2 653	529	7	13,2	-0,6	762
Sliven	8 969	-179	508	1 293	3 848	399	13	11,5	-0,2	810
Smolyan	6 261	-189	586	523	2 085	588	8	10,7	-0,3	796
Sofya	8 017	54	709	1 364	2 660	821	7	7,3	0,0	1074
Sofya (Merkez)	13 416	-397	2 213	1 593	463	2 718	3	2,0	-0,1	1456
Stara Zagora	7 152	-231	818	1 093	1 806	709	6	4,8	-0,2	1052
Tirgovişte	5 861	-261	495	558	2 842	398	10	11,9	-0,6	817
Hasköy	7 486	-177	675	936	1 947	528	8	7,2	-0,1	761
Şumnu	8 674	-362	691	974	4 152	466	12	11,4	-0,5	874
Yambol	4 236	-183	387	564	1 314	368	7	7,6	-0,3	853

Kaynak: Bulgaristan İstihdam Ajansı, Ulusal İstatistik Enstitüsü

Tablo 5'ten görüleceği üzere, 2016'da istihdam edilenlerin en büyük kısmı imalat sanayinde çalışmaktadır. İmalat sanayini otomobil ve motosiklet ticareti ve tamirinde çalışanlar ile madencilik sektörü çalışanları izlemektedir. İstihdam edilen kişi sayısı bakımından en küçük sektör emlak sektörüdür. Mart 2017 sonu itibariyle istihdam edilenlerin sayısı Aralık 2016'ya göre % 0,3 (6,2 bin kişi) artarak 2,28 milyon kişiye ulaşmıştır. İmalat sanayi ve otomobil/motosiklet satışları ve bakımı sektörlerinde istihdam edilenlerin payı en büyüktür – sırayla % 22,5 ve % 17,3.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tablo 5

2017 Yılında Bulgaristan'da Aylar İtibariyle Faal İşgücünün Sektörel/Kamu – Özel Sektör Dağılımı

Faaliyet Alanları	2017												Değişim Aralık/Ocak
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	65 763	65 865	68 941	71 224	74 362	73 949	76 434	76 620	76 941	73 166	70 194	67 642	2,9%
Madencilik	22 411	22 449	22 434	22 377	22 307	22 232	22 083	21 982	21 818	21 760	21 741	21 603	-3,6%
İmalat sanayi	512 868	512 537	512 211	511 945	512 143	511 452	512 156	510 896	509 914	511 255	511 029	506 406	-1,3%
Elektrik ve termik enerji ile gaz üretimi ve dağıtım	29 612	29 668	29 719	29 664	29 801	29 658	29 756	29 724	29 691	29 693	30 229	30 247	2,1%
Su iletimi, kanalizasyon ve atık yönetimine ilişkin faaliyetler	35 752	35 782	35 895	35 918	35 773	35 934	35 932	35 828	35 765	35 833	35 977	35 864	0,3%
İnşaat	116 522	116 513	117 119	118 516	118 504	120 063	122 346	121 669	121 947	121 927	122 362	119 270	2,4%
Otomobil ve motorsiklet ticareti ve tamiri	393 417	392 771	393 474	392 430	392 077	394 251	398 209	397 536	393 667	395 294	396 714	392 820	-0,2%
Ulaştırma, lojistik ve posta hizmetleri	139 602	140 029	139 846	140 225	141 021	142 148	142 456	142 521	141 648	141 064	141 345	140 370	0,6%
Otel ve lokanta işletmeciliği	103 105	102 898	101 497	108 852	129 417	147 079	164 574	154 798	121 113	105 221	104 060	106 544	3,3%
Bilgi ve fikri ürünler üretimi ve iletimi	84 340	84 478	84 511	85 138	85 150	84 929	84 733	84 533	84 540	85 021	85 435	84 917	0,7%
Finans ve sigortacılık	57 529	57 442	57 328	57 301	57 349	57 510	57 604	57 685	57 421	57 606	57 903	57 991	0,8%
Emlakçılık	22 174	22 292	22 405	22 561	23 032	23 298	23 414	23 310	22 491	21 747	21 635	21 348	-3,7%
Mesleki faaliyetler ve bilimsel araştırmalar	81 474	81 326	81 430	81 337	81 441	81 223	81 094	80 728	80 183	80 612	80 790	80 580	-1,1%
İdare ve destek faaliyetleri	116 930	116 802	116 627	116 138	118 456	119 696	120 408	120 673	120 230	119 753	118 403	118 058	1,0%
Devlet idaresi	110 578	110 913	111 392	112 678	112 919	113 131	113 211	113 308	113 292	113 206	113 057	112 865	2,1%
Eğitim	168 538	168 995	169 089	168 798	167 778	163 969	159 700	158 231	164 841	167 150	167 578	167 116	-0,8%
Sağlık ve sosyal faaliyetler	142 208	142 011	141 726	142 456	142 655	142 781	142 503	142 498	141 997	142 357	142 122	141 709	-0,4%
Kültür, spor ve eğlence	34 551	34 440	34 539	35 342	36 274	38 666	39 095	38 311	35 544	33 918	33 945	34 321	-0,7%
Diğer faaliyetler	37 246	37 390	37 140	37 513	38 114	38 713	38 943	38 316	37 548	37 131	37 028	36 875	-1,0%
Toplam	2 274 620	2 274 601	2 277 323	2 290 413	2 318 573	2 340 682	2 364 651	2 349 167	2 310 591	2 293 714	2 291 547	2 276 546	0,1%
Sektörler	2017												Değişim Aralık/Ocak
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	
Kamu	540 941	542 262	543 431	544 588	545 757	543 106	538 776	537 559	544 956	545 568	544 283	541 899	0,2%
Özel	1 733 679	1 732 339	1 733 892	1 745 825	1 772 816	1 797 576	1 825 875	1 811 608	1 765 635	1 748 146	1 747 264	1 734 647	0,1%
Toplam	2 274 620	2 274 601	2 277 323	2 290 413	2 318 573	2 340 682	2 364 651	2 349 167	2 310 591	2 293 714	2 291 547	2 276 546	0,1%

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Bir taraftan azalan nüfus, diğer taraftan eğitilmiş ve kalifiye işgücünün diğer AB üyesi ülkelere göç etmesi nedeniyle işletmeler işgücü ediniminde büyük sorunlarla karşılaşmaktadır. AB üyesi ülkeler dışından işçi/personel transferinde karşılaşılan hukuki ve bürokratik zorluklar/engeller emek piyasasında işadamların karşılaştığı sıkıntıları daha da artırmıştır. Ancak Bulgaristan, bazı mevzuat değişikliklerine giderek 2017 yılında mevsimsel işlerde üçüncü ülke vatandaşlarının çalışmasını sağlamış, Mayıs 2018'de yürürlüğe giren bazı değişikliklerle ise üçüncü ülke vatandaşlarının Bulgaristan emek piyasasına erişimlerini kolaylaştırmıştır. Ülkedeki işverenler ve sanayiciler yurtdışından kalifiye işçi getirmenin alternatifi olmadığı, insan kaynakları sorununun giderek derinleştiği ve yakın zamanda yatırım yapılacak insanın kalmayacağı üzerinde hemfikirlerdir. Bulgaristan İşveren Örgütleri Derneği'ne göre, yurtdışından işçi getirmek için yapılan mevzuat değişiklikleri yetersiz ve Bulgaristan mevzuatı işçi getirmek konusunda hala en katıları arasında. İşveren ve sanayicilere göre % 6'nın altında olan işsizler işgücü piyasası için bir kaynak değildir, bu işsizlerin bir kısmı açık olarak iş aramayı reddetmektedir. İşverenlere göre yatırımların azalmasında ana etken insan kaynakları eksikliğidir.

Bulgaristan güncel emek piyasasının özet durumu, çeşitli açılardan ele alınarak aşağıda verilmektedir:

- Emek göçü nedeniyle Bulgaristan toplam 1,3 milyon vatandaşını kaybetmiştir. Bunların % 30'unun üniversite mezunu, % 50'sinin ise lise mezunu olduğu tahmin edilmektedir.
- 2011-2017 döneminde 41,5 bin genç ülkeyi terk etmiştir.
- Emek gücü son yıllarda artarak azalmaktadır.
- 2017 sonu itibarıyla çalışabilir yaşa girenlerin (15-19 yaş) sayısının çalışabilir yaştan çıkanların (60-64 yaş) sayısına oranı 64:100'dür. 2000 yılında söz konusu oran 124:100 olarak gerçekleşmiştir. 2050 yılında her beş kişiden üçü emekli, ikisi ise çalışan olacaktır.
- Emek gücündeki azalmanın telafi edilebilmesi için verimliliğin 3-4 puan artış kaydetmesi gerekmektedir.
- Yapısal işsizlik. Kalıtsal işsizlik. Bölgesel işsizlik.
- 15 yaş üzerindeki öğrencilerin yaklaşık % 40'ı fonksiyonel cahildir.
- Her yıl liseden mezun olanların % 20'si eğitim amacıyla yurtdışına gitmektedir.
- Üniversite mezunlarının yaklaşık % 60'ı lise düzeyinde eğitim gerektiren pozisyonlarda çalışmaktadır.
- Mesleki eğitime ilgi düşüktür.
- Üniversite STEM bölümleri (Science, Technology, Engineering & Mathematics) kontenjanlarında azalma görülmektedir.
- İşverenlerin yaklaşık % 62'si çalıştırabilecekleri nitelikli personel bulmakta ciddi sıkıntı yaşadıklarını belirtmektedir. ManpowerGroup'un dünyada iş gücü sıkıntısı konusunda yaptığı bir araştırma, Bulgaristan'ın işverenlerin çalışacak kişi bulmada en çok zorlandıkları ilk on ülke arasında yer aldığına işaret etmektedir.
- Lise eğitimi gerektiren yaklaşık 190 meslek ve görevde ciddi bir açık söz konusudur (makina ve tesisat operatörleri, teknisyenler, teknoloji uzmanları, makinistler, kaynakçılar, tornacılar, şoförler, vinç operatörleri, aşçılar).

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- Üniversite mezunu uzman açığı (hibrid uzmanlar, bilgi ve iletişim teknoloji uzmanları, yüksek teknoloji uzmanları, mühendisler, fonksiyonel yöneticiler, iş değerlendirme uzmanları, finans uzmanları, pazarlama uzmanları).
- Düşük verimlilik, kilit ve özel yeterlilik ile beceri eksikliği, uzmanlaşma ve hayat boyunca eğitim görme konusunda kayıtsızlık.

Uzman görüşlerine göre yakın gelecekte outsourcing, yüksek teknoloji ve sanayi sektörlerinin yoğun işgücü talepleri olacaktır. Diğer taraftan, işverenler kıdemli uzman ve stajyer bulmada dahi zorlanacaklardır. Genel veya özel nitelikli olması fark etmeksizin nitelikli işgücü bulmada işverenler daha da büyük güçlüklerle karşılaşacaktır. Halihazırda işgücü talebi işgücü arzını aşmaktadır. Yakın gelecekte düşük istihdam sağlayan ve çalışma koşulları kötü olan bölgelerden göçün hızlanması beklenmektedir. Örneğin, Filibe yakınlarındaki Trakya Ekonomik Bölgesi İslimiye, Montana, Byala Slatina ve Lofça (Loveç) bölgelerinden işçi istihdamına başlamıştır. Uzmanlara göre işgücü göçü sadece ücret ödemelerinden değil daha çok sayıda çalışanın becerilerini geliştirmek için fırsat arayışlarından kaynaklanmaktadır. İşe alma sürecinde sosyal beceriler daha da kritik öneme sahiptir.

Eğitim

Bulgaristan'da eğitim sistemi nüfusun büyük bir kısmını kapsamakta ve liseden mezun olana kadar bu nüfusu kapsam dahilinde tutmaktadır. Bu göstergeye göre ülke, bölgede en iyi performans sergileyen ülkeler arasında yer almaktadır.

Ancak, kalite bakımından Bulgaristan Batılı devletlerin oldukça gerisinde kalmaktadır. Örneğin, dünya çapında eğitimde ülkelerin yerini saptayan önemli çalışmalardan 2016 yılı OECD'nin uluslararası PISA test sonuçlarına göre Bulgaristan AB üye ülkeler arasında son sıralardadır. Şöyle ki, Bulgar öğrenciler okuma-anlamada son sırada, matematikte sondan bir önceki sırada, fen bilimlerinde ise sondan iki sıra öndedir. PISA'da meydana gelen düşük performans Bulgar eğitim sistemi açısından oldukça endişe verici bir sinyaldir, çünkü testin ana amacı, öğrencilerin zorunlu eğitimlerini tamamladıktan sonra öğrendiklerini pratiğe aktarma yeteneklerini ve gerçek hayata hazır olup olmadıklarını tespit etmektir. Sonuçlar, 15-16 yaşında olanların okulda öğrendiklerini gerçek vakalarda kullanmada, bilgi analizinde ve buldukları duruma geniş açıdan bakabilmede yetersiz kaldıklarını göstermektedir. Öğrencilerin % 30'u üç bilim dalında ikinci seviyeye dahi ulaşamamaktadır. OECD ortalaması % 13'tür. Bulgar öğrencilerin % 41,5'i okuduklarını anlamamaktadır. Matematikte öğrencilerin % 42'si basit problemleri anlamamaktadır. Fen bilimlerinde ise öğrencilerin % 38'inin bilgi birikimi bilimsel vakaları açıklamada son derece yetersiz kalmaktadır.¹

Eğitimde kalite düşüklüğüne bir diğer örnek Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'nın, şirketlerin eğitim ile ilgili görüşlerini almak ve uzmanlık alanları itibarıyla personel ihtiyaçlarını ortaya koymak amacıyla üyeleri arasında yaptığı bir anketin sonuçlarıdır. Anket sonuçlarından, işverenlerin üniversite mezunlarının bilgilerini tatmin edici bulmadığı, gençlerin mesleki bilgi ve

1

http://www.capital.bg/politika_i_ekonomika/bulgaria/2016/12/06/2877924_bulgarskite_uchenici_funkcionalno_negramotni_socialno/

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

ekip çalışması yapabilecek yeteneklere sahip olmadığı, yabancı dil bilgilerinin yetersiz olduğu, girişimci düşünce tarzlarının bulunmadığı, teoriyle pratik arasındaki bağın kurulmasında zorluklarla karşılaştıkları, işe alındıklarında eksikliklerin bilgi ve beceri eksikliklerin giderilmesi için ek eğitime tabi tutuldukları anlaşılmıştır.²

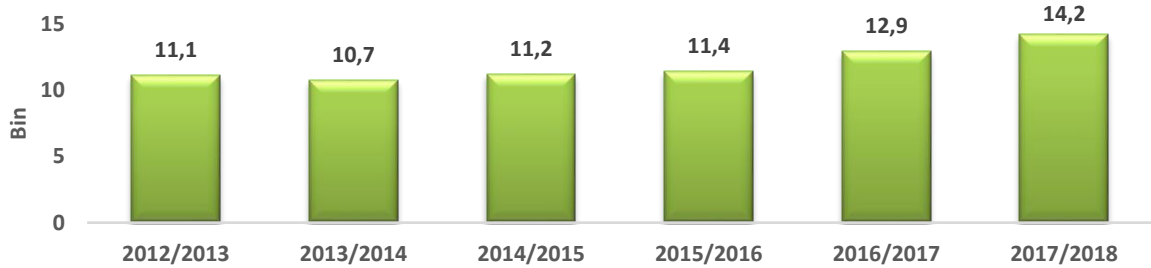
Eğitim sisteminin bir diğer önemli sorunu öğretmen ortalama yaşının sürekli artmasıdır. Düşük ücretler bunun temel nedenidir.

Bulgaristan'da öğretim yılı, 15 Eylül'de başlayıp Mayıs/Haziran sonunda sona ermekte ve iki dönemden oluşmaktadır. Okul öncesi eğitim 3 ila 6/7 yaş grubunu kapsamakta ve ana okullarında gerçekleştirilmektedir. 5 yaşını dolduranların okul öncesi eğitimi zorunluluk arz etmektedir. 2017/2018 öğretim yılında 220 877 çocuk ana okullarında kayıtlıdır. İlkokul 1-4 sınıfları, ortaokul 5-7/8 sınıfları kapsamaktadır. Bulgaristan'da ortaokul zorunludur. Lise eğitimi 8/9-12 sınıfları kapsamaktadır. Lise düzeyinde eğitim, hem düz lise hem de mesleki eğitim veren liselerde gerçekleştirilmektedir. Bulgaristan'da yükseköğretim kurumları, özel ya da devlete ait olsun, Parlatonun denetimi altında bulunmaktadır. 2017/2018 öğretim yılında 54 üniversite ve lise düzeyinde eğitim veren toplam 980 okul ülkede faaliyet göstermektedir.

2017/2018 öğretim yılında, ülkedeki yüksek öğretim kurumlarında 207 bin Bulgar, 14,2 bin yabancı öğrenci öğrenim görmektedir. Bulgar öğrencilerin payı % 93,6 olup yıllık bazda sayıları 12,9 bin kişi ya da % 5,9 oranında azalmıştır. Yabancı öğrenci sayısında yıllık bazda % 10 oranında artış meydana gelmiştir. Bu rakam içerisinde en büyük pay % 25,8 ile Yunanistan'dan gelen öğrencilere aittir, bunu % 14,1 ile İngiliz, % 10,5 ile Türk, % 8,6 ile Almanyalı ve % 5,4 ile Almanyalı öğrenciler takip etmektedir.³

Şekil 1

Yıllar İtibariyle Yüksek Öğrenim Kurumlarında Öğrenim Gören Yabancı Öğrenciler

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

2018 yılı bütçesine göre Bulgaristan, Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın % 3,6'sını (2 milyar euro) eğitime harcamayı öngörmektedir. Mayıs 2017'de kurulan ve Borisov 3 olarak adlandırılan yeni hükümetin ana hedefleri arasında eğitim gösterilmektedir. Hükümetin dört yıllık iktidarında öğretmen ücretlerinin ikiye katlanması dahil eğitime ciddi yatırım yapılacağı hükümet yetkililerince zikredilmektedir.

² <http://www.bcci.bg/news/11183>

³ http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Education2017_854DBUN.pdf

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik, Sosyal Sigorta Yasası ile düzenlenmektedir. Sosyal güvenlik; geçici iş göremezlik, çalışma gücünde geçici azalma, sakatlık, doğum, yaşlılık ve ölüm durumlarında tazminat, maddi yardım ve emeklilik maaşı ödenmesini kapsamaktadır. Sigorta ödemeleri işin özelliğine göre % 29 - % 38,5 arasında değişmektedir. Bunun yanı sıra bazı durumlarda % 0,4 ile % 1,1 arasında değişen iş kazaları ve mesleki hastalık sigorta ödemeleri de yapılmaktadır. 2017 yılında sigorta tavanı 2600 leva olarak belirlenmiş olup, söz konusu tutarın üzerinde brüt ücret alanlar ücretin tavanı aşan kısmı için sigorta primi ödememektedir.

Tablo 6

**Bir Çalışan İçin Ödenmesi Gereken Zorunlu Sigorta/Vergiler Tablosu
(Örnektir; Aylık Ücret 1000 leva)**

Sigorta Kalemleri	Sigorta Oranı	Ücret (leva)	Kesintiler (leva)	İşveren Payı (leva)
Ücret		1000,00		
Sosyal Sigorta	8,38%		83,80	
Sağlık Sigortası	3,20%		32,00	
Ek Zorunlu Emeklilik Sigortası	2,20%		22,00	
Gelir Vergisi*			86,22	
İşveren Sosyal Sigortası	10,92%			109,20
İşveren Sağlık Sigortası	4,80%			48,00
Ek Zorunlu Emeklilik Sigortası	2,80%			28,00
Mesleki Kazalar Fonu	0,50%			5,00
Toplam Ücret		1000,00		
Toplam Kesinti			224,02	
İşveren Sigorta Payı				190,20
Net Ücret		775,98		
Emeklilik İçin Baz Ücret		1000,00		

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

SOSYAL VE EKONOMİK GÖSTERGELER

Sosyal Göstergeler

Tablo 7

Bulgaristan'ın Sosyal Göstergeleri

Ortalama Ömür (yıl)	74,8
Yüksek Öğretim Okul Sayısı	54
Yüksek Öğretimdeki Öğrenci Sayısı	229 771
Hastane Sayısı	321
Doktor Başına Düşen Kişi Sayısı	240
Gelen Turist Sayısı	5 502 515
Giden Turist Sayısı	1 927 704
Eğitim Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (%)	3,6
Sağlık Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (%)	4,6
Karayolu Uzunluğu (km)	19 462
Otoyol Uzunluğu (km)	610
Demiryolu Uzunluğu (km)	6 517
Kişi Başına Yıllık Elektrik Tüketimi (KWH/Kişi)	5 000
Asgari Ücret	261 euro (510 leva – 1 Ocak 2018 tarihinden itibaren)

Tablo 8

2018 Uyumlu Resmi Tatil Günleri

Tarih	Tatil Adı	Tatil Türü	Notlar
1 Ocak	Yeni Yıl	Milli Bayram	
3 Mart	Bağımsızlık günü	Milli Bayram	Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinden bağımsızlığı
6-9 Nisan	Paskalya	Milli Bayram	2018'de 8 Nisan'da kutlanan Paskalya, Ortodoks takvimine göre her yıl değişmektedir
1 Mayıs	İşçi Bayramı	Milli Bayram	
7 Mayıs	Kahramanlık ve Bulgar ordusu günü	Milli Bayram	Bayram 6 Mayıs – pazar gününe denk geldiği için 7 Mayıs da tatil ilan edilmiştir
24 Mayıs	Bulgar aydınlanması, kültür ve Kiril alfabesi bayramı	Milli Bayram	
6 Eylül	Bulgaristan'ın birleşmesi bayramı	Milli Bayram	Doğu Rumeli ve Bulgar Prensligi'nin birleşmesi
24 Eylül	Bulgaristan bağımsızlık günü	Milli Bayram	Bayram 22 Eylül – cumartesi gününe denk geldiği için 24 Eylül de tatil ilan edilmiştir
1 Kasım	Ulusal aydınlar günü	Milli Bayram	Sadece eğitim-öğretim kurumlarına tatil
24 Aralık	Noel arifesi	Milli Bayram	
25 Aralık	Noel günü	Milli Bayram	
26 Aralık	Noel günü	Milli Bayram	

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Ekonomik Göstergeler

Tablo 9

Bulgaristan Ekonomik Göstergeleri

	2014	2015	2016	2017
GSYİH (Milyon leva)	83 634	88 571	94 130	98 631
GSYİH (Milyon €)	42 761	45 286	48 128	50 429
Reel GSYİH Artış Oranı (%)	1,3	3,6	3,9	3,6
Kişi Başına GSYİH (Nominal €)	5 919	6 309	6 752	7 127
Enflasyon Oranı				
Tüketici Fiyat Endeksindeki Yıllık Artış (%)	-0,9	-0,4	0,1	2,8
İşgücü (Bin Kişi)	3 366	3 337	3 264	3 357
İşsizlik oranı (%)	11,4	9,1	7,6	6,2
Sektörler itibariyle GSKD (%)				
Tarım	5,3	4,8	4,7	4,3
Sanayi	27,1	27,9	28,3	28,3
Hizmet	67,6	67,3	67	67,4
Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon €)	2 318	469	220	407
Dış Ticaret (Milyon €)	48 231	49 339	50 307	56 958
İhracat	22 105	22 982	24 126	26 713
İthalat	26 126	26 357	26 181	30 245
Denge	-4 021	-3 374	-2 055	-3 531
Dünya İhracatı İçindeki Payı (%)	0,15	0,16	0,16	0,17
Dünya İthalatı İçindeki Payı (%)	0,18	0,18	0,18	0,19
Türkiye ile Ticaret (Milyon €)	3 470	3 443	3 492	3 955
İhracat	2 077	2 006	1 889	2 078
İthalat	1 393	1 437	1 603	1 877
Denge	683	570	286	201
Ülke Toplamı İçinde Türkiye'nin Payı (%)				
İhracat	9,4	8,7	7,8	7,8
İthalat	5,3	5,5	6,1	6,2
Cari İşlemler Dengesi (Milyon €)	35,1	-16,9	1 091,1	2 268,9
Borç Stokları (Milyon €)				
Gayri Safi Dış Borç Stoku (Yıl sonu itibariyle)	39 338	33 493	34 220	33 309
Orta ve Uzun Vadeli	29 386	25 924	26 657	25 548
Kısa Vadeli	9 953	7 570	7 563	7 761
Yıl Sonu İtibariyle Dolaşımda Olan Para Hacmi (Milyon Leva)	11 587	12 725	14 153	15 703
Seçilmiş Oranlar (%)				
İhracat/İthalat	84,6	87,2	92,1	88,3
İhracat/GSYİH (FOB)	51,7	50,7	50,1	53
İthalat/GSYİH (CIF)	61,1	58,2	54,4	60
Cari İşlem Dengesi/GSYİH	0,1	0	2,3	4,5
Gayri Safi Dış Borç/GSYİH	92	74	71,1	66,1

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası, Ulusal İstatistik Enstitüsü

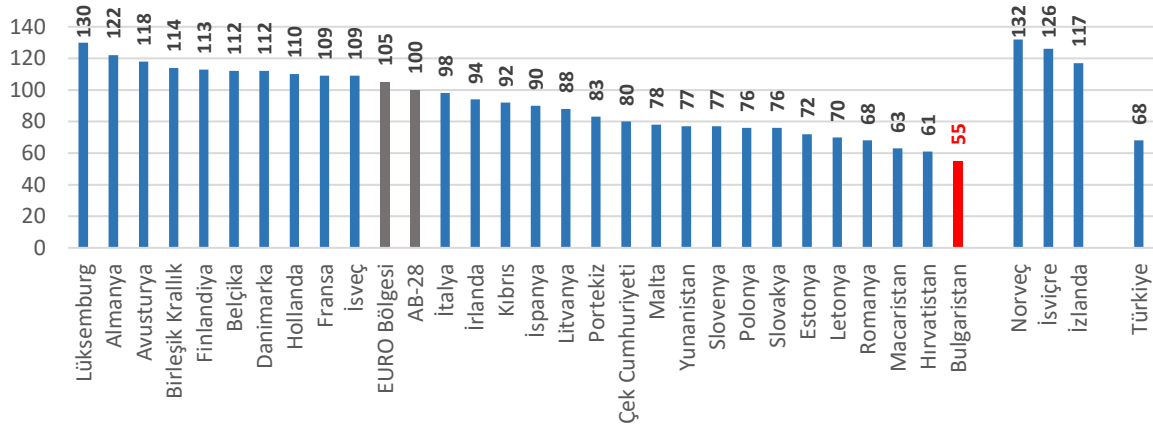
GENEL EKONOMİK DURUM

Genel Durum

Bulgaristan ekonomisi, serbest piyasa şartlarına göre işleyen, dışa açık, özel sektörü orta düzeyde gelişmiş bir ekonomidir. Dünya Bankası, Bulgaristan ekonomisini üst orta gelirli ekonomilerden addetmektedir. Diğer taraftan, 1 Ocak 2007’de AB’ye tam üye olan Bulgaristan, AB üyeliği koşulları sebebiyle ekonomik yapısında önemli reformlar yapmıştır. AB üyelik döneminde Bulgarların gelirleri AB ortalamasının % 41’inden % 49’una yükselmiş, yoksulluk ve sosyal dışlanma tehlikesi altındaki nüfusun oranı yarı yarıya küçülerek % 30 seviyesine düşmüştür. Ancak, kaydedilen olumlu gelişmelere rağmen Bulgaristan, AB’nin en fakir ülkesi olmaya devam etmektedir. Bu anlamda, gerçek bireysel tüketim de hanehalkı refahının bir ölçütüdür. 2017 yılında AB ülkelerinde satın alma gücü standartları olarak kişi başına gerçek bireysel tüketim AB ortalamasının Bulgaristan’da % 55’inden Lüksemburg’da % 130’una kadar değişim arz etmektedir.

Şekil 2

Satın Alma Gücü Standartlarına Göre 2017’de Kişi Başına Gerçek Bireysel Tüketim, AB-28 = 100

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü, Eurostat

Bazı dış değerlendirmelere göre Bulgaristan ekonomisi 2017 yılında satın alma gücü paritesine göre dünyada 77. sıradadır. Dünya Ekonomik Forumu’nun 2017-2018 Küresel Rekabetçilik Endeksi bakımından incelenen 137 ülke içerisinde Bulgaristan 49. sıradadır. Dünya Bankası’nın İş Yapma Kolaylığı adlı raporunda Bulgaristan, 190 ülke içerisinde 50. sırada yer almaktadır. Uluslararası kuruluşların bazı değerlendirmelerine göre Bulgaristan’ın güçlü yönleri hızlı internet kullanımı ile yakından ilgisi olan teknik yeterlilik ve makroekonomik istikrardır. Emek piyasasının durumu (yüksek işsizlik oranı, düşük verimlilik, ülkenin nitelikli işgücü çekme konusundaki yetersizliği), iş yapma ortamı (yolsuzluk, bürokratik verimsizlik, finansman sıkıntıları), AR-GE faaliyetlerinin kısıtlı kalması, kurumsal kalite (yargıda sıkıntılar, devlet politikalarında şeffaflığın bulunmaması, siyasetçilere olan güvenin azalması) rekabet gücünü olumsuz etkileyen faktörlerdir.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tablo 10

Bulgaristan'ın 2016 Yılında Finans Sektörü Haricinde Yapısal Bazlı Temel Ekonomik Göstergeleri

Sektör	İşletme Sayısı	Üretim	Ciro	Katma Değer	Ücret Giderleri	Personel Giderleri	Çalışan Kişi Sayısı	Mal ve Hizmet Alımı
	Adet	Bin Leva	Bin Leva	Bin Leva	Bin Leva	Bin Leva	Kişi	Bin Leva
Otomobil ve motorsiklet ticareti ve tamiri	140 524	20 918 727	107 097 749	10 340 277	4 166 903	4 816 598	509 155	98 392 114
İmalat sanayi	31 323	55 235 803	57 612 097	13 954 887	5 446 421	6 427 074	548 990	44 498 713
Elektrik ve termik enerji ile gaz üretimi ve dağıtımı	1 704	7 648 455	15 160 539	3 410 150	716 248	918 459	32 137	12 910 313
Ulaştırma, lojistik ve posta hizmetleri	22 711	13 442 558	13 540 555	4 266 923	1 645 146	2 016 454	169 272	10 231 588
İnşaat	19 526	11 570 990	11 349 197	2 708 407	1 268 154	1 472 572	142 663	9 401 182
Bilgi ve fikri ürünler üretimi ve iletimi	12 646	8 394 325	9 007 590	4 563 077	2 410 194	2 716 861	94 783	4 685 001
Mesleki faaliyetler ve bilimsel araştırmalar	43 082	6 208 198	6 123 517	2 804 235	1 383 842	1 558 140	106 239	3 758 228
Otel ve lokanta işletmeciliği	27 032	3 548 503	4 357 953	1 598 412	789 625	926 357	142 785	3 045 980
İdare ve destek faaliyetleri	10 989	3 633 401	3 622 586	1 669 340	1 000 632	1 162 277	115 199	2 094 514
Emlakçılık	21 767	2 914 309	2 649 327	1 257 208	314 594	357 475	36 766	1 918 669
Madencilik	357	2 496 514	2 454 828	1 136 339	412 541	545 654	24 080	1 444 595
Su iletimi, kanalizasyon ve atık yönetimine ilişkin faaliyetler	820	1 482 046	1 715 714	752 874	346 159	423 483	33 418	1 138 842
Tamir işleri	3 560	105 868	137 566	46 923	21 385	24 997	6 033	101 375

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

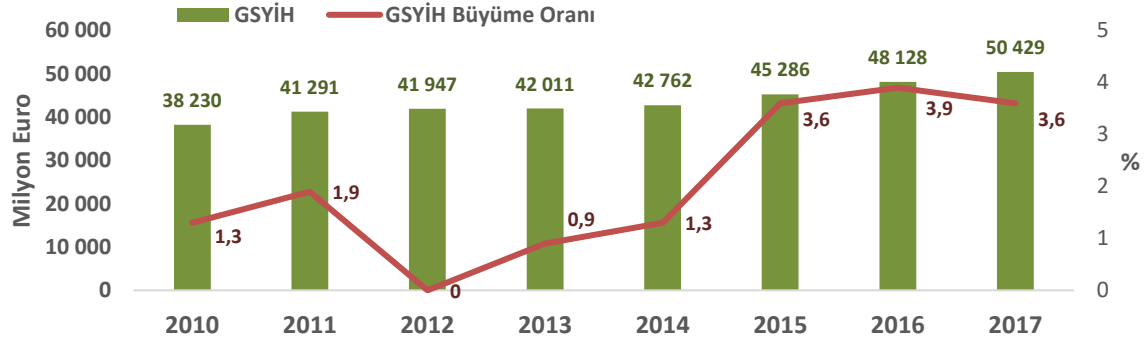
1989 yılından sonra planlı bir ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişte yapısal reformların yetersiz kalması nedeniyle Bulgaristan ekonomisi buhranlı bir 10 yıllık dönem geçirmiştir. Yurt dışında pazar kaybına uğramış, üretim daralmış, yaşam standardı önemli ölçüde düşmüş, yerel para büyük değer kaybına uğramıştır. 1997 yılında alınan ekonomik istikrar programı kararları ile birlikte hükümetin para ve döviz politikaları üzerindeki yetkisi sınırlandırılarak bir para kurulu oluşturulmuştur. Döviz kuru istikrara kavuşturulmuş ve 1 Alman markı/1 Bulgar levası (daha sonra 1 euro/1,95583 Bulgar levası) oranında sabitlenmiştir. Bankaların kamu tarafından desteklenmesi politikasına son verilerek, Merkez Bankası özerk bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu kararların ardından Bulgaristan, tarihinin en uzun ekonomik büyüme dönemine girmiştir. Bulgar hükümetlerinin sıkı para ve maliye politikaları ile AB üyeliği süreci sayesinde Bulgaristan ekonomisi, krizin başlamasıyla sona eren 9-10 yıllık dönem içinde istikrarlı büyümüş, krize kadar 5 yıl boyunca banka kredileri, tüketim ve yabancı yatırımların olumlu etkisiyle % 5-6'lık büyüme oranını yakalamıştır.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Şekil 3

2010-2017 Döneminde Cari Fiyatlarla Bulgaristan GSYİH'sı (Milyon Euro) ve GSYİH Büyüme Oranları (%)

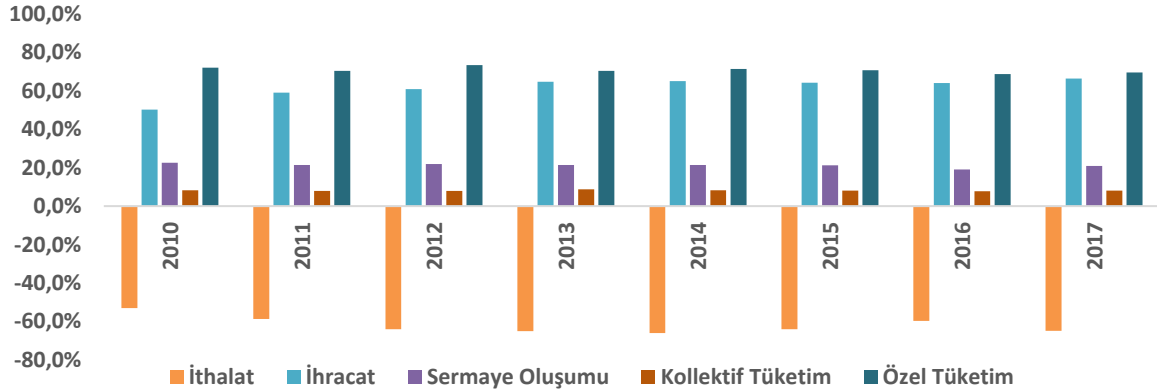

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

GSYİH'nın % 4,2 oranında daralma yaşadığı 2009 krizinden sonra, beş yıl boyunca ekonomi ortalama % 1,1 oranında büyümüştür. 2015 -2017 döneminde büyüme oranı bir sıçrama ile yılda ortalama % 3,7 seviyesine ulaşmıştır. Nitekim 2017 yılında reel GSYİH artış oranı % 3,6 olarak, GSYİH ise 50,429 milyar euro olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 4

2010-2017 Döneminde Bileşenlerin GSYİH'ya Katkısı (%)

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

Open Society Institute – Sofia'nın bir analizine göre Bulgaristan AB'nin en fakir ülkelerindedir. Ancak son üç yılda ekonomik büyüme oranı en yüksek olanlardandır. Analize göre mevcut ekonomik büyümeden % 0,5 oranında büyük bir ekonomik büyüme ile Bulgaristan, 2035 yılına kadar Batı'nın gelir düzeyine ulaşabilecektir.

2017 yılında gayri safi katma değer, gayri safi yurtiçi hasılanın % 86,6'sını oluşturmuştur. Tarım sektörünün katma değer içerisindeki payı % 4,3, sanayinin % 28,3 ve hizmetlerin % 67,4 olmuştur.⁴

⁴ <http://www.nsi.bg/en/content/5484/gdp-production-approach-%E2%80%93-total-economy>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tablo 11

2014-2017 Yıllarında Bulgaristan'ın Gayri Safi Katma Değerinin Sektörel Dağılımı (Milyon Euro)

Sektör	2014	2015	2016	2017	2017 pay
Tarım	1 952	1 873	1 952	1 888	4,3%
Sanayi	10 075	10 908	11 756	12 363	28,3%
Hizmetler	25 097	26 356	27 818	29 420	67,4%
Toplam Katma Değer	37 125	39 138	41 526	43 671	100%

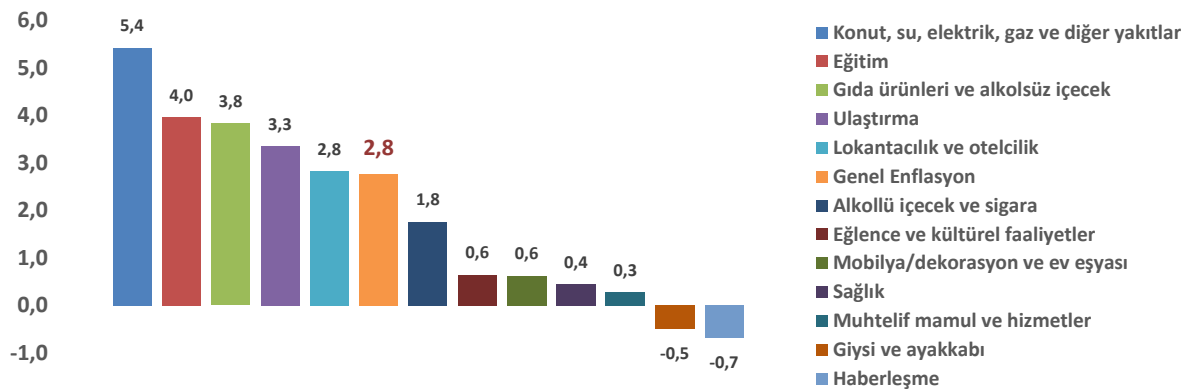
Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü, Müşavirliğimizin Hesaplamaları

AB finansmanının Bulgaristan ekonomisine olan etkisini ölçen SİBİLA programı AB fonlarından gelen finansmanın Bulgaristan ekonomisinin gelişiminin ana motoru olduğuna işaret etmektedir. Yapılan hesaplamalar, artık tamamlanmış 2007-2013 program döneminde ödenen milyarlarca euronun Bulgaristan'a gelmemesi durumunda ülke GSYİH'sının % 10,1 oranında düşük gerçekleşme ihtimaline işaret etmektedir. AB finansmanı olmadan Bulgaristan ciddi ekonomik ve sosyal risklere maruz kalabilecektir. SİBİLA'ya göre AB finansmanı sağlanmadığı durumda ortalama çalışma ücretleri % 9,6 oranında, istihdam % 14,4 oranında, yatırımlar % 32,8 oranında düşük düzeylerde gerçekleşmiş olacaktır. SİBİLA'nın öngörülerine 2014-2020 program döneminde AB finansmanı Bulgaristan GSYİH'sına % 7,2 oranında ek büyüme getirecektir. 2019 yılı itibariyle AB fonları sayesinde işsizlik oranında 2,8 puan düşüş, ortalama çalışma ücretlerinde % 15,8 oranında artış, tüketimde % 6 oranında artış öngörülmektedir.⁵

2017 yılında % 2,8 oranında bir enflasyon meydana gelmiştir. Fiyat düşüşleri sadece giysi/ayakkabı (- % 0,5) ve haberleşme (- % 0,7) meydana gelmiştir. Konut/su/elektrik/gaz/diğer yakıtlar (% 5,4), eğitim (% 4), gıda ürünleri ve alkolsüz içecek (% 3,8) ise en büyük fiyat artışları gözlenen ürün grupları olmuştur. Aşağıdaki şekilde 2017 yılında ürün/hizmet grupları fiyatlarının değişimine ilişkin bilgi yer almaktadır.

Şekil 5

2017 Yılında Ürün Grupları Bazında Fiyat Değişimi (%)

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

⁵ <http://www.segabg.com/article.php?id=802247>

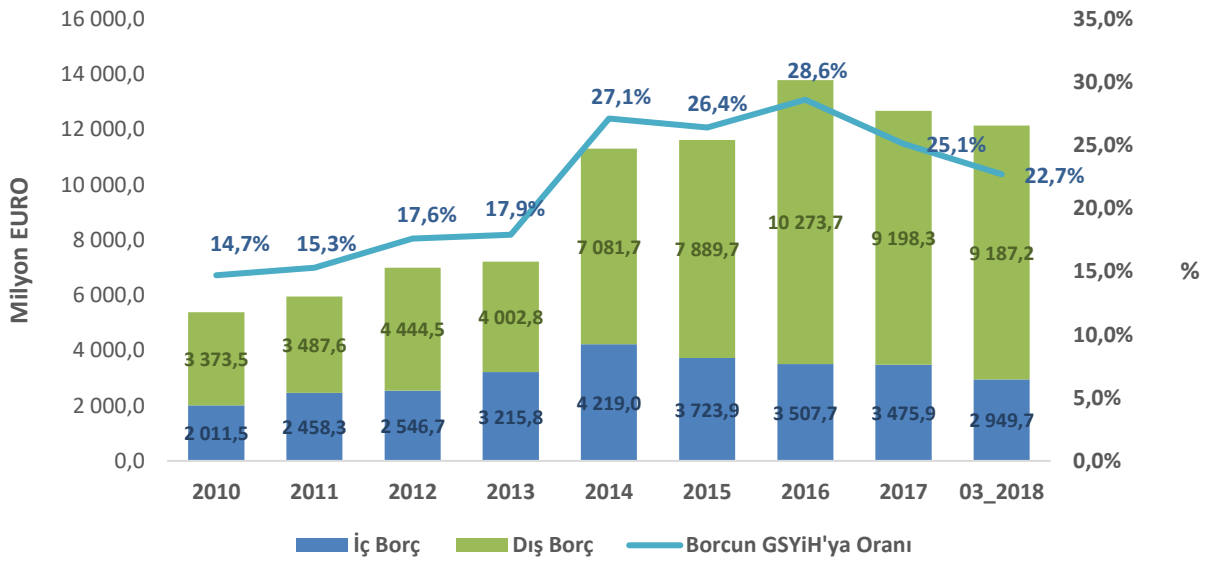
SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Ulusal İstatistik Enstitüsü, 2017 yılı işsizlik oranını % 6,2 olarak açıklamıştır. Bir önceki yıla göre söz konusu oranda yüzde olarak 1,4 puan düşüş yaşanmıştır. Erkeklerde işsizlik oranında yüzde olarak 1,7 puan, kadınlarda ise 1,1 puan düşüş yaşanmış, sırasıyla bu oranlar % 6,4 ve % 5,9 olarak gerçekleşmiştir.⁶

Bulgaristan'ın toplam kamu borcu yıllık bazda % 8 oranında azalarak 2017 yılı sonunda 12136,8 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. İç borç % 0,9 azalarak 3475,9 milyon euro, dış borç ise % 10,5 azalarak 10273,7 milyon euro olmuştur. Kamu borcundaki azalış dış borç azalışından kaynaklanmıştır.⁷ 2017 sonu itibariyle kamu borcunun GSYİH'ya oranı % 25,1, iç borcun GSYİH'ya oranı % 6,9, dış borcun GSYİH'ya oranı ise % 18,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kamu borcunun, GSYİH'ya oranı bakımından 2016 yılında Bulgaristan, AB ülkeleri arasında Estonya ve Lüksemburg'dan sonra en düşük üçüncü orana sahiptir.⁸ Dış borcun vade profili ve döviz dağılımı, risk oluşturmamaktadır.

Şekil 6

2010 – Mart 2018 Döneminde Bulgaristan'ın Kamu Borcu Yapısı ve Borcun GSYİH'ya Oranı

Kaynak: Maliye Bakanlığı

Gayri safi dış borç, 2017'nin sonunda yıllık bazda % 4,4 oranında azalarak 32,565 milyar euro olarak gerçekleşmiştir. Kamunun gayri safi dış borcu % 16,1 azalarak 5690,7 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. 2017'nin sonunda net dış borç 1899,4 milyon euro (GSYİH'nın % 3,7'si kadar) olup bir yılda 3394,4 milyon euro azalmıştır.⁹

⁶ http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/LFS2017_XN4YZPF.pdf

⁷ Bulgaristan'ın Kamu Borcu'na İlişkin Bülten, Bulgaristan Maliye Bakanlığı, 2017 ve 03/2018

⁸ <http://www.nsi.bg/bg/content/11476/%D0%B1%D1%80%D1%83%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D0%B4%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D0%B4%D1%8A%D0%BB%D0%B3>

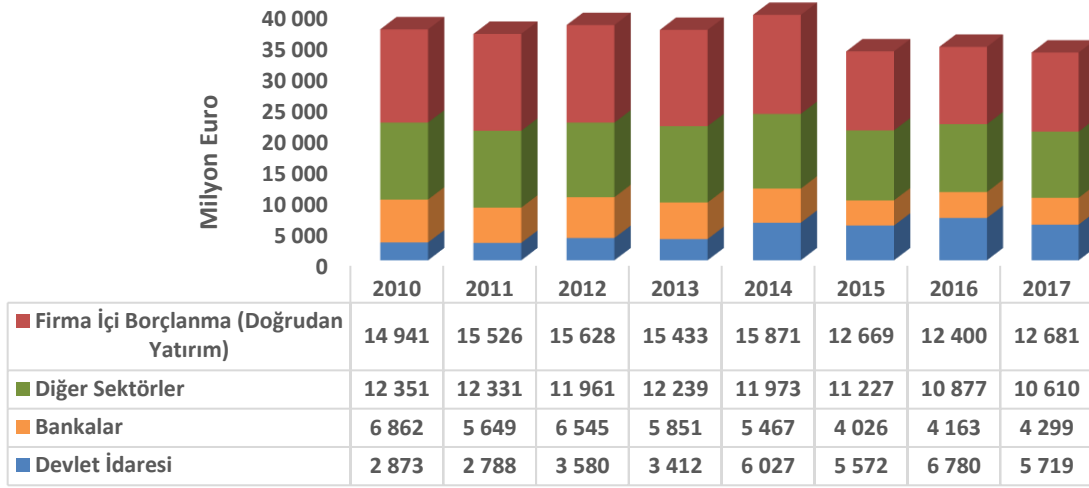
⁹ Bulgaristan Merkez Bankası'nın Gayri Safi Dış Borç Bülteni, 28 Şubat 2018

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Şekil 7

2010-2017 Döneminde Sektörler İtibariyle Bulgaristan'ın Gayri Safi Dış Borcu

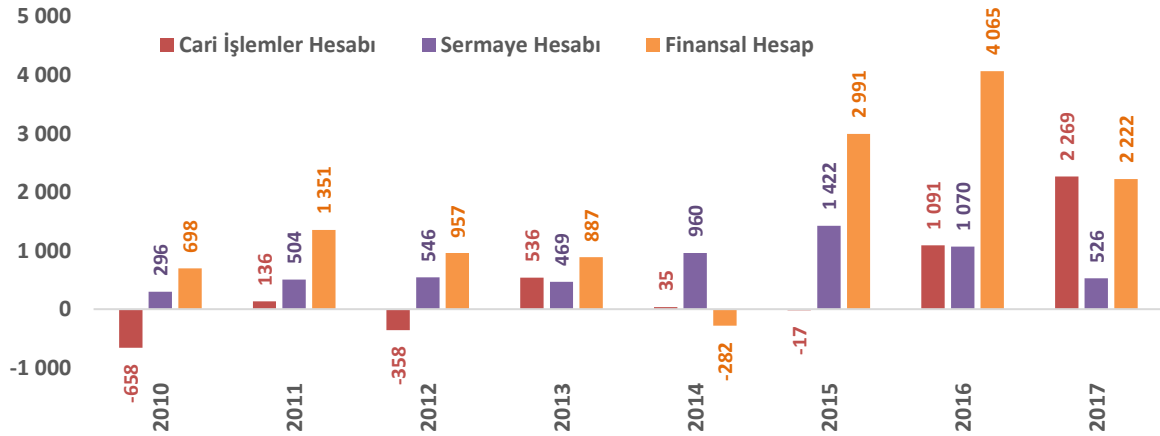

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

2017 yılında cari hesapta 2,27 milyar euro fazla meydana gelmiştir. Sermaye hesabı 526 milyon euro, finansal hesap ise 2,22 milyar euro fazla vermiştir.

Şekil 8

2010-2017 Döneminde Bulgaristan Ödemeler Bilançosu Bileşenleri (Milyon Euro)

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

2017 yılında ülkenin ihracatı % 10,7 oranında artarak 26,7 milyar euro, ithalatı % 15,5 artarak 30,244 milyar euro olarak gerçekleşmiştir. İhracatın GSYİH'ya oranı % 53, ithalatın GSYİH'ya oranı ise % 60 olmuştur. Dış ticaret hacmi 57 milyar euro, dış ticaret dengesi ise – 3,5 milyar euro olmuştur.

Genellemek gerekirse, 2017 yılında Bulgaristan ekonomisi % 3,6 oranında büyümüştür. AB yaşam standartlarını yakalama ihtiyacı çerçevesinde değerlendirildiğinde söz konusu büyüme cüzdür, ancak AB'de göreceli olarak en yükseklerindedir. Art arda ikinci yıl konsolide mali

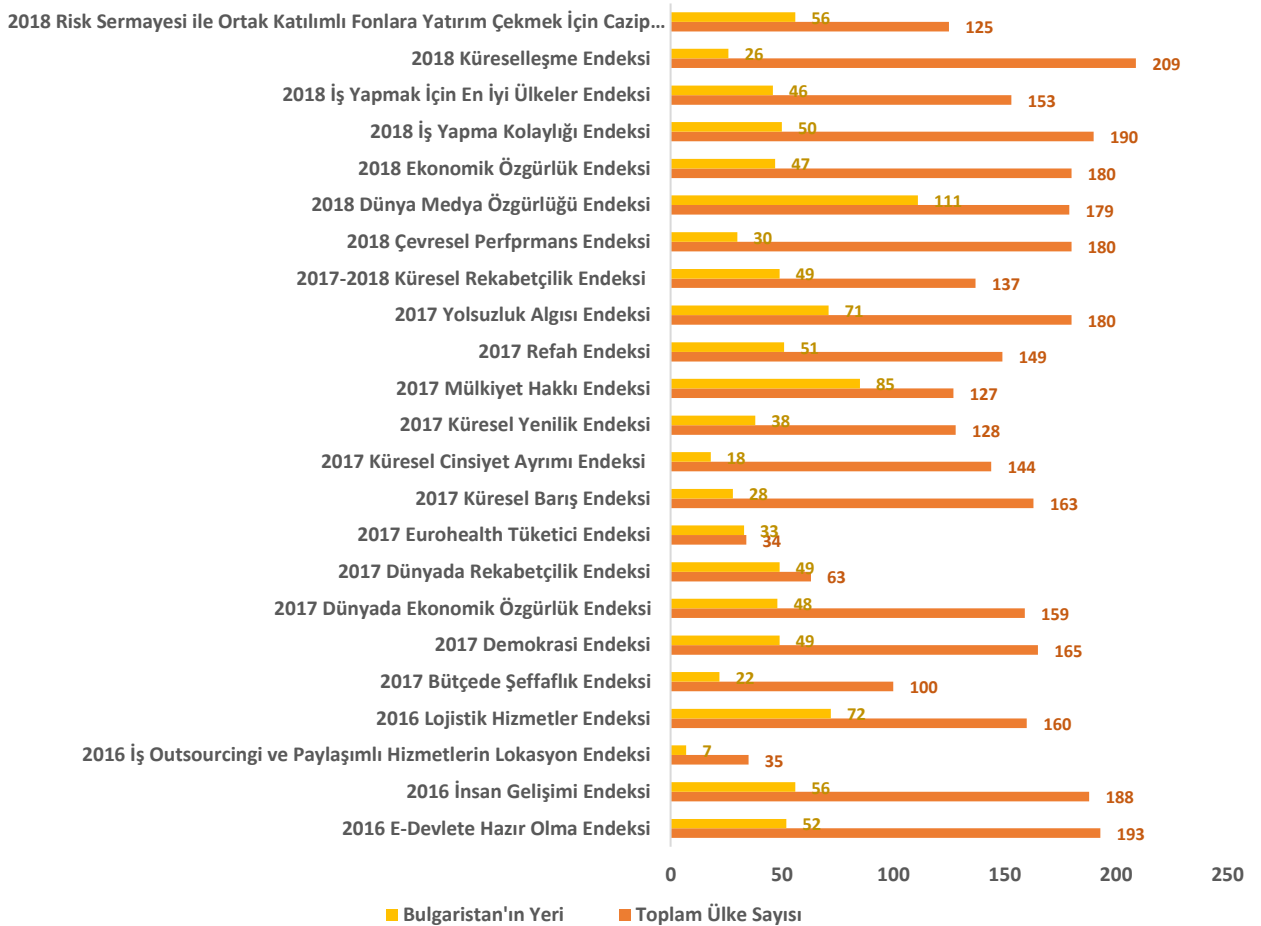
SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

program fazla vermiştir. Ekonomideki istihdam artmış, çalışma ücretleri yükselmiştir. Ücret artışı önemli bir fiyat artışına sebep olmamıştır. İhracat, hem değer hem miktar olarak artmıştır. Döviz rezervleri ile merkez hükümetin mali rezervinde de bir yükseliş meydana gelmiştir. Son 20 yılda Bulgaristan'ın makroekonomik göstergeleri oldukça iyi bir seyir izlemiştir. Ancak bu olumlu makroekonomik görünüm insanların ekonomik tatminsizliğini giderememiş, yaşam standardını istenilen düzeye taşıyamamıştır. Dolayısıyla makroekonomik durum tek başına refah artışını beraberinde getirememiştir. 2017 yılı bu çerçevede bir değişim getirememiş ve Bulgaristan ekonomisi istikrarlı bir yükselen trende girememiştir.¹⁰

İş Yapma Ortamı Göstergeleri

Şekil 9

Bulgaristan'ın Uluslararası Sıralamalardaki Yeri

Kaynak: Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası

¹⁰ 2018 Bulgaristan'da Ekonomik Gelişim ve Politikalar Raporu: Değerlendirme ve Beklentiler, Odak konu: Küresel Mali-Ekonomik Krizin Başlangıcından 10 Yıl Sonra – Dersler ve Gerekli Reformlar, Bulgaristan Bilimler Akademisi Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, sayfa 15

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Uluslararası kuruluşların sıralamalarında Bulgaristan'ın yeri:

Dünya Bankası'nın **2018 Doing Business** raporunda Bulgaristan, 190 ülke arasında 50. sırada yer almaktadır. Ülke, bir yılda 39. pozisyondan 50. pozisyona yerleşerek 11. sıra gerilemiştir. Söz konusu raporda Bulgaristan'da Varna ve Pleven bölgelerinin AB ortalamasının üzerinde olduğu vurgulanmaktadır. Bunun da ötesinde, Varna'da ve diğer bazı Bulgar şehirlerinde benimsenen uygulamaların kullanılması önerilmektedir.

Tablo 12

2018 Doing Business Sıralamasında Bulgaristan'ın İlk On Ülke ve Türkiye ile Kıyaslaması

Sıra	Ülke
1	Yeni Zelanda
2	Singapur
3	Danimarka
4	Güney Kore
5	Hong Kong
6	ABD
7	İngiltere
8	Norveç
9	Gürcistan
10	İsveç
50	Bulgaristan
60	Türkiye

Kaynak: Dünya Bankası

Bulgaristan, sınır ötesi ticarete (21. sıra), azınlık ortaklarının korunmasında (24.), sözleşmelerin uygulanmasında (40.), krediye erişimde (42.) göreceli olarak iyi performans sergilemektedir. Elektrik ağına bağlanma (141.), genel olarak iş kurma (95.), vergi ödeme (90.) konularında ülke oldukça gerilerdedir. Bulgaristan, mülkiyet kaydında 67., inşaat izni almada 51, tasfiye işlemlerinde 50. sırada yer almaktadır.¹¹

Bulgaristan, Dünya Ekonomik Forumu'nun 137 ülkeyi kapsayan **2017-2018 dönemi Küresel Rekabetçilik Endeksi** sıralamasında 7 üzerinden 4,46'lık puanıyla önceki yıla göre bir sıra ilerleyerek 49. yere yerleşmiştir. Endeks, art arda 6. yıl ülkenin performansının iyileştiğine işaret etmektedir. Nitekim, 2011 yılında 74. pozisyondan 2017'de 49. pozisyona yükselmiştir. Bulgaristan, rekabet gücü bakımından bazı AB ülkelerinin önünde olduğu dikkat çekmektedir. Letonya (54.), Slovakya (59.), Macaristan (60.), Kıbrıs (64.), Romanya (68.), Hırvatistan (74.) ve Yunanistan (87.) sıralamada Bulgaristan'dan sonra yer almaktadır. Geleneksel olarak Bulgaristan'ın en kötü performansı kurumların faaliyetini değerlendiren göstergelerdedir: Yargının bağımsızlığı (108.), politika belirlemede hükümette şeffaflık (107.), organize suçlarla mücadele (119.), mülkiyetin korunması (120.), fikri mülkiyetin korunması (125.). Emek piyasasının etkinliğine ilişkin bazı göstergelerde performans oldukça kötüdür: Ülkenin yetenek

¹¹ <https://www.investor.bg/drugi/338/a/bylgariia-sliza-11-pozicii-nadolu-v-klasaciia-za-pravene-na-biznes-249449/>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

çekme (118.) ve tutma (119.) becerisi, vergilerin iş motivasyonu üzerinde etkisi (98.). Aynı durum mal piyasalarının etkinliğine ilişkin göstergelerde de görülmektedir: İş başlatmak için gerekli zaman (103.) ve tekel karşıtı politikaların etkinliği (85.). En iyi performans ise bütçe dengesi (6.), kamu borcu (20.), yatırımcıların korunması (13.), geniş band internet erişimi (26.), mobil (32.) ve sabit (41.) geniş band internet hizmet kullanıcı göstergelerinde görülmektedir.¹²

Ülke, Transparency International'ın 2017 yılı **Yolsuzluk Algısı Endeksi**'nde (Corruption Perception Index) 43 puanla 71. sırada olup, ortalaması 65 puan olan Avrupa Birliği sıralamasının en gerisinde yer almaktadır. Önceki yıla göre Bulgaristan'ın endeksinde 2 puan artış olmuştur. Ancak bu artış, istatistiksel olarak önem taşımadığı gibi kritik olarak kabul edilen 50 puanlık sınırın aşılmasını sağlayamamıştır. Dolayısıyla ülkenin yolsuzlukla mücadelede halen ciddi sıkıntıları olduğu ortaya çıkmaktadır. Ülke puanının Balkanlar bölgesi ortalaması (42,27) ile küresel ortalama (43) ile neredeyse aynı olduğu dikkat çekmektedir. Bu bulguların ışığında Bulgaristan'ın yolsuzlukla mücadelesinde yeterince ilerleyemediği, yolsuzluğa karşı uygulanan politikalarda değişikliğe gidilmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir.¹³ (<https://www.transparency.org/>)

Heritage Sivil Toplum Kuruluşu'nun 2018 yılı **Ekonomik Özgürlük Endeksi** sıralamasında Bulgaristan, 180 ülke arasında 68,3 puanla önceki yıl da bulunduğu 47. yerini muhafaza etmiştir. Bölgesel bazda Bulgaristan 44 Avrupa ülkesi arasında 23. yeredir. Bahse konu performansı ile ülke, Avrupa ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Ancak dünya ortalaması çerçevesinde değerlendirildiğinde Bulgaristan'ın ekonomik olarak daha özgür bir yer olduğu görülmektedir.¹⁴ Yolsuzluk, zayıf yargı, düşük verimlilik ve organize suçlar Bulgaristan'da yatırım ortamını ve ekonomik perspektifleri engellemeye devam etmektedir.¹⁵ (www.heritage.org)

2018 Yılı İlk Çeyreği Göstergeleri

2018 yılının birinci çeyreğinde mevsimsel olarak ayarlanmış verilerle Bulgaristan GSYİH'sı önceki yılın aynı dönemine göre % 3,6, 2017 dördüncü çeyreğine göre ise % 0,9 büyümüştür. Ulusal İstatistik Enstitüsü'nün ön verilerine göre 2018 yılının ilk çeyreğinde Bulgaristan'ın nominal GSYİH'sı 11 milyar euro düzeyinde gerçekleşmiştir. Mevsimsel olarak ayarlanmış gayri safi katma değer ise çeyreklik bazda % 0,9, yıllık bazda % 3,4 artarak 9,6 milyar euro olarak meydana gelmiştir. Nihai tüketim yıllık bazda % 3,3 artmış ve GSYİH'nın % 87,4'ünü oluşturmuştur.

2018 yılının ilk üç ayında ülkenin AB'ye ihracatı % 13,1 oranında artarak 8,96 milyar leva seviyesinde gerçekleşmiştir. AB ülkelerinden Bulgaristan'ın ana ihracat partnerleri Almanya,

¹²

https://www.capital.bg/politika_i_ekonomika/bulgaria/2017/09/27/3049472_konkurentosposobnostta_na_bulgariia_leko_se_podobriava/

¹³ http://transparency.bg/bg/transp_indexes/%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B8-2/%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81-%D0%B7%D0%B0-%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B8%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B0/%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81-2017-%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0-2/

¹⁴ <https://www.bloombergtv.bg/shows/2018-02-05/ikonomicheskata-svoboda-po-sveta-i-u-nas>

¹⁵ <https://www.mediapool.bg/bulgaria-e-s-umerena-ikonomicheska-svoboda-sporod-fondatsiya-heritidzh-news275044.html>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

İtalya, Romanya, Yunanistan, Fransa ve Belçika olmuştur. Söz konusu ülkeler AB üyelerine ihracatın % 68,6'sını teşkil etmiştir. Yine aynı dönemde AB ülkelerinden ithalat % 11,4 artarak CIF fiyatlarla 5 milyar euro olarak meydana gelmiştir. En çok ithalat Almanya, İtalya, Romanya, İspanya ve Yunanistan'dan gerçekleşmiştir.¹⁶

Ulusal İstatistik Enstitüsü, Bulgaristan'ın üçüncü ülkelere olan ihracatının 2018 yılının ilk çeyreğinde yıllık bazda % 17,4 oranında azalarak 1,8 milyar euroya ulaştığını açıklamıştır. Üçüncü ülkelere olan ihracatın % 55'i Türkiye, Çin, Sırbistan, Makedonya, ABD ve Rusya'ya yapılmaktadır. Bulgaristan'ın 2018'in ilk çeyreğindeki üçüncü ülkelerden CIF fiyatlarla ithalatı yıllık bazda % 4 azalarak 2,5 milyar euro düzeyinde gerçekleşmiştir. En çok ithalat Rusya, Türkiye, Çin ve Sırbistan'dan yapılmıştır.¹⁷

Ülkenin toplam ihracatı ise yıllık bazda % 2,4 artarak 6,4 milyar euro ulaşmıştır. Ülkenin toplam ithalatı ise yıllık bazda % 5,7 artarak 7,5 milyar euro olmuştur. 2018 yılının ilk çeyreğinde dış ticaret açığı yıllık bazda % 45 artmış olup 665 milyar euro olarak meydana gelmiştir (ülke GSYİH'sinin % 1,6'sı kadar). Cari hesap açığı 138 milyon euro olarak gerçekleşmiştir (GSYİH'nin % 0,3'ü kadar).

2018 yılının ilk çeyreğinde Bulgaristan'a yapılan yabancı yatırımlar 180 milyon euro düzeyinde gerçekleşmiştir. Önceki yılın aynı dönemine göre % 34,4 oranında bir düşüş yaşanmıştır. 2018'in ilk üç ayında Macar ve İtalyan yatırımcıların Bulgaristan'daki yatırımları en çok azalmıştır: Sırayla 103,8 milyon euro ve 43 milyon euro. İmalat sanayi ise 250 milyon euroluk yatırım ile en çok yatırım çeken sektör olmuştur. 2018 yılının ilk çeyreğinde Rusya, 117 milyon euroluk yatırımıyla yatırımcı ülkelerin başında yer almıştır. 64,7 milyon euroluk yatırım ile Hollanda ise ikinci sıraya yerleşmiştir.¹⁸

Mart 2018'de tüketici fiyat endeksi önceki aya göre % 99,7 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, Mart 2018'de % 0,3 oranında bir deflasyon meydana gelmiştir. Enflasyon Aralık 2017'ye göre % 0,3, Mart 2017'ye göre ise % 2,2 oranında gerçekleşmiştir.¹⁹

Bulgaristan'ın konsolide mali programı Mart 2018 sonu itibariyle 303 milyon euro fazla vermiştir (GSYİH'nin % 0,6'sı kadar). Ulusal bütçede 450 milyon euro fazla, AB fonlarında 147 milyon euro açık meydana gelmiştir. Ulusal bütçenin fazla vermesinin nedeni vergi ve sigorta ödemelerindeki iyi parametrelerdir. Mart ayı sonunda Bulgaristan hükümetinin mali rezervleri 5,2 milyar eurodur.²⁰

2018'in ilk çeyreğinde Bulgaristan'ın brüt dış borcu yıllık bazda 798,5 milyon euro azalarak 33,9 milyar euro olarak gerçekleşmiştir.

¹⁶ http://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/FTS_Intrastat_2018-03_3ZUWPHC.pdf

¹⁷ http://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/FTS_Extrastat_2018-03_TIOZNTX.pdf

¹⁸

https://www.capital.bg/politika_i_ekonomika/bulgaria/2018/05/20/3181163_chujdite_investicii_padat_do_180 mln_evro_p_rez_purvoto/

¹⁹ http://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Inflation2018-03_EX2IS54.pdf

²⁰ <http://www.minfin.bg/bg/news/10346>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

2018 yılının birinci çeyreğinde 15-64 yaş grubunda ekonomik olarak faal nüfusun oranı % 70,6'dır (yıllık bazda yüzde olarak 1,4 puan artış), yine aynı yaş grubunda çalışanların oranı % 66,5 (yıllık bazda yüzde olarak 2,2 puan artış), işsizlik oranı % 5,7 (yıllık bazda yüzde olarak 1,2 puan düşüş), 15-64 yaş grubunda ekonomik olarak faal olmayan nüfusun oranı % 29,4 (1337,3 bin kişi) olmuştur. +15 yaş grubunda çalışanların sayısı 3099,3 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. İşsizlerin sayısı 188,7 bin olarak kayıtlara geçmiştir.²¹

2018 yılının birinci çeyreğinde hanehalkı üyesi başına ortalama gelir 719,4 euro olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu gelirden 2017 yılının aynı dönemine göre % 9,8'lik bir artış meydana gelmiştir. Genel gelirin yapısında çalışma ücretinin payı % 56,3, emekli maaşının payı % 27, serbest meslek gelirlerinin payı % 6,7, sosyal tazminat ve desteklerinin payı % 3 olarak gerçekleşmiştir. Hanehalkı üyesi başına 2018 ilk çeyrek harcamaları ortalama 645,8 euro olmuştur. 2017 yılının aynı dönemine göre harcamalarda % 11,5'lik bir artış gözlenmiştir. Toplam harcamalar içerisinde yiyecek harcamalarının payı % 30,4, ev için yapılan harcamaların payı % 18,4, vergi ve sosyal sigorta primi ödemelerinin payı % 14,1 ve ulaştırma/haberleşme harcamalarının payı % 11,9 olarak gerçekleşmiştir.²²

2017 Yılında ve 2018 Yılında İlk Aylarında Ekonomiyi Etkileyen İç ve Dış Olaylar

İç Olaylar

2017 yılı genel olarak rahat bir yıl olmakla birlikte ülkede ekonomik ve siyasi dinamikler çok yönlü olmaya devam etmiştir. Ekonomide istikrar ve bütünleşme belirtileri olmasına rağmen siyasette parçalanma görülmüştür. İktidardaki koalisyonda meydana gelen gerginliklerin sonucunda 2017'de erken genel seçim yapılmıştır. Seçim sonrası hükümetin siyasi yapısında bir ölçüde değişiklik yapılmış olsa da ekonomi politikalarında ciddi bir farklılık gözlenmemiştir. Koalisyona yeni katılanların ısrarı üzerine emeklilik maaşları ve lise öğretmenlerinin çalışma ücretlerinde artış gibi konularda bazı taahhütler üstlenilmiş olsa da halen ekonomi politikasında ciddi bir değişim meydana gelmemiştir.²³

2018 yılının ilk yarısında AB Konsey Başkanlığının olumlu dinamiklerinden yararlanmak isteyen Bulgaristan hükümeti Euro Bölgesine girişte "bekleme salonu" olarak adlandırılan ERM II mekanizmasına başvuru yapmaya karar vermiştir. Euro ve Sosyal Diyalogdan sorumlu AB Komiseri Valdis Dombrovskis, Bulgaristan'daki düşük gelirlerin ülkenin Euro Bölgesinin "bekleme salonuna" girmesi için engel olmadığını, kişi başı gelir düzeyiyle ilgili herhangi ön koşulun olmadığını, temel sorunun Bölgeye katılımın Bulgaristan ekonomisini nasıl etkileyeceği olduğunu ileri sürmüştür. Bu konuda çalışmaların devam ettiği konusunda bilgisi olduğunu

²¹ http://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/LFS2018q1_2Y2O3NA.pdf

²² http://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/HBS2018q1_A01PRTX.pdf

²³ 2018 Bulgaristan'da Ekonomik Gelişim ve Politikalar Raporu: Değerlendirme ve Beklentiler, Odak konu: Küresel Mali-Ekonomik Krizin Başlangıcından 10 Yıl Sonra – Dersler ve Gerekli Reformlar, Bulgaristan Bilimler Akademisi Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, sayfa 15

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

aktaran Dombrovskis, Bulgaristan'ın 1 yıl içinde Euro Bölgesinin “bekleme salonuna” girecek perspektifi olduğunu da belirtmiştir.²⁴

Dış Olaylar

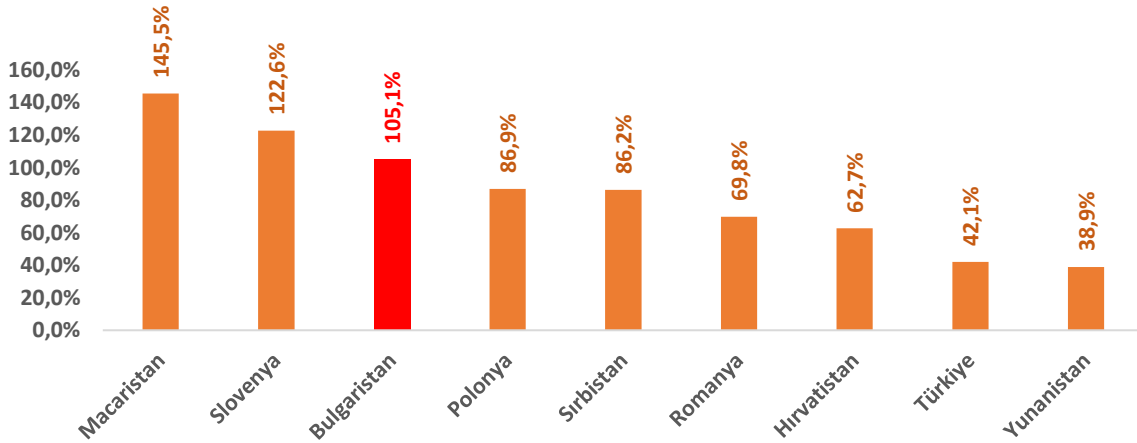
Dış faktörlerin Bulgaristan ekonomisi üzerindeki etkileri çok yönlü olmuştur. Küresel çapta yaşanan canlanma ve buna paralel olarak ülkenin önemli ticaret ortaklarında meydana gelen olumlu ekonomik gelişmeler Bulgaristan'ın ihracatını olumlu etkilemiştir. Ancak belirsizlik hem küresel çapta hem ülke çapında etkin olmaya devam etmiştir. Bulgaristan'ın AB ile yoğun siyasi ve ekonomik ilişkileri nedeniyle AB'deki gelişmeler de ülkeyi önemli ölçüde etkilemeye devam etmiştir. AB yetkililerinin borç krizini yönetmedeki çoğu zaman tutarsız davranışları karmaşa duygusunu güçlendirmiş ve yatırımcıları yeni projeler üzerinde çalışmaktan alıkoymuştur.²⁵

Bulgaristan Ekonomisine İlişkin Beklentiler

Bulgaristan, bölgedeki diğer ülkelere göre dışa daha açık bir ekonomiye sahiptir. Aşağıda yer alan şekil bunu teyit eder niteliktedir. Dış Ticaret Hacmi/GSYİH oranı % 105 olan Bulgaristan'ın dış ticaret hacmi GSYİH'sını aşmaktadır.

Şekil 10

Seçilmiş Bazı Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinin 2017 Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranları (%)

Kaynak: CIA kaynaklı veriler Müşavirliğimizce adapte edilmiştir

Dışa açıklık ülkenin dış talep ve finansmana bağımlılığını artırmaktadır. Küresel çapta ticaretin artışa geçmesi, Bulgaristan'da ekonomik büyümeyi destekleyecek etken olarak ihracatın önemini artırmaktadır. Nitekim, 2017 yılında yerel tüketimin yanı sıra ihracat yeniden büyümenin motoru oldu.

²⁴ <https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/dombrovskis-niskite-dohodi-ne-sa-prechka-za-vlizane-na-bylgariia-vern-ii-263245/>

²⁵ 2018 Bulgaristan'da Ekonomik Gelişim ve Politikalar Raporu: Değerlendirme ve Beklentiler, Odak konu: Küresel Mali-Ekonomik Krizin Başlangıcından 10 Yıl Sonra – Dersler ve Gerekli Reformlar, Bulgaristan Bilimler Akademisi Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, sayfa 16

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Bulgaristan Maliye Bakanlığı'nın açıkladığı ilkbahar makroekonomik tahminlerine göre 2018 yılında GSYİH % 3,9 oranın büyüyecek, yurt içi talep yine öncü olacak, toplam ihracat artacak, yurtdışındaki talebin artması nedeniyle toplam ithalat da artacak, bunun sonucunda ise dış ticaret açığı büyüyecektir. Üç yıllık perspektifte GSYİH büyüme oranının yüksek kalacağı, 2019 yılında % 3,8, 2020-2021 döneminde ise % 3,7 olacağı değerlendirilmektedir. Bu dönemde yurtdışı tüketimin yine öncü olacağı, yatırımların ise dengeli bir şekilde artacağı tahmin edilmektedir. 2020 yılından sonra Bulgaristan'da iş gücünün azalması beklenmektedir. İş gücü talebinin yüksek seviyede, arzının ise düşük olması nedeniyle, orta vadede istihdamdaki artışın yavaşlaması öngörülmektedir. 2018 yılında istihdamın % 0,6 artması, 2019 ve 2020 yıllarında ise sırasıyla % 0,3 ve % 0,2 oranında azalması beklenmektedir. 2018 yılında işsizlik oranının % 5,9'a, 2021 yılına kadar ise % 5,4'e düşmesi öngörülmektedir.²⁶

Maliye Bakanlığı'nın 2019-2021 bütçe tahminine göre konsolide mali programda 2019 yılında GSYİH'nin % 0,5'i kadar açık olması, 2020 ve 2021 yıllarında ise bütçenin dengede olması beklenmektedir. Vergi politikaları çerçevesinde doğrudan vergi oranlarının düşük kalması, geniş vergi matrahı ve az sayıda vergi muafiyetinin olması öngörülmektedir. AB fonlarından gelecek kaynaklar nedeniyle orta vadede gelirlerin 2019 yılındaki GSYİH'nin % 36,9 oranından 2021 yılında GSYİH'nin % 36,1 oranına düşeceği değerlendirilmektedir. Giderlerin GSYİH'ya oranı bu dönemde % 37,4'ten % 36,1'e düşmesi beklenmektedir. Asgari ücretin 2019'da 560 leva (286 euro), 2020'de 610 leva (312 euro) ve 2021'de 650 leva (332 euro) olması planlanmaktadır. Sosyal sigorta ve sağlık sigortası primlerinde değişiklik öngörülmemektedir.

Gelecek üç yıl için hükümet, baz senaryoya göre GSYİH'nin % 10,3 oranında fazla gerçekleşmesini sağlayacak 11,2 milyar euro değerinde önlem almayı planlamaktadır. Bu önlemlerin bir diğer etkisinin istihdamda % 5,4 oranında artış ve işsizlikte yüzde olarak 2,2 puan düşüş olacağı düşünülmektedir. SIBILA modeliyle yapılmış söz konusu hesaplamalar Maliye Bakanlığı'nın web sayfasında yayınladığı yeni 2018-2021 dönem Yakınlaşma Programının bir parçasıdır. Altyapı ve bölgesel kalkınma, 2020 yılına kadar olan döneme ilişkin hükümet stratejisinin ana kalemleri olacaktır. Bu kalemler için sırayla 4 ve 3,2 milyar euro tahsis edilmiştir. Bunun dışında eğitim ve işgücü niteliklerinin artırılması için 1,9 milyar euro, yoksulluğun azaltılması için 1,8 milyar euro, yenilikler için 0,2 milyar euro, kamu hizmet verimliliğinin artırılması için 0,1 milyar euro ve enerji güvenliği için 0,1 milyar euro öngörülmektedir.²⁷

Avrupa Komisyonu Bulgaristan'ın 2018 ve 2019 GSYİH büyüme oranlarını revize ederek sırayla % 3,7'den % 3,8'e ve % 3,5'ten % 3,7'ye artırmıştır. Komisyona göre net ihracat, ithalatta artan büyüme nedeniyle GSYİH'ya negatif etki etmeye devam edecektir. Sonuç olarak ticaret dengesinin bozulması ve cari işlemler denge fazlasının 2018'deki % 1,4'ten 2019'da % 0,8'e düşmesi, her iki yıl da enflasyonun % 1,8 olması beklenmektedir. Enflasyon, hanhalklarının artan satın alma gücü, idari gider artışları, daha yüksek enerji fiyatları tarafından

²⁶ <http://www.economy.bg/economy/view/31382/MF-Sled-2020-rabotnata-sila-u-nas-shte-zapochne-da-namalyava>

²⁷

https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2018/04/19/3165969_durjavnite_razhodi_do_2020_g_8_mlrd_lv_zal/

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

desteklenecektir. Kamu borcunun GSYİH'ya oranının düşüşünde hızlanma beklenmekte, söz konusu oranın 2018 ve 2019 yıllarında sırayla % 23,3 ve % 21,4 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir.²⁸

UniCredit Bulbank uzmanları Bulgaristan ekonomisinin 2018 yılında % 4,4, 2019 yılında ise % 4,2 oranında büyüyeceğini öngörmektedir. Uzun yıllar durgunluk yaşayan yatırımların yeniden canlandığı dikkate alındığında, 2018 ve 2019'da yatırımların da büyümeye ivme sağlayacağı değerlendirilmektedir. Uzmanlara göre on yıllık dönemden sonra özel ve kamu yatırımlarının artışa geçmesi GSYİH büyüme oranını hızlandıracağı gibi, GSYİH'nın yapısını iyileştirecek ve daha istikrarlı bir büyümeye katkı sağlayacaktır. Lojistik, turistik ve ofis alanlarına talep artışının inşaat sektörünün gelişimini destekleyecektir. Uzmanlar, makine ve üretim tesislerine yapılacak yatırımlarda da artış beklemektedir.

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE DIŞ TİCARET

Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), büyümenin ve net uluslararası yatırım pozisyonunun önemli bir parçası olagelmıştır. Yurtiçi tasarrufların büyümeye katkısı yetersizdir. DYY tüm ekonomiye katkıda bulunmakla birlikte, özellikle imalat sanayinin üretim kapasitesini arttırmakta ve ülkenin ihracat performansını olumlu etkilemektedir. Kriz öncesi dönemde DYY'ın büyük bir miktarı inşaat sektörü ve gayrimenkul yatırımlarına yapılmıştır. Turizm sektörü bu durumdan faydalanmış olmakla beraber, yoğun DYY gayrimenkul balonu oluşmasına ve inşaat sektörünün hızla büyümesine neden olmuştur. Krizin sonucu olarak inşaat sektörü çökmüştür. Bu da dengesizliklerin oluşmasının önüne geçmek için DYY'ı üretime çekmenin önemini vurgulamıştır.

DYY'ın sektörler itibariyle dağılımı kriz sonrası dönemde değişmiştir. Son dönemdeki DYY akışları sanayi yapısında daha dengeli dağılmıştır. Enerji sektörü yatırımlarına olan ilgi, yenilenebilir enerji kaynakları da dahil, göze çarpmaktadır. Fakat bu sektörde son zamanlarda gözlenen fiyatlandırma problemleri söz konusu yatırımların karlılığı hakkında potansiyel sorunların göstergesi olarak algılanmıştır. Enerji sektörü DYY birikimi 2010-2013 döneminde iki kat artmıştır. İmalat sanayi, yatırımların % 21'ini çekmiş, gayrimenkul ve inşaat sektörü yatırımları önemli ölçüde azalmıştır.

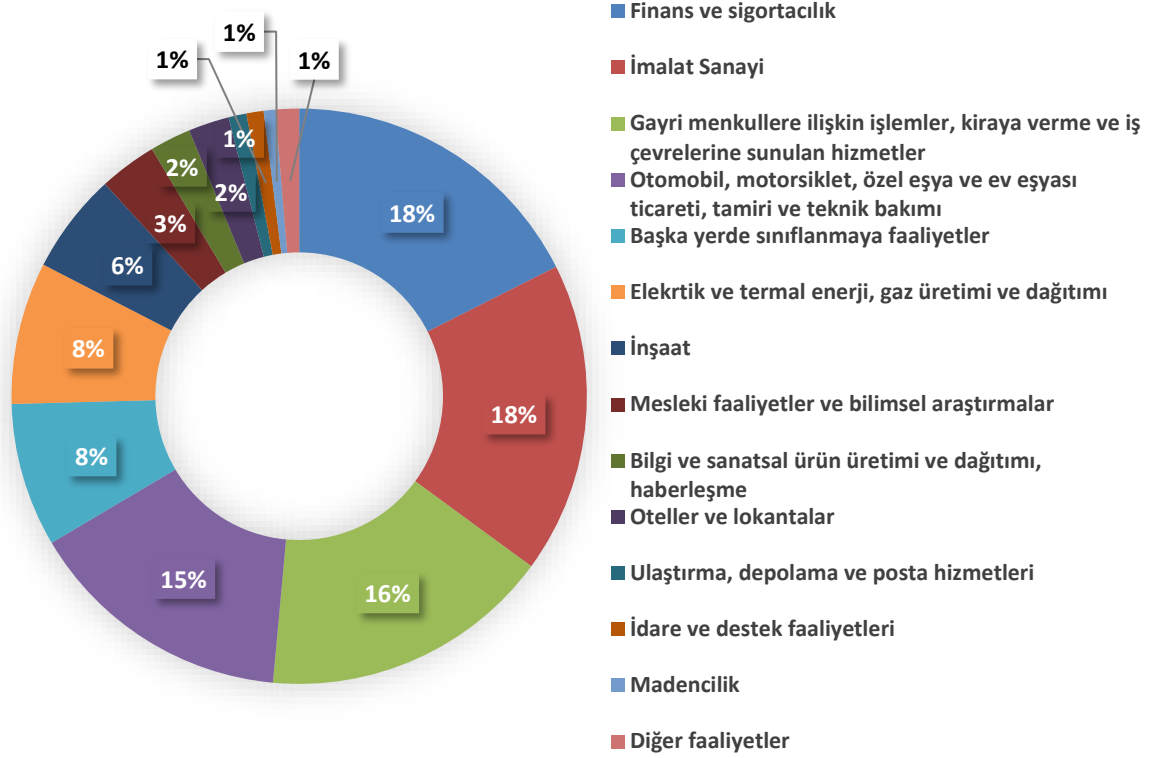
²⁸ <http://www.economy.bg/economy/view/31655/EK-ochakva-po-visok-ikonomicheski-rastezh-u-nas>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Şekil 11

2017 Yılı Sonunda Bulgaristan'da Birikimli DYY'nin Sektörler İtibariyle Dağılımı

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Şekilde sektörler itibariyle 2017 yılına kadar Bulgaristan'a yapılan doğrudan yabancı yatırımların dağılımı gösterilmektedir. Görüleceği üzere en çok yatırım finans/sigortacılık, imalat sanayi ve gayrimenkul sektörlerine yapılmıştır. Önceki yıldan farklı olarak gayrimenkul sektörü birinci sıradan üçüncü sıraya gerilemiştir.

Bulgaristan'a 2017'de yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYY) tutarı bir önceki yıla göre % 12 oranında azalarak 950 milyon euro olmuştur. Bulgaristan Merkez Bankası'nın verilerine göre 2017 yılının sonunda Bulgaristan'da birikimli doğrudan yabancı yatırımların toplam büyüklüğü 39,9 milyar eurodur. Tablodan görüleceği üzere, 2017 yılında birikimli yatırımlar sıralamasında ilk beş ülke sırasıyla Hollanda, Avusturya, Almanya, İtalya ve Yunanistan'dır. Ülkemiz 2017 yılı sıralamasında iki sıra ilerleyerek 16. yere yerleşmiştir. Diğer taraftan, Bulgaristan'daki en büyük Türk yatırımı olan Şişecam, Türk sermayeli Hollanda şirketi olarak Bulgaristan'a giriş yaptığı için sıralamada Türkiye'nin değil Hollanda'nın rakamını etkilemektedir. Diğer taraftan, Bulgaristan'da en büyük 20 yatırımcı ülke toplam doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık % 90'ını yapmıştır.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tablo 13

Bulgaristan'a En Çok Yatırım Yapan İlk 20 Ülkenin 2015-2017 Döneminde Yıllık Yatırımları ve 2017 Yılı İtibariyle Bulgaristan'daki Birikimli Yatırımları (Milyon Euro)

Ülke	2015	2016	2017	2017 İtibariyle Birikimli DYY	Pay	Δ '16-'17
Toplam	2 476	1 080	950	39 889	100,0%	-12,0%
1 Hollanda	701	189	885	7 046	17,7%	367,2%
2 Avusturya	383	40	-142	3 873	9,7%	-456,9%
3 Almanya	157	293	131	2 786	7,0%	-55,5%
4 İtalya	63	196	63	2 490	6,2%	-68,0%
5 Yunanistan	74	67	75	2 180	5,5%	11,9%
6 Kıbrıs	-133	75	-27	2 100	5,3%	-135,7%
7 Rusya	30	-41	20	1 914	4,8%	-149,3%
8 İngiltere	-16	74	-61	1 860	4,7%	-183,1%
9 Lüksemburg	41	-44	28	1 579	4,0%	-164,6%
10 İsviçre	102	-74	130	1 436	3,6%	-275,5%
11 Belçika	32	77	-53	1 276	3,2%	-169,4%
12 Fransa	48	116	47	1 130	2,8%	-59,1%
13 İspanya	-1	-42	11	1 013	2,5%	-127,2%
14 Macaristan	15	-52	25	944	2,4%	-148,4%
15 ABD	67	-31	-60	904	2,3%	93,5%
16 Türkiye	85	72	81	869	2,2%	12,4%
17 İngiliz Virjinya Adaları	250	-38	-16	834	2,1%	-57,3%
18 Malta	24	-26	10	564	1,4%	-137,3%
19 İrlanda	-2	30	-3	561	1,4%	-110,4%
20 Seyşel Adaları	-3	32	3	354	0,9%	-90,2%
İlk 20 Toplamı	1 916	913	1 147	35 713	89,5%	25,6%

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Dış Ticaret

Bulgaristan, küçük, dış ticaret açığı olan, dışa açık bir ekonomidir. Düşük emek verimliliği, öncelikli sektörlerde yatırım eksikliği ve üretimde AR-GE yetersizliği Bulgaristan'ın dış ticaretini olumsuz etkilemektedir. Dünya ticaretinde Bulgaristan'ın payı % 1,8 civarındadır. Bulgaristan DTÖ kurallarıyla uyumlu liberal bir dış ticaret rejimi uygulamaktadır. AB üyesi olarak ülkenin dış ticaret mevzuatı büyük ölçüde AB mevzuatı ile uyumlu olmakla beraber kimi zaman uygulamada deneyim eksiklikleri ile halen karşılaşılmaktadır.

2007-2017 döneminde Bulgaristan'ın ihracatı % 97,7, ithalatı % 38,3, ticaret hacmi % 61 artmıştır. Kriz öncesinde dış ticaret açığı artış trendinde olmasına rağmen 2009'dan sonra ihracatın artış oranı ithalatın artış oranını aştığı için 2007-2017 döneminde dış ticaret açığında % 57,7 oranında önemli bir azalma meydana gelmiştir. 2008 yılında dünyada yaşanan mali ve ekonomik kriz Bulgaristan dış ticaretini olumsuz etkilemiş, krizden sonraki ilk yıl olan 2009'da

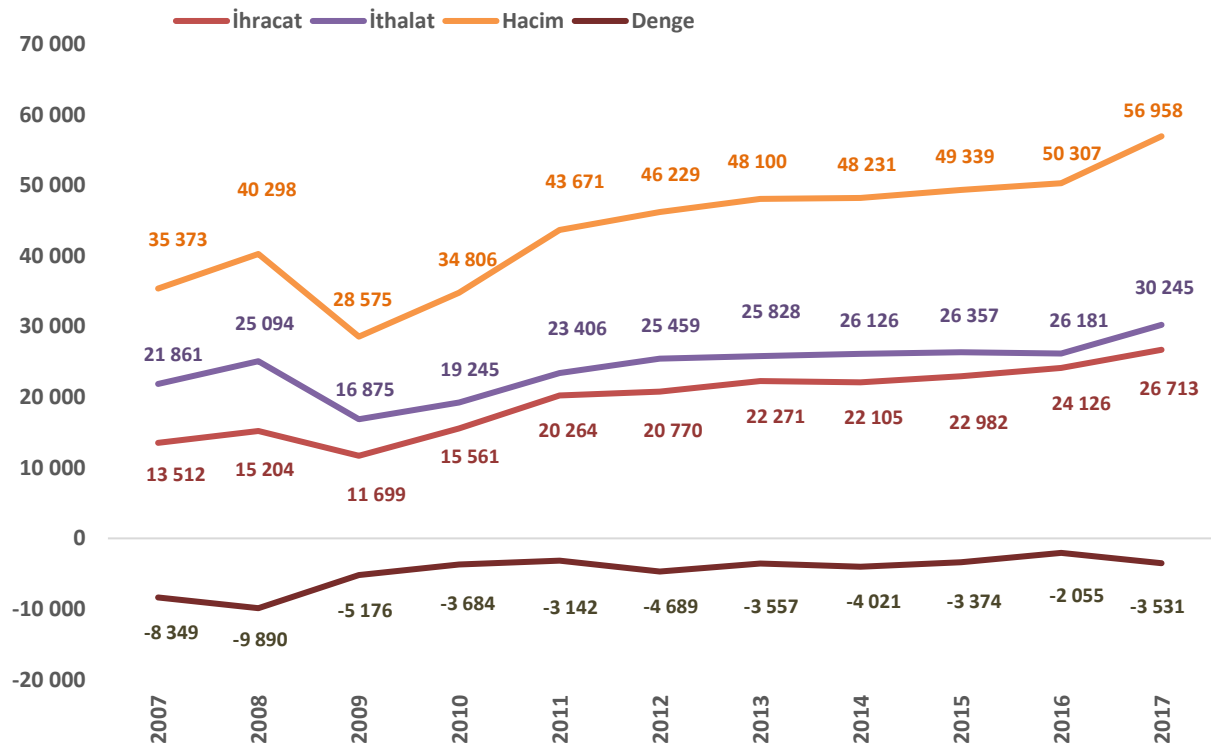
SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

İhracat % 23, ithalat % 33, hacim ise % 29 oranında azalmıştır. Dış ticaret hacmi 2011 yılında kriz öncesi seviyeleri aşabilmiştir.

Bulgaristan Merkez Bankası verilerine göre 2017 yılında ülkenin ihracatı % 10,7 oranında artarak 26,7 milyar euro, ithalatı % 15,5 artarak 30,2 milyar euro olarak gerçekleşmiştir. İhracatın GSYİH'ya oranı % 53, ithalatın GSYİH'ya oranı ise % 60 olmuştur. Dış ticaret hacmi 57 milyar euro, dış ticaret dengesi ise -3,5 milyar euro olmuştur.

Şekil 12

2007-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Dış Ticareti (Milyon Euro)

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

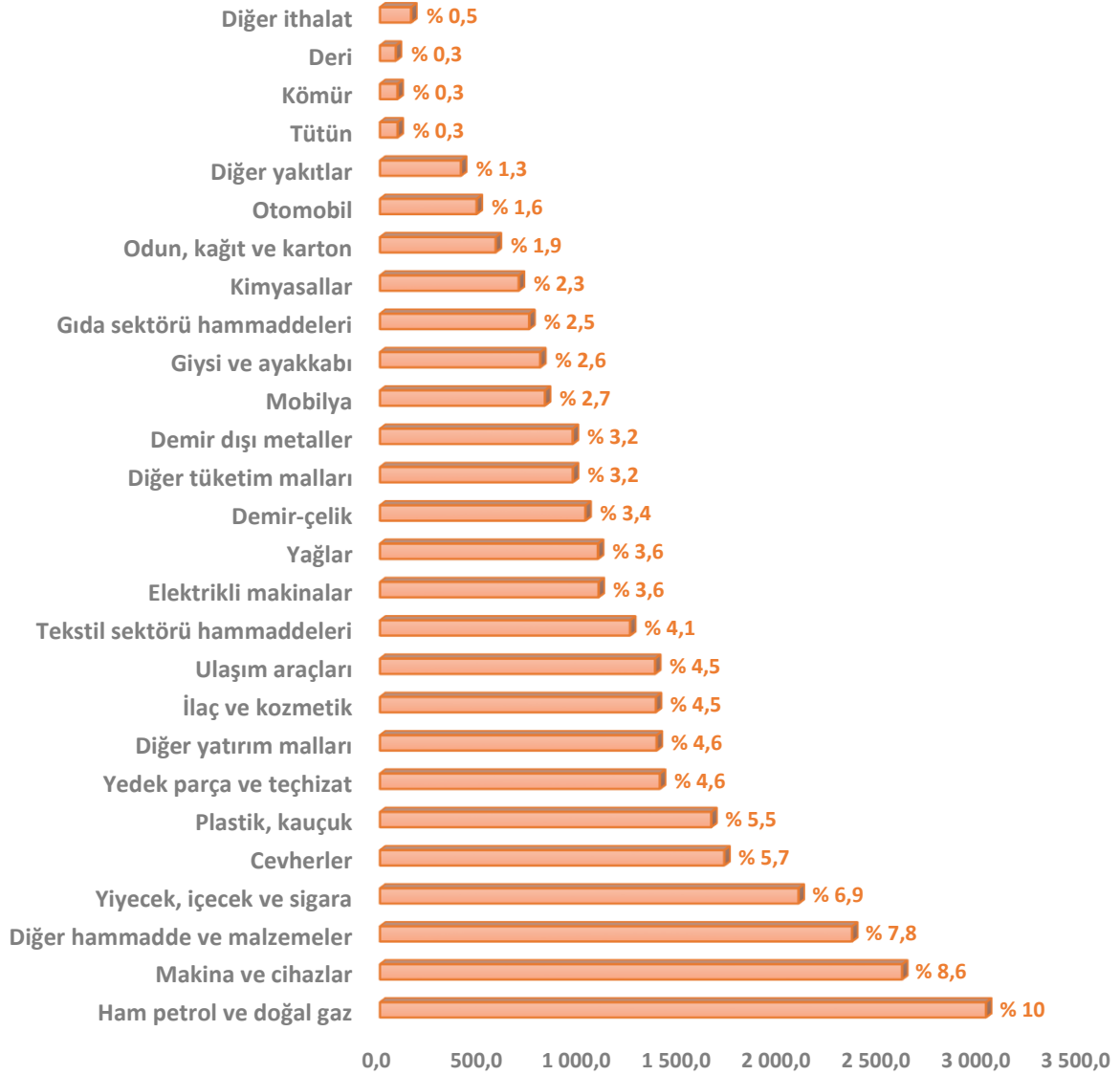
2017 yılında ithalatın bileşenlerinden en büyük payı 3 milyar euro ile ham petrol ve doğal gaz alırken ikinci sırayı yaklaşık 2,6 milyar euro ile makina ve cihazlar almaktadır. Diğer hammadde ve malzemeler (2,35 milyar euro), yiyecek-içecek-sigara (2,09 milyar euro), cevherler (1,72 milyar euro), plastik, kauçuk (1,65 milyar euro) en çok ithalatı yapılan diğer ürün gruplarıdır.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Şekil 13

2017 Yılında Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İthalatı (Milyon Euro/%)

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

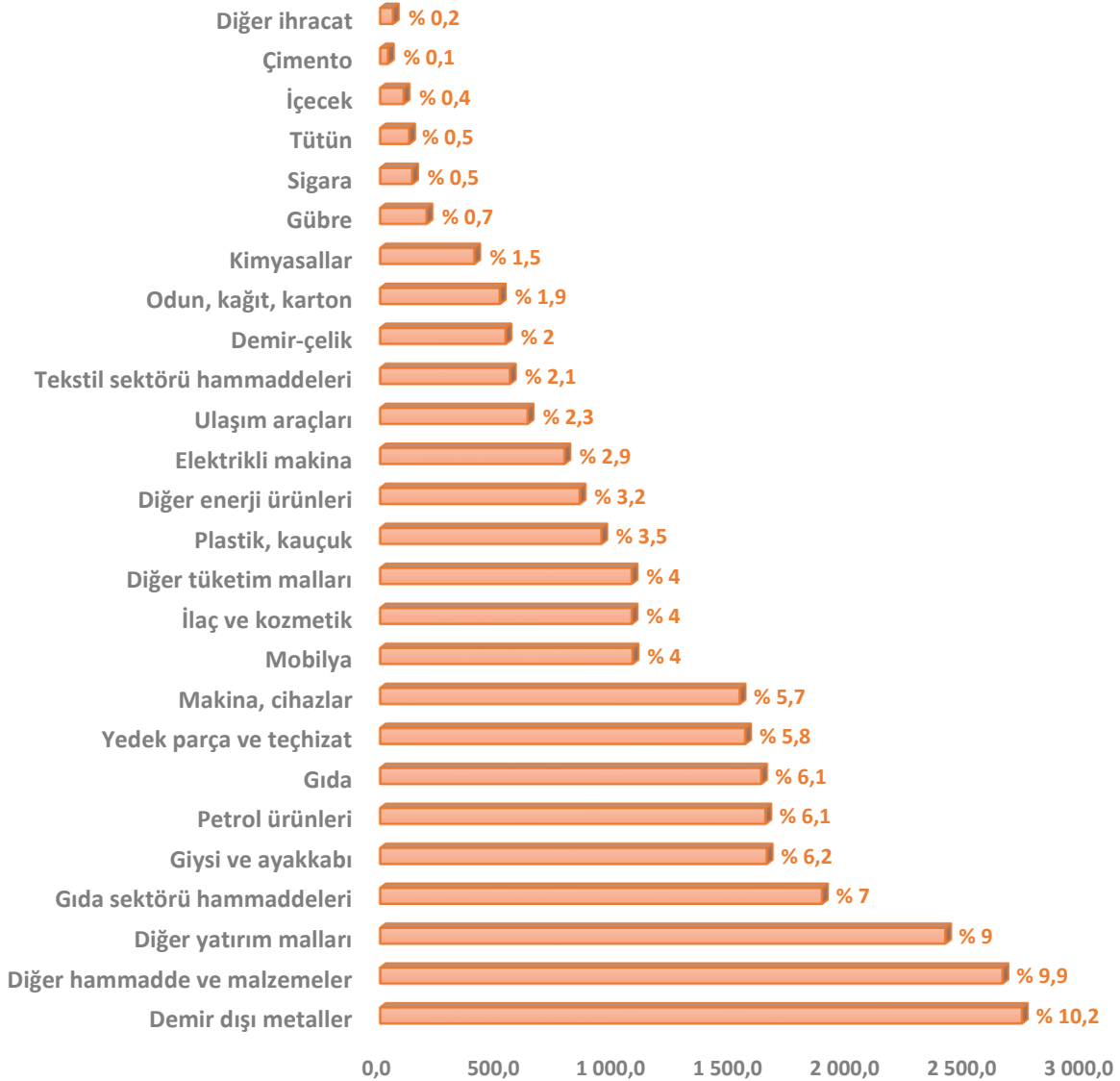
2016 yılında ihracatın bileşenlerine bakıldığında, birinci sırayı yaklaşık 2,73 milyar euro ile demir dışı metallerin aldığı görülmektedir. Diğer hammadde ve malzemeler (2,65 milyar euro), diğer yatırım malları (2,4 milyar euro), gıda sektörü hammaddeleri (1,88 milyar euro), giysi ve ayakkabı (1,65 milyar euro), petrol ürünleri (1,64 milyar euro), gıda (1,62 milyar euro) en çok ihracatı yapılan diğer ürün gruplarıdır.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Şekil 14

2017 Yılında Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İhracatı (Milyon Euro/%)

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

2017 yılında Bulgaristan'ın AB'ye ihracatı 2016'ya göre % 10,8 artarak 17 649,1 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Almanya, İtalya, Romanya, Yunanistan, Belçika ve Fransa ülkenin ana ihracat destinasyonları olmuştur. Bu ülkelere ihracat, toplam AB'ye ihracatın % 67,5'ini oluşturmuştur. AB'den ithalat ise yıllık bazda % 11,2 artarak 19 324,1 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. En çok ithalat Almanya, İtalya, Romanya, İspanya ve Yunanistan'dan yapılmıştır. Bulgaristan'ın AB ile 2017 dış ticaret dengesi negatif olup 486 milyon euro düzeyinde gerçekleşmiştir. Bulgaristan'ın AB'ye ihracatında yıllık bazda en çok artış hayvansal ve bitkisel bazlı yağlarda (% 30,3) yaşanmıştır. En büyük düşüş ise alkollü/alkolsüz içecekler ve tütün (%

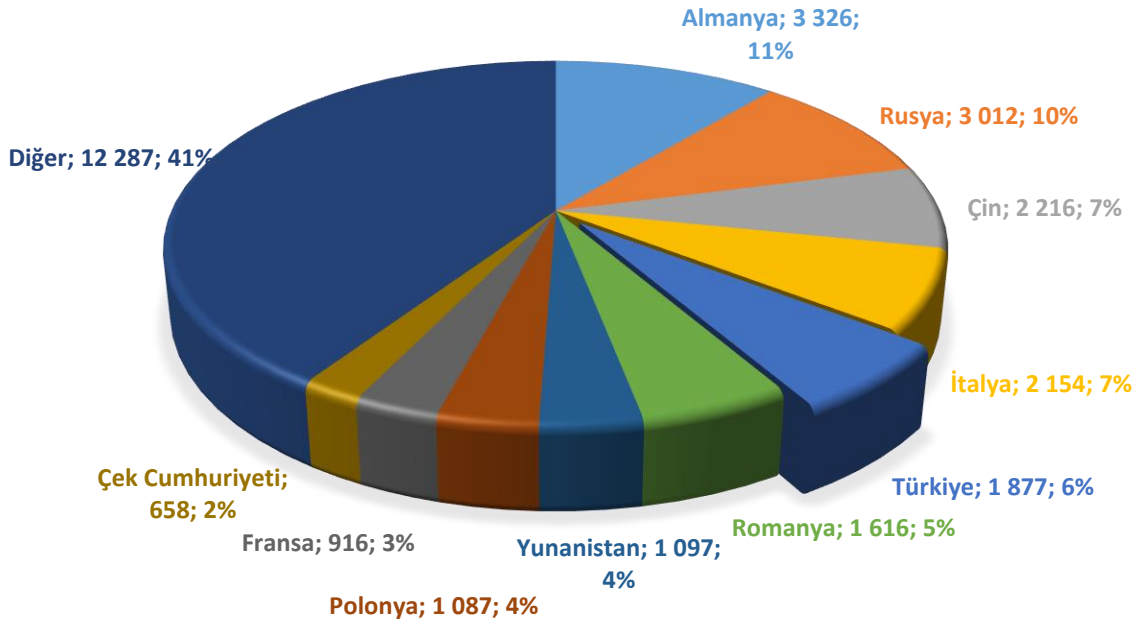
SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

14,8) kategorisinde meydana gelmiştir. İthalatta, tüketime elverişli olmayan işlenmemiş maddeler (% 45,6) kategorisinde en büyük artış meydana gelmiş, sadece hayvansal ve bitkisel bazlı yağlar (% 5,6) kategorisinde ise düşüş yaşanmıştır.

2017 yılında Bulgaristan'ın üçüncü ülkelere ihracatı önceki yıla göre % 10,7 oranında artarak 380,7 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, Rusya, Çin, Sırbistan, Makedonya ve Mısır üçüncü ülkelerden en çok mal ihraç edilen ülkeler olmuştur. Bu ülkelere ihracat, üçüncü ülkelere toplam ihracatın % 51,6'sını oluşturmuştur. Üçüncü ülkelerden ithalat ise % 24,1 artarak 21 188,3 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Rusya, Türkiye, Çin ve Sırbistan'dan en çok ithalat yapılmıştır. Üçüncü ülkelerle ticaretle Bulgaristan'ın dış ticaret dengesi negatif olup 1852,8 milyon euro düzeyinde gerçekleşmiştir.

Şekil 15

2017 Yılında Bulgaristan'ın en Büyük İthalat Partnerleri (Milyon Euro/%)

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Enerji ürünleri ithalatında Rusya'ya bağımlılık nedeniyle, bu ülke yıllarca Bulgaristan'ın en büyük ithalat partneri olmuştur. Ancak son yıllarda dünya çapında yakıt fiyatlarında yaşanan düşüşler Bulgaristan'ın Rusya'dan ithalatının değer olarak düşmesine neden olmuştur. Rusya, Bulgaristan'ın ithalatında geleneksel olarak bulunduğu birinci pozisyonunu 2016 yılında Almanya'ya devretmiştir. 2017 yılında da Almanya, 3,33 milyar euro ile Bulgaristan'ın en çok ithalat yaptığı ülke olmuştur. Rusya'dan 2017 yılında 3,01 milyar euro ithalat yapılmıştır. Çin (2,22 milyar euro) ve İtalya (2,15 milyar euro) Bulgaristan'ın ithalatında diğer büyük partner ülkelerdir. 2017 yılında Türkiye, Bulgaristan'ın ithalatındaki beşinci pozisyonunu muhafaza ederek 1,88 milyar euro ithalat değeri ve % 6,2'lik payı ile beşinci sırada yer almıştır. Ülkenin

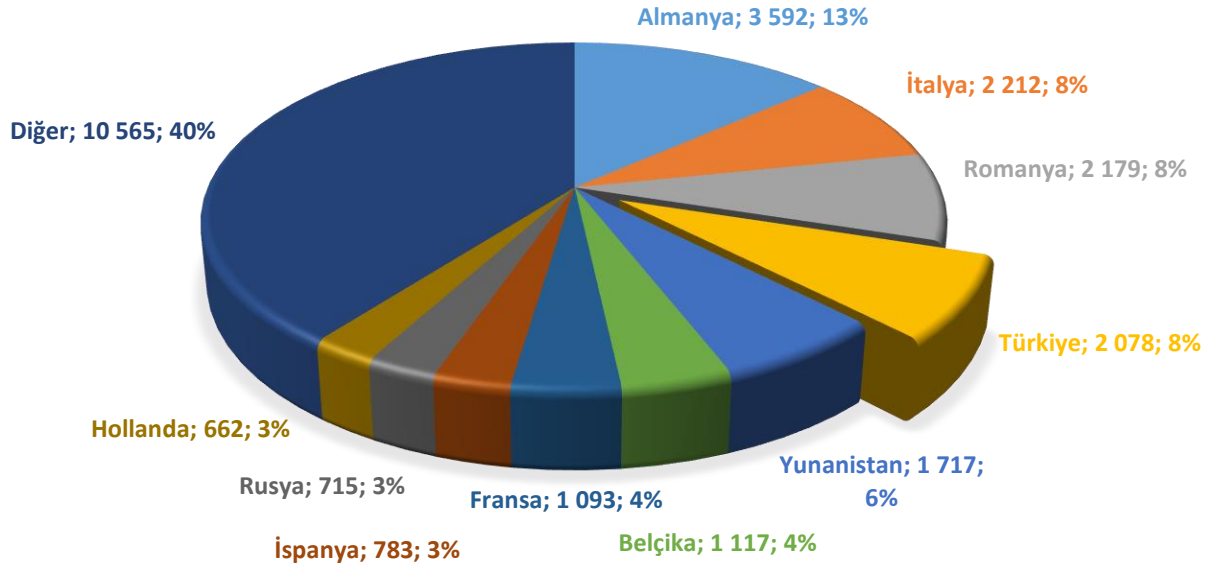

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

ithalatındaki ilk 10 ticari partner Bulgaristan 2016 yılı toplam ithalatının % 59,4'ünü oluşturmuştur.

Şekil 16

2017 Yılında Bulgaristan'ın en Büyük İhracat Partnerleri (Milyon Euro/%)

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Ülke ihracatında ilk sırada geleneksel olarak Almanya yer almaktadır. Söz konusu trend 2017 yılında da devam etmiş, Almanya, 3,59 milyar euro değerindeki ihracat rakamıyla ve % 13,4'lük payıyla Bulgaristan'ın birinci ihracat partneri olmuştur. İtalya, 2,21 milyar euro ihracat değeri ve % 8,3'lük payıyla ikinci sırada, Romanya ise 2,18 milyar euro ihracat değeri ve % 8,2'lik payıyla üçüncü sırada yer almıştır. Türkiye, 2012 yılında yükseldiği üçüncü sırasını 2015 yılına kadar sürdürmüştü, ancak 2016 yılında bir pozisyon gerileyerek dördüncü olmuştur. 2017 yılında da ülkemiz dördüncü pozisyonunu sürdürmüştü, 1,89 milyar euro ihracat değeri ile Bulgaristan'ın ihracatından % 7,8'lik bir pay almıştır. Yunanistan (1,72 milyar euro) ülkenin beşinci büyük ihracat partneri olmuştur. Bulgaristan ihracatındaki ilk 10 ülke toplam ihracatın % 60,5'ini teşkil etmiştir.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Dış Ticaret İstatistikleri

Tablo 14

2007-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Yıllık Ticareti

Milyon Euro

Yıllar	İhracat	İhracatta değişim	İthalat	İthalatta değişim	Hacim	Hacimde değişim	Denge	Dengede değişim
2007	13 512	12,5%	21 861	18,3%	35 373	16,0%	-8 349	29,1%
2008	15 204	12,5%	25 094	14,8%	40 298	13,9%	-9 890	18,5%
2009	11 699	-23,1%	16 875	-32,8%	28 575	-29,1%	-5 176	-47,7%
2010	15 561	33,0%	19 245	14,0%	34 806	21,8%	-3 684	-28,8%
2011	20 264	30,2%	23 406	21,6%	43 671	25,5%	-3 142	-14,7%
2012	20 770	2,5%	25 459	8,8%	46 229	5,9%	-4 689	49,2%
2013	22 271	7,2%	25 828	1,4%	48 100	4,0%	-3 557	-24,1%
2014	22 105	-0,7%	26 126	1,2%	48 231	0,3%	-4 021	13,0%
2015	22 982	4,0%	26 357	0,9%	49 339	2,3%	-3 374	-16,1%
2016	24 126	5,0%	26 181	-0,7%	50 307	2,0%	-2 055	-39,1%
2017	26 713	10,7%	30 245	15,5%	56 958	13,2%	-3 531	71,8%

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Tablo 15

2013-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İthalatı

Milyon Euro

Ürün Grupları	2013	2014	2015	2016	2017	'13-'17 Değişim
Ham petrol ve doğal gaz	4 345,3	3 573,5	2 955,1	2 275,4	3 023,3	-30,4%
Makina ve cihazlar	2 058,4	2 167,3	2 254,5	2 241,0	2 602,3	26,4%
Diğer hammadde ve malzemeler	1 789,3	1 914,2	2 143,1	2 164,3	2 353,0	31,5%
Yiyecek, içecek ve sigara	1 545,9	1 600,6	1 756,7	1 878,5	2 086,2	35,0%
Cevherler	1 607,6	1 333,6	1 315,2	1 052,3	1 716,4	6,8%
Plastik, kauçuk	1 301,1	1 381,2	1 473,4	1 493,5	1 651,0	26,9%
Yedek parça ve teçhizat	963,2	1 004,3	1 078,3	1 199,4	1 395,0	44,8%
Diğer yatırım malları	912,0	1 362,6	1 159,3	1 292,4	1 379,1	51,2%
İlaç ve kozmetik	1 025,8	1 131,5	1 222,1	1 272,8	1 375,0	34,0%
Ulaşım araçları	1 032,9	1 145,7	1 281,8	1 319,7	1 370,9	32,7%
Tekstil sektörü hammaddeleri	1 117,8	1 176,5	1 191,5	1 217,4	1 246,0	11,5%
Elektrikli makineler	801,2	896,2	976,7	1 068,8	1 089,5	36,0%
Yağlar	1 391,0	1 395,3	954,3	858,3	1 086,3	-21,9%
Demir-çelik	822,2	769,6	829,6	796,4	1 023,8	24,5%
Diğer tüketim malları	674,0	722,8	819,4	885,4	961,1	42,6%
Demir dışı metaller	711,9	687,4	709,4	677,8	960,5	34,9%
Mobilya	706,3	745,1	798,5	765,6	821,9	16,4%
Giysi ve ayakkabı	530,5	597,4	631,4	760,3	798,4	50,5%
Gıda sektörü hammaddeleri	596,3	557,6	674,8	691,5	743,8	24,7%
Kimyasallar	518,0	566,2	641,6	608,3	691,6	33,5%
Odun, kağıt ve karton	451,1	473,1	512,5	546,6	576,4	27,8%
Otomobil	287,8	316,9	371,6	398,1	481,7	67,4%
Diğer yakıtlar	161,5	124,8	191,9	342,1	403,3	149,7%
Tütün	133,4	114,7	79,9	84,9	87,5	-34,4%
Kömür	139,4	147,4	102,7	59,5	87,1	-37,5%
Deri	89,3	97,0	102,7	91,6	78,3	-12,3%
Diğer ithalat	114,9	123,2	128,6	139,4	155,2	35,1%
Toplam İthalat (CIF)	25 828	26 126	26 357	26 181	30 245	17,1%

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Son beş yıllık dönemde Bulgaristan'ın ithal ettiği ürün gruplarından en çok artış diğer yakıtlar (% 149,7), otomobiller (% 67,4), diğer yatırım malları (% 51,2), giysi ve ayakkabı (% 50,5), yedek parça ve teçhizat (% 44,8), diğer tüketim malları (% 42,6) ürün gruplarında meydana gelmiştir. Kömür (-% 37,5), tütün (-% 34,4), ham petrol ve doğal gaz (-% 30,4), yağlar (-% 21,9), deri (-% 12,6) ürün gruplarında ise düşüşler yaşanmıştır.

Tablo 16

2013-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İhracatı

Milyon Euro

Ürün Grubu	2013	2014	2015	2016	2017	'13-'17 Değişim
Demir dışı metaller	2 407,5	2 231,4	2 296,4	1 808,0	2 734,7	13,6%
Diğer hammadde ve malzemeler	2 176,0	2 204,5	2 377,2	2 512,1	2 650,9	21,8%
Diğer yatırım malları	808,3	1 032,0	1 330,6	1 813,7	2 404,0	197,4%
Gıda sektörü hammaddeleri	2 309,6	1 844,1	1 782,0	2 064,0	1 879,7	-18,6%
Giysi ve ayakkabı	1 553,5	1 608,6	1 582,7	1 710,9	1 645,0	5,9%
Petrol ürünleri	2 904,0	2 368,7	1 903,6	1 703,5	1 639,1	-43,6%
Gıda	1 089,3	1 196,8	1 332,0	1 434,7	1 621,0	48,8%
Yedek parça ve teçhizat	1 062,4	1 149,1	1 270,7	1 414,9	1 553,1	46,2%
Makina, cihazlar	1 141,6	1 208,6	1 248,6	1 334,3	1 529,5	34,0%
Mobilya	775,4	880,2	990,3	1 038,7	1 073,7	38,5%
İlaç ve kozmetik	803,3	928,7	973,8	1 007,4	1 070,1	33,2%
Diğer tüketim malları	674,2	810,4	922,9	1 026,9	1 069,8	58,7%
Plastik, kauçuk	657,7	717,9	800,7	846,5	941,1	43,1%
Diğer enerji ürünleri	481,0	542,5	651,3	752,5	849,1	76,5%
Elektrikli makina	548,0	502,4	557,7	685,0	784,3	43,1%
Ulaşım araçları	410,1	410,1	473,4	516,5	627,7	53,1%
Tekstil sektörü hammaddeleri	399,9	422,9	477,4	519,6	552,1	38,1%
Demir-çelik	618,0	549,2	411,8	402,6	533,8	-13,6%
Odun, kağıt, karton	440,1	474,7	489,5	496,4	509,2	15,7%
Kimyasallar	310,9	334,7	379,3	325,5	400,8	28,9%
Gübre	168,8	191,9	244,0	220,1	197,4	16,9%
Sigara	214,7	226,0	204,9	149,7	136,2	-36,6%
Tütün	167,9	133,0	126,9	168,2	123,4	-26,5%
İçecek	101,4	85,4	89,5	96,7	100,1	-1,3%
Çimento	22,0	17,1	24,0	30,7	33,1	50,5%
Diğer ihracat	25,8	34,0	41,1	46,9	54,3	110,5%
Toplam İhracat (FOB)	22 271	22 105	22 982	24 126	26 713	19,9%

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Son beş yılda Bulgaristan'ın ihraç ettiği ürün gruplarından diğer yatırım malları (% 197,4), diğer enerji ürünleri (% 76,5), diğer tüketim malları (% 58,7), ulaşım araçları (% 53,1), çimento (% 50,5) ve gıdada (% 48,8) en çok artış gözlenmiştir. En büyük düşüşler ise petrol ürünleri (-% 43,6), sigara (% 36,6) ve tütünde (-% 26,5) meydana gelmiştir.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tablo 17

2017 Yılında Bulgaristan'ın En Çok

İhracat Yaptığı 10 Ülke (Milyon Euro)					İthalat Yaptığı 10 Ülke (Milyon Euro)						
Sıra No:	Ülke	Yıllar		Değişim	2017 Pay	Sıra No:	Ülke	Yıllar		Değişim	2017 Pay
		2016	2017					2016	2017		
1	Almanya	3 217	3 592	11,7%	13,4%	1	Almanya	3 211	3 326	3,6%	11,0%
2	İtalya	2 171	2 212	1,9%	8,3%	2	Rusya	2 345	3 012	28,4%	10,0%
3	Romanya	2 070	2 179	5,3%	8,2%	3	Çin	2 075	2 216	6,8%	7,3%
4	Türkiye	1 889	2 078	10,0%	7,8%	4	İtalya	2 041	2 154	5,6%	7,1%
5	Yunanistan	1 651	1 717	4,0%	6,4%	5	Türkiye	1 603	1 877	17,1%	6,2%
6	Belçika	647	1 117	72,7%	4,2%	6	Romanya	1 398	1 616	15,6%	5,3%
7	Fransa	1 063	1 093	2,8%	4,1%	7	Yunanistan	989	1 097	10,9%	3,6%
8	İspanya	663	783	18,1%	2,9%	8	Polonya	1 055	1 087	3,0%	3,6%
9	Rusya	391	715	82,7%	2,7%	9	Fransa	847	916	8,1%	3,0%
10	Hollanda	638	662	3,8%	2,5%	10	Çek Cumhuriyeti	550	658	19,7%	2,2%
	Toplam İhracat (FOB)	24 126	26 713	10,7%	100%		Toplam İthalat (CIF)	26 181	30 245	15,5%	100%

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Tablo 18

2017 Yılında Bulgaristan'ın Ülke ve Mal Gruplarına Göre

İthalatı (Milyon Euro)	Tüketim Malları	Hammadde	Yatırım Malları	Enerji Kaynakları	Diğer İthalat	Toplam İthalat (CIF)
AB Ülkeleri	4 309	5 465	4 581	1 007	92	15 454
Avrupa (AB ve Balkanlar hariç)	215	812	615	2 345	3	3 989
Balkan Ülkeleri	537	1 822	380	158	8	2 904
Amerika	274	1 314	340	42	7	1 976
Asya	1 104	1 382	1 813	1 040	43	5 383
Diğer Ülkeler	86	334	108	9	2	539
Toplam	6 524	11 129	7 837	4 600	155	30 245
İhracatı (Milyon Euro)	Tüketim Malları	Hammadde	Yatırım Malları	Enerji Kaynakları	Diğer İhracat	Toplam İhracat (FOB)
AB Ülkeleri	5 303	7 018	4 257	1 027	45	17 649
Avrupa (AB ve Balkanlar hariç)	334	201	566	73	1	1 174
Balkan Ülkeleri	396	1 748	316	717	4	3 180
Amerika	139	173	254	1	2	568
Asya	437	854	440	235	1	1 967
Diğer Ülkeler	108	563	1 068	436	1	2 176
Toplam	6 716	10 556	6 899	2 488	55	26 713

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

BULGARİSTAN EKONOMİSİNİN SEKTÖREL BAZDA DEĞERLENDİRMESİ

Tarım

Genel Durum

Bulgaristan'da tarım üretimi, modernize edilmesi durumunda oldukça önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Azalan ve yaşlanan nüfus nedeniyle tarım alanlarını ekip işleyecek işgücü kıtlığı yaşanmakta ve bu da tarım hasılasının yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Oysa Bulgaristan'ın gerek toprak gerekse de iklim yapısı tarıma elverişlidir. Bulgaristan'ın AB üyeliği ile birlikte tarım sektörüne Avrupa finansmanı sağlanmaktadır. Bulgaristan'ın AB üyeliği ile birlikte tarım sektörüne Avrupa finansmanı sağlanmaktadır.

Kriz döneminde tarımın en az etkilenen sektörlerden olmasına rağmen, kredi maliyetinin artması, iklim koşullarının öngörülemezliği, sulama sistemlerinin eskimeye devam etmesi, tarımsal ürünlerin satın alımı konusundaki belirsizlikler sektörü riskli duruma getirmiştir.

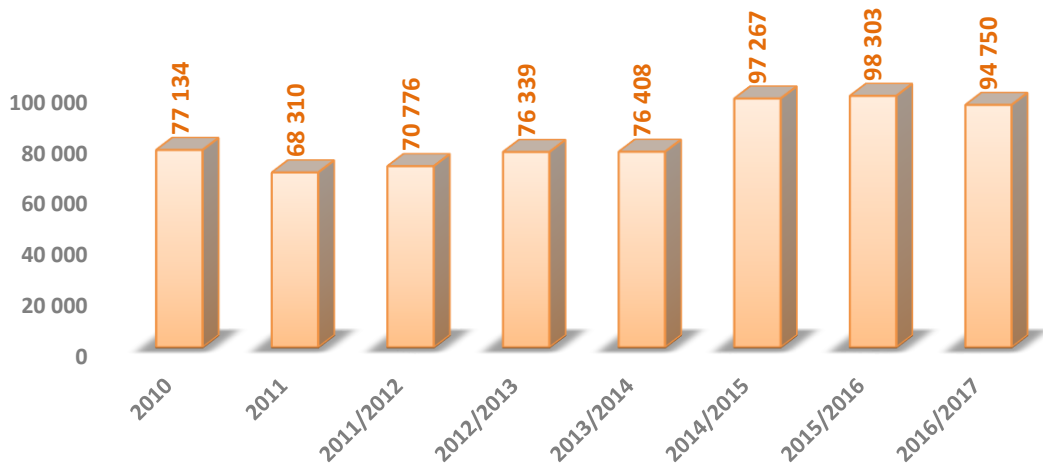
Tarım sektörünün Bulgaristan ekonomisindeki payı 2016 yılında % 4,7, 2015 yılında ise % 4,8 olarak gerçekleşmiştir.

Bulgaristan'da 2016 yılı verilerine göre tarımsal arazilerin toplam büyüklüğü 5,2 milyon hektardır (ülke topraklarının yaklaşık % 47'si). Kullanılan tarımsal araziler yaklaşık 5 milyon hektardır (ülke topraklarının % 45,2'si).

Bulgaristan'da kayıtlı tarımsal üreticilerin sayısı 2015/2016 döneminde yıllık bazda 1 036 artarak 98 303 olmuştur. Haziran 2017 itibarıyla ise 2016/2017 dönemi için kayıtlı tarımsal üreticilerin sayısı 94 750'ye gerilemiştir.²⁹

Şekil 17

Yıllar İtibariyle Kayıtlı Tarımsal Üretici Sayısı

Kaynak: Bulgaristan Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanlığı

²⁹ Tarım Raporu 2017, Bulgaristan Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanlığı

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Aşağıdaki tabloda 2010-2017 döneminde Bulgaristan'da tarımsal üretimin sektörel dağılımı verilmiştir. 2017 yılında tarım sektörü çıktısı yıllık bazda % 1,6 artarak 3,82 milyar euro seviyesinde gerçekleşmiştir. Tarım üretiminde birinci sırayı hububat-bakliyat üretimi almıştır. İkinci sırada endüstriyel tarım ürünleri gelmektedir. Hayvancılık ve hayvancılık ürünleri Bulgaristan'ın tarım üretiminde 3. ve 4. sırada yer almaktadır.

Tablo 19

2010-2017 Yıllarında Bulgaristan'da Tarımsal Üretim Sektörel Dağılımı (Milyon Euro)

No:	Ürünler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Hububat/Bakliyat	842,8	1 196,0	1 311,5	1 258,5	1 330,8	1 228,7	1 182,2	1 215,4
2	Endüstriyel Tarım Ürünleri	747,3	921,1	856,4	867,8	966,4	967,7	946,2	890,8
3	Hayvanlar	559,7	627,3	640,9	581,7	566,7	578,3	459,5	495,7
4	Hayvancılık Ürünleri	521,4	608,6	577,6	580,4	555,7	462,9	432,5	489,2
5	Tarımsal Hizmet Ürünleri	251,5	260,2	269,2	271,3	262,0	248,1	224,9	229,0
6	Meyve	122,0	129,2	140,6	156,4	126,5	171,2	156,8	193,9
7	Sebze	184,4	119,9	117,2	139,0	142,5	144,1	112,6	167,0
8	Tarımsal Üretimden Ayrılmaz İkincil Faaliyetler	336,1	316,9	263,1	278,7	164,0	118,1	111,9	112,3
9	Silo Yem Bitkileri	192,5	143,6	213,2	188,6	129,5	64,0	94,7	90,6
10	Patates	60,8	17,0	26,7	62,2	24,1	32,3	26,8	33,2
11	Diğer Bitkisel Ürünler	3,5	15,2	7,3	9,1	33,7	17,7	14,8	19,8
	Toplam Tarımsal Üretim	3 822,0	4 355,0	4 423,7	4 393,7	4 301,9	4 033,1	3 763,0	3 937,0

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

Not: 1. Cari değerler, Bulgar levasının euroya endeksli olduğu 1,95583 kurundan levadan euroya çevrilmiştir.
2. 2017 yılı verileri ön veridir.

Bitkisel üretim nihai tarımsal üretimin % 66,3'ünü, hayvansal üretim % 25'ini, tarımsal hizmetler % 5,8'ini, tarımsal üretimden ayrılmaz ikincil faaliyetler ise % 2,9'unu teşkil etmektedir.

2016 yılında nihai tarımsal üretim değerinin oluşmasında en çok katkı sağlayan bitkisel ve hayvansal ürünler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tablo 20

Nihai Tarımsal Üretime En Çok Katkı Sağlayan

Bitkisel Ürünler	Pay %	Milyon Leva	Milyon Euro	Değişim %
Buğday	18,7%	1 379,1	705,1	0%
Ayçiçeği	15,8%	1 165,7	596,0	-5,1%
Tane mısır	8,6%	634,0	324,2	-14,1%
Kolza	4,4%	324,9	166,1	10,4%
Tütün	2,1%	151,0	77,2	-18,3%

Hayvansal Ürünler	Pay %	Milyon Leva	Milyon Euro	Değişim %
Süt üretimi	8,5%	627,6	320,9	-4,9%
Domuz	3,5%	257,8	131,8	-7,2%
Kanatlı	3,2%	233,8	119,5	-27,8%
Büyükbaş hayvanlar	3,0%	224,1	114,6	-26,0%
Küçükbaş hayvanlar	2,5%	182,7	93,4	-19,3%
Yumurta	2,0%	148,6	76,0	12,2%

Kaynak: Tarım Raporu 2017, Bulgaristan Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanlığı

Bulgaristan'da tarım sektörüne ışık tutacak meyve-sebze ve tarım makinalarına ilişkin Müşavirliğimizce hazırlanan iki rapora T.C. Ticaret Bakanlığı'nın www.ticaret.gov.tr adresli web portalindeki 'Ülkeler' sekmesinden Bulgaristan seçildikten sonra Ticaret Temsilciliklerimiz – Müşavir Raporları – Raporlar – Sektörel Raporlar yolu izlenerek ulaşılmaktadır.

Organik Tarım

2016 yılı sonunda Bulgaristan'daki organik tarım ürünleri üreticileri 6 964'tür. Aşağıda yer alan tablodan da görüleceği üzere, söz konusu sayı son dört yılda % 153 oranında artış göstermiştir. Fakat Bulgaristan Organik Tarım Üreticileri Derneği'nin açıklamalarına göre bu üreticilerin belli kısmı sadece organik tarım arazisi sahibi olup aslında üretim yapmayan kişilerdir.

Tablo 21

Yıl Sonu İtibariyle Bulgaristan'da Organik Tarımla İştigal Eden Çiftçi Bilgileri

İşletmeler	2012	2013	2014	2015	2016	Δ '12/'16
Organik Tarım Üreticileri	2 754	3 854	3 893	5 919	6 964	152,9%
Organik Tarım Ürünleri İşleyen Şirketler	81	92	132	161	175	116,0%
Organik Tarım Ürünleri İthalatçıları	1	3	3	8	13	1200,0%
Organik Tarım Ürünleri İhracatçıları	14	10	12	9	9	-35,7%

Kaynak: Eurostat

Eurostat verilerine göre 2016 yılında Bulgaristan'da toplam tarım arazilerinin % 3,2'si organik tarım ürünlerinin üretiminde kullanılmıştır. Bu göstergeye göre (organik tarım arazilerinin toplam tarım arazilerine göre oranı) Bulgaristan AB'de sondan önce 5. pozisyona, Malta,

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Romanya, İrlanda ve Hollanda'nın önüne yerleşmiştir. Diğer taraftan, 2012 – 2016 yılları arasında ülke çapında organik tarım arazileri artışı bakımından Bulgaristan % 310,4 gibi çarpıcı bir artışla AB genelinde birinci sıraya yerleşmiştir.

Bulgaristan Tarım Sektöründe Temel Sorunlar³⁰

- Son yıllarda olumlu gelişme yaşanmayan düşük verimlilik;
- Arazi mülkiyetinde parçalanma;
- Makina ve cihazların doğru kullanılmaması;
- Yönetim becerisi ve bilgi eksikliği;
- Dış finansmana ulaşmada zaman zaman yaşanan zorluklar;
- Yetersiz sulama ve drenaj altyapısı;
- Tarımsal araştırma altyapısında az gelişmişlik;
- Gelişmemiş hayvancılık;
- Niteliksiz yönetici ve çalışanlar.

2018 Yılında Tarım Sektörüne Finansman İmkanları

Tarım ve Gıda Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre 2018 yılında tarım sektörüne 1,5 milyar euro destek sağlanacaktır. Bu miktarın 1,3 milyar euroluk kısmı AB fonlarından gelecek olup, geriye kalan yaklaşık 141,1 milyon euroluk kısmı da Bulgaristan'ın ulusal bütçesinden ayrılacaktır.

Kırsal Bölgelerin Kalkınması Programı kapsamında 438,6 milyon euro destek verilmesi öngörülmektedir. Bu program çerçevesinde, "Maddi Duran Varlıklara Yatırım", "Tarım ve Tarım Faaliyetlerinin Geliştirilmesi", "Kırsal Bölgelerde Temel Hizmetler ve Köylerin Yenilenmesi" ve LIDER başlıkları altında proje bazlı başvurular yapılabilecektir.

Çiftçilere doğrudan parasal destek kapsamında "Tarımsal Ekoloji ve İklim", "Organik Tarım" ve "Natura 2000" başlıkları altında toplam 163,5 milyon euro ödenecektir. Hektar başına defaten ödemeler ve hayvancılık ile meyve sebze üretimiyle ilgili ödemeler için 0,8 milyar euro ayrılmıştır.

Denizcilik ve Balıkçılık Programı adı altında, "Ürünlerin Katma Değeri, Kalitesi ve İstenmeyen Avın Kullanılması", "Balıkçı Limanlarındaki Altyapıyı İyileştirmek İçin Yatırım", "Su Ürünleri Yetiştiriciliğine Üretken Yatırımlar", "Yerel Topluluklar Liderliğinde Gelişim Stratejilerini Uygulamak" ve "Su Ürünlerini İşlemek" başlıkları kapsamında 19,6 milyon euro sağlanacaktır.

74,2 milyon euro da pazar tedbirleri, Ulusal Arıcılık Programı, "Okul Meyvesi", "Okul Sütü", "Bağcılık Şarapçılık Sektörünün Desteklenmesi" vb. başlıklar çerçevesinde üreticilere verilecektir.

³⁰ Orkomies M., Bulgarian Agricultural Machinery Market, sayfa 14

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Sanayi

Ulusal İstatistik Enstitüsü verilerine göre 2017 yılında Bulgaristan'da sanayi sektörü gayri safi katma değerin % 28,3'ünü oluşturmaktadır. Bulgaristan sanayinde önemli sektörler aşağıda sıralanmıştır:

- *Gıda*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 14'ünü teşkil etmektedir. Sektörde 80,4 bin kişi istihdam edilmekte (imalat sanayiinin %15'i), 5700 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 7,9'dur.
- *Cam, tuğla, kiremit, porselen, çimento, kireç, alçı, beton vb.*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 4,2'sini teşkil etmektedir. Sektörde 21,2 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 4'ü), 1 600 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı yaklaşık % 2,6'dır.
- *Metal inşaat malzemeleri, kazan, petek, tank imalatı, metal işleme, metalden mutfak eşyası, hırdavat imalatı*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 5,1'ini teşkil etmektedir. Sektörde 53,6 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 10,2'si), 4 700 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 2,7'dir.
- *Giyim*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 4'ünü teşkil etmektedir. Sektörde 100 bin kişi istihdam edilmekte (imalat sanayiinin % 20'si), 5 700 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 7,6'dır.
- *Demir dışı metaller*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 14,9'unu teşkil etmektedir. Sektörde 11,7 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 2,2'si), 200'ün üzerinde firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 17,8'dir.
- *İçecek*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 3'ünü teşkil etmektedir. Sektörde 13,8 bin kişi istihdam edilmekte (imalat sanayiinin % 3'ü), yaklaşık 900 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 0,6'dır.
- *Plastik ve kauçuk*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 3,2'sini teşkil etmektedir. Sektörde 24,4 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 4,6'sı), 2 200 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 3,3'tür.
- *Elektrikli cihazlar*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 4,1'ini teşkil etmektedir. Sektörde 19,7 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 3,8'i), 550 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 7,1'dir.
- *Kimyasal maddeler*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 4,5'ini teşkil etmektedir. Sektörde 13,5 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 2,6'sı), 640 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 5'tir.
- *Makina ve donanım*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 4,5'ini teşkil etmektedir. Sektörde 30,4 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 5,8'i), 1000 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 7,7'dir.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- **Mobilya:** Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 1,6'sını teşkil etmektedir. Sektörde 21,9 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 4,2'si), 2 800 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 1,3'dir.
- **Tekstil:** Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 1'ini teşkil etmektedir. Sektörde 11,4 bin kişi istihdam edilmekte (imalat sanayiinin % 2'si), 720 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 2,1'dir.³¹

Bulgaristan ekonomisinin sektörel yapısına ışık tutacak Müşavirliğimizce hazırlanan çeşitli sektörel raporlara T.C. Ticaret Bakanlığı'nın www.ticaret.gov.tr adresli web portalindeki 'Ülkeler' sekmesinden Bulgaristan seçildikten sonra Ticaret Temsilciliklerimiz – Müşavir Raporları – Raporlar – Sektörel Raporlar yolu izlenerek ulaşılmaktadır.

Bulgaristan'ın sanayi üretimi konusunda genel bir çerçeve oluşturması anlamında güvenilir bir gösterge olarak Bulgaristan Ulusal İstatistik Enstitüsü'nden alınan rakamların yer aldığı 2017 Yılında Aylık Sanayi Üretim Endeksleri adlı tablo, Bulgaristan'da 2017 yılında hangi sektörlerde 2015 yılına göre büyüme yaşandığı konusunu aydınlatmaktadır. 2015 sonuna göre 2017 sonunda sanayi üretiminde % 7,7 oranında bir artış gözlenmiştir. İmalat sanayindeki artış toplam artışın yönünü ve büyüklüğünü belirlemiş ve % 14,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bilgisayar ve haberleşme cihazları ile elektronik ve optik ürünler, otomobil ve römork, metaller, plastik ve kauçuktan ürünler, genel ve özel kullanımlı makina ve teçhizat, kimyasal ürünler, makina dışında metal ürünler imalatı sektörlerinde söz konusu iki yıllık dönemde önemli artışlar gözlenmiştir. Tütün ürünleri, kömür, ahşap ürünler, metal dışı hammadde imalatı alanlarında ise önemli düşüşler kaydedilmiştir.

³¹<http://www.mi.government.bg/en/themes-c230.html>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tablo 22

2017 Yılında Aylık Sanayi Üretim Endeksleri

Ekonomik Faaliyet	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Sanayi Toplam	103,2	105,8	107,2	105,4	108,4	106,7	107,0	106,8	107,3	106,5	106,7	107,7
Madencilik	104,9	112,4	105,7	97,9	105,1	107,2	104,0	112,3	109,5	104,4	102,9	100,4
Buna dahil olanlar:												
Kömür	91,1	107,3	100,6	96,0	107,8	101,5	92,7	94,7	95,2	93,6	79,4	86,0
Metal cevheri	118,7	120,5	116,0	102,9	107,4	113,5	118,2	129,5	126,9	117,5	120,0	110,0
Metal dışı hammaddeler	74,8	91,7	81,2	79,3	81,2	87,6	76,9	79,5	82,5	84,8	95,1	89,8
İmalat Sanayi	103,6	107,7	111,0	108,6	111,9	109,7	110,4	110,1	111,1	111,1	112,0	114,2
Buna dahil olanlar:												
Gıda imalatı	103,3	102,4	103,1	99,3	105,2	110,3	106,9	102,8	103,7	104,8	105,1	110,7
İçecek imalatı	90,3	102,1	100,9	94,2	97,0	95,5	99,8	93,9	99,0	100,6	93,5	97,0
Tütün ürünleri imalatı	74,4	67,8	74,8	72,5	81,1	76,4	60,9	71,4	68,8	65,5	64,0	57,7
Giysi dışında tekstil imalatı	94,6	106,5	100,4	100,0	100,5	100,6	98,6	97,6	101,6	99,7	103,0	101,1
Giysi imalatı	102,0	100,4	105,5	98,2	98,4	98,5	96,2	93,8	97,4	96,1	99,5	95,5
Deri işleme, deriden ürün imalatı	95,1	94,3	102,1	96,7	101,2	96,4	82,7	84,7	87,1	92,2	91,5	99,0
Odun işleme ve mobilya dışında ahşap ürünler imalatı	88,6	97,2	89,1	89,8	91,5	88,8	84,7	81,0	84,0	83,8	84,4	87,5
Kağıt, karton imalatı	105,5	105,3	105,0	99,2	105,5	101,2	98,9	102,6	101,2	104,3	103,9	96,5
Yayıncılık ve matbaa	103,9	103,5	109,5	100,3	106,0	102,1	105,8	99,8	100,2	102,5	99,5	98,6
Kimyasal ürün imalatı	110,1	116,4	117,0	118,8	117,2	117,1	123,6	127,8	123,6	123,6	122,3	124,0
İlaç imalatı	107,3	98,7	103,4	93,4	106,0	111,2	112,7	111,0	108,1	98,6	112,4	115,2
Plastik ve kauçuk ürünler imalatı	117,7	119,5	121,8	119,0	119,6	117,3	115,9	121,5	124,6	123,9	123,9	127,6
Diğer metal dışı mineralli hammaddelerden ürün imalatı	84,5	98,8	103,7	100,0	100,9	98,4	99,6	102,5	101,0	104,1	104,9	103,0
Metal imalatı	108,4	111,7	116,3	113,5	114,5	111,9	107,9	109,7	116,6	119,6	123,3	127,9
Makina ve teçhizat dışında metal ürünler imalatı	106,3	133,8	137,2	154,5	142,4	131,3	156,3	138,7	126,3	137,2	135,3	123,0
Bilgisayar ve haberleşme cihazları, elektronik ve optik ürünler imalatı	137,4	124,0	138,7	130,1	119,9	130,3	127,9	134,1	118,3	133,4	135,6	131,0
Elektrik tesisatı imalatı	100,8	101,2	102,0	102,1	107,0	106,9	103,7	103,8	110,8	109,9	107,5	113,2
Genel ve özel kullanımlı makina ve teçhizat imalatı	105,6	111,6	112,7	114,2	126,4	114,4	117,6	117,0	117,5	121,0	120,9	125,3
Otomobil ve römork imalatı	114,0	113,4	118,9	110,8	117,6	111,9	117,3	116,1	123,0	128,4	127,2	128,1
Otomobil dışında araç üretimi	95,4	86,2	91,3	83,8	97,5	102,1	91,2	90,7	98,7	97,4	115,8	91,5
Mobilya imalatı	99,0	102,0	107,9	107,2	109,6	104,9	102,1	102,3	100,5	99,5	101,4	112,2
Başka yerde belirtilmemiş imalat	160,7	138,8	135,5	129,8	125,7	131,9	115,4	138,0	135,8	125,3	137,8	145,4
Tadilat, makina ve teçhizat montajı	86,4	96,1	95,5	96,6	110,9	97,2	120,1	95,2	104,9	90,2	106,4	111,1
Elektrik enerjisi, termik enerji ve gaz üretimi ve dağıtımı	102,6	97,8	93,1	95,5	97,7	96,8	96,3	95,2	94,5	90,5	92,2	92,7
<i>Ara tüketim ürünleri</i>	<i>102,5</i>	<i>108,3</i>	<i>109,8</i>	<i>105,4</i>	<i>108,6</i>	<i>108,8</i>	<i>106,5</i>	<i>111,5</i>	<i>113,4</i>	<i>112,0</i>	<i>112,7</i>	<i>114,8</i>
<i>Enerji ürünleri</i>	<i>104,1</i>	<i>100,5</i>	<i>93,9</i>	<i>95,6</i>	<i>99,3</i>	<i>97,6</i>	<i>96,8</i>	<i>96,5</i>	<i>95,6</i>	<i>91,5</i>	<i>91,0</i>	<i>92,3</i>
<i>Yatırım ürünleri</i>	<i>109,9</i>	<i>119,8</i>	<i>124,1</i>	<i>132,0</i>	<i>131,5</i>	<i>120,3</i>	<i>134,7</i>	<i>125,4</i>	<i>121,5</i>	<i>126,4</i>	<i>125,9</i>	<i>127,3</i>
<i>Uzun vadeli tüketim ürünleri</i>	<i>101,1</i>	<i>103,3</i>	<i>107,8</i>	<i>103,0</i>	<i>106,4</i>	<i>104,3</i>	<i>104,0</i>	<i>99,0</i>	<i>104,6</i>	<i>101,5</i>	<i>101,8</i>	<i>111,9</i>
<i>Kısa vadeli tüketim ürünleri</i>	<i>102,1</i>	<i>101,5</i>	<i>104,7</i>	<i>99,5</i>	<i>103,5</i>	<i>104,8</i>	<i>101,8</i>	<i>100,8</i>	<i>103,4</i>	<i>101,0</i>	<i>102,6</i>	<i>105,0</i>

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

Not: 2015 yılı baz alınmıştır (2015=100)

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Ulaştırma ve Telekomünikasyon

Ulaştırma

Bulgaristan, Türkiye, Batı Avrupa, Rusya ve Karadeniz bölgelerini birbirlerine bağlayan çok önemli uluslararası yol şebekesi güzergahında stratejik bir konumdadır. Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısında Varna ve Burgaz kentlerinin limanları ile Tuna Nehri üzerinde Rusçuk limanları bulunmakta ve böylece ülke gerek deniz, gerekse nehir taşımacılığında ulaşım imkanları sunmaktadır. Altyapının eski ve yetersiz olması ulaştırma sektörünün en büyük zaaf noktasıdır ve halihazırda artan ulaştırma ihtiyaçlarını zor karşılayacak durumdadır. Konumundan dolayı ticari anlamda bölgede “köprü” görevini üstlenmesine rağmen, altyapısını yenilemediği ve geliştirmede olduğu durumda yük taşımacılığı sektörü tarafından komşu ülkeler lehine kolayca devre dışı bırakılabilecektir. Bu nedenle Bulgaristan, AB fonlarından da yararlanarak, ulaşım altyapısını yenileme ve genişletme çalışmalarını sürdürmektedir.

Karayolu Ulaştırması

Bulgaristan genelinde kuzeyden güneye dört, doğudan batıya üç ana karayolu şebekesi bulunmaktadır. Bulgaristan Yol Altyapısı Ajansı verilerine göre Bulgaristan karayollarının toplam uzunluğu 19 462 km olup bunun sadece 610 km'si otobandır. Otobanlarda hız sınırı 140 km/saattir. Yolların % 40'ı iyi, % 27'si orta iyi, % 33'ü ise kötü durumdadır ve gittikçe karayolu durumunun kötüleştiği dikkat çekmektedir. Belediye yollarının toplam uzunluğu 19 490 km'dir.

Tablo 23

Bulgaristan Karayolları³² (31.12.2017 itibariyle)

Yol Sınıfı	Uzunluk (km)
Otoyol	734
1. sınıf	2 928
2. sınıf	4 028
3. sınıf yollar ve yol bağlantıları	12 171
Toplam Uzunluk	19 861

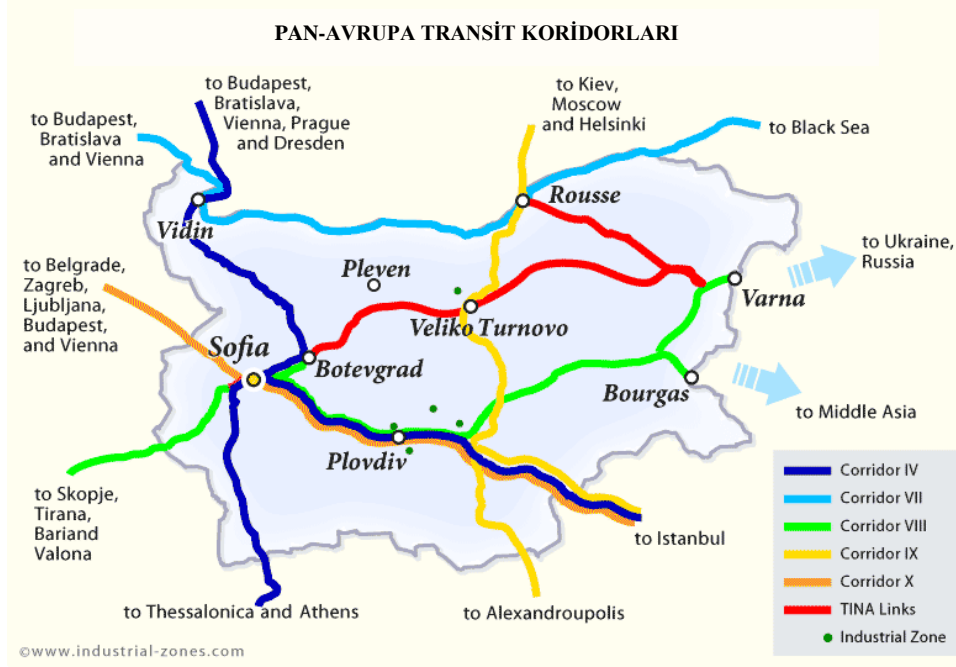
Kaynak: *Usulal İstatistik Enstitüsü*

Bulgaristan uluslararası karayolu şebekesini gösteren harita aşağıda sunulmaktadır:

³² <http://www.nsi.bg/en/content/7203/national-road-network-road-category>

Bulgaristan Üzerinden Geçen Pan-Avrupa Transit Koridorları

Bulgaristan'ı IV, VII, VIII, IX and X no'lu Pan-Avrupa Transit Koridorları kat etmektedir. Bir diğer ifadeyle, Avrupa'nın toplam 10 ana ulaşım arterlerinden beşinin Bulgaristan üzerinde kesiştiği görülmektedir.

Avrupa IV. No'lu Ulaşım Koridoru: Almanya'nın Dresden kentinden başlar, Sofya üzerinden ikiye ayrılarak İstanbul ve Selanik'e ulaşır. Bulgaristan topraklarındaki uzunluğu (Vidin-Sofya-Kulata) 446 km'dir. Sofya-Kulata arasındaki bölüm ayrıca "Struma Otoyolu" olarak da anılmaktadır. Bulgaristan Hükümeti, Struma otoyolunun dört lot olarak yapımını ve 2014-2020 döneminde inşaatının tamamlanmasını karara bağlamıştır. Buna göre; Struma otoyolunun ilk lotu olan Dolna Dikanya-Dupnitsa 16,78 km'lik bölümünün yapımı 30 Ağustos 2013'te tamamlanmıştır. Lot 2 Dupnitsa-Blagoevgrad (37,48 km) 30.10.2015 tarihinde, lot 4 Sandanski-Kulata (14,70 km) 10.09.2015 tarihinde kullanıma açılmıştır. Blagoevgrad-Sandanski arasındaki lot 3'ün Blagoevgrad-Krupnik (Lot 3.1) ve Kresna-Sandanski (Lot 3.3) arasındaki kısımları yapım aşamasındadır. Bulgaristan Bölgesel Kalkınma ve Bayındırlık Bakanlığında yapılan açıklamalara göre Kresna-Sandanski (Lot 3.3) kısmının Kasım 2018'de kullanıma açılması beklenmektedir. Kresna geçidinin (Lot 3.2) ve otoyol üzerindeki Jeleznitsa tünelinin yapımına henüz başlanmamıştır. Aralık 2015 sonunda ihalesi açılan Jeleznitsa tüneline çok yüksek bir değer biçilmiştir: 128 milyon euro. Ancak 2016 yılının başında iptal edilen bir çok büyük çaplı kamu ihalesinin yanı sıra, resmi açıklamalara göre teknik belgelerdeki bazı eksiklikler nedeniyle, söz konusu ihale de iptal edilmiştir. Sofya çevre yolunu Struma otoyoluna bağlamak amacıyla inşa edilen 19 km uzunluğundaki Lyulin Otoyolu projesini 137,4 milyon euroluk teklifiyle Türk Mapa-Cengiz ortaklığı kazanmış ve tamamlamıştır.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Vratsa Çevre Yolu (E-79): Vidin-Botevgrad güzergahının bir parçası olup (6,82 km), yapımı tamamlanmıştır.

Montana Çevre Yolu (E-79): Vidin-Botevgrad güzergahının bir parçası olup (12,45 km), yapımı 29.12.2015'te tamamlanmıştır.

Bulgaristan'ın Vidin kentini Romanya'nın Kalafat kentine bağlayan Tuna üzerindeki 2. köprü Haziran 2013'te kullanıma açılmıştır.

Avrupa VII. No'lu Ulaşım Koridoru: Rotterdam'dan başlayıp Sulina'da biten ve Ren, Main ve Tuna nehirlerini bağlayan su yoludur.³³

Avrupa VIII. No'lu Ulaşım Koridoru: Adriyatik Denizi'ni Karadeniz'e bağlar. Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan'ı kat eder. Bulgaristan topraklarındaki (Gyueşevo sınır kapısı, Pernik-Sofya-Burgaz-Varna) uzunluğu 639 km'dir. Burgaz-Varna arasındaki kısmın ileride "Karadeniz Otobanı"nın bir parçası olması planlanmaktadır. Bu koridorun Sofya-Burgaz arasındaki bölümüne "Trakya Otobanı" denmektedir. Trakya otobanı 4. lotunun 15 Temmuz 2013 tarihinde kullanıma açılmasıyla otoban tamamıyla faaliyete geçmiştir. Otobanın Karnobat-Burgaz arasındaki 45 km'lik bölümünün yapımını Türk sermayeli "Doğuş-Eko" Konsorsiyumu kazanmış ve zamanında tamamlayarak teslim etmiştir.

Karadeniz Otobanı: Trakya Otobanı'nın bir uzantısı olup, Burgaz-Varna güzergahını kapsar. Toplam uzunluğu 103 km olup, sadece Varna – Priseltsi arasındaki 8 km'lik kısmı inşaa edilmiştir. Söz konusu otoban için finansman arayışları devam etmektedir, otobanın toplam yapım maliyetinin 470 milyon euro olacağı hesaplanmaktadır. Finansman alternatifleri arasında yapı-işlet-devret modeli de bulunmaktadır.

Avrupa IX. No'lu Ulaşım Koridoru: Finlandiya'nın Helsinki şehrini Yunanistan Dedeğaç şehrine bağlar. Bulgaristan topraklarındaki (Ruşçuk-Tirnova-Gabrovo-Eski Zağra-Dimitrovgrad-Kırcaali) uzunluğu 455 km'dir. Bu koridorun Kırcaali – Podkova arasındaki bölümü 2007-2013 AB Ulaştırma Operasyonel Programı çerçevesinde finanse edilmiş olup 2014 başında tamamlanmıştır. Bu bölümün bitmesiyle Kırcaali – Yunanistan sınırı güzergahının tamamı yenilenmiş bulunmaktadır.

Şipka Tüneli: Balkan Dağları altından geçecek ve Gabrovo – Şipka arasında Gabrovo Çevre Yolu'nun (E-85) bir parçası olan Şipka tünelinin inşaat işlerinin % 42'si tamamlanmış olup 2017 yılının sonuna kadar projenin tamamlanması planlanmaktadır.

Avrupa X. No'lu Ulaşım Koridoru: Orta Avrupa'dan Sofya'ya uzanır, burada iki kola ayrılarak Selanik'e ve İstanbul'a ulaşır. TEM otoyolunun uzantısıdır. Yolun Kalotina sınır kapısı ile Sofya arasındaki uzaklığı 60 km'dir. Orizovo (Filibe yakınlarında) ile Kapitan Andreevo (Türkiye sınırı/Kapıkule) arasındaki bölüme Bulgaristan'da Maritsa (Meriç) Otobanı denmektedir. Maritsa otobanı yapım projesi, AB fonlarından finansmanı sağlanan Ulaştırma Operasyonel

³³ Bulgaristan Bölgesel Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Kalkınma Stratejisi 2012-2022

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Programına dahil edilmiştir. Projenin toplam tutarı 203,8 milyon eurodur. Yapımı iki lota ayrılmış olup, Orizovo - Dimitrovgrad arasındaki lot 2 ise 28.05.2015 tarihinde, Dimitrovgrad – Harmanlı arasındaki lot 1 29.10.2015 tarihinde tamamlanıp kullanıma açılmıştır. Böylece Sofya-Kapıkule mesafesi 2,5 saate inmiştir.

Hemus Otobanı: Otobanın Bulgaristan'ın kuzeyini katederek Başkent Sofya ile Varna kentini birbirine bağlaması amaçlanmaktadır. Söz konusu otobanın E70, E772 ve E83 No'lu birinci sınıf yolların güzergahı üzerinde inşa edilmesi planlanmaktadır. Otobanın Sofya-Yablanitsa arasındaki 79 km'lik kısmı ve Şumnu-Varna arasındaki 88 km'lik kısmı tamamlanmış olup kullanıma açıktır. Sofya Çevre Yolu – Gara Yana bağlantı yolu 8,46 km olup (E-79) Hemus otobanını Sofya Çevre Yolu'na bağlamakta olup yapımı son yıllarda tamamlanmıştır. Daha önce 1. ve 2. lotunun yapımına ilişkin neticelenen kamu ihaleleri Başbakan Boyko Borisov tarafından 2016 yılının başında iptal edilmiştir. 1. lot 24 kilometre uzunluğundadır ve Yablanitsa ve Uğırçin kasabaları arasında konumlanmaktadır. 2. lot 36 kilometre uzunluğundadır ve Uğırçin ve Plevne/Lofça kavşağı arasında konumlanmaktadır.

Bulgaristan Bölgesel Kalkınma ve Bayındırlık Bakanlığı'nın yaptığı açıklamalara göre 2021 yılına kadar Hemus Otobanı'ndan 170 km tamamlanmış veya yapımı başlamış olacaktır.³⁴

Hemus Otobanı, Sofya Çevre Yolu – Gara Yana Bağlantı Yolu arasındaki bölüm (E-79): Bu bölüm 8,46 km olup Hemus Otobanı'nı Sofya Çevre Yolu'na bağlamayı amaçlamaktadır ve yapımı tamamlanmıştır.

Yol Altyapısı Ajansı'nın bir sunumunda 2020'ye kadar yapımı öngörülen karayolu projeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 24

Yapımı Öngörülen Yollar

Yol	Hesaplanan Değer (Milyon Euro)
Struma Otobanı Lot 3	750
Hemus Otobanı (Yablanitsa-Belokopitovo arasındaki bölüm)	780
Karadeniz Otobanı (Burgaz-Varna arasındaki bölüm)	470
Sofya-Kalotina Otoyolu (Lyulin Otobanının devamı)	240
Şipka Tüneli	150
Ruşçuk-Şumnu arasında yüksek hızlı yol	200
Ruşçuk-Tirnova arasında yüksek hızlı yol (120 km)	435
Vidin-Botevgrad arasında yüksek hızlı yol (167 km)	500
Sofya-Gyueşevo arasında yüksek hızlı yol	220
Sofya-Köstendil arasında yüksek hızlı yol (eski adıyla Rila Otobanı)	400
Varna-Durankulak arasında yüksek hızlı yol	200
Filibre-Asenovgrad arasında yüksek hızlı yol	40

³⁴ <http://www.api.bg/index.php/bg/presentar/novini/prez-sledvashite-tri-godini-she-se-izgrazhdan-170-km-ot-am-hemus/>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

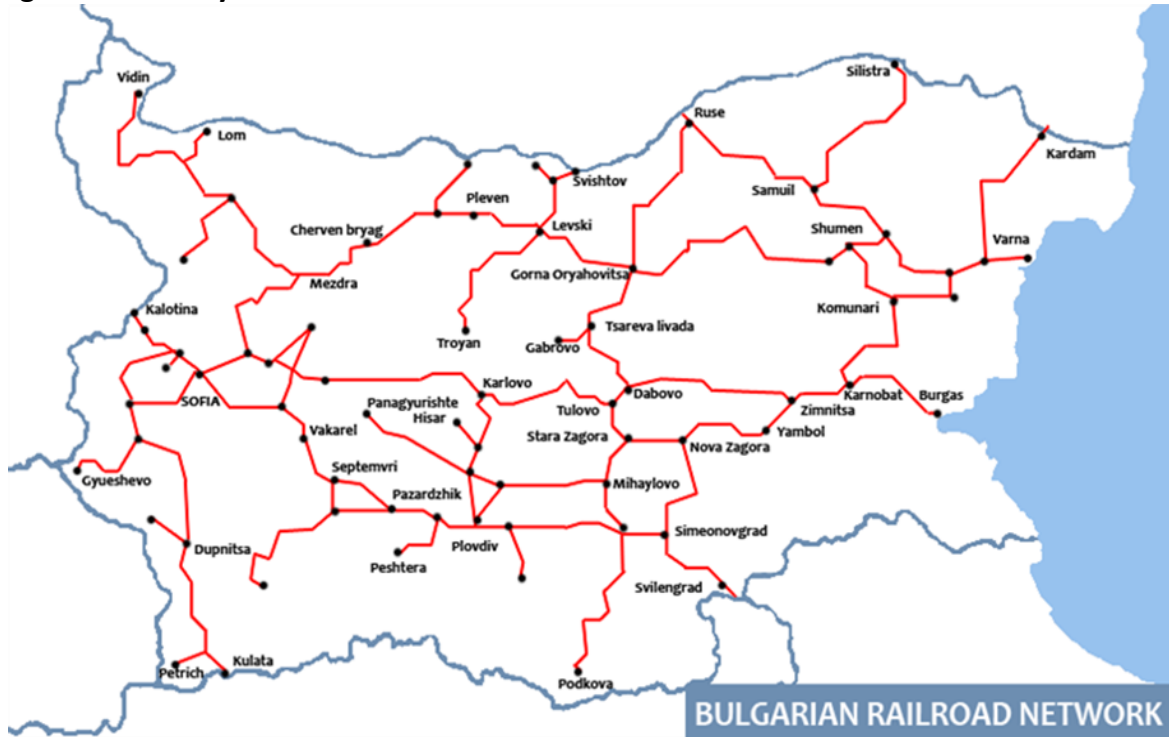
2015 yılında Bulgaristan ile Romanya hükümetleri iki ülkeyi birbirine bağlayacak, Tuna nehri üzerinde daha iki köprüünün (Nikopol-Turnu Magurele ve Silistre-Calarasi kasabalarını bağlayacak) yapımı için fizibilite çalışmalarının başlatılmasını konu alan bir mutabakat zaptı imzalamışlardır. Köprülerin maliyeti 200 milyon euro olarak hesaplanmaktadır.

Demiryolu Ulaştırması

Bulgaristan'ın demiryolu ağı bütün ülke üzerine yayılmış olup oldukça kapsayıcıdır. Ağın büyük bir kısmının elektrifikasyonu yapılmıştır. Mevcut ulaştırma hizmeti talebinden daha büyük talebi karşılayabilecek kapasitede olan ağın durumu geciken tadilatlar nedeniyle kötüdür. Bundan dolayı trenlerin azami hız sınırı düşük, seyahat süreleri uzun, konfor düşük, işletme maliyetleri yüksektir. Güvenlik, haberleşme ve güç kaynağı sistemleri hem teknolojik hem fiziksel anlamda eskidir. Bu nedenlerle demiryolu üzerinden gerçekleşen hizmetin kalitesi düşüktür. Ancak son yıllarda, AB fonlarının da desteği ile demiryolu altyapısında bazı önemli hatlar üzerinde modernizasyon işleri yapılmaktadır. Dolayısıyla ülke demiryolu altyapısının uzun vadede potansiyel vadeden bir yapıya kavuşturulacağı değerlendirilmektedir.

Harita 4

Bulgaristan Demiryolu Haritası

Ülkenin demiryolu toplam uzunluğu 10 Şubat 2016 tarihi itibarıyla, 3904 km tekli hatlar, 989 km çift hatlar, 1429 km tren istasyonu rayları, 152 km dar ve geniş hatlar dahil olmak üzere, toplam 6475 kilometredir. Demiryolu ağı üzerinde 47,9 km uzunluğunda 186 tünel, 42,8 km uzunluğunda 1003 köprü, 764 demiryolu geçidi, 297 tren istasyonu mevcuttur.³⁵

³⁵ Ulaştırma, Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Bakanlığı, 10 Şubat 2016 tarihli Demiryolu Altyapısının Durumu Hakkında Rapor, sayfa 14

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Karadeniz kıyısında Varna ve Burgaz limanlarının ve Tuna üzerinde Vidin, Lom, Sviştov, Ruse-İztok (Doğu Rusçuk) ve Ruse-Zapad (Batı Rusçuk) limanlarının demiryolu ağı ile bağlantıları bulunmaktadır.

Tablo 25

Bulgaristan'da Demiryolu Transit Mesafeleri (km)

İstasyon	SC	UK	RO	RO	RO	GR	GR	TR
	Dragoman/Dimitrovgrad	Varna Feribot/Odessa	Vidin/Golentsi	Rusçuk/Giurgiu Nord	Kardam/Negru Voda	Kulata/Promahon	Svilengrad/Dikea	Svilengrad/Kapı Kule
Dragoman/Dimitrovgrad	0	549	337	473	654	271	360	376
Kardam/Negru Voda	654	118	730	310	0	811	441	457
Kulata/Promahon	271	706	494	630	811	0	517	533
Rusçuk/Giurgiu Nord	473	205	520	0	310	630	390	406
Svilengrad/Dikea	360	336	583	390	441	517	0	16
Svilengrad/Kapı Kule	376	352	599	406	457	533	16	0
Varna Feribot/Odessa	549	0	625	205	118	706	336	352
Vidin/Golentsi	337	625	0	520	730	494	583	599

Kaynak: BDZ

Bulgaristan Demiryolu İşletmeleri (Bulgarski Darjavni Zeleznitsi - BDZ) demiryolu ulaştırma faaliyetlerini sağlamakta olup, Bulgaristan Ulaştırma, Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Bakanlığına bağlıdır. 2002'de kurulan Ulusal Demiryolu Altyapısı Şirketi (NRIC) ise demiryolu altyapısının geliştirilmesini, bakımını, modernizasyonunu sağlamaktadır. BDZ sürekli zarar etmektedir. Bundan dolayı, son zamanlarda süreçlerin optimizasyonu çerçevesinde BDZ yük taşımacılığı bölümünün özelleştirilmesi sıklıkla gündeme getirilmektedir. BDZ yük taşımacılığı bölümüne ait yaklaşık 600 bin ton net ağırlığı olan 1000 civarında blok tren ve yaklaşık 20 bin ton net ağırlığı olan 600 civarında konteynerli vagon bulunmaktadır. Ana güzergahlar Almanya ve Avusturya'dan Türkiye'ye ve tersi ile Slovakya'dan Türkiye'ye ve tersi.

Demiryolu üzerinde son yıllarda yapılan çalışmalar:

- IV. ve IX. koridor üzerinde olan Filibe-Svilengrad demiryolunu yenileme ve elektrifikasyon işlerinin ISPA ve Ulaştırma operasyonel programı çerçevesinde AB fonlarından finansmanı sağlanmıştır. 11 Aralık 2016 itibarıyla yenilenen hat kullanıma açılmıştır.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- Filibe-Burgaz demiryolu hattı üzerinde kısmi demiryolu altyapısı rehabilitasyonu projesi çerçevesinde Mihaylovo-Kaloyanovets arasındaki demiryolunun rehabilitasyonu tamamlanmıştır. Eski Zağra-Zavoy-Zimnitsa ve Tserkovski-Karnobat-Burgaz hatlarının rehabilitasyon işleri de 2017 yılında tamamlanmıştır. Filibe-Burgaz hattı üzerindeki Eski Zağra ve Yeni Zağra güç istasyonlarını yenileme işleri tamamlanmıştır.
- Septemvri-Filibe demiryolu hattının yenilenmesine ilişkin proje, hattın Trans-Avrupa demiryolu ağının bir parçası olması nedeniyle, 2007-2013 dönemindeki Ulaştırma operasyonel programı çerçevesindeki öncelikli projeler arasında yer almıştır. Projenin tamamlanabilmesini teminen söz konusu hattın yenilenmesi 2014-2020 dönemi Ulaştırma ve Ulaştırma Altyapısı operasyonel programına da dahil edilmiştir. Proje 2017 yılında tamamlanmıştır.

Sofya Metrosu:

Sofya'daki metro Bulgaristan'da ilk ve tekidir. Metro halihazırda 2 hattan oluşmaktadır. Toplam uzunluğu 39 km'dir, istasyon sayısı ise 34'tür. Sofya metrosu, Metropolitan EAD tarafından işletilmektedir. İlk hattı 28 Ocak 1998'de kullanıma açılmıştır. Halihazırda uzunluğu 28 km'dir ve 23 istasyondan oluşmaktadır. İkinci hattı ise 31 Ağustos 2012'de faaliyete geçmiştir.

2014'te 2014-2020 Ulaştırma Operasyonel Programı kapsamında Sofya metrosunu genişletme projesi çerçevesinde 3. hattının ilk etabının yapımı ihaleye çıkmıştır. İhale edilen kısmının toplam uzunluğu 8 km olup, 8 adet metro istasyonunu kapsamaktadır. Proje dört pozisyona ayrılmış olup, toplam yapım bedeli 400 milyon euro civarındadır. Teklifler 22 Ocak 2015 tarihinde açılmıştır ve yaklaşık 102 milyon euro değerinde olan dördüncü pozisyona iki adet Türk şirketi teklif vermiştir. Doğu İnşaat ve Ticaret A.Ş., Via Construct Grup Ltd. ve Ultrastroy Ltd. Ortaklığı ile, Gülermak A.Ş. ise tek başına ihaleye katılmıştır³⁶. Proje, Türk Doğu İnşaat ve Ticaret A.Ş. ve Bulgar Via Construct Grup Ltd. ile Ultrastroy Ltd. Şirketlerinden oluşan ortaklık tarafından kazanılmıştır. 2016'da yapım işleri başlayan hattın 42 ay içerisinde tamamlanması beklenmektedir. Sofya metrosu'nun 3. hattının tamamı da 2019 yılında hazır olması planlanmaktadır. Metro hattı tamamlandığında 16 km uzunluğunda olup, 16 metro istasyonunu kapsayacaktır.³⁷

Limanlar

Su taşımacılığı, enerji tasarrufu sağlayan ve çevre dostu bir taşımacılık türüdür. Diğer taraftan limanlar, bir kaç ulaşım kanalı arasında bağlantı sağlayan noktalardır. Bu nitelikleriyle limanların ülke ulaştırma ve lojistik sektörü üzerinde, bunun da ötesinde, ulusal ekonomi üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Bulgaristan'ın ithalat/ihracatının yarısından fazlası limanlar üzerinden yapılmaktadır. Bulgaristan limanlarının her faaliyet alanına hizmet sunmasına rağmen burada işlem gören yükler genellikle petrol sanayi, metal işleme sanayi, enerji, inşaat, tarım, kimya sanayi, hafif sanayi, eğlence ve turizm sektörleri çerçevesinde taşınan yüklerdir. Limanlar, intermodal terminallerinin konumlanması, Avrupa ulaştırma koridorları üzerinde olacak modern lojistik merkezlerinin kurulması bakımından önemli merkezlerdir.

³⁶ <http://infrastructure.bg/show.php?storyid=2458393>

³⁷ <https://metropolitan.bg/bg/trans/>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Bulgaristan'ın Karadeniz'de Burgaz ve Varna kentlerinde birer önemli limanı bulunmaktadır.

Varna Limanı:

Varna Limanı, ana karanın 30 km içine kadar sokulan Varna Körfezi'nde bulunmakta olup, Batı ve Doğu Varna, Balçık Limanları ile Varna Elektrik Santrali Terminali'nden oluşmaktadır. Batı Varna Limanı ile Balçık Limanı arasındaki uzaklık yaklaşık olarak 70 km'dir. Varna Batı ve Doğu Limanları ise 30 km uzunluğundaki bir kanal ile birbirine bağlı olup, kanal içerisinde derinlik 16 metredir. Varna Doğu Limanı'nda yıllık 4,1 milyon ton yük işlem görmektedir. 14 gemi yeri, 11,5 m derinlik, 2345 m kıyı uzunluğu, 97,6 bin m² açık ve 41,6 bin m² kapalı depo alanı, 24 adet vinç özellikleri arasındadır. Varna Batı Limanı ise Bulgaristan'ın konteyner kapısı olarak tasvip edilmiş olup yılda 103 bin konteyner söz konusu limanda işlem görmektedir. 19 gemi yeri, 10,5 m derinlik, 3430 m kıyı uzunluğu, 346,4 bin m² açık ve 21 bin m² kapalı depo alanı, 25 adet vinç ise bu limanın özellikleridir. Liman hakkında daha ayrıntılı bilgi <http://www.port-varna.bg/index.php?l=1&m=1&p=1> sitesinde mevcuttur.

Burgaz Limanı:

Burgaz Limanı yılda ortalama 1 300 – 1 900 gemiye hizmet vermektedir. Limanda yıllık olarak 6,5-9,5 milyon ton genel kargo ve 12-18 milyon ton petrol ürünü hizmet görmektedir. <http://port-burgas.bg/en/> linkinden limana ilişkin ayrıntılı bilgiye ulaşılmaktadır.

Mart 2016'da Bulgar lojistik şirketi Despred ile ulaştırma ve lojistik alanında faaliyette olan Çin devlet işletmesi Zhengzhou International Hub Development & Construction arasında işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma, Bulgaristan Ulaştırma, Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Bakan Yardımcısı Anton Ginev'in huzurunda imzalanmış olup Zhengzhou – Burgaz hattının ortaklaşa işletilmesini öngörmektedir. Yeni İpekyolu projesi çerçevesinde Burgaz'ın Avrupa'ya açılan kapı ve yol üzerindeki ilk Avrupa destinasyonu olması öngörülmektedir.³⁸

Ağustos 2014'te Burgaz'ı Gürcistan'ın Poti kentine bağlayan yeni bir Ro-Ro hattı açılmıştır.

Tuna Üzerinden Ulaştırma

³⁸ <http://m.novini.bg/news.php?id=339774>

Harita 5

Tuna Bölgesinin Lojistik Potansiyeli

Tuna nehri, Avrupa kıtasında büyük bir jeopolitik ve ekonomik öneme sahiptir. Nehir, 10 ülkeyi kat etmektedir: Almanya, Avusturya, Slovakya, Macaristan, Hırvatistan, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan, Ukrayna ve Moldova üzerinde 50'den fazla liman, 40'tan fazla köprü bulunmaktadır. Tuna'nın en önemli limanları Izmayil (Ukrayna), Galati ve Braila (Romanya), Rusçuk (Bulgaristan), Belgrad (Sırbistan), Budapeşte (Macaristan), Bratislava (Slovakya), Viyana (Avusturya) ve Regensburg'dur (Almanya). Tuna'nın ekonomik kullanımı genellikle yük taşımacılığı ile açıklanmaktadır. Çelik, kağıt, petrol, kimyasal ürünler, makina mühendisliği ürünleri genellikle Tuna üzerinden taşınmakta, bazı kargo hizmetleri de bu yoldan gerçekleştirilmektedir. Ancak sayılan avantajlara rağmen, Bulgaristan'da karayolu taşımacılığının gelişmiş olması, düşük fiyatlarla ve kısa teslimat süreleriyle rekabetçi koşullar yaratması Avrupa'ya yapılan yük taşımacılığında Tuna nehrinin kullanımını sınırlamaktadır.

Rusçuk, Vidin, Nikopol, Tutrakan, Silistre, Sviştov, Oryahovo, Lom Bulgaristan'ın Tuna nehri üzerindeki limanlarıdır. Bunlardan Rusçuk limanı en büyüğüdür. Rusçuk limanı, ana Avrupa ulaşım koridorlarının geçtiği, deniz-demiryolu-karayolu ulaşım imkanlarının birleştiği önemli bir multimodal merkezdir. Rusçuk-Varna limanları arasındaki demiryolu bağlantısı Rhein-Main-Tuna-Karadeniz güzergahı üzerindeki yüklerin yolunu oldukça azaltmakta, netice itibariyle nakil sürelerini ve maliyeti düşürmektedir. Ruse-Iztok limanı 825,5 bin metre kare üzerinde kurulmuştur. 25 gemi yeri mevcuttur. 196 bin metre karelik depolama alanına sahiptir. Rusçuk

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Ro-Ro terminali aynı anda iki gemiye hizmet verecek rampaya sahiptir. Her birinin 80 TIR'lık kapasitesi olan toplam 23 bin metre karelik 2 park alanı mevcuttur. (<http://www.port-ruse.bg.com/en/port-ruse>). Tuna üzerindeki limanların çoğu 20. yüzyılın başında inşa edilmiştir. Limanlardaki ana sorun, eskimiş makina-teçhizatın yenilenmesi, bakım ve geliştirmenin sağlanması çerçevesinde yeterli yatırımların yapılmamasıdır.

Havayolu Ulaştırması

Bulgaristan, gelişmiş bir havacılık sektörüne sahiptir ve bu alanda modern hizmet sunacak bir altyapıya sahiptir. Bulgaristan'ın AB üyeliği ile birlikte 2007'de ilk defa "open sky" (hava taşımacılığında serbestleştirme) uygulaması yaşama geçirilmiştir. Bu uygulama çerçevesinde Bulgar hava sahası AB'de uçuş izni olan tüm havayolu şirketlerine açılmıştır.

Bulgaristan'da; Sofya (<http://www.sofia-airport.bg/>), Burgaz (<http://www.bourgas-airport.com/>), Filibe (<http://www.plovdivairport.com/>), Yukarı Rahova (Gorna Oryahovitsa) (<http://www.gornaoryahovitsa-airport.bg/>) ve Varna Havalimanları (<http://www.varna-airport.bg/>) uluslararası nitelikte hizmet vermektedir.

Sofya Havalimanı ülkedeki en büyük liman olup, uluslararası taşımacılığın büyük bir kısmı buradan sağlanmaktadır. Son 4 yılda Sofya Havalimanı'nı kullanan yolcu sayısında % 86 artış yaşanmıştır. Bu artış son iki yılda % 58, 2017 yılında ise % 30,3 olarak gerçekleşmiştir. 2017'deki yolcu artışı Avrupa'da en büyük 100 havalimanı arasında meydana gelen en büyük artış olmuştur. 2017 yılında Sofya Havalimanı tarihinde ilk defa 6 milyonun üzerinde yolcuya hizmet vermiştir. Sofya Havalimanının 2018 yılı yaz dönemi tarifelerine göre charter uçuşları hariç 30'un üzerinde havayolu şirketi 75 destinasyona doğrudan uçuş yapmaktadır.

Bulgaristan'ın liman şehirleri Varna ve Burgaz havalimanlarından 40'ı üzerinde ülkede bulunan 150 destinasyona normal tarifeli ve charter uçuşlar gerçekleştirilmektedir. Bu iki havalimanı 2017 yılında toplam 5 milyon yolcuya hizmet vermiştir.

Filibe Havalimanından kısıtlı sayıda destinasyonlara uçuşlar gerçekleştirilmektedir. 2017 yılında havalimanından 100 bine yakın yolcu geçiş yapmıştır. 2018 yılında 4 destinasyona normal uçuşlar gerçekleştirilmektedir.

Yukarı Rahova (Gorna Oryahovitsa) Havalimanı'ndan ise sadece charter ve özel uçuşlar yapılmaktadır.

İntermodal Terminaller

İntermodal terminaller, karayolu, demiryolu ve su taşımacılığının imkanlarını birleştiren ulaştırma üsleridir. Bundan dolayı kilit rol oynayan merkezlerde kurulmaktadır. Söz konusu terminaller, iyi lojistik bağlantılarının sağlanması amacıyla yoğun yük akımı meydana getirmektedir. Son yıllarda intermodal taşımacılık Avrupa ve Bulgaristan'ın ulusal politikalarının önceliğidir. Ülkenin bir çok yerinde konumlanacak geniş bir intermodal terminal ağının oluşturulması hedef olarak belirlenmiştir. İlk terminal projesi Filibe'de hayata geçirilmiştir. Rusçuk'ta yapılacak terminale ilişkin teknik işler tamamlanmıştır. Sofya, Varna, Burgaz, Lom,

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Vidin, Dragoman, Svilengrad ve Gorna Oryahovitsa intermodal terminallerin inşa edilmesi planlanan diğer yerlerdir. Özel girişim olan bazı benzer projeler hayata geçirilmiş bulunmaktadır. Örneğin, Sofya yakınlarında Gara Yana ve Gara Voluyak'ta özel intermodal terminaller inşa edilmiştir.

Filibe İntermodal Terminalini PİMİK Holding Grup işletmektedir. Terminal Filibe'ye sadece 5 km uzaklıkta olan Todor Kableşkov Garının yanında bulunmaktadır. Terminalden halihazırda haftada iki defa Filibe - Çerkezköy arasında taşımacılık yapılmaktadır. Her bir seferde 34 konteyner yüklenebilmekte, patlayıcı ve yasak maddeler dışında her türlü ürün taşınabilmektedir. Şirketin hedefleri arasında haftalık 2 olan sefer sayısını arttırmak ve Avusturya'nın Wels şehrinde olan intermodal terminaline kadar uzatmak, bu şekilde Çerkezköy - Wels bağlantısını yapmak yer almaktadır.

Telekomünikasyon

Ulaştırma, Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Bakanlığı telekomünikasyon alanında devlet politikalarını belirlemektedir. Öte yandan özerk bir devlet kuruluşu olan Haberleşme Denetim Komisyonu, devletin telekomünikasyon politikasını yürütmekte, telekomünikasyon faaliyetinin düzenlenmesini ve kontrolünü gerçekleştirmektedir. Komisyonun web sayfasından (<http://www.crc.bg/index.php?lang=en>) telekomünikasyon mevzuatına ulaşılmaktadır.

Daha önce devletin tekelinde olup, 2004 yılında özelleştirilen BTC şirketi Vivacom ticari markasıyla Bulgaristan'da sabit telefon piyasasına hakimdir. A1 (eski M-Tel)ve Telenor GSM operatörleri de sabit telefon piyasasında sınırlı hizmet sunmaktadır.

Haberleşme Denetim Komisyonu kayıtlarına göre Bulgaristan'da GSM operatörlüğü yapma izni olan şirketlerin sayısı altı olup, halihazırda sadece A1, Telenor ve Vivacom GSM operatörlüğü yapmaktadır. Bulgaristan'ın ilk GSM operatörü M-Tel'in adı Mayıs 2018 yılında A1 olarak değiştirilmiştir.

A1, kablolu TV, kablolu internet ve kablolu telefon hizmetleri sektöründe hizmet sunan Blizoo şirketini satın alarak söz konusu alanları da faaliyet alanına dahil etmiştir. Net 1, PowerNet (sadece optik internet), Bulstacom ve Vivacom ulusal çapta diğer kablolu TV ve internet sağlayıcılarıdır. Bu alanlarda faaliyet gösteren bir çok küçük firma yerel çapta faaliyette bulunmaktadır. Bulsatcom Bulgaristan'da en büyük dijital uydu TV hizmeti sağlayıcısıdır. Şirket, optik ve mobil internet hizmeti de sunmaktadır.

A1, internet sağlayıcısı Spectrum Net'i satın alarak optik internet piyasasına giriş yapmıştır. GSM operatörü Telenor, mobil internet sağlamaktadır.

Bunların dışında daha küçük ölçekli firmalar da internet piyasasında yer almaktadır.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Hizmetler

Bankacılık

Kredi Kuruluşları Yasası, istikrarlı ve güvenli bir bankacılık sisteminin garanti edilmesi ve mevduat sahiplerinin çıkarlarının korunması amacıyla kredi kuruluşlarının lisans almasını, faaliyetlerini sürdürmesini, denetimini ve sona erdirilmesini düzenlemektedir. Söz konusu yasa hükümlerine göre bankalar ve elektronik para kuruluşları kredi kuruluşları olarak kabul edilmektedir. Başka düzenleme getirilmediği sürece, özel yasa ile oluşturulmuş bankalar da Kredi Kuruluşları Yasası'na bağlıdır. Kredi Kuruluşları Yasası'na göre, kamuya açık bir biçimde mevduat ile iadesi yapılabilecek diğer değerleri çeken ve kendi risk ve hesabına kredi veya benzeri finansman sağlayan kuruluşlara banka adı verilmektedir.

Kamuya açık bir biçimde mevduat ve iadesi yapılabilecek diğer değerleri tutma, mevduat olarak değerli varlıklar tutma ve mevduat ve saklama kuruluşu olma görevlerini yalnızca Bulgaristan Merkez Bankası'ndan banka lisansı almış kişiler, Bulgaristan Merkez Bankası'ndan Bulgaristan Cumhuriyeti'nde şube aracılığıyla faaliyet gösterme lisansı almış merkezi üçüncü ülkede olan bankalar ve AB üyesi ülkelerin yetkili organlarından banka lisansı almış ve Bulgaristan Cumhuriyeti'nde doğrudan ya da şube aracılığıyla bankacılık hizmeti sunan bankalar yerine getirebilmektedir.

Banka, bir anonim şirket olarak kurulmaktadır. Kredi Kuruluşları Yasası'nda aksi öngörülmedikçe, bankalar Ticaret Yasası'na tabidir. Bankacılık faaliyetinin yürütülmesi için Bulgaristan Merkez Bankası'ndan lisans alınması gerekmektedir. Verilen lisanslar, Bulgaristan Merkez Bankası nezdinde tutulan sicile kaydedilmektedir. Merkez Bankası, kredi kuruluşlarına lisans verme koşullarını ve kredi kuruluşlarına verilen her lisansı Avrupa Komisyonu'na bildirmektedir. Banka kuruluş sermayesinin asgari düzeyi 10 milyon levadır (5,1 milyon euro). Banka, en az iki kişi tarafından ortaklaşa yönetilmelidir. Söz konusu kişilerden en az birinin Bulgarca bilmesi gerekmektedir.

Kredi Kuruluşları Yasası, AB üye ülkelerinde lisans almış bankaların Bulgaristan'daki faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler de getirmektedir.

Bulgaristan Merkez Bankası, bankaları ve üçüncü ülke bankalarının şubelerini denetleyen organdır. Aynı zamanda banka ve banka şubelerinin tasfiyesi veya kapatılması da Bulgaristan Merkez Bankası'nın müsaadesiyle yapılmaktadır.

Banka Denetim İdaresi, bankacılık sistemindeki süreç dinamiklerini ortaya koymak amacıyla bankaları varlıklarına göre üç gruba ayırmaktadır. Birinci grup, varlıkları baz alınarak belirlenen en büyük beş lisanslı bankadan oluşmaktadır. İkinci gruba diğer bankalar dahildir. Üçüncü grup ise yabancı bankaların Bulgaristan Cumhuriyeti'ndeki şubelerini kapsamaktadır. 30 Nisan 2018 itibarıyla birinci gruba UniCredit Bulbank, DSK Bank, United Bulgarian Bank, First Investment Bank ve Eurobank Bulgaria (Postbank) dahildir. İkinci grup Raiffeisenbank (Bulgaria), Societe Generale Expressbank, Central Cooperative Bank, Piraeus Bank Bulgaria, Bulgarian Development Bank, Allianz Bank Bulgaria, Investbank, ProCredit Bank (Bulgaria), Municipal Bank, International Asset Bank, Bulgarian-American Credit Bank, D Commerce Bank, TBI Bank,

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tokuda Bank, Texim Bank ve Commercial Bank Victoria bankalarından oluşmaktadır. Üçüncü gruba ise BNP Paribas S.A. - Sofya Şubesi, ING Bank N.V. – Sofya Şubesi, Citibank Europe - Bulgaristan Şubesi ve T.C. Ziraat Bankası - Sofya Şubesi dahildir.

T.C. Ziraat Bankası - Sofya Şubesi ise yabancı banka şubesi olarak Bulgaristan bankacılık sektöründe hizmet sunmaktadır. T.C. Ziraat Bankası'nın Sofya, Filibe, Kırcaali, Varna'da ofisleri bulunmaktadır. T.C. Ziraat Bankası Türk yatırımcılarına bazı özel imkanlar sunmaktadır:

- Bulgaristan'da yeni kurulan şirketin nakdi/gayrinakdi kredi imkanlarından faydalanmasının zor olduğu durumlarda, Ziraat Bankası'nın Türkiye'deki herhangi bir şubesi nezdinde önceden tesis edilmiş olan kredi limitlerinden yeni kurulan şirket kredi kullanabilmektedir. Bulgaristan'da enflasyona paralel olarak kredi faiz oranları daha düşüktür;
- Ayrıca, gayrimenkul teminatı ya da kefalet teminatı gerektiren kredilendirmelerde Bulgaristan'daki şirketin yeterli teminata sahip olmadığı durumlarda Türkiye'den sağlanacak gayrimenkul ipoteği, şahıs ya da grup şirketi kefaleti ile kredi ihtiyaçları karşılanabilmektedir;
- T.C. Ziraat Bankası ayrıca, Türkiye'den yapılacak yerli üretim makina ithalatlarının % 100'üne kadar uzun vadeli finansman imkanları sunmaktadır;
- 2014 yılında T.C. Ziraat Bankası ile Türk Eximbank arasında yapılan anlaşmaya göre, Türkiye'den ithalat yapan Bulgaristan'da yerleşik firmalar Eximbank alıcı kredilerinden T.C. Ziraat Bankası aracılığı ile faydalanabilmektedirler;
- Uluslararası transferlerin T.C. Ziraat Bankası'nın Bulgaristan'daki şubeleri aracılığıyla daha hızlı ve daha düşük ücretle gerçekleştirme olanağı mevcuttur;
- Banka, yurtdışında TL hesap açma ve işlem yapma olanağı sağlamaktadır;
- Aynı dili konuşmanın sağladığı iletişim kolaylıkları sunmaktadır.

Türk işadamı Fuat Güven'in sahip olduğu Türk sermayeli D Commerce Bank AD, Bulgaristan Cumhuriyeti'nde lisanslı banka olarak faaliyette bulunmaktadır. 29 Nisan 2014'te sermaye artırımına bağlı olarak Fortera A.Ş. sermayeye % 33 oranında ortak olmuştur. Söz konusu bankanın şube sayısı 50'nin üzerindedir.

Bulgaristan Merkez Bankası (BNB) Nisan 2018 sonu itibariyle, bankacılık sektörü aktiflerinin 50 milyar euro olduğunu açıklamıştır. Yılın ilk dört ayında bankacılık sistemi karı 202,5 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Brüt kredi portföyü ise 29,4 milyar euroya ulaşmıştır. Nisan sonu itibariyle bankacılık sektöründe mevduat toplamı 42,9 milyar eurodur. Toplam sermaye yeterlilik oranı ise % 20,91 olarak gerçekleşmiştir.³⁹

³⁹ Bulgaristan Merkez Bankası'nın bankacılık sisteminin durumuna ilişkin Nisan 2018 bülteni

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Turizm

Bulgaristan, Karadeniz kıyısındaki sahil şeridi, tarihi mirası, dağları, kaplıcaları, geniş düzlükleri, ırmakları, gölleri ve mağaraları ile hem yaz hem de kış turizminde önemli bir potansiyele sahip bulunmaktadır.

Bulgaristan 2017 yılında çok başarılı bir turizm sezonu geçirmiştir. 2017 yılında ülkeyi rekor düzeyde turist ziyaret etmiştir. Tatil ve gezi için gelenlerin sayısı 5,5 milyonun üzerine çıkarken, iş gezisi ,transit geçişler, misafirlik ve diğer ziyaretler de eklenince ülkeyi toplam 11,6 milyonun üzerinde kişi ziyaret etmiştir. Aşağıda yer alan tabloda sıralama tatil ve gezi amaçlı ziyaretçilerin sayısına göre yapılmış olup ülkeye en çok turist geldiği 10 ülke ve toplam turistlerin sayısı gösterilmektedir.

Tablo 26

2017 Yılında Bulgaristan'a En Çok Turistin Geldiği 10 Ülke

No:	Ülke	Ziyaret Amacı			
		Tatil ve Gezi	İş Gezisi	Diğer*	Toplam
1	Almanya	630 098	124 201	291 920	1 046 219
2	Rusya Federasyonu	510 570	15 731	39 453	565 754
3	Makedonya	496 484	36 273	50 269	583 026
4	Türkiye	442 806	149 607	844 863	1 437 276
5	Romanya	379 442	248 535	1 315 459	1 943 436
6	Sırbistan	340 832	42 511	157 960	541 303
7	Polonya	293 234	64 497	66 993	424 724
8	Yunanistan	254 008	305 477	713 512	1 272 997
9	Ukrayna	250 959	33 316	104 370	388 645
10	Birleşik Krallık	211 880	65 053	75 121	352 054
	Tablo Toplamı	3 810 313	1 085 201	3 659 920	8 555 434
	Genel Toplam	5 502 515	1 561 932	4 531 720	11 596 167

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

* "Diğer" bölümünde yer alan ziyaret nedenleri şunlardır: "misafirlik", "transit" ve "diğer"

Bulgaristan'ın önceki yıllarda ülkemize uyguladığı sıkı vize politikasını yumuşatmasının sonucu olarak ülkemizden gelen turist sayısı 2014'ten bu yana artmıştır. 2017 yılında Türkiye, Bulgaristan'a gelen turist sıralamasında, tatil ve gezi için 4. sırada, iş gezisi için 3. sırada, toplamda da 2 sırada yer almıştır. Son yıllarda özellikle kış turizmine gelen Türk turistlerin sayısında büyük artış yaşanmaktadır.

Sigortacılık

2003 yılında kurulan Finansal Denetim Komisyonu, yürütme erkinden bağımsız bir kuruluş olup faaliyetlerini Parlamento'ya rapor etmektedir. Sermaye ve sigortacılık piyasalarında istikrar ve şeffaflık sağlamak, yatırımcıların ve sigorta yaptırıcıların haklarını korumak Finansal Denetim

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

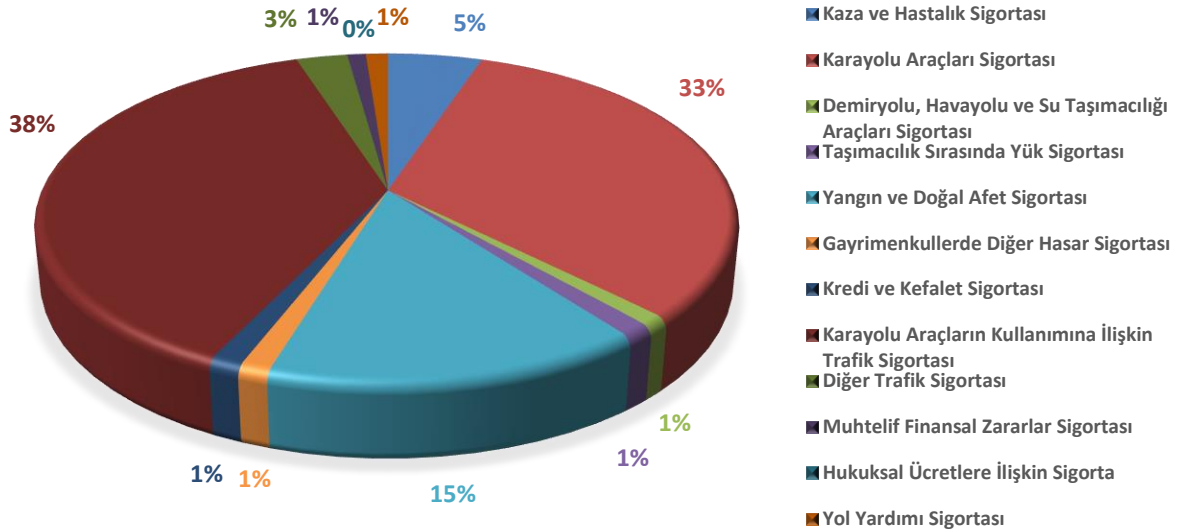
Komisyonu'nun temel amaçlarıdır. Mevzuatı geliştirmek, lisans ve izin vermek, piyasa katılımcılarını denetlemek, ilgililer açısından önemli olabilecek piyasaya ilişkin bilgileri açıklamak Komisyon'un ana faaliyetlerinin çerçevesini oluşturmaktadır.

2017 yılı sonunda genel sigortacılık alanında 26 şirket, hayat sigortası alanında 12 şirket, reasürans alanında ise 9 şirket faaliyette bulunmuştur. 2016 yılında Bulgaristan'da en çok genel sigorta prim geliri sağlamış şirketler Bulstrad Vienna Insurance Group (105,3 milyon euro), Lev Ins (104,8 milyon euro), , Armeec (99,7 milyon euro), DZI (96,6 milyon euro), Allianz Bulgaria'dır (87,9 milyon euro). Hayat sigortası prim geliri en fazla olan şirketler ise Allianz (51,6 milyon euro), Bulstrad (44,5 milyon euro), Unika (39,4 milyon euro), DZI'dir (26,6 milyon euro).

Genel sigorta primlerinden sektör şirketleri 2017 yılında toplam 0,9 milyar euro gelir sağlamıştır. Trafik sigortası (% 37,8), karayolu araç sigortası (% 32,3), yangın ve doğal afet (% 16,3) toplam gelir içerisinde en büyük paya sahip olmuştur. Yine 2017 yılında hayat sigortası primlerinden elde edilen gelirler ise 229,7 milyon euro büyüklüğünde gerçekleşmiştir. Reasürans prim gelirleri 2017 yılında 0,8 milyar euro olmuştur.⁴⁰

Şekil 18

2017 Yılında Genel Sigorta Prim Gelirlerinin Dağılımı

Kaynak: Finansal Denetim Komisyonu

Enerji

Bulgaristan'ın Enerji Sektörüne Genel Bir Bakış

Bulgaristan'ın enerji koridorlarının üzerinde bulunması, AB üyesi olarak enerji etkinliği ve çevre konularında bir çok hukuksal yükümlülüğü yerine getirme gerekleri ülkenin enerji jeopolitiğinde etkin rol almasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, Bulgaristan Balkanlar'da ve Avrupa'nın bütününde enerji güvenliği açısından önemli bir yere sahiptir. Bunun farkında olan Bulgaristan

⁴⁰ <http://www.fsc.bg/bg/pazari/osiguritelen-pazar/statistika/>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

bir çok uluslararası enerji projesinde yer almakta, bunun yanı sıra kendi inisiyatifiyle bazı uluslararası projelere önderlik yapma çabasıdadır. Diğer taraftan, ülke, Güneydoğu Avrupa'nın önde gelen elektrik enerjisi ihracatçılarından biridir ve yenilenebilir enerji kaynaklarını daha etkin kullanarak daha fazla elektrik ihracatı yapma potansiyeline sahiptir.

Bulgaristan'ın iyi gelişmiş bir enerji sektörü bulunmaktadır. Bu sektör köklüdür, fakat küçüktür. Komünizm döneminden ve dönemin sanayi yapısından Bulgaristan'a miras olarak enerji yoğun bir ekonomi kalmıştır. Bulgaristan, elektrik ve yakıt sıkıntısı yaşanmayan bir ülkedir. Ülkenin önemli miktardaki yerel doğal kaynakları, güçlü yerel enerji üretimi, büyük petrol işleme kapasitesi elektrik ve yakıt temininde düşük riskli bir ortam yaratmaktadır. Ancak, petrol işleme maliyetlerinin yüksek olması, elektrik altyapısının eski olması nedeniyle kayıp yaratması ve ülkenin ham petrol ve doğal gazda Rusya'ya bağımlı olması tedariklerin durdurulması konusunda risk arz etmektedir.

Bulgaristan'da enerji sektörüne ilişkin hukuki çerçeve AB mevzuatı ile uyumlu olup, "Enerji Kanunu", "Yenilenebilir Enerji Kanunu" ve "Enerji Verimliliği Kanunu" başta gelen yasal düzenlemelerdir. Enerji sektörüne ilişkin politikalar Bulgaristan Enerji Bakanlığı tarafından belirlenmekte, enerji piyasası Enerji ve Su Denetleme Komisyonu denetimi altında bulunmaktadır.

Stratejik önem arz eden enerji sektörü temel altyapısı Bulgaristan Enerji Holding'i kanalıyla devlete aittir. Elektrik naklinin yapıldığı ağ, nükleer enerji santrali ve ana hidroelektrik santraller söz konusu stratejik öneme sahip varlıklardır. Elektrik dağıtım ağları % 100 özeldir. Kömür ve gaz bazlı enerji santrallerinin büyük bir çoğunluğunda % 90'a varan oranlarda yabancı sermaye ve yaklaşık % 10 yerel sermaye bulunmaktadır.

2008 yılında Bulgaristan Enerji Holdingi EAD kurulmuştur. Söz konusu şirket % 100 devlete ait olup Bulgaristan enerji sektöründe kilit rol oynayan kamu şirketlerini şemsiyesi altında birleştirmektedir. Bu şirketler Maritsa İztok EAD madenleri (kömür madenleri), Maritsa İztok 2 EAD termik santrali (linyit kömürden elektrik üretimi), Kozloduy EAD nükleer elektrik santrali, NEK EAD (Ulusal Elektrik Şirketi, elektrik enerjisi üretimi, elektrik enerjisi merkezi olarak satın alımı ve satışı, dağıtım ağına bağlı tüketicilere elektrik enerjisi sağlama, elektrik enerjisi ithalatı ve ihracatı, yatırım faaliyetleri, enerji üretiminde enerji verimliliğine ilişkin önlemleri özendirme faaliyetlerini gerçekleştirmektedir), ESO EAD (Elektrik Sistem Operatörü, elektrik enerjisi sisteminin cari planlamasını, sisteme ilişkin koordinasyon ve yönetim işlerini, ülke sisteminin diğer ülkelerin sistemleriyle ortak çalışmalarını, elektrik iletim ağının işletilmesi, bakımı ve güvenli çalışmasını gerçekleştirmektedir), Bugaristan Bağımsız Enerji Borsası EAD, Bulgargaz EAD (Bulgaristan'da müşterilere gaz tedariki), Bulgartransgaz EAD (gaz dağıtım noktalatına gaz tedariki, ülke toprakları üzerinden gaz transiti, Çiren gaz deposunu işletme) ve Bulgartel EAD'dir (Bulgaristan'da, Balkanlar'da ve Avrupa'da kendi ağı ile telekomünikasyon hizmetleri gerçekleştirmektedir). Bulgaristan Enerji Holdingi'nin faaliyet alanı, doğal gaz, elektrik enerjisi, termik enerji, kömür, diğer muhtelif enerji türleri ve enerji üretiminde kullanılan hammadde alanlarında üretim, nakil, transit, depolama, işletme, dağıtım, satış, satın alma ile iştigal eden şirketleri satın almak, işletmek, değerlendirmek ve satmak olarak tarif edilmiştir.

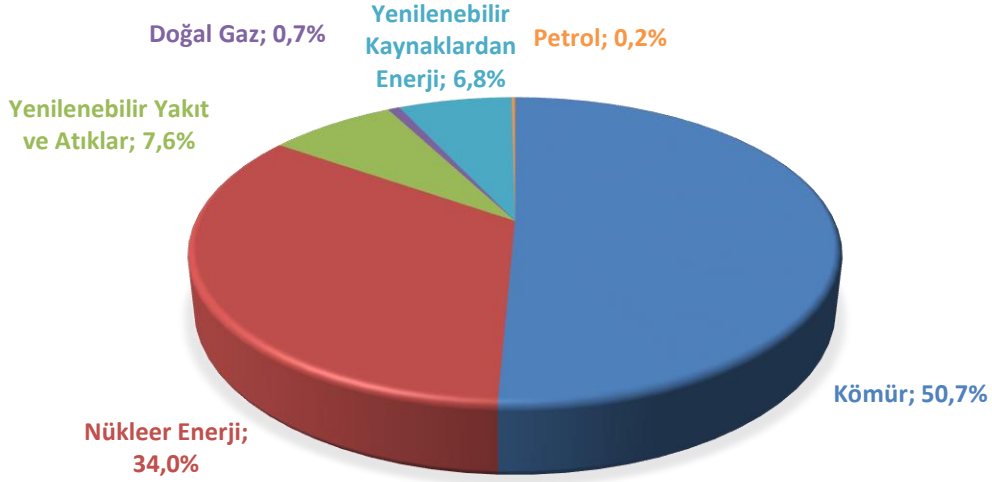

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Bulgaristan, gayri safi enerji tüketiminin % 62'si ülke içerisindeki enerji üretiminden sağlamaktadır. Enerji üretim yapısında son yıllarda önemli bir değişim yaşanmamaktadır.

Şekil 19

Bulgaristan'da Enerji Üretim Yapısı (2015)

Kaynak: Bulgaristan Enerji Bakanlığı

Ülkenin enerji sektörü elektrik üretimine dayanmaktadır. Elektrik enerjisi yerel nükleer, termik ve hidroelektrik santrallerinde üretilmektedir. Elektrik üretimi, ülkenin ekonomik gelişmesi bakımından önemli rol oynamakta ve bölgesel planda elektrik ihracatını mümkün kılmaktadır.

Bulgaristan'ın önemli miktarda kömür kaynakları bulunmaktadır. Ham petrol ve doğal gaz ithalatının neredeyse tamamı Rusya'dan yapılmaktadır. Bulgaristan, nükleer yakıtını da Rusya'dan ithal etmektedir. Dolayısıyla, enerji konusunda Rusya'ya büyük bir bağımlılık söz konusudur. Yenilenebilir enerji kaynakları konusunda Bulgaristan'ın doğal kaynaklarının yeterli seviyede işletilmediği değerlendirilmektedir. Burada su, güneş, biokütle, jeotermal ve rüzgâr enerjisinde büyük potansiyel olduğu düşünülmektedir. Bulgaristan enerji sektörünün yapısına ilişkin ayrıntılı bilgi Müşavirliğimizce hazırlanan ve T.C. Ticaret Bakanlığı'nın www.ticaret.gov.tr adresli web portalindeki 'Ülkeler' sekmesinden Bulgaristan seçildikten sonra Ticaret Temsilciliklerimiz – Müşavir Raporları – Raporlar – Sektörel Raporlar yolu izlenerek ulaşılan “2017 Bulgaristan Enerji Raporu” adlı çalışmada yer almaktadır.

Enerji tüketimi sanayi sektöründen, özellikle petrol rafinerisi ve metalürji sektörü gibi enerji yoğun alanlardan belirlenmeye devam edecektir. Aynı zamanda araba sahiplerinin sayısının artmasıyla petrol tüketimi de artmıştır. Hane halklarının enerji tüketimi son yıllarda nispeten sabit kalmıştır.

Enerji Piyasasının Serbestleştirilmesi

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Serbestleştirme, sektörün yeniden yapılandırılmasının temel yapı taşlarından addedilmektedir. Bulgaristan enerji sektörünün bazı alanlarında tam serbestleşmiş piyasa koşulları olsa da yıllardır süregelen bir elektrik piyasası serbestleştirme süreci yaşanmaktadır. Halihazırda Bulgaristan elektrik enerjisi piyasasında hem düzenlenmiş piyasa segmenti hem serbestleştirilmiş piyasa segmenti bulunmaktadır. 2015 yılında satılan elektriğin yarısından fazlası serbest piyasada pazarlanmıştır. NEK'in borçluluğu, elektrik üreticileriyle büyük orandaki uzun vadeli sözleşmeler, üreticiden tek alıcı ve dağıtım şirketlerine/nihai kullanıcılara tek satıcı olma statüsü serbestleştirme sürecini yavaşlatmaktadır. Ancak son bir kaç yılda elektrik piyasasının liberalleştirilmesi çerçevesinde bazı somut gelişmeler yaşanmıştır.

Bunlardan biri, AB'nin elektrik üretimin, elektrik nakli ve dağıtım faaliyetlerinden ayrılmasına ilişkin genel şartlarının yerine getirilmesi çerçevesinde 2004-2007 döneminde dağıtım ağı (distribution grid) NEK şirketinden dağıtım ağı operatörlerine devredilmesi ve 2014 yılında Elektrik Sistem Operatörü EAD şirketinin NEK EAD'den resmen ayrılması ile nakil ağı (transmission grid) da NEK'ten ayrılmasıdır. Bir taraftan, dağıtım ağı özelleştirilerek üç bölgeye ayrılmıştır. Bu çerçevede CEZ (<http://www.cez.bg/>) Batı Bulgaristan, EVN (<https://www.evn.bg/>) Merkez ve Güneydoğu Bulgaristan, Energo-Pro (<https://www.energo-pro.bg/index.php?lang=en>) ise Kuzeydoğu Bulgaristan dağıtım ağını işletmektedir.

2018 yılında CEZ'in Denetim Kurulu, Bulgaristan'daki şirketlerini Pazardjik (Güney Bulgaristan) merkezli Inercom Group firmasına satmıştır. Satışı yapılan yedi şirket CEZ Bulgaria, CEZ Electro Bulgaria, CEZ Distribution, CEZ Trade Bulgaria, CEZ ICT Bulgaria, Oreşets güneş enerjisi tesisi ve Bara Group olmuştur. Ancak satış işlemi ülkenin Rekabeti Koruma Komisyonu'na onaylanmamış olup konuya ilişkin hukuksal süreç devam etmektedir. CEZ, Bulgaristan elektrik dağıtım piyasasına 2004 yılında girip ülkede 14 yıldan beri faaliyet göstermektedir.

Diğer taraftan, Elektrik Sistem Operatörü 2007 yılında NEK EAD'nin iştiraki olarak kurulmuş 2009/72 Direktifi'nin gereklerinin yerine getirilmesi çerçevesinde son aşama olarak 2014 yılında ana şirketten resmen ayrılmıştır. Elektrik Sistem Operatörü EAD, Bulgaristan'ın elektrik enerjisi sisteminin cari planlamasını, sisteme ilişkin koordinasyon ve yönetim işlerini, ülke sisteminin diğer ülkelerin sistemleriyle ortak çalışmalarını, elektrik iletim ağının işletilmesi, bakımı ve güvenli çalışmasını gerçekleştirmektedir. Diğer taraftan, şirket Bulgaristan üzerinden elektrik transitini gerçekleştirmekte ve elektrik enerjisi piyasasını organize etmektedir.

Elektrik piyasasının liberalleştirilmesi çerçevesinde bir diğer önemli gelişme, Ocak 2016'da Bulgaristan Bağımsız Enerji Borsası'nın "bir gün sonra" şeması ile çalışmaya başlamasıdır. Elektrik piyasasının bütün katılımcıları borsadan piyasa fiyatlarının oluşmasını sağlamasını beklemektedir. 2014 yılında Bulgaristan Bağımsız Enerji Borsası'nın elektrik enerjisi borsa satışları konusunda lisans almasının temel amacı olan efektif elektrik enerjisi piyasasının oluşturulmasına ilk adım, borsanın 2016'nın başında reel faaliyete geçmesiyle atılmıştır. Halihazırda borsaya kayıtlı 58 kuruluş bulunmaktadır. 2016 yılında Bulgaristan Enerji ve Su Denetleme Komisyonu 25 şirkete daha 'elektrik enerjisi ticareti' lisansı vererek, bu sektörde ticari faaliyetler yürüten şirketlerin sayısı 169'a ulaşmıştır. Bir yılda Borsa'nın sunduğu hizmetlerin artması satılan enerji miktarında artışı da beraberinde getirmiştir. Elektrik alım-

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

satım miktarları son bir buçuk yıl içerisinde nerdeyse ikiye katlanmış olup Bulgaristan'daki elektrik piyasasının serbestleştirilmesine katkı sağlamıştır.

Elektrik piyasasının serbestleştirilmesine ilişkin üçüncü önemli gelişme, 1 Nisan 2016 tarihinde hanehalklarının serbest piyasaya çıkışlarını kolaylaştıran kuralların yürürlüğe girmesidir. Standart yük profillerinin devreye girmesi ve elektrik tedarikçisi değiştirme işlemlerinin ücretsiz olmasıyla serbest piyasaya çıkış, bürokratik prosedürler bakımından oldukça rahat duruma gelmiştir. Ancak elektrik satıcıları arasında büyük bir rekabet gözlemlenmediği, paket hizmetlerde çeşitlilik olmadığı ve konuya ilişkin bilgilendirme yetersiz kaldığı için serbest piyasa katılımcı sayısı oldukça düşüktür.

Serbest enerji piyasası halihazırda hanehalklarından ziyade sanayi işletmeleri için yarar sağlamaktadır. Bunun sebebi, Enerji ve Su Denetleme Komisyonu tarafından düzenlenen piyasada hanehalkı fiyatlarının serbest piyasa fiyatlarına göre daha düşük, sanayi işletmeleri fiyatlarının ise daha yüksek olmasıdır. Komisyonun bu uygulaması ile sanayi işletmeleri, hanehalklarına daha düşük fiyatlar sunulabilmesi için çapraz sübvansiyon sağlamaktadır. Enerji piyasasındaki özel elektrik tüccarları sanayi işletmeleri için % 30'a kadar daha düşük fiyatlar sunabildiği için küçük sanayi işletmelerin önemli bir kısmı 2015 yılından bu yana serbest piyasaya geçiş yapmıştır.

Gerçekleştirilmesi Öngörülen Enerji Projeleri

Türkiye-Bulgaristan Doğal Gaz Bağlantı Hattı (ITB):

Türkiye-Bulgaristan doğal gaz bağlantı hattı projesi, teknik bakımdan çift yönlü akış imkanlarının sağlanması vasıtasıyla Bulgartransgaz EAD ile Botaş A.Ş. ağları arasında mevcut bağlantıların geliştirilmesini amaçlamaktadır. Lozenets istasyonu ile Malkoçlar istasyonu arasındaki hat, Bulgaristan'da üzerinde çalışmaların yürütüleceği güzergah olarak belirlenmiştir. Kapasitesi 3 milyar m³ olarak hesaplanmaktadır. ITB, Türkiye'nin Azerbaycan ve diğer kaynaklardan elde ettiği gaz ile spot LNG tedarikindeki tüm giriş noktaları ve kaynaklara erişim sağlayabilecek bir proje olarak değerlendirilmektedir. Proje yatırımcıları Bulgartransgaz EAD ile Botaş A.Ş.'dir. Konuya ilişkin mutabakat zaptı iki ülke yetkili bakanlıkları tarafından imzalanmış olup 28 mart 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bulgaristan proje için ön araştırma yapmış olup araştırmanın sonuçları yetkili merci tarafından onaylanmıştır. Proje değerinin 1,5 ile 3 milyar dolar arasında olacağı hesaplanmaktadır.

Bulgaristan-Yunanistan Doğal Gaz Bağlantı Hattı

Bulgaristan'ı Güney Doğal Gaz Koridoru'na (SGC) bağlayacak Bulgaristan-Yunanistan doğal gaz bağlantı hattı aracılığıyla doğal gaz arzının çeşitliliği sağlanarak Doğu Avrupa bölgesinin enerji bağımsızlığı ve düzenli gaz tedarikinin güvence altına alınması amaçlanmaktadır. Trans-Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattının (TAP – Trans-Adriatic Pipeline) Bulgaristan-Yunanistan interkonektör gaz bağlantısı aracılığıyla, her ikisi de hazır olduğunda, Güney-Doğu ve Orta Avrupa'ya gaz sağlaması öngörülmektedir. Bulgaristan-Yunanistan interkonektör gaz bağlantısı TAP'i Bulgaristan enerji şebekesine entegre edecektir. TAP, Güney Gaz Koridoru'nun Avrupa ayağı olup AB'nin yeni gaz kaynaklarına erişimini sağlamayı amaçlamaktadır. 2020 yılından itibaren toplamda 878 km uzunluğunda olacak boru hattının Azerbaycan'daki Şah Deniz 2

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

yatağından Avrupa'ya gaz tedariki sağlayacak şekilde planlanmıştır. Yapımı planlanan Balkan Gaz Dağıtım Merkezi açısından da iki ülke arasındaki bu gaz bağlantısı stratejik konuma sahiptir. Bulgar tarafından Bulgaristan Enerji Holdingi, diğer taraftan da Yunan-İtalyan sermayeli IGI Poseidon unvanlı şirketin % 50 - % 50 oranında hissedar olduğu proje şirketi ICGB AD, 2018 yılının başından beri en büyük ihale olan Bulgaristan-Yunanistan doğal gaz enterkonnektör bağlantısının inşaat ihalesini Nisan ayında açmıştır. İhalenin bütçesi KDV hariç 145 milyon eurodur. İnşaat işlerinin başlangıcından itibaren 18 ay içerisinde projenin tamamlanması ve bağlantının 2020 yılında faal durumda olması öngörülmektedir. Halihazırda Azerbaycanlı Socar, söz konusu bağlantı için yıllık 1,57 milyar metre küplük kapasite, Amerikan Linden Energy ise 276 milyon metre küplük kapasite rezerve etmiş bulunmaktadır. Enterkonnektör bağlantısının başlangıç kapasitesinin 3 milyar metre küp, azami kapasitesinin ise 5,5 milyar metre küp olması öngörülmektedir

Bulgaristan-Sırbistan Doğal Gaz Bağlantı Hattı

Ocak 2017'de Bulgaristan Enerji Bakanı Temenujka Petkova ile Sırbistan Enerji ve Maden Bakanı Aleksandar Antic iki ülke arasında gaz interkonnektör bağlantısı konusunda bir mutabakat zaptı imzalamıştır. Taraflar, çabalarını esirgemeyip Mayıs 2019'a kadar inşaatı başlatma ve 2020'nin sonuna kadar interkonnektör bağlantısını faaliyete geçirme konularında anlaşmıştır.

Balkan Doğal Gaz Dağıtım Merkezi

Bulgaristan, ülkede doğal gaz dağıtım merkezi inşa ederek Güneydoğu Avrupa'nın doğal gaz transitinde önemli rol oynamayı hedeflemektedir. Merkezin gaz güzergah ve kaynaklarının güvenliği ve çeşitlendirilmesine katkı sağlaması öngörülmektedir. Balkan Doğal Gaz Dağıtım Merkezi olarak adlandırılan bu merkez sayesinde 15 milyar metreküpe kadar doğal gaz dağıtımını gerçekleştirilebileceği değerlendirilmektedir. Uzmanların hesaplamalarına göre tesisin kurulması 1 400 ila 2 400 milyon euroya mal olacaktır. Romanya ve Yunanistan, projeyi onaylamaktadır. Nitekim, Mart 2018'de Bükreş'te gerçekleştirdikleri görüşmede Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan dışişleri bakanları ortak bir deklarasyonla Balkan gaz dağıtım merkezinin kurulmasına destek vermiştir. 16 Mart 2018 tarihinde Bulgartransgaz ile Bulgar EMG danışmanlık şirketi ve İsviçreli AF Consult danışmanlık şirketinin oluşturduğu konsorsiyum arasında 1,176 milyon euro değerinde Balkan gaz dağıtım merkezinin fizibilite çalışmalarını konu alan bir sözleşme imzalanmıştır. Avrupa Komisyonu projeye 920 000 euroluk finansman sağlamaktadır. Bulgartransgaz'ın bu projenin finansmanı için hem öz kaynak hem yabancı kaynak kullanması beklenmektedir.

Doğal Kaynaklar ve Madencilik

Bulgaristan'da kömür madenciliği sektörü boyut anlamında küçük olmakla birlikte büyük öneme sahiptir. Bulgaristan'ın enerji kalemleri içinde kömür en önemli kalemdir. Bulgaristan'da linyit, alt bitümlü, bitümlü ve antrasit kömürü bulunmaktadır. Linyit kömürü (1.200-2.000 ccal) Meriç ırmağının doğu ve batı bölümlerinde ve Sofya civarında yoğun olarak bulunmaktadır. Altbitümlü kömür (3.000-5.000 ccal) Bobov Dol, Pernik, Burgaz ve Blagoevgrad şehirleri civarında, bitümlü kömür (5.000 ccal) ise Bulgaristan'ın merkez bölgesi olan Gabrovo-Tvirditza-İslimiye civarında mevcuttur. En eski ve en yüksek kalorili olan antrasit kömürü (6.000 ccal) Svoge şehri civarında çıkarılmaktadır. Bulgaristan'da bitümlü ve antrasit kömürü ise çıkarılmaya uygun değildir.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Plevne düzlüğünde petrol kaynakları bulunmaktadır. Ancak söz konusu petrol ülkenin ihtiyacını karşılamaktan uzaktır.

Bulgaristan'da demir, kurşun, çinko ve bakır cevherleri bulunmaktadır. Ancak demir kaynakları yetersiz olduğu için ithalat da yapılmaktadır. Bulgaristan'da yoğun olarak kireç taşı ve granit de bulunmaktadır.

Para ve Sermaye Piyasaları

Özel mülkiyete izin vermeyen ekonomi politikaları sebebiyle 1991 senesine kadar Bulgaristan'da sermaye piyasası çalışmamıştır. Doğu Bloku'nun 1989'da dağılmasıyla Bulgaristan'da köklü yapısal, ekonomik ve sosyal reformlar uygulanmaya başlanmıştır. Buna paralel olarak 1991 yılında Ticaret Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile sermaye piyasası tekrar oluşturulmaya başlanmıştır. 90'lı yılların sonuna kadar sermaye piyasasının hareketli gelişimi daha iyi hukuksal düzenlemeleri gerektirmiş, bu nedenle Menkul Kıymetlerin Halka Arzı Yasası 1999 yılında Parlamento tarafından onaylanmıştır. Günümüzde Bulgaristan sermaye piyasasının bel kemiğini Finansal Denetim Komisyonu, Bulgaristan Menkul Kıymetler Borsası – Sofya (BMKB), interbank ve aracılar oluşturmaktadır. Finansal Denetim Komisyonu 2011 Mayıs ayında aldığı bir kararla 1997 yılında kurulan ve sermaye piyasasına girişleri güvenli bir duruma getirmeyi amaçlayan Bulgaristan'daki tek oluşum Central Depository AD'nin (CDAD) bankacılık hisselerinin Maliye Bakanlığı'na devredilmesine karar vermiştir (CDAD'nin hissedarları, bu karara kadar Bulgar sermaye piyasalarında etkin olan büyük ticari bankalardı).

2017 yılında Bulgar Menkul Kıymetler Borsası'nın SOFIX endeksinde % 15,52 oranında bir artış meydana gelmiş, endeks 586,43'ten 677,45'e yükselmiştir. BGBX 40 ise 111,30'dan 132'ye çıkarak % 18,60 oranında artmıştır.⁴¹

Tablo 27

Bulgaristan Menkul Kıymetler Borsası (BMKB) Endeksleri

Endeks	31.12.2017	31.12.2016	Değişim
SOFIX	677,45	586,43	15,52%
BGBX 40	132,00	111,30	18,60%
BG TR30	555,98	459,19	21,08%
BG REIT	116,10	108,11	7,39%

Kaynak: BMKB

Aynı dönemde işlem sayısı önceki yıla göre 20 binden fazla artarak, yaklaşık 80 bin düzeyinde gerçekleşmiştir. Cirolar 2016 yılında yaklaşık 212,7 milyon euro iken 2017'de çok büyük bir artış

⁴¹ <http://www.bse-sofia.bg/?page=AnnualStatistics>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

göstererek 361 milyon euroya ulaşmıştır. Piyasa sermaye değeri geçen yıla göre % 144 oranında artarak yaklaşık 12,1 milyar euro olmuş ve GSYİH'nın % 24,08'ine tekabül etmiştir.⁴²

Bulgaristan Menkul Kıymetler Borsası'nın aldığı bir karara göre, 20 Mart 2017 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere SOFIX endeksinde bu tarihe kadar yer alan Industrial Holding Bulgaria (4ID) ve Trace Group Hold (T57) şirketlerinin yerini Alcomet (6AM) ve Eurohold Bulgaria (4EH) şirketleri almıştır. Alcomet Türk sermayeli şirket olup, Capital gazetesinin Bulgaristan Menkul Kıymetler Borsası'ndaki en iyi şirketleri konu alan K50 adlı sıralamasında 2016 yılında borsada en iyi performans gösteren şirket olmuştur. Şumnu şehrinde alüminyum ürünler üreticisi Alcomet, daha yüksek katma değeri olan ürünlerin üretimine geçtiği için kar ve verimlilikte artış yaşamıştır. Şirket satışları 65,8 bin tona ulaşmıştır.

Perakende Sektörü

Ülkede ortalama ücretin artış trendinde olması tüketimi olumlu etkilemektedir. 2017 yılında Bulgaristan'da ortalama ücret 588 euroya, Başkent Sofya'da ise 816 euroya ulaşmıştır.

Başkent Sofya'da yeni AVM projelerinin olmaması ve ülke genelinde de kayda değer diğer AVM projelerinin devam etmemesi mevcut AVM'leri ve ticari caddeleri olumlu etkilemiştir. Mevcut ticari alanlar kiracılar ve tüketiciler tarafından ilgi görmektedir. 2017 yılı itibarıyla Bulgaristan'daki ticari alanların 813 bin m² büyüklüğünde olduğu açıklanmaktadır.

Bulgaristan AVM'lerinde ortalama kira fiyatları şöyledir: Sofya'da 28 euro/ m², Varna'da 21 euro/ m², Filibe'de 20 euro/ m², Eski Zağra'da 18 euro/ m² ve Burgaz'da 15 euro/ m².

Sofya'da başlayan ve halihazırda devam eden çok amaçlı site projelerinin tamamlanmasıyla birlikte perakende piyasasının ciddi bir şekilde değişmesi beklenmektedir. Önümüzdeki yıllarda Sofya'da içinde otel, ticari alanlar, kafe, restoranlar ve değişik aktivitelerin gerçekleştirilebileceği diğer yerler bulunduran büyük sitelerin tamamlanması beklenmektedir (Garanti Koza'nın Grand Kanyon ve Sofia Square projeleri). Cushman & Wakefield gayrimenkul şirketinin raporuna göre, başkent Sofya'daki tüketimin önümüzdeki 5 yılda yıllık ortalama % 4,1 ile büyümesi beklenmektedir.

⁴² <http://www.bse-sofia.bg/?page=AnnualStatistics>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tablo 28

Bulgaristan'da En Çok Satış Yapan Perakende Zincirleri

Sıra No:		Şirket	Gelir (bin leva)		Değişim 16/15	Web	E-mail
			2015	2016			
1	1	KAUFLAND BULGARIA	1 487 222	1 663 170	11,8%	http://www.kaufland.bg/	info@kaufland.bg
2	3	LIDL BULGARIA	647 480	747 380	15,4%	https://www.metro.bg/	info@metro.bg
3	2	METRO CASH AND CARRY BULGARIA	716 681	815 120	13,7%	http://www.lidl.bg/	accounting@lidl.bg
4	4	BILLA BULGARIA	576 053	662 756	15,5%	https://www.billa.bg	info@billa.bg
5	6	TECHNOPOLIS BULGARIA	426 430	468 717	9,9%	http://www.technomarket.bg/	dimitar.petrushev@kkelectronics.com
6	7	FANTASTIKO	398 729	431 782	8,3%	http://www.technopolis.bg/	cvetelina@technopolis.bg
7	5	TECHNOMARKET BULGARIA	466 018	299 791	-35,7%	http://ff-bg.net/	
8	8	TABAC MARKET (Lafka)	196 300	233 202	18,8%	http://www.lafka.bg/	lafkatodor@gmail.com
9	11	MAXIMA BULGARIA (T-Market)	145 334	177 788	22,3%	http://www.penny.bg/	
10	12	ZORA-M.M.S.	111 322	136 303	22,4%	http://www.piccadilly.bg/	headoffice@piccadilly.bg
11	13	CBA	109 786	123 083	12,1%	http://www.tmarket.bg/	maxima@maximabulgaria.bg
12	14	JUMBO EC.B	99 696	121 125	21,5%	https://en.zora.bg	s.paraliova@zora.bg
13	16	PRAKTIKER RETAIL	89 526	113 694	27%	http://cbabg.com/	acc.cbaad@gmail.com
14	15	H&M HENNES & MAURITZ (H&M)	95 389	113 236	18,7%	http://www.e-jumbo.bg/	faq@e-jumbo.gr
15	18	HOUSE MARKET BULGARIA (IKEA)	84 147	96 887	15,1%	http://www2.hm.com/	nadia.koleva@hm.com
16	19	DM BULGARIA	79 387	95 838	20%	http://www.praktiker.bg/	eshop@mail.praktiker.bg
17	17	DOVERIE - BRICO	89 206	89 462	0,3%	https://www.mr-bricolage.bg/	doverie-brico@mr-bricolage.bg
18	20	BAUMAX BULGARIA	74 566	85 225	14,3%	http://www.ikea.bg/	Asen.Yosifov@ikea.bg
19	24	LILLY DROGERIE	52 164	69 355	33%	http://www.dm-drogeriemarkt.bg/	accounting@dm-drogeriemarkt.bg
20	22	KOME	57 688	62 385	8,1%	http://bauhaus.bg/	contact@bauhaus.bg
		İlk 20 ortalaması	237 679	267 889	13.6 %		

Kaynak: Capital Gazetesinin Sıralaması

Ana caddelerdeki lokasyonlara olan talep güçlüdür. Ana talep moda ve ayakkabı, eczane, organik gıda sektörlerindeki perakendecilerden gelmektedir. Kiracıların ihtiyaçlarını giderecek alanların eksikliği Sofya'da Vitoşa Bulvarında 100-150 m²'lik alan kiralalarının 45 euro/m² düzeyinde istikrar sağlamasına neden olmaktadır. Sofya'da popüler ana cadde olan Vitoşa, Graf İgnatiev ve Rakovski'de ortalama kira fiyatları 40 ila 45 euro/m² arasında değişmektedir. Pirotska, Vasil Levski ve Patriarh Evtimiy'de fiyatlar 10-30 euro/m² aralığındadır. Filibe'deki ana cadde kira fiyatları 20 euro/m², Burgaz'da 19 euro/m², Varna'da 18 euro/m² civarındadır. Aşağıdaki tabloda Sofya'nın semtlerindeki küçük mağaza kira fiyatları verilmektedir:

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tablo 29

Sofya'da Küçük Mağaza Kira Fiyatları

Semt	Sokak	Kira (euro/m ²)
Strelbişte	Nişava sokağı	17-23
Beli Brezi	Nişava ve Doyran sokakları	6-10
İztok, İzgrev	Nikolay Kopernik ve Jolio Kyuri sokakları	8-12
Gotse Delçev	Kostenski Vodopad sokağı	12-17
Nadejda 1,2,3,4	Lomsko Şose bulvarı	9-12
Reduta	Atanas Uzunov sokağı	8-10
Lyulin – merkez	Panço Vladigerov bulvarı	10-15
Merkez	Solunska sokağı	30-40
İvan Vazov	Vitoşa Bulvarı (İvan Vazov semti içinde olan kısım)	15-25

Kaynak: Address Gayrimenkul Şirketi

Not: Rakamlar teklif fiyatıdır (% 10 - % 15 düşürülme ihtimali vardır)

Franchising

Bulgaristan'da franchise zincirlerinin çoğu son yıllarda pazara giriş yapmıştır, özellikle de 2007 ve 2008 önemli artış yaşanan yıllar olmuştur. Bu eğilim henahalklarının geliri arttıkça ve franchise modeli oturdukça daha da artacaktır. Bulgarlar uluslararası seyahat yaptıkça, uluslararası markaların tanınmışlığı ve buna bağlı olarak yatırımcıların ilgileri de artmaktadır.

Netice itibariyle sektör çarpıcı bir biçimde değişmiştir. Pazarda daha çok çoklu birim ve alan geliştiriciler, satışları optimize etmek için daha yüksek teknolojiye yollar ve süregelen durgunluktan etkilenmiş daha zayıf işletmeler bulunmaktadır. Aynı zamanda franchising her zamanki piyasa zorluklarına hedef olmaktadır; geçici heves, değişen trendler ve zevkler. Bulgaristan'da uluslararası ve yerel olmak üzere en çok gıda sektörü franchise modeli yaygındır. Küresel ortamda durgunluk, pek çok uluslararası zincir genişlemesine ket vururken, Bulgaristan'da bu süreç işlememiştir.

Bulgaristan perakende sektörü, franchise mağazalarında olağan bir şekilde sunulan ve uluslararası boyutta satılan pek çok ürün ve hizmete hazırdır. Bulgaristan'daki tüketiciler, kaliteli ürün, uygun fiyat ve iyi hizmet bileşimini sunan perakendeciler aramaktadır. Yerli girişimciler de pazarlama ve yönetim uzmanlığı kazanmaya isteklidirler. Yerel kanunlar yabancı franchise sunucular için oldukça yumuşak ve uyumludur. Franchise girişimi için özel bir kayıt veya devlet izni gerekmemektedir. Bulgaristan'da franchise olanaklarına <http://franchising.bg/en> linkinden ulaşılmak mümkündür.

AR-GE ve Yenilikler

Bulgaristan'da yenilikçilik potansiyelinin özellikleri kısaca şöyle sıralanabilmektedir: AR-GE yatırımları GSYİH'nın yaklaşık % 1'i kadardır, Ar-Ge faaliyetlerinin büyük bir kısmının finansmanı Avrupa fonları kapsamında gelen kaynaklarla sağlanmaktadır, bilim-egitim-yenilikler arasındaki etkileşim düşük düzeydedir, bu alanda anlamlı bir politika bulunmamaktadır, patent sayısı ve teknolojik rekabet gücü düşüktür, fikri mülkiyet haklarını korumaya yönelik teşvikler

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

konusunda koordineli politika bulunmamaktadır, AB fonlarının AR-GE üzerindeki etkisi halen sınırlıdır.

Tablo 30

2006-2015 Döneminde Bazı Ülkelerin AR-GE Harcamalarının GSYİH'ya Oranı

Ülke	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Güney Kore	2,83	3	3,12	3,29	3,47	3,74	4,03	4,15	4,29	:
Japonya	3,41	3,46	3,47	3,36	3,25	3,38	3,34	3,48	3,59	:
İsveç	3,5	3,26	3,5	3,45	3,22	3,25	3,28	3,31	3,15	3,26
Avusturya	2,37	2,43	2,59	2,61	2,74	2,68	2,93	2,97	3,06	3,07
Danimarka	2,4	2,51	2,78	3,07	2,94	2,97	3	3,01	3,02	3,03
Almanya	2,46	2,45	2,6	2,72	2,71	2,8	2,87	2,82	2,89	2,87
ABD	2,55	2,63	2,77	2,82	2,74	2,76	2,7	2,73	:	:
Belçika	1,81	1,84	1,92	1,99	2,05	2,16	2,36	2,44	2,46	2,45
Fransa	2,05	2,02	2,06	2,21	2,18	2,19	2,23	2,24	2,24	2,23
Slovenya	1,53	1,42	1,63	1,82	2,06	2,42	2,58	2,6	2,38	2,21
euro Bölgesi (19 ülke)	1,8	1,81	1,89	1,99	1,99	2,04	2,1	2,11	2,14	2,12
Çin (Hong Kong hariç)	1,38	1,38	1,46	1,68	1,73	1,79	1,93	2,01	2,05	:
AB (28 ülke)	1,77	1,77	1,84	1,93	1,93	1,97	2,01	2,03	2,04	2,03
Hollanda	1,76	1,69	1,64	1,69	1,72	1,9	1,94	1,95	2	2,01
Çek Cumhuriyeti	1,23	1,31	1,24	1,3	1,34	1,56	1,78	1,9	1,97	1,95
Birleşik Krallık	1,59	1,63	1,64	1,7	1,68	1,68	1,61	1,66	1,68	1,7
İtalya	1,09	1,13	1,16	1,22	1,22	1,21	1,27	1,31	1,38	1,33
İspanya	1,17	1,23	1,32	1,35	1,35	1,33	1,29	1,27	1,24	1,22
Rusya	1,01	1,05	0,98	1,17	1,06	1,02	1,05	1,06	1,09	1,13
Litvanya	0,79	0,8	0,79	0,83	0,78	0,9	0,89	0,95	1,03	1,04
Türkiye	0,58	0,72	0,73	0,85	0,84	0,86	0,92	0,94	1,01	:
Bulgaristan	0,45	0,43	0,45	0,49	0,56	0,53	0,6	0,63	0,79	0,96
Yunanistan	0,56	0,58	0,66	0,63	0,6	0,67	0,7	0,81	0,84	0,96
Hırvatistan	0,74	0,79	0,88	0,84	0,74	0,75	0,75	0,82	0,79	0,85
Letonya	0,65	0,55	0,58	0,45	0,61	0,7	0,67	0,61	0,69	0,63
Romanya	0,45	0,52	0,57	0,46	0,45	0,49	0,48	0,39	0,38	0,49
Kıbrıs	0,38	0,4	0,39	0,44	0,45	0,45	0,43	0,46	0,48	0,46

Kaynak: Eurostat

Arz ve dış talebin bulunması, sektörde finansman yapısının değişmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin, tıbbın ve eczacılığın yenilik gerçekleştirme konusunda lider sektörler olması, yabancı şirketlerin Bulgaristan'a yerleşerek kendi AR-GE faaliyetlerini buradan yürütmesi, ülkede hızlı internet kullanımının yaygın olması, internet üzerinden yoğun sivil hareketliliğin gerçekleşmesi Bulgaristan'da yeniliklerin gelişimini sağlayacak faktörler olarak değerlendirilmektedir. Bulgaristan'ın AR-GE'ye ilişkin hedefi 2020 yılına kadar Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ya oranını % 1,5'e çıkarmaktır.

2016 yılında AR-GE harcamaları bir önceki yıla göre % 13,7 oranında azalarak yaklaşık 375,3 milyon euro seviyesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu düşüş sonucunda, AR-GE harcamalarının GSYİH'ya oranı 2015'teki % 0,96'dan 2016'da % 0,78'e düşmüştür. AR-GE harcamalarındaki

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

düşüşün nedeni işletme harcamalarının % 13,8 oranında azalması (44,1 milyon euro daha az) neticesinde yaşanmıştır. İşletmelerin AR-GE harcamaları toplam harcamaların % 73,3'ünü teşkil etmektedir. Kamu idaresinin payı % 21,2, üniversitelerin payı % 5,2 ve kar amacı gütmeyen kuruluşların payı % 0,3 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 31

2016 Yılında Bilimsel Alan ve Sektörler İtibariyle Bulgaristan'da Ar-Ge Harcamaları (Bin Leva)

Bilimsel Alan	Toplam	Sektörler			
		İşletmeler	Devlet	Üniversite	Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar
Toplam	734 274	537 932	155 715	38 427	2 200
FEN Bilimleri	95 661	14 124	71 108
Teknik Bilimler	419 665	376 921	26 532	14 925	1 287
Tıp	140 280	132 506	3 537
Ziraat Bilimleri	30 928	3 973	25 919
Sosyal Bilimler	23 624	8 132	10 568	4 546	378
İnsan Bilimleri	24 116	2 276	18 051	3 461	328

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

2016 yılında toplam AR-GE finansmanındaki yabancı kaynakların oranı % 34,1, işletmelerin kendi kaynaklarının oranı % 43,6, kamusal kaynakların oranı % 21,8 ve diğer ulusal kaynaklarının oranı % 0,5 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında AR-GE alanında 15 990 araştırmacı dahil olmak üzere toplam 25 033 kişi istihdam edilmiştir. Önceki yıla göre istihdamda % 11,3 oranında bir artış gözlenmiştir.⁴³

Yenilikleri destekleyen politikaların yetersiz kaldığı noktalar şöyle sıralanmaktadır: Yeniliklerin devlet tarafından desteklenmesinde şeffaflığın ve istikrarın bulunmaması, çeşitli strateji ve programların arasında bağların bulunmaması, stratejilerde yer alan uygulamaların koordinasyon ve muhasebesini yapma mekanizmalarının olmaması, milli öncelikler ile AR-GE faaliyetleri arasında bağlantı olmaması, Bulgaristan ihracatında düşük teknoloji ürünlerinin ağırlığının bulunduğu ve ihraç ürünlerinin genellikle düşük katma değerli olduğu bir ortamda yeniliklerin gelişiminin finansman nedeniyle ihracata yönelik sektörlerle bağımlı olması.

Sofya'da kurulan bilimsel-teknolojik park yeniliklerin başarılı gelişimi için bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. "Rekabet Gücü" operasyonel programı çerçevesinde finansmanı sağlanan bu projenin sözleşmesi 2013 yılının başında imzalanmıştır. 50 milyon euro değerinde olan ve Bulgaristan'da benzeri bulunmayan teknolojik parkın kuruluş amacına ulaşması üniversiteler – devlet – iş çevreleri arasındaki etkileşime bağlıdır.

Yeniliklerin gelişimi konusunda ülkenin geri kalmışlığını aşmak için, 2014-2020 planlama döneminde "İnovasyon ve Rekabet Gücü" adlı yeni bir operasyonel program çerçevesinde inovatif şirketlere AB finansmanı sağlanabilmektedir. Bahse konu programın ana hedefi bilimsel araştırmaların ve eğitimin kalitesinin artırılmasıyla akıllı gelişimin sağlanmasıdır.

⁴³ http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/NIRD_2015p_7LK1LKB.pdf

BÖLÜM II

TÜRKİYE İLE EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ

Ekonomik İlişkilerin Genel Durumu

Ortak bir tarihsel ve kültürel geçmişi ve sınırı paylaştığımız komşumuz Bulgaristan, Türkiye açısından önemli bir ülkedir. Türkiye, Bulgaristan'ın önemli bir ticaret ortağı durumundadır. Türkiye'nin Avrupa ülkeleriyle yaptığı ticaretin karayolu ile taşınan kısmının büyük bir bölümü Bulgaristan üzerinden yapılmaktadır. Ayrıca Bulgaristan, Balkanlar'ın coğrafi olarak merkezi konumundadır. İstanbul, Kocaeli ve Bursa gibi Türkiye'nin üretim merkezlerine de çok yakındır. 2007 yılından itibaren Bulgaristan'ın AB'ye üye olması, ülkenin Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğine dahil olmasından dolayı ikili ticarete gümrük vergilerinin sıfırlanması, Bulgaristan'da kurumlar ve gelir vergisi oranlarının % 10'a düşmesi gibi gelişmeler nedeniyle Bulgaristan'ı Türk yatırımcıları gözünde cazip kılan özellikler daha da artmıştır. Sonuç itibarıyla ülke, hem yatırım imkan setleri hem de AB pazarına giriş için önemli fırsatlar sunmaktadır.

Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı Türk sermayeli Bulgar firması sayısı 3 295, Türk şirketlerinin kayıtlı temsilcilik sayısı ise 899'dur.

Neden Bulgaristan: Bulgaristan'da yatırımları olumlu etkileyen unsurlar

- Bulgaristan AB, NATO ve DTÖ üyesidir;
- Bulgaristan, AB üyesi olarak mal, hizmet, sermaye ve insanların serbest dolaşım hakkından yararlanmaktadır;
- Bulgaristan, Türk şirketlerinin ürünlerinin AB pazarlarına girişinde «köprü» veya «giriş kapısı» rolü oynamaktadır;
- Bulgaristan'da kurulan Türk şirketleri Bulgaristan'da AB fonlarından yararlanabilmektedir;
- Bulgar levası euroya 1,95583 kurundan endekslidir;
- Balkanlar'ın merkezinde yer alan ve beş Pan-Avrupa koridorunun üzerinden geçtiği Bulgaristan, lojistik açısından önemli bir noktadır. Ülkenin dört ana havaalanı, iki ana deniz limanı ve Tuna nehri üzerinde çok sayıda limanı bulunmaktadır;
- Avrupa Birliği'nde en düşük kurumlar vergilerinden biri Bulgaristan'dadır: % 10. İşsizlik oranı yüksek olan bölgelerde kurumlar vergisinden muafiyet söz konusudur. Gelir vergisi de % 10 düzeyindedir;
- 5 milyon levanın üzerinde ve 50 kişiye istihdam yaratan yatırım projelerinde donanım ithalatında 2 yıl süreyle KDV muafiyeti söz konusudur;
- Bulgaristan'da işgücü maliyeti, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında en düşüklerindedir;
- Elektrik fiyatları Avrupa ortalamasının % 70'i kadardır;
- Bulgaristan'da 54 üniversite ve lise düzeyinde eğitim veren toplam 980 okul faaliyet göstermektedir;
- Her yıl 60 bin öğrenci üniversiteden mezun olmaktadır;

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- Lise öğrencilerinin % 98'i yabancı dil öğrenmektedir (genellikle İngilizce) ve bu öğrencilerin % 73'ü ikinci yabancı dil (genellikle Almanca, Fransızca, İspanyolca, Rusça) eğitimi görmektedir;
- Okulların % 94'ünde internet erişimi bulunmaktadır.

Bulgaristan'da yatırımları olumsuz etkileyen faktörler

Düşük emek verimliliği, ülkenin nitelikli işgücü çekme konusundaki yetersizliği, genç nüfusun Avrupa ülkelerine göç etmesi, yolsuzluk, bürokratik verimsizlik, finansman sıkıntısı, Ar-Ge faaliyetlerinin kısıtlı kalması, yargıda sıkıntılar, devlet politikalarında şeffaflığın bulunmaması, siyasetçilere olan güvenin azalması çeşitli uluslararası kuruluşlarca Bulgaristan'da iş yapma ortamını olumsuz etkileyen faktörler olarak sıralanmaktadır.

Tablo 32

Bulgaristan'ın Seçilmiş Avrupa Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Kredi Notu

Ülke	S&P		Moody's		Fitch	
Bulgaristan	BBB-	Positive	Baa2	Stable	BBB	Stable
Hırvatistan	BB+	Stable	Ba2	Stable	BB+	Positive
Çek Cumhuriyeti	AA-	Stable	A1	Positive	A+	Positive
Macaristan	BBB-	Positive	Baa3	Stable	BBB-	Positive
İtalya	BBB	Stable	Baa2	Under Review	BBB	Stable
Polonya	BBB+	Positive	A2	Stable	A-	Positive
Romanya	BBB-	Stable	Baa3	Stable	BBB-	Stable
Sırbistan	BB	Stable	Ba3	Stable	BB	Stable
İspanya	A-	Positive	Baa1	Stable	A-	Stable
Türkiye	BB-	Stable	Ba2	Under Review	BB	Negative
Ukrayna	B-	Stable	Caa2	Positive	B-	Stable

Kaynak: www.tradingeconomics.com

Ticari İlişkilerin Genel Durumu

İkili ticaretin yakın geçmişini özetlemek gerekirse, 2002-2007 yılları arasında Türkiye-Bulgaristan ticaret hacminin % 26 gibi yüksek bir yıllık ortalama ile büyüdüğü, Türkiye'nin Bulgaristan'ın toplam dış ticaretindeki payının sürekli arttığı, ülkemizin Bulgaristan'ın en büyük ihracat pazarı olduğu, Bulgaristan'ın toplam ihracatının % 10'dan fazlasını Türkiye'ye yaptığı ve iki ülkenin karşılıklı ticaretinin sürekli dengede olduğu vurgulanmalıdır.

Ancak, uluslararası mali krizin etkisiyle 2008 yılında iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi yıllık bazda % 10 azalmış, 2009 yılında ise % 35 oranında bir düşüş daha yaşanmıştır. 2007 yılında 3050 milyon euroya ulaşan ticaret hacmi doruğu kriz sonrasında ancak 2012 yılında 3 152 milyon euroluk ticaret hacmi ile aşılabılmıştır.

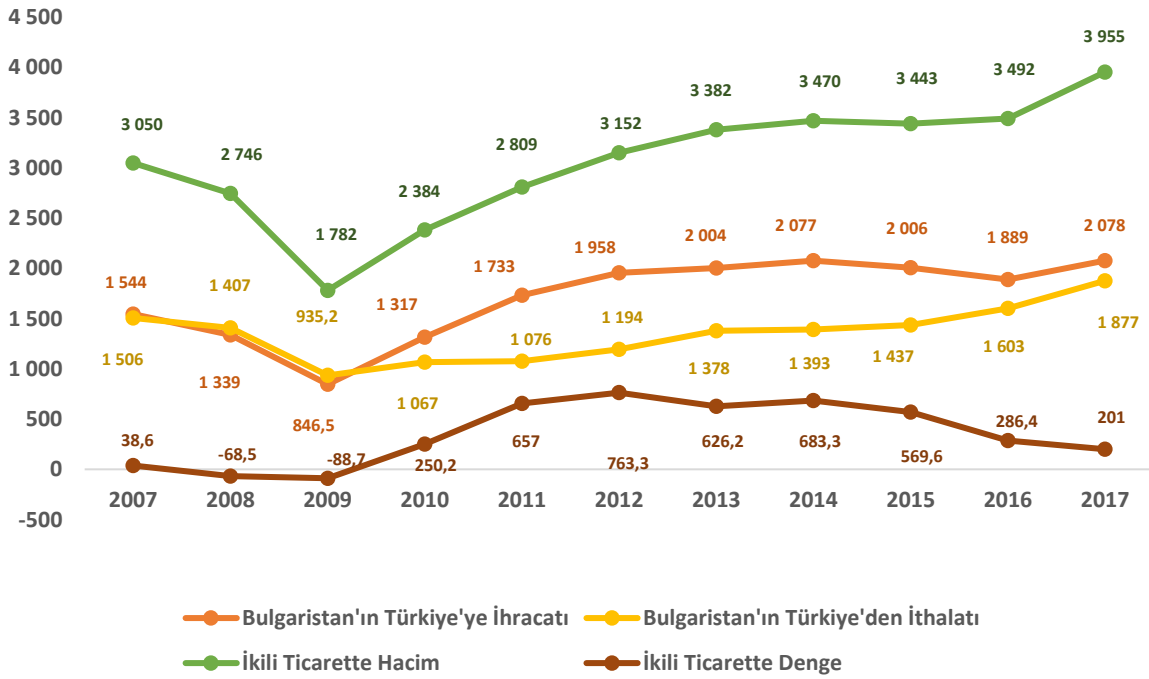

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Krizin etkilerinin azalmaya başlamasıyla ikili ticaret, dengesiz bir şekilde Türkiye aleyhine gelişmiştir. 2009-2017 döneminde Bulgaristan'ın Türkiye'ye ihracatı % 145,5 gibi yüksek bir oranla büyüyerek 847 milyon eurodan 2,08 milyar euroya ulaşmasına rağmen Türkiye'nin Bulgaristan'a ihracatı % 100,7 gibi daha düşük bir büyüme oranında kalmış, 2016 yılında 1,6 milyar euroluk büyüklüğü ile kriz öncesi seviyesine ulaşabilmiş, 2017'de ise bir yılda % 17 artarak 1,88 milyar euro olmuştur. Son iki yılda Bulgaristan'ın Türkiye'den ithalat artış oranı Türkiye'ye ihracat artış oranını aştığı için Bulgaristan lehine olan dış ticaret açığı % 64,7 oranında azalarak 2017'de 201 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. İkili ticaretin Bulgaristan'ın toplam ticaretindeki payının kriz öncesi rakam olan % 8,6'dan kriz sonrasında % 6,9'lara gerilediği de dikkat çekmektedir.

Şekil 20

2007-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye İle Yıllık Ticareti (Milyon Euro)

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Bulgaristan Merkez Bankası verilerine göre 2016 yılında ülkemiz, Almanya ve İtalya'dan sonra Bulgaristan'ın üçüncü büyük ticaret partneri olmuştur. Türkiye 2016 yılında Bulgaristan'ın ihracatında % 8'lik bir payla, 2015'e göre bir sıra gerileyerek dördüncü sıraya yerleşmiştir (Şekil 16). İthalatta ise ülkemiz, 2015 yılında bulunduğu pozisyonunu muhafaza ederek 2016'da da Bulgaristan'ın toplam ithalatındaki % 6,1'lik payıyla beşinci sırada yer almıştır (Şekil 15). 2016 yılında Bulgaristan'ın Türkiye'ye ihracatı 1,89 milyar euro, Türkiye'den ithalatı ise 1,6 milyar euro seviyesinde gerçekleşmiştir. İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 3,48 milyar euro, dış ticaret dengesi Bulgaristan lehine 294 milyon euro olarak meydana gelmiştir. 2016 yılında Bulgaristan'ın Türkiye'ye ihracatında % 5,9 oranında bir düşüş, Türkiye'den ithalatında ise % 11 oranında bir artış olmuştur. Büyük ithalat artışının ihracatın azalmasıyla birleşmesi, Türkiye aleyhindeki açığın % 48,5 gibi büyük bir oranla küçülmesine sebep olmuştur. Ancak, Türkiye'den

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

ithalatın büyüme oranı kriz döneminde yaşanan kayıpların telafisi için yeterli olmamıştır. 2015 yılında Bulgaristan'ın Türkiye ile ticaret hacminin Bulgaristan'ın toplam ticaretindeki payı % 6,9 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 33

2007-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye ile Yıllık Ticareti (Milyon Euro)

Yıl	İhracat			İthalat			Hacim			Denge
	Değer	Değişim	Türkiye'nin Payı	Değer	Değişim	Türkiye'nin Payı	Değer	Değişim	Türkiye'nin Payı	
2007	1 544	10,91%	11,4%	1 506	36,27%	6,9%	3 050	22,1%	8,6%	38,6
2008	1 339	-13,31%	8,8%	1 407	-6,54%	5,6%	2 746	-10,0%	6,8%	-68,5
2009	846,5	-36,77%	7,2%	935,2	-33,54%	5,5%	1 782	-35,1%	6,2%	-88,7
2010	1 317	55,61%	8,5%	1 067	14,09%	5,5%	2 384	33,8%	6,8%	250,2
2011	1 733	31,57%	8,6%	1 076	0,85%	4,6%	2 809	17,8%	6,4%	657
2012	1 958	12,96%	9,4%	1 194	10,99%	4,7%	3 152	12,2%	6,8%	763,3
2013	2 004	2,38%	9,0%	1 378	15,37%	5,3%	3 382	7,3%	7,0%	626,2
2014	2 077	3,61%	9,4%	1 393	1,11%	5,3%	3 470	2,6%	7,2%	683,3
2015	2 006	-3,39%	8,7%	1 437	3,11%	5,5%	3 443	-0,8%	7,0%	569,6
2016	1 889	-5,83%	8,0%	1 603	11,57%	6,1%	3 492	1,4%	7,0%	286,4
2017	2 078	9,99%	7,8%	1 877	17,11%	6,2%	3 955	13,3%	6,9%	201

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Bulgaristan'ın **ithalatında** Türkiye'nin ilk beş ülke arasında yer aldığı başlıca ürün grupları:

- Bakır cevherleri
- Motorlu taşıtlar
- Petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar
- İzole edilmiş tel ve kablolar
- Bakır hurdaları
- Elektrik enerjisi
- Demir-çelikten yassı haddelenmiş ürünler
- Rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları
- Traktör ve motorlu yolcu taşıma araçları için yedek parçalar

- Motorlu yük taşıma araçları

Bulgaristan'ın **ihracatında** Türkiye'nin ilk beş ülke arasında yer aldığı başlıca ürün grupları:

- Petrol yağları ve mineralli yağlar,
- Rafine bakır ve bakır alaşımları,
- İzole edilmiş teller ve kablolar,
- Ayçiçeği tohumu,
- Demir-çelikten borular,
- Motorlu yolcu taşıma araçları,
- Erkek giysi,
- Ayçiçeği tohumu,
- Aspir veya pamuk tohumu yağları,
- Bakırdan levhalar ve şeritler

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tablo 34

2013-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye'den 4'lü GTİP Bazında İthalatı (Bin Euro)

Sıra No:	GTİP	Açıklama	2013	2014	2015	2016	2017	2017 Pay*	'13-'17 Değişim
1	2603	Bakır cevherleri ve zenginleştirilmiş bakır cevherleri	75 814	65 094	31 661	46 257	117 712	6,2%	55,3%
2	'8703	Binek otomobilleri ve esas itibarıyla insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar	29 419	42 329	53 722	51 101	77 038	4,0%	161,9%
3	'8544	İzole edilmiş teller, kablolar	50 637	54 674	49 861	49 830	55 953	2,9%	10,5%
4	'2716	Elektrik enerjisi	195	257	3 658	2 499	51 455	2,7%	26287,2%
5	'7208	Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde ürünleri	3 218	1 502	3 507	21 145	45 146	2,4%	1302,9%
6	'6006	Diğer örme veya kroşe mensucat	32 635	33 159	31 730	37 794	36 752	1,9%	12,6%
7	'3907	Poliasetaller, diğer polietilenler ve epoksi reçineler; polikarbonatlar, alkit reçineler, polialilesterler ve diğer poliesterler	6 063	8 497	29 749	29 998	35 913	1,9%	492,3%
8	'8702	10 veya daha fazla kişi taşımaya mahsus (sürücü dahil) motorlu taşıtlar	4 185	16 838	8 424	33 175	33 764	1,8%	706,8%
9	'2709	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar (ham)	128 855	69 142	65 935	50 880	28 807	1,5%	-77,6%
10	'7210	Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde mamulleri	13 754	13 759	12 570	13 543	28 474	1,5%	107,0%
11	'7408	Bakır teller	10 652	8 885	5 779	13 039	27 969	1,5%	162,6%
12	'7214	Demir veya alaşımsız çelikten çubuklar	9 535	11 362	5 740	12 567	24 514	1,3%	157,1%
13	'7404	Bakır döküntü ve hurdaları	42 515	49 212	34 227	26 502	22 147	1,2%	-47,9%
14	'0805	Turuncğiller	11 073	13 575	18 728	22 349	21 272	1,1%	92,1%
15	'8708	87.01 ila 87.05 Pozisyonlarında yer alan motorlu taşıtların aksam, parça ve aksesuarı	15 761	18 477	15 414	17 981	20 909	1,1%	32,7%
16	'7604	Alüminyumdan çubuklar ve profiller	21 890	24 851	23 113	16 841	20 871	1,1%	-4,7%
17	'3920	Plastiklerden diğer plakalar, levhalar, filmler, folyo ve şeritler	16 631	18 007	20 802	20 872	20 445	1,1%	22,9%
18	'4008	Vulkanize edilmiş kauçuktan levha, tabaka, şerit, çubuk ve profiller	19 486	18 760	20 569	19 746	19 059	1,0%	-2,2%
19	'7407	Bakır çubuklar ve profiller	12 208	16 015	17 040	14 949	18 918	1,0%	55,0%
20	'0702	Domates	6 667	10 444	11 128	12 281	18 836	1,0%	182,5%
21	'3923	Plastiklerden eşya taşınmasına veya ambalajlanmasına mahsus malzemeler; plastikten tıplar, kapaklar ve diğer kapama malzemeleri	17 586	18 928	18 478	18 378	18 470	1,0%	5,0%
22	'3917	Plastikten hortumlar, borular ve bağlantı elemanları	14 775	23 606	22 765	18 663	17 282	0,9%	17,0%
23	'8528	Monitörler ve projektörler	19 396	24 992	14 106	16 722	16 519	0,9%	-14,8%
24	'2523	Portland çimentosu, şaplı çimento, cüruf çimentosu, süper sülfat çimentosu ve benzeri su altında sertleşen çimentolar	17 639	16 816	18 329	16 882	16 109	0,8%	-8,7%
25	'7219	Paslanmaz çelikten yassı hadde mamulleri	12 499	15 949	13 978	11 692	15 304	0,8%	22,4%
26	'8704	Eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar	8 672	6 309	8 635	13 320	14 779	0,8%	70,4%
27	'6203	Erkekler ve erkek çocuklar için takım elbiseler, takımlar, ceketler, blazerler, pantolonlar, askılı ve üst ön parçalı tulumlar, kısa pantolonlar ve şortlar	10 947	12 223	13 393	21 367	14 634	0,8%	33,7%
28	'5205	Pamuk ipliği	15 711	14 667	15 344	14 008	13 908	0,7%	-11,5%
29	'8418	Buzdolapları, dondurucular ve diğer soğutucu ve dondurucu cihazlar; ısı pompaları	16 257	16 950	16 049	15 232	13 737	0,7%	-15,5%
30	'6004	Eni 30 cm.yi geçen, ağırlık itibarıyla % 5 veya daha fazla elastomerik iplik veya kauçuk iplik içeren örme veya kroşe mensucat	14 537	14 929	12 169	13 410	13 535	0,7%	-6,9%
Tablo Toplamı			859 291	819 172	878 458	949 715	1 025 000	53,8%	19,3%
Türkiye'den Toplam İthalat			1 518 503	1 479 380	1 495 061	1 622 738	1 905 231	6,3%	25,5%
Bulgaristan'ın Toplam İthalatı			25 835 831	26 135 127	26 365 099	26 090 568	30 228 094	100,0%	17,0%

Kaynak: ITC

* GTİP bazında paylar Türkiye'den ithalata oran olarak hesaplanmıştır, Türkiye'den toplam ithalatın payı ise Bulgaristan'ın toplam ithalatındaki payı olarak hesaplanmıştır

Tablo 34'te Bulgaristan'ın 4'lü GTİP bazında Türkiye'den ithalatına ilişkin veriler yer almaktadır. 2017 yılında Türkiye Bulgaristan'a en çok bakır cevherleri, binek otomobilleri ve yolcu taşımaya

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

mahsus motorlu taşıtlar, izole edilmiş tel ve kablolar, elektrik enerjisi, demir-çelikten yassı haddelenmiş ürünler, örme ve kroşe mensucat, reçineler, petrol yağları ve mineralli yağlar ihrac etmiştir.

Tablo 35

2013-2017 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye'ye 4'lü GTİP Bazında İhracatı (Bin Euro)

Sıra No:	GTİP	Açıklama	2013	2014	2015	2016	2017	2017 Pay*	'13-'17 Değişim
1	'2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	505 370	504 666	407 588	470 569	449 941	21,6%	-11,0%
2	'7403	Rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları (ham)	316 241	386 255	263 835	194 581	270 421	13,0%	-14,5%
3	'8544	İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer izole edilmiş elektrik iletkenler	78 947	130 016	164 924	186 438	206 410	9,9%	161,5%
4	'7801	İşlenmemiş kurşun	49 091	72 195	72 323	73 517	104 771	5,0%	113,4%
5	'7901	İşlenmemiş çinko	15 742	30 296	44 797	48 689	64 214	3,1%	307,9%
6	'7204	Dökme demirin, demirin veya çeliğin döküntü ve hurdaları	142 770	73 205	29 788	31 439	58 379	2,8%	-59,1%
7	'1206	Ayçiçeği tohumu	90 945	33 700	25 663	23 660	45 191	2,2%	-50,3%
8	'0102	Canlı büyükbaş hayvanlar	0	0	10 481	29 144	44 915	2,2%	-
9	'8703	Binek otomobilleri ve esas itibarıyla insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar	45 015	12 287	56 538	32 372	37 283	1,8%	-17,2%
10	'3902	Propilen ve diğer olefinlerin polimerleri	41 213	42 781	42 064	25 818	37 046	1,8%	-10,1%
11	'8481	Borular, kazanlar, tanklar, depolar ve benzeri diğer kaplar için musluklar, valfler (vanalar) ve benzeri cihazlar	5 159	4 469	5 049	4 748	31 493	1,5%	510,4%
12	'2716	Elektrik enerjisi	98 687	114 158	111 201	74 054	23 920	1,2%	-75,8%
13	'2303	Nişastacılık artıkları ve benzeri artıklar	16 215	17 549	19 243	21 405	20 860	1,0%	28,6%
14	'7208	Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde ürünleri	7 325	7 877	10 196	9 630	20 223	1,0%	176,1%
15	'7409	Bakır saclar, levhalar, yapraklar ve şeritler	13 948	13 009	18 246	15 346	18 170	0,9%	30,3%
16	'7005	Float cam ve yüzeyi taşlanmış veya parlatılmış cam	10 554	15 786	17 196	18 715	17 017	0,8%	61,2%
17	'1512	Ayçiçeği tohumu, aspir veya pamuk tohumu yağları ve bunların fraksiyonları	4 138	5 367	3 530	8 728	16 983	0,8%	310,4%
18	'4703	Sodali veya sülfatlı kimyasal odun hamuru	11 133	10 699	10 216	12 884	16 771	0,8%	50,6%
19	'4410	Ağaçtan veya diğer odunsu maddelerden yonga levha, oriented strand board (OSB) ve benzeri levhalar	30 644	20 369	23 527	16 021	16 365	0,8%	-46,6%
20	'4407	Uzunlamasına testere ile biçilmiş veya yontulmuş, dilimlenmiş veya yaprak halinde açılmış, kalınlığı 6 mm. yi geçen ağaçlar	30 898	32 220	30 236	21 367	16 264	0,8%	-47,4%
21	'9404	Şilte mesnetleri, yaylarla donatılmış veya gözenekli kauçuk ya da plastikten veya herhangi bir malzemeden dahili olarak donatılmış veya doldurulmuş yatak takımı eşyası ve benzeri eşya	1 172	2 906	8 731	15 307	15 761	0,8%	1244,8%
22	'6203	Erkekler ve erkek çocuklar için takım elbiseler, takımlar, ceketler, blazerler, pantolonlar, askılı ve üst ön parçalı tulumlar, kısa pantolonlar ve şortlar	13 439	13 897	13 690	16 073	14 820	0,7%	10,3%
23	'3505	Dekstrinler ve tadil edilmiş diğer nişastalar	19 530	19 929	18 286	15 177	14 532	0,7%	-25,6%
24	'1803	Kakao hamuru	4 765	23 011	31 387	36 147	14 313	0,7%	200,4%
25	'4401	Yakmaya mahsus ağaçlar	4 536	16 219	19 646	9 224	13 631	0,7%	200,5%
26	'4804	Birincil elyaf (kraft) kağıt ve kartonları (kuşe edilmemiş, sıvanmamış, rulo veya tabakalar halinde)	10 034	7 549	12 766	13 756	13 335	0,6%	32,9%
27	'7013	Sofra, mutfak, tuvalet, yazhane, ev tezyinatı ve benzeri işler için cam eşya	4 888	5 934	6 823	10 110	12 327	0,6%	152,2%
28	'8409	Sadece veya esas itibarıyla 84.07 veya 84.08 pozisyonlarındaki motorların aksam ve parçaları	1 174	10 790	15 418	15 343	12 202	0,6%	939,4%
29	'0713	Kuru baklagiller	6	155	514	3 247	12 046	0,6%	200666,7%
30	'7214	Demir veya alaşımsız çelikten çubuklar	1 335	107	727	5 141	11 584	0,6%	767,7%
Tablo Toplamı			1 574 914	1 627 401	1 494 629	1 458 650	1 651 188	79,4%	4,8%
Türkiye'ye Toplam İhracat			2 002 417	2 072 379	2 006 011	1 888 538	2 078 323	7,8%	3,8%
Bulgaristan'ın Toplam İhracatı			22 217 551	22 107 658	23 224 210	23 571 895	26 716 789	100,0%	20,3%

Kaynak: ITC

* GTİP bazında paylar Türkiye'ye ihracata oran olarak hesaplanmıştır, Türkiye'ye toplam ihracatın payı ise Bulgaristan'ın toplam ihracatındaki payı olarak hesaplanmıştır

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tablo 35'te ise yine 4'lü GTİP bazında Bulgaristan'ın Türkiye'ye ihracatına ilişkin veriler yer almaktadır. Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen ham yağlar; bakır; izole edilmiş teller ve kablolar; işlenmemiş kurşun; işlenmemiş çinko; demir-çelik hurdaları; ayçiçeği tohumu; canlı büyükbaş hayvanlar; binek otomobiller ve insan taşımaya mahsus diğer motorlu taşıtlar; borular, kazanlar, tanklar, depolar, vanalar vb. cihazlar 2017 yılında Bulgaristan'ın Türkiye'ye en çok ihraç ettiği ürün grupları olmuştur.

Bulgaristan özelinde Türk ihracatçı firmaları için potansiyel arz eden sektörler hakkında Müşavirliğimizce hazırlanan bir liste aşağıda yer almaktadır. Bu sektörlerin belirlenmesinde Müşavirliğimizce sektörün Bulgaristan ekonomisi ve ithalatındaki payı, sektörün gelecekte vadettiği potansiyel, AB fonlarının kullanımının sektörde yaratacağı potansiyel, sektörün Bulgaristan'ın Türkiye'den ithalatındaki payı, Türk üretici ve ihracatçıların sektörteki rekabet gücü gibi kriterler göz önüne alınmıştır.

Müşavirliğimizce önerilen sektörler:

- 1) Taze, kurutulmuş ve konserve meyveler, sebzeler, kabuklu yemişler, turunçgiller (özellikle üzüm, kiraz, vişne, şeftali ve nektarin, kayısı, domates, zeytin, hıyarlar ve kornişonlar, soğan, fındık, Antep fıstığı, yer fıstığı, badem ve ceviz, limon, portakal, mandalina ve greylift);
- 2) Makina ve cihazlar, tarım makinaları (özellikle traktörler);
- 3) Altyapı ekipmanları, ürünleri ve her türlü sıhhi ve elektrik tesisat ürünleri (özellikle su arıtma ve kanalizasyon tesisleri için sistemler, su, yakıt ve doğalgaz boruları, muslukları, takım ve tankları, kazanlar, merkezi ısıtma kazan ve kalorifer petekleri, havalandırma cihazları, elektrik, telefon ve internet tel, kablo ve direkleri, santral ve kontrol-dağıtım tabloları, devreleri, merkezi ısıtma kazanları, kaldırım parke ve taşları, trafik sinyalizasyon sistemleri, trafik ve yol tabelaları ve işaretleri, tüpler, borular ve hortumlar);
- 4) Tekstil ve konfeksiyon, ayakkabı;
- 5) Plastik, kauçuk;
- 6) İlaçlar;
- 7) Yük araçları;
- 8) Otomotiv yan sanayi (özellikle oto yedek parçaları);
- 9) Demir, bakır;
- 10) Kimyasal ürünler, organik kimyasallar;
- 11) Gübre;
- 12) Araçlar;
- 13) Kozmetik ürünler;
- 14) Medikal ürünler.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Türkiye'nin Bulgaristan'a ihracatını olumlu etkileyen faktörler

- Bulgaristan'ın AB üyesi olması:
 - Gümrük Birliği nedeniyle ikili ticarete sanayi ürünleri gümrük vergisinden muaftır, tarım ürünleri içinse tercihli vergi oranları uygulanmaktadır
 - Büyük ölçüde iki ülkenin teknik mevzuatı uyumludur
- Bulgaristan ile Türkiye'nin coğrafik yakınlığı:
 - Türkiye'nin Avrupa ülkeleriyle yaptığı ticaretin karayolu ile taşınan kısmının büyük bir bölümü Bulgaristan üzerinden yapılmaktadır
 - Balkanlar'ın merkezinde yer alan ve beş Pan-Avrupa koridorunun üzerinden geçtiği Bulgaristan, lojistik açısından önemli bir noktadır
 - İstanbul, Kocaeli ve Bursa gibi Türkiye'nin üretim merkezlerine de çok yakındır
- Ülke, multimodal ulaştırma imkanlarından faydalanmayı mümkün kılan bir konuma ve altyapıya sahiptir
- İki ülkenin ortak tarihsel ve kültürel geçmişi mevcuttur
- Balkanlar'da en yüksek sayıda soydaşımız Bulgaristan'da yaşamaktadır. Sayıca daha fazla soydaş kökenli vatandaşımız Türkiye'de mukimdir. Çifte vatandaşlık sahibi soydaşlarımızın mevcudiyeti olumlu bir unsurdur. İki ülke arasındaki ilişkilerde merkezi konuma sahip soydaşlarımız, ticaret alanında her iki ülkede işadamlarına önemli kolaylaştırıcı avantajlar sunmaktadır. Lisan engelinin soydaşlarımız vasıtasıyla aşılması, ticaret ilişkileri bakımından önemli bir başka teşvik unsurudur.
- Kalite-fiyat oranının Türk ürünlerinin Bulgaristan piyasasındaki rekabet gücünü artırıcı nitelikte olması

Türkiye'nin Bulgaristan'a ihracatını olumsuz etkileyen faktörler

- Bulgaristan piyasasının küçük olması
- Vatandaşların satın alma gücünün göreceli olarak düşük olması
- Yerli ithalatçıların kredi bulmakta zorluklarla karşılaşması
- Mal ve kişilerin serbest dolaşımı nedeniyle Bulgarların AB ülkeleri ile ticaret yapma kolaylığı

Bulgaristan'a mal ve hizmet ihracatı çerçevesinde Türk firmalarının istifade edebileceği fırsatlar

- Bulgaristan ekonomisinin büyüme oranı AB'deki ortalama büyüme oranını aşmaktadır. Dolayısıyla nüfusun satın alma gücü diğer üye ülkelere göre daha hızlı artmaktadır. Hayat standardı iyileşmesinden kaynaklanacak talep artışı Türk ihracatçıları açısından yeni fırsatlar yaratabilecektir.
- Bulgaristan'da AB operasyonel programları çerçevesinde bir çok altyapı projesinin gerçekleştirilmesinin gündemde olması bir çok fırsat yaratmaktadır. Bu kapsamda hem müteahhitlik firmalarına hizmet sunmakla doğrudan, hem de ihracatçılara ihalelerden kaynaklanan mal ihtiyaçlarının karşılanmasında dolaylı yoldan söz konusu süreçte yer alma fırsatı doğmaktadır.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- Bulgaristan'da ortalama yaşın 2030 yılında 46,5'a yükselmesi beklenmektedir. Yaşlı nüfus için hayatı kolaylaştıracak ve sağlığını koruyacak yaşlı dostu ürünler (akıllı sensörlere sahip tekstil ürünleri, ev içi ekipman, dekorasyon ürünleri, ilaç, doğal-sağlıklı yaşam temalı gıda ürünleri) potansiyel arz etmektedir.

Türk ihracatçı firmaları açısından Bulgaristan'daki tehditler nelerdir?

- Ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklardan kaynaklanan belirsizlikler
- AB fonlarının büyük bir bölümünün çeşitli engellerden dolayı kullanılamaması veya askıya alınması
- Yerli firmalar hakkında yeterli bilgi noksanlığı ve araştırma yapma konusundaki kısıtlı imkanlar (güvenli iş ortağı seçimi önem arz etmektedir)
- Küresel ve bölgesel krizler

Bulgaristan'daki Türk Müteahhitlik Hizmetleri

Bulgaristan'da bir altyapı eksikliği bulunmaktadır. AB üyeliğinin ardından AB fonlarının da yardımıyla büyük enerji, ulaşım, kanalizasyon, su arıtma vb. altyapı projeleri hayata geçirilmeye başlanmıştır. Türk müteahhitlik firmaları da bu doğrultuda Bulgaristan'da yeni işler üstlenmiştir. Ancak 2009 yılında mali krizin Bulgaristan'da müteahhitlik sektörünü önemli ölçüde olumsuz etkilemesi, Türkiye'nin Bulgaristan'da gerçekleştirdiği müteahhitlik hizmetlerinde bir durgunluk yaşanmasına sebep olmuştur. Bulgaristan müteahhitlik sektörüne ilişkin ayrıntılı bilgi Müşavirliğimizce hazırlanan ve T.C. Ticaret Bakanlığı'nın www.ticaret.gov.tr adresli web portalindeki 'Ülkeler' sekmesinden Bulgaristan seçildikten sonra Ticaret Temsilciliklerimiz – Müşavir Raporları – Raporlar – Sektörel Raporlar yolu izlenerek ulaşılan “2018 Bulgaristan Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Sektörü Raporu” adlı çalışmada yer almaktadır.

Bulgaristan'daki Türk Yatırımları

Bulgaristan'da önemli yatırımcı konumunda faal durumda bulunan 65 adet Türk firması mevcut olup, söz konusu firmaların toplam yatırım tutarı 2,3 milyar euroya yakın bir seviyededir. Türk firmaları tarafından 15 000'den fazla kişi istihdam edilmektedir.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Harita 6

Bulgaristan'da Belli Başlı Türk Yatırımları

Kaynak: Sofya Ticaret Müşavirliği

Şişecam: Tırговиşte'de bulunan Şişecam'ın cam kompleksinde cam ev eşyası, düz cam, ayna, beyaz eşya camı, otomotiv camı üretilmektedir. Şişecam, Türk sermayeli Hollanda firması olarak Bulgaristan'da bulunmakta olup, en büyük yabancı yatırımlardandır.

Alcomet: Alcomet Firması Bulgaristan'ın en önemli liman kenti Varna'ya yaklaşık 100 km uzaklıktaki Şumnu kentinde bulunmakta ve alüminyum ürünleri üretmektedir. Fabrika 370 bin metrekare alan üzerine kuruludur. Şirket, 1999 yılında Bulgaristan Özelleştirme İdaresi'nden satın alınmıştır. Halihazırda Alcomet, gelir ve kar artış oranı bakımından Bulgaristan'da en iyi 100 şirket ve en büyük 20 ihracatçı arasında yer almaktadır.

Techno-Aktaş AD: Türkiye'deki Aktaş Holding'in Bulgaristan'daki yatırımı olup Filibe şehrinde 2007 yılında kurulmuş ve Mayıs 2008'de üretime başlamıştır. 4500 metrekare kapalı alanda taşıt araçları için süspansiyon üretimi yapmaktadır.

Sarten Bulgaria Ltd: Tekirdağ Çorlu merkezli Sarten Ambalaj San. A.Ş.'nin Bulgaristan'daki uzantısı olan Sarten Bulgaria Ltd., Plevne'de 2002 senesinde faaliyete geçmiştir. Fabrikada yiyecek ve kimya endüstrileri için metal kutu üretimi yapılmaktadır.

Teklas: Gebze Kocaeli merkezli Teklas Kauçuk Sanayii A.Ş.'nin Teklas Bulgaria olarak Kırcaali şehrinde 15 Ekim 2011 tarihinde hizmete girmiş karayolu taşıt araçları için soğutma ısıtma

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

devresi hortumları, sızdırmazlık parçaları v.b. üretimi yapan tesisi bulunmaktadır. Teklas Bulgaria bugüne kadar gerçekleştirdiği ek yatırımlar ile Bulgaristan'daki fabrikasını giderek büyütülmektedir.

Zenon BG: Zenon şirketi Türkiye'de herhangi bir şirketin Bulgaristan'daki uzantısı olmayıp Bora Bali ve Sedat Malkoç adlı Türk işadamları tarafından kurulmuştur. Kablo montaj aksamaları üretimi yapmaktadır.

Perfektüp: İstanbul merkezli Türk şirketler grubu Bell Holding'in Eski Zağra'daki alüminyum tüp üretim tesisi olarak 8 Ekim 2012 tarihinde faaliyete geçmiştir.

Standard Profil: Şirketin Bulgaristan fabrikası, 9720 m²'si kapalı olmak üzere 50 000 m² alanda Eski Zağra'da faaliyetlerine devam etmektedir. Mayıs 2015'te, yatırım değeri 10,5 milyon euro olan yeni sızdırmazlık profili fabrikası da resmi törenle açılmıştır.

Arkomat: Uluslararası otomotiv endüstrisi için parça tedarikçisi olan SEBN BG şirketinin taşeronluğunu yürütmektedir. Şirket, otomotiv yan sanayi için kablo üretmektedir ve sipariş üzerine çalışmaktadır. Ürünler Volkswagen araç grubu tarafından kullanılmaktadır. Ürünler arabaların kablo ihtiyacının olduğu tüm bölümlerde kullanılmaktadır – farlar, antenler, silecekler vs. Arkomat 1994 yılından bu yana Türkiye'de ve Bulgaristan'da istihdam ettiği 900 kişi ile kablo sektörünün önde gelen şirketlerindedir.

Nursan Otomotiv Ltd: 2002 yılından beri Burgaz Belediye sınırları içerisindeki Lulyakovo köyünde 7 000 metrekarelik alanda binek otomobilleri, hafif ve ağır ticari araçlar için kablo sistemleri ve akü kabloları üretmekte ve pek çok ülkeye ihracat gerçekleştirmektedir.

Akgün Seramik: 2016 yılı başında Türk Akgün Grubu, Bulgaristan'da Novi Pazar'daki fayans fabrikasını satın almıştır. Türk stratejik yatırımcı tarafından fabrikanın satın alınması sayesinde, daha önce kurulan tesisin faaliyete başlaması mümkün olmuştur.

Smart Grup: Smart Group'un bir parçası olarak **Smart Energy Grup AŞ** şirketi yenilenebilir enerji kaynaklarından, özellikle de güneş enerjisi odaklı enerji üretiminde yatırımlar yaparak ihtisaslaşmış bulunmaktadır. Rakovskovo/Burgaz, Mokrishte/Pazarcik, Smirnenski/Razgrad, Boynitza/Vidin, Stambolovo/Hasköy, Milkovitsa/Plevne, Cherni Vrah/Burgaz gibi Bulgaristan'ın çeşitli yerlerinde kurmuş olduğu enerji üretim tesisleri mevcuttur. Şirket, elektrik ticareti (iç piyasa-ithalat-ihracat) için lisans almış bulunmaktadır. Smart Grup'un bir diğer parçası olan **Smart Development Partners** şirketinin emlak piyasasında arazi alım-satımı, proje geliştirme, imar, inşaat, yap-sat ve yap-işlet modelleriyle ofis, lojistik ve konut alanında bir çok projesi mevcuttur.

First Dialysis Services Bulgaria EAD: Filibe ve Montana şehirlerinde diyaliz merkezi işletmektedir.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Eczacıbaşı-Monrol: 2012 yılı başında Monrol Bulgaria firmasının oluşturulması sonrasında Nisan 2012'de Lyulin beldesi sınırları içerisindeki Bansko yolu üzerinde 5.500 m2 arsa satın alınması ile Bulgaristan Radyofarmasötik Üretim Tesisi projesi başlamıştır. Bu tesiste kanser teşhisinde kullanılan Pozitron Emisyon Tomografisi (PET) cihazlarının çalışabilmesi için gerekli olan bir görüntüleme ilacı olan MON-FDG ürünü üretilerek Bulgaristan'da bu alandaki ilk tesis olmuştur.

Acıbadem City Clinic: 2016 yılında sağlık hizmeti sektöründe en tek yabancı yatırım olan Tokuda hastanesi, Acıbadem tarafından satın alınarak bir başka özel hastane olan City Clinic ile Acıbadem City Clinic adı altında birleşmiştir. Bu şekilde Acıbadem grubu Bulgaristan sağlık sektörünün en büyük özel yatırımcısı olmuştur. Bu satın alma ile birlikte Acıbadem sektörün yeni devi haline gelmiştir.

Bulgaristan'da **Güven Hastanesi**'nin temsilciliği bulunmaktadır.

Bulgaristan'da Türk sermayeli **D-Commerce Bank** ile **Ziraat Bankası'nın Sofya Şubesi** faaliyet göstermektedir. Ziraat Bankası'nın Filibe, Varna ve Kırcaali kentlerinde üç ofisi bulunmaktadır. D-Commerce Bank'ın 50'nin üzerinde şubesi mevcuttur.

Sofya ve Filibe'de 4 yıldızlı Türk sermayeli **Princess otelleri** faaliyette bulunmaktadır. Söz konusu otellerden Sofya'da olanın işletmesini **Ramada** firması üstlenmiştir.

İstanbul Hadımköy merkezli lastik servis makinaları ve hidrolik kriko üreticisi **Atek Makina**'nın Filibe kentinde açmış olduğu mağazasının yanı sıra yine aynı şehirde otel yatırımı da bulunmaktadır. Atek Makina yatırımı **City Hotel**'in açılışı 2012 yılında yapılmıştır.

Bulgaristan'ın en gözde kayak merkezlerinden Bansko'da kurulu **Regnum Otel**, Öztürk Şirketler Grubu'na bağlı Regnum Türkiye Gayrimenkul Geliştirme Şirketi'nin Bulgaristan'daki uzantısı olarak kurulmuş olan Regnum-Bulgaria tarafından işletilmektedir.

Diğer başlıca Türk yatırımları ise şu biçimde sıralanabilir: Elektronik ev eşyaları yedek parça üretimi sanayinde faaliyet gösteren Mikro-Ak, bakır sektörü yatırımı olan Sarkuysan, trafo üretimi yatırımı olan Enpay, otomotiv yan sanayi sektörü yatırımı Sa-Ba, plastik üretimi yatırımı olan Cambro, İstanbul Üsküdar merkezli Hayat Holding bünyesindeki temizlik ve hijyen ürünleri şirketi Hayat Kimya'nın Bulgaristan uzantısı Varna merkezli Hayat-Bulgaria, şişelenmiş su üreten Kom, ağaç ürünleri imalatı yapan Kastamonu Entegre, Şahinler'in Kırcaali'deki, Santinelli'nin Filibe'deki tekstil fabrikaları, otobüs işletmesi Etap Adres, ilaç sektöründe Ulkar Holding bünyesindeki Düzce merkezli Nobelfarma İlaç Sanayii ve Ticaret A.Ş.'nin Bulgaristan uzantısı Nobel-Pharma Bulgaria v.b.

Altınbaş, Beko, Bingo, Çilek Mobilya, Dimes, Ece, Efe Rakı, Efes Pilsen, Ege Seramik, English Home, Eti, Familia, Gala Mobilya, Golden Rose, Homage, Isuzu, İstikbal, İşbir Yatak, Koska Helva, LC Waikiki, Manolya, Model Tasarım, Molfix, Ozzo, Razgat Classic, Selimoğlu, Selpak, Şölen, Taç, Tayaş, Temsa, Ülker, Vitra, Yataş, Yatsan ve Yeni Rakı Bulgaristan pazarında pazar payı olan belli başlı Türk markalarıdır.

İKİLİ ANLAŞMA VE PROTOKOLLER, KEK TOPLANTILARI

Bulgaristan ile Türkiye Arasındaki mevcut ve sona eren Anlaşmalar

- Karayoluyla Uluslararası Yük ve Yolcu Taşımacılığı Anlaşması (2015)
- Ticaret ve Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşması (1994)
- Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması (1994)
- Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması (1994)
- Turizm İşbirliği Anlaşması (1997)
- Serbest Ticaret Anlaşması (1998) (Sona ermiştir) Bu anlaşma uyarınca sanayi ürünlerinin ticaretinde iki taraf da gümrük vergisi almamaktadır. Tarım ürünleri içinse tercihli vergi oranları uygulanmaktadır. 1 Ocak 2007 tarihinde Bulgaristan'ın AB'ye tam üye olması ile birlikte bu anlaşma hükümlerinin yerini Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği hükümleri almıştır.
- Enerji ve Altyapı Alanlarında İşbirliği Anlaşması ve Protokolü (1998)
- Uzun Vadeli Sözleşme (1999)
- İkili Hava Ulaştırma Anlaşması (2004)
- Deniz Ticareti Taşımacılık Anlaşması (2004)
- Bulgaristan, 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren Türkiye ile AB arasında bir gümrük birliği oluşturan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) ile Tarım ürünlerine ilişkin Rejim hakkındaki 1/98 sayılı OKK'nın ve Türkiye-AB Kömür-Çelik Serbest Ticaret Anlaşması'nın ve diğer tüm Türkiye-AB hukuki düzenlemelerinin bir parçası haline gelmiştir
- Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Anlaşması (2004)
- Teknik Düzenlemeler, Standardizasyon, Uygunluk Değerlendirmesi ve Metroloji Alanlarında Danışma ve İşbirliği Mekanizması Tesis Edilmesine Dair Mutabakat Zaptı (2009)
- Türkiye-Bulgaristan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) XVII. Dönem Toplantısı 24-25 Ocak 2007 tarihlerinde Sofya'da gerçekleştirilmiştir.
- Türkiye-Bulgaristan Karma Ulaştırma Komisyonu (KUK) 24. Dönem Toplantısı 4-6 Ocak 2012 tarihlerinde Sofya'da yapılmıştır.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

YATIRIM VE TİCARET İLİŞKİLERİNDE BİLİNMESİ GEREKEN GENEL KONULAR

Bulgaristan'da İş Yapmak İsteyenler İçin Pratik Bilgiler

Vergiler

- KDV oranı (otelcilikte uygulanan % 9 KDV oranı hariç) tüm ürünler için % 20'dir;
- Kurumlar vergisi oranı % 10'dur. İşsizlik oranının ülke ortalamasının % 25 üzerinde olan bölgelerde vergi mükellefleri belirli koşullar altında kurumlar vergisinden muaftır;
- Gelir vergisi oranı % 10'dur;
- Temettü vergisi oranı % 5'tir.

Tablo 36

Bazı AB Ülkelerinde Karşılaştırmalı Kurumlar ve Gelir Vergisi Oranları (2017)

Ülke	Kurumlar Vergisi		Gelir Vergisi	
	Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır
Macaristan	9%	9%	15%	15%
Bulgaristan	10%	10%	10%	10%
Romanya	16%	16%	10%	10%
Polonya	19%	19%	18%	32%
Çek Cumhuriyeti	19%	19%	15%	22%
İsveç	22%	22%	30%	57%
Avusturya	25%	25%		55%
Fransa	28%	33,33%	0%	45%
Yunanistan	29%	29%	22%	45%
Almanya	30%	33%		47,5%

Kaynak: <https://dits.deloitte.com/#TaxGuides>

Bulgaristan'da İş Kurma Prosedürü

Bulgaristan'da şirket Adalet Bakanlığı'na bağlı Kayıtlar Ajansı çerçevesinde tutulan Ticaret Siciline kayıt ile gerçekleşmektedir. Kayıt prosedürünün zamanı şirket türüne göre farklılık arz etmekte ve 5 iş günü ile 2 hafta arasında değişmektedir. Türkiye'den farklı olarak ticaret ve sanayi odalarına kayıt gönüllülük esasına dayalıdır. Ticaret Siciline kayıt olduktan sonra firmalar hukuki varlık kazanmakta, faaliyetlerine başlayabilmektedir.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Firmaya Ticaret Siciline kayıt esnasında Özel Tanımlama Kodu (Bulgarca kısaltması ЕИК (ЕІК)) denilen bir numara verilmektedir. Söz konusu numara 9 (dokuz) haneli olup tesadüfi olarak belirlenmektedir. Bu numara ile firma, Ticaret Siciline kaydolduğu andan itibaren Ticaret Sicilinden kaydı silinene kadar tanımlanmaktadır. KDV Kanununa göre kayıt yaptıran firmalara Ulusal Gelirler Ajansı “BG” ile başlayan KDV numarası vermektedir. Genellikle KDV numarasının devamı Kayıtlar Ajansı’nca verilen Özel Tanımlama Kodu ile aynıdır, ancak bu zorunlu bir koşul değildir.

Bulgaristan’da % 100 yabancı sermayeli şirket kurulabilmektedir. Bulgaristan’da yabancı ortaklarla (gerçek veya tüzel kişi) kurulan şirketler, Bulgar ortağı olsun ya da olmasın, Bulgar şirket addedilmekte ve Bulgaristan Ticaret Kanunu gereklerine göre faaliyette bulunmaktadır.

Limited Şirket, Anonim Şirket, Kolektif Şirket ve Komandit Şirket türleri Bulgaristan Ticaret Kanunu’nun öngördüğü şirket türleridir. Bunların dışında, Bulgaristan’da ticari faaliyetler tek şahıs tacir, holding, şube, yabancı firma ticari temsilciliği ve kooperatif şeklinde de yürütülebilmektedir.

Yabancı yatırımcılar tarafından en çok tercih edilen ticari oluşumlar limited şirket (EOOD veya OOD), anonim şirket (EAD veya AD), şubeler ve ticari temsilciliklerdir. Limited şirket (OOD) türünü genellikle daha küçük çaplı iş yapan firmalar tercih etmektedir. Yönetimi anonim şirketlere göre daha kolaydır. Ayrıca limited şirketlerde diğer ortağın üçüncü kişilere hisse satışını engellemek de (şirket tüzüğüne hüküm koyarak) mümkündür. Anonim şirketlerin (AD) yönetimleri yapıları gereği daha komplekstir. Ancak bu tür şirketler sermayelerini sermaye piyasası aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaşılarak artırılabilmektedir. Bu tür şirket yapıları üretim ve finans sektöründeki büyük çaplı yatırımlara mahsustur. Yasayla belirlenen bazı faaliyet alanlarında (örneğin bankacılık ve sigortacılık) anonim şirket zorunlu şirket türüdür.

Limited şirket (Bulgaristan’da OOD olarak kısaltılmaktadır) sermayesinin asgari 2 leva (1 €), anonim şirket (Bulgaristan’da AD olarak kısaltılmaktadır) sermayesinin ise asgari 50 000 leva (25 565 €) olması gerekmektedir.

Bulgaristan Ticaret Kanunu’na göre tek bir ortak kendi başına bir limited veya anonim şirket kurma hakkına sahiptir. Bu durumda şirketin türü tek kişilik limited şirket olan EOOD’dır, anonim şirket için ise EAD’dır. Türkiye’de yerleşik bir gerçek veya tüzel kişinin Bulgaristan’da tek başına bir limited veya anonim şirket kurması konusunda bir sınırlama bulunmamaktadır.

LTD şirket (OOD) kuruluşu için başvuruda gerekli olan belgeler

- Şirket bilgilerini içeren bir beyanname (Yönetici veya yöneticiler tarafından ibraz edilir)
- Şirket kuruluş sözleşmesi;
- Şirkete ortak olan tüzel kişinin varlığını ve ulusal kanunlara göre söz konusu tüzel kişiyi temsil etme yetkisini haiz kişileri beyan eden belge (ortak tüzel kişi yabancı ise veya ortak tüzel kişi ticaret siciline kayıtlı değil ise);
- Tüzel kişinin ilgili organının limited şirkette yer alma kararı;

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- Şirket Genel Kurulunun (ya da, EOOD ise, şirketin tek sahibinin) yönetici tayin etme kararı;
- Yönetici veya yöneticilerin noter tasdikli görev kabulü ve imza sirküleri
- Ticaret Kanununun 141. maddesi, 8. fıkrasında belirtilen durumların mevcut olmadığına dair beyanname;
- Mevzuatın gerektirdiği durumlarda devlet mercilerinden alınması gerekli lisans ve izinler;
- Yatırılan sermayeyi gösteren belge (en az 2 leva);
- Sermayenin aynı olarak yatırılacağı durumlarda mevzuatın gerektirdiği diğer belgeler;
- Mevzuatın öngördüğü durumlarda gerekli olan başka belgeler.

LTD şirket kuruluşu için başvuruda 110 leva (elektronik başvurularda 55 leva) ticaret siciline kayıt ve 40 leva (elektronik başvurularda 20 leva) şirket adı alma ücreti ödenmektedir (zorunlu değildir).

Anonim şirket (AD) kuruluşu için başvuruda gerekli olan belgeler

- Şirket bilgilerini içeren bir beyanname (Yönetim Kurulu üyeleri tarafından ibraz edilir);
- Tüzük, kuruluş sözleşmesi (tek kişilik AD kuruluşunda);
- Ticaret Kanununun 163. maddesi 4. fıkrası gereğince, düzenlenen kuruluş toplantısı tutanağı;
- AD'de yer alan tüzel kişinin kuruluşunu ve bu kişinin ilgili organının AD kuruluşunda yer alma kararı çerçevesinde yetkili olduğunu beyan eden belge (kurucu tüzel kişi yabancı ise veya kurucu tüzel kişi ticaret siciline kayıtlı değil ise);
- Hissedar tüzel kişinin yetkili organının AD'de yer alma kararı
- Şirket Denetim Kurulunca Yönetim Kurulu üyelerinin seçimine ilişkin toplantı tutanağı (çift kademeli yönetimde);
- Tüzüğün herhangi bir Kurulda tüzel kişiliği haiz bir üyenin bulunmasına izin verdiği durumlarda bu tüzel kişinin Kuruldaki temsilcisini tayin eden yetkili organ kararı; kurucu tüzel kişinin yabancı olduğu veya kurucu tüzel kişinin ticaret siciline kaydı bulunmadığı durumlarda ise tüzel kişinin kuruluşunu ve bu kişinin ilgili organının bu kararı alma çerçevesinde yetkili olduğunu beyan eden belge;
- Müdürler Kurulunun ya da Yönetim Kurulunun şirket temsilcileri seçme toplantısı tutanağı;
- Tüzel kişiliği haiz kurucularda yetkili organlarının AD kuruluşunda yer alma kararı;
- Yönetim Kurulu ya da Müdürler Kurulu tarafından onaylanan ve kuruluş aşamasında hisse beyan eden kişilerin bir listesi
- Kurucuların Ticaret Kanununun 160. maddesi 2. fıkrası gereğince düzenledikleri beyannameler;
- Yönetim organları üyelerinin noter tasdikli görev kabulleri ve Ticaret Kanununun 234. maddesi 3. fıkrasına göre hazırlanmış beyannameleri;
- Şirketi temsil etmekle yükümlü kişilerin noter tasdikli görev kabulleri ve imza sirküleri;
- Mevzuatın gerektirdiği durumlarda devlet mercilerinden alınması gerekli olan lisans ve izinler;

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- Kanunların gerektirdiği durumlarda yönetim organları üyelerinin uzmanlık veya yeterlilik belgeleri;
- Bankaya yatırılan sermayeyi gösteren belge;
- Sermayenin aynı olarak yatırılacağı durumlarda mevzuatın gerektirdiği diğer belgeler;
- Mevzuatın öngördüğü durumlarda gerekli olan başka belgeler.

Tek kişilik AD kuruluşu için başvuruda 360 leva (elektronik başvurularda 180 leva) ticaret siciline kayıt ve 40 leva (elektronik başvurularda 20 leva) şirket adı alma ücreti ödenmektedir (zorunlu değildir). Bankacılık veya sigortacılık alanında faaliyette bulunacak AD'nin kuruluşu için başvuruda 1300 leva (elektronik başvurularda 650 leva) ticaret siciline kayıt ücreti ödenmektedir.

Bulgaristan'da yabancı bir şirketin şube açması

Kendi ülkesinin kanunları çerçevesinde ticari faaliyette bulunmak üzere kayıt yaptırmış her yabancı kişinin Bulgaristan Ticaret Kanununa göre Bulgaristan'da yabancı kişi şubesi açma hakkı bulunmaktadır. Şube, Bulgar mevzuatına göre tüzel kişilik değildir. Ancak şubenin kendi merkezi ve yönetim adresi, yöneticileri, mal varlığı, pasif yasal statüsü vardır. Şubenin unvanı ana şirketin unvanından ve "şube" ekinden oluşmaktadır. Şube, ayrı bir şirket olarak ticari defterlerini tutmaktadır. Şube açma başvurusu Ticaret Sicilini tutmakla görevli Kayıtlar Ajansı'nın herhangi bir bölge temsilciliğine yapılabilmektedir. Yabancı şirket şubesinin açılması için yapılan başvuruda 340 leva (elektronik başvurularda 170 leva) ticaret siciline kayıt ve 40 leva (elektronik başvurularda 20 leva) şirket adı alma ücreti ödenmektedir (zorunlu değildir).

Şube açmak için gerekli belgeler:

- Şube açma beyannamesi;
- Yabancı şirketin mevcudiyetini (tüzel kişi ise), ulusal kanununa göre ticari faaliyette bulunma hakkını, sicil kaydına göre (var ise) yabancı şirketi temsil eden kişilerin adlarını ve temsil şeklini gösteren belge;
- Yabancı şirketin şube açma kararı;
- Yabancı şirket şubesinin faaliyet alanı izin rejimine tabii ise, gerekli lisans veya izin belgesi;
- Şube açma başvurusunun yapıldığı an itibarıyla tüm değişiklik ve ekleri içeren yabancı şirket kuruluş akdi, sözleşmesi veya tüzüğü;
- Yabancı şirket yöneticisinin, şube yöneticisini yetkilendirdiği noter tasdikli vekâletname;
- Şube yöneticisinin noter tasdikli görev kabulü ve imza sirküleri;
- Kanunların gerektirdiği durumlarda yöneticinin/yöneticilerin uzmanlık veya yeterlilik belgeleri;
- Özel yasaların gerektirdiği diğer belgeler.

Bulgaristan'da yabancı bir şirketin temsilcilik açması

Bulgaristan Yatırımları Teşvik Kanunu gereğince ulusal mevzuatlarına göre ticari faaliyette bulunabilen yabancı kişiler Bulgaristan'da ticari temsilcilik açabilmektedir. Temsilciliklerin Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'na (www.bcci.bg) kaydolması zorunludur. Temsilcilik

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

kuruluşu, Oda'nın ticari temsilcilik kaydına dair kararı ile gerçekleşir. Kayıtlı ticari temsilcilikler veri tabanı Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'nın web sayfasında yayınlanır. Bu şekilde kurulacak ticari temsilcilik Türkiye'deki şirketten ayrı bir tüzel bir kişi değildir ve ticari faaliyet icra etme hakkına sahip değildir. Ticari temsilcilik, genellikle Türkiye'deki ana şirket adına Bulgaristan'da destek faaliyetler icra eder (reklam, promosyon, müşteri bulma vs.). Ticari temsilcilik kendi adına gelir ve kazanç elde edemez. Temsilciliğin kurumlar vergisi ödeme sorumluluğu yoktur.

Bulgaristan'da bir Türk vatandaşının icra ettiği ticari faaliyet aracılığı ile oturma izni alabilmesi için Bulgaristan'da kurduğu şirkette en az 10 Bulgar veya AB vatandaşını çalıştırması gerekmektedir. Buna rağmen Türkiye'de kurulmuş olan bir şirketin ticari temsilciliğini yapmak için Bulgaristan'a gelen Türk vatandaşlarına bu kural uygulanmamaktadır. Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı olan Türk şirket temsilcisi Türk vatandaşlarına Bulgaristan'da oturma izni verilmektedir.

Bulgaristan'da bir Türk şirketin ticari temsilciliğinin kurulması çerçevesinde Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası tarafından talep edilen evraklar şöyledir:

- Türkiye'deki şirkete ait Türkiye Ticaret Sicili Gazete çıktısı (altı aydan eski olmamalıdır) – APOSTİL;
- Türkiye'deki şirket yönetim kurulunun Bulgaristan'da ticari temsilcilik açma kararı;
- Bulgaristan'da ticari temsilcilik açması ve bu temsilciliği yönetmesi için Türkiye'deki şirket yönetim kurulunun yetkilendirdiği kişiye verilen ve söz konusu kişinin yetki alanını da içeren özel vekâletname orijinali (veya noter tasdikli sureti) - APOSTİL;
- Bulgaristan'daki temsilcilerin imza sirkülerleri – Türk noteri tarafından tasdik edilmiş (APOSTİL) veya Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'nın özel beyanname formu üzerinde Oda yetkilisi önünde atılmış imzalar;
- Ticari temsilcilik kayıt ücretinin (120 euro) ödendiğine dair belge;
- Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası bilgi sistemi için doldurulan kayıt formu.

1, 3 ve 4 numaralı evrakların Bulgar makamları tarafından kabul edilmesi için APOSTİL onayı almış olması gerekmektedir. Bu evraklar, Bulgaristan'da yeminli tercüman tarafından tercüme edilip Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı tarafından onaylandıktan sonra kayıt işlemleri için Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'na ibraz edilmektedir.

Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'na Türk şirkete ait temsilcilik kaydının yapılmasını müteakip 7 gün içinde Bulgaristan Kayıtlar Ajansı'ndaki BULSTAT siciline de kayıt yapılması gerekmektedir. Türk şirkete ait temsilciliğin Bulgaristan'da bir adresinin olması şart olarak koşulmuştur. Kayıt süreci hakkında daha ayrıntılı bilgi Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası web sitesinde yer almaktadır: <http://www.bcci.bg/tradereg-repres-docreg-en.html>

Bulgaristan'da iş yapma maliyeti

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Elektrik ve Su

Bulgaristan enerji sektöründe üç elektrik dağıtım şirketi faaliyet göstermektedir - Energo Pro, EVN ve CEZ. Elektrik dağıtım şirketleri tabloda belirtildiği gibi farklı elektrik fiyatları uygulamaktadır.

Tablo 37

Bulgaristan'da Elektrik Fiyatları

Şirket	Müşteri türü	Pik tarife	Gündüz tarifesı	Gece tarifesı
Energo Pro	Hanehalkı	-	0,13933	0,05429
	Kurumsal müşteriler	0,18328	0,12574	0,07126
EVN	Hanehalkı	-	0,13244	0,05473
	Kurumsal müşteriler	0,16953	0,11357	0,06514
CEZ	Hanehalkı	-	0,13294	0,05654
	Kurumsal müşteriler	0,18101	0,11601	0,07195

Not: Fiyatlar KDV ve ÖTV hariç, leva bazında 1 KW içindir. Dağıtım, ayrıca kWh bazında ücretlendirilmektedir

Bulgaristan çapında faaliyet gösteren üç elektrik dağıtım şirketinin uyguladığı fiyatlarda zaman zaman değişiklikler yaşandığı için güncel tarifeler aşağıda verilen linklerden takip edilebilmektedir:

Cez Bulgaria:

<http://www.cez.bg/bg/tseni/tseni-na-el-energiya/za-snabdyavane.html>

Energo-Pro:

<http://www.energo-pro.bg/en/Acting-electricity-prices-business>

EVN Bulgaria:

<http://www.evn.bg/Biznes-klienti/El-Energia/Reguliran-pazar/Ceni-na-el-energia.aspx>

Bulgaristan genelinde su fiyatları belediyelere göre değişim göstermektedir. Sofya'da sanayi kullanımı için suyun metre kübü, KDV dahil, 1,23 EUR – 1,52 EUR arasında, Filibe'de sanayi kullanımı için suyun metre kübü, KDV dahil, 1,18 EUR – 1,54 EUR arasında, Varna'da sanayi kullanımı için suyun metre kübü, KDV dahil, 1,63 EUR – 1,74 EUR arasında, Burgas'da sanayi kullanımı için suyun metre kübü, KDV dahil, 1,50 EUR – 1,74 EUR arasında değişmektedir.

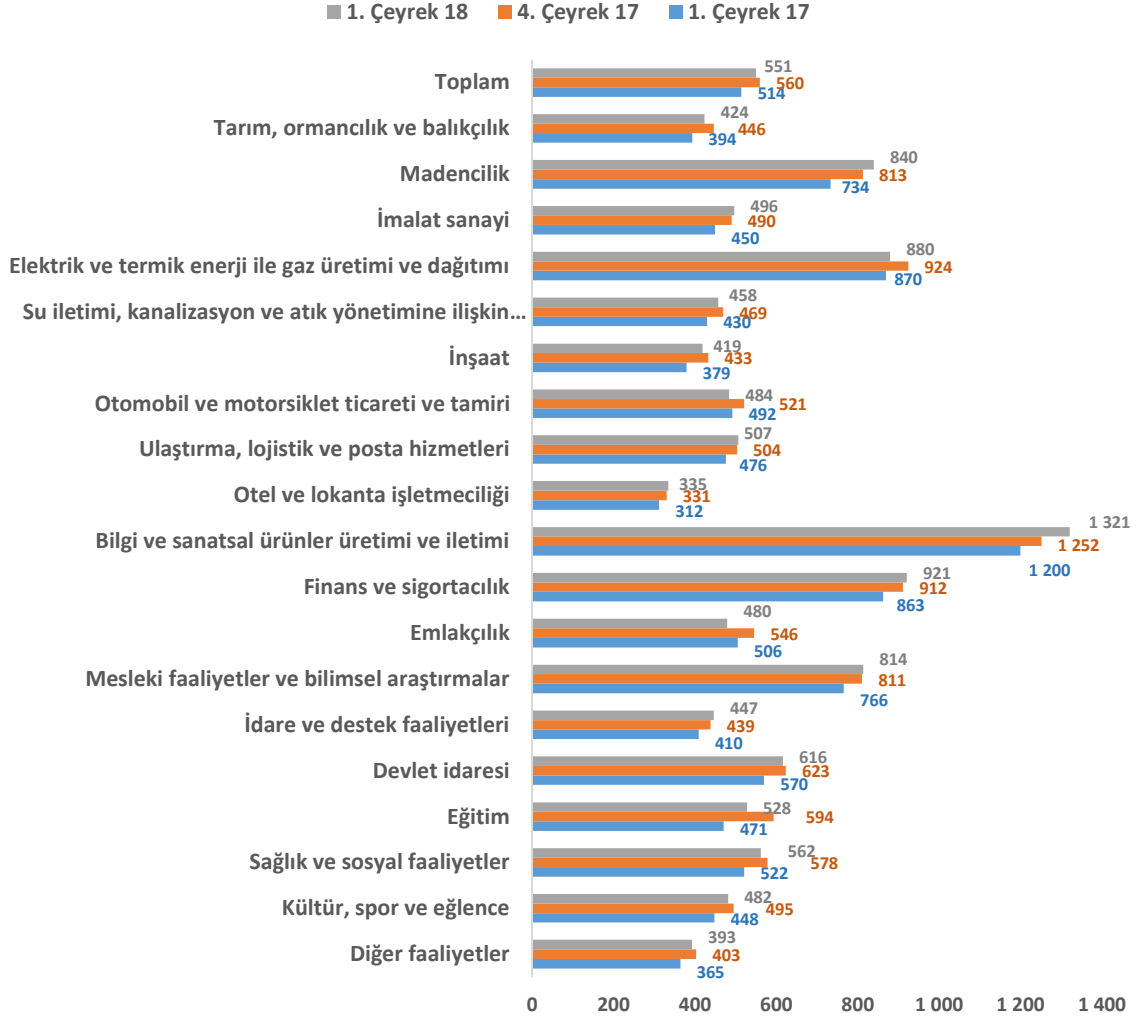
Ücretler

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Şekil 21

2018 Yılı'nın İlk Çeyreğinde Sektörlere Göre Ortalama Aylık Ücretler

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

Kira ve Satış

- Sofya'da ofis kiralari metre kare başina aylık 5 EUR – 11 EUR arasında değişmektedir. Ortalama fiyat ise 7 EUR civarındadır.
- Sofya'da ofislerin satış fiyatı metre kare başina 600 EUR – 1 600 EUR arasında değişmektedir. Ortalama fiyat ise metre kare başina 1050 EUR civarındadır.
- Filibe'de ofis kiralari metre kare başina aylık 3 EUR – 9 EUR arasında değişmektedir. Ortalama fiyat ise 5 EUR civarındadır.
- Filibe'de ofislerin satış fiyatı metre kare başina 300 EUR – 1 100 EUR arasında değişmektedir. Ortalama fiyat ise metre kare başina 780 EUR civarındadır.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Akaryakıt Fiyatları

Ağustos 2018 itibariyle Bulgaristan'da en çok kullanılan yakıtların ortalama fiyatları aşağıdaki gibidir (fiyatlara KDV ve ÖTV dahildir):

Dizel: 1,2 euro/l; Benzin A95: 1,2 euro/l; Metan: 0,6 euro/l; LPG: 0,5 euro/l.

Dikkat Edilmesi Gereken Diğer Hususlar, Görüş ve Öneriler

- ✓ Sözleşme yapın: Bulgaristan'da senet ve çek kullanımı yaygın değildir. Bankacılık sistemi ise nispeten gelişmiştir. Bir ihtilaf halinde izlenecek prosedürü sözleşmede açıkça belirtin. Unutmayın ki, işlerin iyi olduğu dönemde kimsenin sözleşmeye ihtiyacı olmaz. Ancak, olası ihtilafları düşünerek aradaki ilişkiyi kayda geçirin. Zorunlu olmamakla beraber sözleşmelerin Bulgar noterliklerinde kaydı resmiyetini güçlendirir. İmzaların teyidi açısından yararlıdır. Sözleşme yaparken mümkünse bir Bulgar avukatın hizmetinden faydalanın.
- ✓ AB teknik mevzuatına dikkat edin: Bulgaristan'ın da üyesi olduğu AB'nin insan sağlığının, çevrenin ve tüketicinin korunması gibi temel gerekleri koruyup gözetleyen teknik mevzuatının gereklerini yerine getirin ve aranan sertifikaları temin edip Bulgarca örneğini de eşya beraberinde bulundurun. Söz konusu mevzuat Türkiye'de de uygulandığı için yetkili Türk kurumlarından mevzuat hakkında bilgi temin edebilirsiniz.
- ✓ AB'nin ve Bulgaristan'ın marka tescil, fikri ve mülkiyet hakları ile ilgili mevzuatına ve prosedürlerine uyunuz. Markanızı Bulgaristan'da kendiniz tescil ettiriniz. Bir başkası aracılığıyla (distribütör vb.) yapıyor iseniz işlemleri takip ediniz ve denetleyiniz.
- ✓ Firmalar ile temasta mümkün ise Bulgarca bilen eleman kullanınız.
- ✓ Ürününüzü tanıtan Bulgarca katalog hazırlayınız ve potansiyel alıcı firmalara gönderiniz.
- ✓ Ürününüzle ilgili şikayetleri takip edip, en kısa zamanda düzeltilmesini sağlayınız. Satış sonrası hizmetin en az satışın kendisi kadar önemli olduğunu unutmayınız. Bulgar pazarının küçük olduğunu, hem memnuniyetin hem de hoşnutsuzlukların çok çabuk yayıldığını aklınızdan çıkarmayınız.
- ✓ T.C. Ticaret Bakanlığı'nın www.ticaret.gov.tr adresli web portalindeki 'Ülkeler' sekmesinden Bulgaristan'ı seçerek ulaşacağınız Müşavirliğimiz sayfasında yer alan 'Müşavire/Ataşeye Danışın' bölümüne ithalatçı/distribütör/imalatçı firma taleplerinizi iletebilirsiniz.
- ✓ T.C. Ticaret Bakanlığı internet sitesi 'Ülkeler' sekmesinden Bulgaristan'ı seçerek ulaşacağınız Müşavirliğimiz sayfasını ziyaret ediniz.

Müşavirliğimiz web sayfasında Bulgaristan genelinde güncel ihale duyuruları, yatırım haberleri, uyarılar, mevzuat ve yasal prosedürler ile ekonomik ve ticari haberler de yayınlanmaktadır. Birtakım internet kaynakları ile çeşitli basın yayın organları Müşavirliğimizce günlük olarak taranmakta ve tespit edilen güncel ihale ve projelere ilişkin bilgiler belirli bir format çerçevesinde düzenlenerek web sayfamızda yayımlanmaktadır.

Yabancıların Yasal Statüleri

Yabancıların Bulgaristan'daki yasal statüleri Anayasa, Yabancı Uyruklular Yasası (1998) ve bu Yasanın Uygulama Tüzüğü ile Vizelerin Verilmesine Dair Genelge hükümleri ile düzenlenmektedir. Bu alandaki Bulgar mevzuatı AB'nin ilgili mevzuatıyla uyumludur. 31 Ocak 2012 tarihi itibariyle Bulgaristan tek taraflı Schengen mevzuatını da uygulamaktadır.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Bulgar Anayasası, aksi kanunla öngörülmediği müddetçe, yabancıların Bulgar vatandaşları ile aynı kanuni haklardan faydalanmasını ve aynı yasal yükümlülüklerle tabi olmasını öngörmektedir.

Bulgar mevzuatına göre, Türk vatandaşlarının hakları aşağıdaki alanlarda sınırlandırılmıştır:

Mülkiyet hakları: Türk vatandaşlarının, yasal miras dışında Bulgaristan'da arazi sahibi olma hakkı yoktur. Türk vatandaşlarının Bulgaristan'da arazilerin üzerine inşa edilmiş taşınmazlara sahip olma hakkı vardır (bina, daire, ev, depo, fabrika, garaj vs.). Mevzuat, Bulgaristan'da şirket kuran Türk vatandaşlarına, bu şirket adına arazi alma hakkını vermektedir (tarım arazileri dışında). Bulgaristan'ın AB üyeliği ile birlikte AB vatandaşlarına bu konuda sınırlı sayıda istisnalar tanınmaktadır.

Mesleki haklar: Yabancılar devlet memuru, gümrük memuru veya Dışişleri Bakanlığı memuru olarak istihdam edilemezler. Patent ofisinde, Elektronik Medya Konseyi vb. kuruluşlarda çalışamazlar, noter olamazlar.

Bütün yabancılar Bulgaristan'a girişlerinde ziyaret amaçlarını ve kalacakları adresi beyan etmek zorundadır.

Yabancıların Bulgaristan'a Girişleri

Aksi bir anlaşma ile belirlenmedikçe tüm yabancılar Bulgaristan'a girişleri ve burada ikamet etmeleri için vize temin etmek zorundadırlar.

Bulgaristan Schengen bölgesine girebilmek için gerekli teknik şartları yerine getirmiştir, ancak AB içindeki bazı ülkelerin çekincelerinden dolayı Bulgaristan (ve Romanya) 26 üyelik serbest dolaşım alanına henüz girememiştir. Bulgaristan Cumhuriyeti'nin 31 Ocak 2012 tarihinden itibaren yürürlüğe giren uygulamasına göre, geçerli Schengen vizesi ve Schengen hukuku kazanımlarını tamamen uygulayan üye ülkeler ile İsviçre ve Lihtenştayn tarafından verilen geçerli, uzun süreli oturma vizesi ile oturma iznine sahip olan kişilere vizesiz rejim uygulaması getirilmiş olup, söz konusu uygulama, Bulgaristan Cumhuriyeti'nin Schengen bölgesine tam üye olana kadar geçerli olmak üzere, her 6 aylık dönem içerisinde 3 aydan fazla olmamak kaydı ile sınırlıdır.

Vize Türleri

Geçerli bir vize dahi Bulgaristan'a giriş garantisi vermeyebilir. Sınır kontrol görevlileri yabancıların ülkeye kabulü için gerekli koşullara sahip olup olmadığı konusunda nihai karar verme yetkisine sahiptir.

Yabancı Uyruklular Yasası vize türlerini "havayolu transit vizesi, kısa süreli vize ve uzun süreli vize" olmak üzere üçe ayırmaktadır:

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Havayolu transit vizesi (A Tipi), Bulgaristan aktarmalı başka bir ülkeye uçacak kişilere verilen vize türüdür.

Kısa süreli vize (C Tipi), bir yabancıнын 180 günlük bir süre içinde toplamda 90 günden fazla kalmamak kaydıyla Bulgaristan'a bir defalık veya çok sayıda giriş yapma hakkını vermektedir.

Uzun süreli vize (D Tipi), yabancı uyruklunun Bulgaristan'a giriş yapıp sonrasında oturma izni için başvurmasında gerekli olan vize türüdür. Bu vizenin geçerliliği altı aydır ve sahibine 180 güne kadar ikamet izni sağlamaktadır. D tipi vize, geçerli olduğu müddetçe, sahibine Bulgaristan'a çok sayıda giriş yapma hakkını vermektedir. Bir yıl geçerli olan ve 360 güne kadar oturma izni sağlayan D tipi vizesinin verilebileceği yabancılar:

1. Bilim araştırmaları gerçekleştiren yabancılar;
2. En fazla 1 yıl süren programlar çerçevesinde Bulgaristan'da eğitim gören öğrenciler;
3. Master öğrencileri veya stajyerler;
4. Turizm hizmetleri sözleşmesi kapsamında Türk işveren tarafından Bulgaristan'a kontrol ve koordinasyon görevleri ile görevlendirilen yabancılar;
5. Bulgaristan Yatırım Ajansı'na sertifika başvurusunda bulunmuş veya sertifika almış bir Türk yatırımcısı tarafından Bulgaristan'daki yatırım sürecini kontrol etmek amacıyla görevlendirilen yabancılar.

Tüm vize başvuruları ilgili Bulgar diplomatik misyonuna veya konsolosluluğuna yapılmalıdır.

Oturma İzinleri

Oturma İzni Türleri

Bulgaristan'da dört tür oturma izni bulunmaktadır:

- Kısa vadeli – kısa süreli vize ülkeye giriş tarihinden sonraki 6 aylık süre zarfı içinde 3 aya kadar oturma izni sağlamaktadır;
- Orta vadeli – 1 yıllık oturma izni ile sağlanır;
- Uzun vadeli – 5 yıllık oturma izni ile sağlanır;
- Daimi – süresiz oturma izni ile sağlanır.

Kısa süreli ikamet için kısa süreli vize (C tipi) alınması yeterlidir. Bir yabancıнын orta vadeli, uzun vadeli ve daimi oturma izni başvurusunda bulunabilmesi için öncelikle uzun süreli bir vize temin etmesi (D tipi) gerekmektedir.

Orta Vadeli İkamet İzinleri Verilmesinde En Sık Rastlanılan Durumlar

- Bir Bulgar vatandaşının aile mensubu olan yabancılar;
- Bulgaristan'da daimi veya orta vadeli oturma izni almış bir yabancıнын aile mensubu olan yabancılar;
- Bulgaristan'da tedavi gören yabancılar;
- Ülkelerinde emekli olmuş yabancılar;
- Çalışma izni alındıktan sonra Bulgaristan'da istihdam edilen veya serbest meslek icra eden yabancılar;

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- Bulgaristan’da oturma süresi boyunca en az 10 kişiye istihdam sağlayarak ticari faaliyette bulunan yabancılar;
- Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası’na bir Türk şirket temsilcisi olarak kaydını yaptırmış olan yabancılar;
- Bulgaristan’da en az 600 000 leva (yaklaşık 307 000 euro) değerinde gayrimenkul alan yabancılar;
- Bir Bulgar şirketi sermayesine en az 600 000 leva (yaklaşık 307 000 euro) yatıran ve şirket adına aynı değerinde Bulgaristan’dan gayrimenkul alan yabancılar. Yabancıların Bulgar şirketinde en az % 50 pay sahibi olmaları gerekmektedir;
- Bir Bulgar şirketinin sermayesine en az 250 000 leva (yaklaşık 128 000 euro) yatıran ve şirket adına ülkenin ekonomik olarak gelişmemiş bölgelerinde aynı değerinde maddi ve gayri maddi aktifler alan yabancılar. Yabancıların Bulgar şirketinde en az % 50 pay sahibi olmaları ve oturma süresi boyunca en az 5 kişiyi istihdam etmeleri gerekmektedir. Bulgaristan’ın ekonomik olarak gelişmemiş bölgeleri Yatırımları Teşvik Kanunu çerçevesinde belirlenmektedir.

Uzun Vadeli Oturma İzinleri Verilmesinde Aranılan Genel Koşullar

- Yabancıların Bulgaristan’da yasal bir şekilde ve kesintisiz en az 5 yıl ikamet etmesi gerekmektedir;
- 5 yıllık süre içinde yabancıların Bulgaristan dışında art arda 6 ay ve toplamda 10 ay kalmadığı müddetçe süre kesintiye uğramaz ve Bulgaristan’da ikamet süresi gibi hesaplanmaktadır;
- Yabancıların Bulgaristan’da öğrenci veya stajyer olarak yasal bir şekilde ikamet ettiği sürenin yukarıda bahsedilen beş yılın hesaplanmasında sadece yarısı geçerli olarak kabul edilmektedir;
- Uluslararası koruma haklarından faydalanan yabancılar uzun vadeli oturma izni alabilmektedir.

Daimi Oturma İzni Verilmesinde En Sık Rastlanılan Durumlar

- Bulgar asıllı yabancılar;
- Yabancıların Bulgaristan’da yasal bir şekilde ve kesintisiz en az 5 yıl ikamet ettiği ve bu süre zarfında ülke dışında en fazla 30 ay kaldığı durumlarda;
- Bulgaristan Yatırım Ajansı’ndan sertifika almış ve yatırım faaliyetlerini icra eden yabancılar;
- Bir Bulgar şirketinin sermayesine en az 500 000 leva (yaklaşık 256 000 euro) yatırım yapan ve şirket adına aynı değerinde maddi ve gayri maddi aktifler alan yabancılar. Yabancıların Bulgar şirketinde en az % 50 pay sahibi olmaları ve oturma süresi boyunca en az 10 kişiyi istihdam etmeleri gerekmektedir;
- Bulgaristan’da en az 600 000 leva (yaklaşık 307 000 euro) değerinde gayrimenkul alan ve bu yatırımı en az 5 yıl sürdüren yabancılar;
- Bir Bulgar şirketi sermayesine en az 600 000 leva (yaklaşık 307 000 euro) yatıran ve şirket adına aynı değerinde Bulgaristan’dan gayrimenkul alıp bu yatırımı en az 5 yıl sürdüren yabancılar. Yabancıların Bulgar şirketinde en az % 50 pay sahibi olmaları gerekmektedir;

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- Bir Bulgar şirketinin sermayesine en az 250 000 leva (yaklaşık 128 000 euro) yatıran ve şirket adına ülkenin ekonomik olarak gelişmemiş bölgelerinde aynı değerde maddi ve gayri maddi aktifler alıp bu yatırımı en az 5 yıl sürdüren yabancılar. Yabancıların Bulgar şirketinde en az % 50 pay sahibi olmaları ve oturma süresi boyunca en az 5 kişiyi istihdam etmeleri gerekmektedir. Bulgaristan'ın ekonomik olarak gelişmemiş bölgeler Yatırımları Teşvik Kanunu çerçevesinde belirlenmektedir;
- Aşağıdaki varlıklara en az 1 000 000 leva (yaklaşık 511 000 euro) yatırım veya ek yatırım yapan yabancılar:
 - o Borsada işlem gören Bulgar şirket hisseleri;
 - o Kamuya ait senetler, hazine bonoları veya diğer mali enstrümanlar (en az altı ay vadesi olan);
 - o Kamunun en az % 50'sine sahip olduğu bir şirkete ait mal varlığı (Özelleştirme ve Özelleştirme Sonrası Kontrol Kanunu çerçevesinde);
 - o Kamuya ait şirket hisseleri (Özelleştirme ve Özelleştirme Sonrası Kontrol Kanunu çerçevesinde);
 - o Bulgar fikri mülkiyet hakları (telif hakları, patentler, tasarımlar, markalar, vs.);
 - o Bulgaristan'da imtiyaz hakları.
- 1 000 000 levayı (yaklaşık 511 000 euro), yönetilmesi için lisans almış bir Bulgar kredi kurumuna yatıran yabancılar (en az 5 yıl vade ile);
- Borsada işlem görmeyen bir Bulgar şirketi sermayesine en az 6 000 000 leva (yaklaşık 3 068 000 euro) yatırım yapan yabancılar.

Oturma İzni Başvurularında Aranılan Genel Belgeler

- Başvuru sahibine ait geçerli bir pasaport (en az daha 6 ay geçerli olması gerekmektedir);
- Başvuru ücretinin ödendiğine dair belgeler;
- Başvuru sahibinin Bulgaristan'da kalacağı süre boyunca ikamet edeceği bir yeri temin ettiğine dair belgeler (kira kontratı vs.);
- Standart başvuru formu;
- Başvuru sahibinin Bulgaristan'da kalacağı süre boyunca giderlerini karşılayabilecek mali kaynaklara sahip olduğunu gösteren belgeler.

Oturum izni başvurusu uzun süreli vize süresinin dolmasına en az 14 gün kalmışken "Yabancı Uyruklular İdari Kontrol Ofisi"ne (FNACO) yapılmalıdır. Oturum izni mevzuatın getirdiği şartlara göre yenilenebilmektedir. Başvuru sahibi Bulgaristan topraklarında veya AB üyesi ülkelerden birinde bir önceki takvim yılı içinde ikamet etmemişse yenileme talebi reddedilebilmektedir.

Çalışma İzinleri

Genel Durum

Aksi bir durum Bulgar mevzuatında belirtilmediği sürece, Türk vatandaşları Bulgaristan'da ancak çalışma izni aldıktan sonra çalışabilmektedir. Türk vatandaşına çalışma izni verilmesi için yerel işverenin, 100 levası tutarında bir ücretin ödenmesi suretiyle, bulunduğu yerin **Çalışma Bürosuna** başvuru yapması gerekmektedir. Yerel işveren, bir Türk vatandaşı için ilk defa çalışma izni başvurusunda bulunduğu zaman Türk vatandaşının Bulgaristan Cumhuriyeti dışında

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

bulunması gerekmektedir. Bulgaristan’da yasadışı ikamet eden Türk vatandaşlarının istihdam edilmesi yasaktır.

Tablo 38

Çalışma İzni Prosedürleri

Yetkili Kurum	Çalışma Bürosu Müdürlüğü
Prosedür	<ol style="list-style-type: none">1. İşveren, yabancıya çalışma izni alması için gerekli evrakları Çalışma Bürosu Müdürlüğü’ne ibraz eder;2. İdare, işverenden çalışma izni verme koşullarının karıştığına dair ek evraklar talep edebilir;3. Çalışma Bürosu Müdürlüğü, çalışma izni talebine ilişkin değerlendirmesini ve evrakları İstihdam Ajansı İcra Müdürü’ne gönderir;4. Çalışma izni verilmesi veya verilmemesi konusunda nihai karar İstihdam Ajansı İcra Müdürü tarafından verilir.
Gerekli Evraklar	<ul style="list-style-type: none">• Başvuru formu;• Çalışma izni talebinin gerekçesi;• Yabancıya ait 3 adet fotoğraf;• İşverenin noter tasdikli kayıt belgesi veya Özel Tanımlama Kodu belgesi kopyası;• Yetkili mercilerce onaylanmış diploma veya yetki, yeterlilik ve tecrübe seviyesini kanıtlayan evraklar;• İşverenin istihdam ettiği yabancılara ilişkin beyanname;• İşverenin son 12 ayda istihdam ettiği çalışanlara ilişkin beyanname;• İş sözleşmesi;• Mevzuata göre göreve ilişkin ibraz edilmesi gereken başka belgeler;• Yabancıya ait en az 7 ay geçerlilik süresi olan pasaport kopyası;• Yabancı şirketlerin üst düzey yönetici ve uzman kadroları için – yabancıya ait son 12 ayda yabancı şirket yapısı içerisinde bulunduğu görevleri gösterir yetkili mercilerce onaylanmış resmi belge.
Süreler	<ul style="list-style-type: none">• Çalışma Bürosu Müdürlüğü, gerekli evrakların ibraz edilmesinden sonra çalışma izni başvurusunu 3 gün içinde İstihdam Ajansı’na gönderir;• İstihdam Ajansı İcra Müdürü, 1 aylık bir süre çerçevesinde çalışma izni verilmesi veya verilmemesi konusunda nihai kararını açıklar.

Türk vatandaşlarının Bulgaristan işgücü piyasasına erişiminin sağlandığı durumlar:

- Türk vatandaşı yerel bir işveren tarafından istihdam edildiğinde;
- Türk vatandaşı Bulgaristan’a görevlendirildiğinde veya hizmet sunması için Bulgaristan’a gönderildiğinde;
- Türk vatandaşı aynı kişiye ait şirketler arasında personel transferi neticesinde Bulgaristan’a gönderildiğinde;
- Türk vatandaşı serbest meslek icra ettiğinde.

Türk vatandaşlarının Bulgaristan’da Standart Çalışma ve Oturma İzni Alması

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Bulgaristan'da Standart Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile Türk vatandaşlarının istihdam edilebilmesi için uyulması gereken şartlar:

- İşverenin, işgücü piyasası durumu hakkında araştırma yapmış olması;
- İşverenin istihdam edeceği Türk vatandaşları sayısı son 12 ay içinde istihdam edilen Bulgar ve diğer AB vatandaşları sayısının % 20'sini geçmemesi (KOBİ'ler için % 35'ini geçmemesi);
- Türk vatandaşlarına önerilen iş koşulları ve ücretin aynı görev için Bulgar vatandaşlarına sağlanan iş koşulları ve ücretten daha düşük olmaması;
- Türk vatandaşının işe ilişkin spesifik bilgi, yeterlilik ve iş tecrübesine sahip olması.

Bulgaristan'da çalışma iznine sahip olan Türk vatandaşlarının çalışma hakları, sadece çalışma izninde belirtilen işveren, çalışma yeri, görev ve süre için geçerlidir.

Bulgaristan Çalışma Kanunu, **250 kişiden az personele** sahip işletmeleri KOBİ olarak değerlendirmektedir. Standart Çalışma ve Oturum İzni süresi **1 yıla kadar** olabilmektedir.

Bulgaristan'da Standart Çalışma ve Oturum İzni alınmasında gereken genel belgeler:

1. İşveren tarafından düzenlenen Türk vatandaşının istihdamını gerektiren açıklama beyannamesi;
2. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli yeterlilik seviyesine sahip olması – Bulgaristan'da icra edeceği göreve ilişkin bir eğitim belgesine sahip olması (yeterlilik, vasıf, kapasite, uzmanlık belgeleri vs.) - **APOSTILLE**;
3. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli iş tecrübesine sahip olması – SGK'dan Hizmet Döküm Belgesine veya resmi bir kurumdan iş tecrübesini/deneyimini kanıtlayan bir belgeye sahip olması (işveren adını, çalıştığı süreyi ve icra edilen görevi gösterir şekilde) - **APOSTILLE**;
4. İşverenin istihdam ettiği yabancıları gösterir beyanname;
5. İşverenin istihdam ettiği Bulgar veya AB vatandaşlarını gösterir beyanname;
6. Türk vatandaşlarına önerilen iş koşulları ve ücretin aynı görev için Bulgar vatandaşlarına sağlanan iş koşulları ve ücretten daha düşük olmadığına dair işveren tarafından düzenlenmiş olan beyanname;
7. Türk vatandaşının iş sözleşmesi;
8. Türk vatandaşına ait pasaport kopyası;

Standart Çalışma ve Oturum İzni başvuru süreci:

1. İşveren, bulunduğu yerdeki yerel Çalışma Bürosuna Standart Çalışma ve Oturum İzni başvurusu yapar. İzin başvurusu **20 gün** içinde neticelenir;
2. Standart Çalışma ve Oturum İzni için gereken şartların yerine getirildiği takdirde, İstihdam Ajansı İcra Müdürü başvuru sahibi işverene **Standart Çalışma ve Oturum İzni** verir;

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

3. Türk vatandaşı aldığı Standart Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile Türkiye'deki Bulgaristan Konsolosluğu nezdinde VİZE başvurusunda bulunur. VİZESİ çıktıktan sonra Türk vatandaşı Standart Çalışma ve Oturum Kartı başvurusunda bulunmak üzere Bulgaristan'a gelir.
4. Türk vatandaşı, İstihdam Ajansından almış olduğu Standart Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile işverenin bulunduğu bölgedeki yerel Emniyet Müdürlüğü Göç Dairesine önünde Standart Çalışma ve Oturum Kartı başvurusu yapar.
5. Türk vatandaşı, **Standart Çalışma ve Oturum Kartını** aldığı günden itibaren Bulgaristan'da yasal olarak çalışabilir.
6. İşveren, İş ve Çalışma Koşullarını Denetleme Kurumuna Türk vatandaşının işe başladığına dair bildiri gönderir (işe başlanan günden itibaren 7 günlük süre zarfı içinde).

Standart Çalışma ve Oturum İzni başvurusu süreci esnasında Türk vatandaşının İstihdam Ajansı İcra Müdürü tarafından çalışma ve oturma izni verilmesine kadar Bulgaristan'da bulunma hakkı **yoktur**.

Bulgaristan Cumhuriyeti'nde çalışma iznine sahip olan Türk vatandaşlarının çalışma hakları, sadece çalışma izninde belirtilen işveren, çalışma yeri, görev ve süre için geçerlidir.

Türk işveren tarafından Bulgaristan'a belirli görevleri yerine getirmek için görevlendirilen Türk vatandaşı, hizmeti alan yerel işverenin İstihdam Ajansı'na kaydını yaptırmayı kaydıyla 12 aylık dönem içinde **3 ay çalışma iznine ihtiyacı olmadan** aşağıda sayılan görevleri yerine getirebilmektedir:

1. Yurtdışından getirilen makine ve ekipmanların montajı ve garanti kapsamındaki tamiri;
2. Yurtdışından getirilen makine, ekipman veya diğer varlıkların kullanımı ve bakımı konusunda eğitim verilmesi;
3. İhracat sözleşmesi veya lisans sözleşmesi kapsamında eğitim alınması.

Türk tur operatörü ve Bulgar tur operatörü veya otel işletmecisi arasında imzalanan turizm hizmetleri sözleşmesi kapsamında, Türk işveren tarafından Bulgaristan'a kontrol ve koordinasyon görevleri ile görevlendirilen Türk vatandaşı, hizmeti alan yerel işverenin İstihdam Ajansı'na kaydını yaptırmayı kaydıyla 12 aylık dönem içinde **6 ay çalışma iznine ihtiyacı olmadan** belirli görevleri yerine getirebilmektedir.

Bulgaristan'a bu şekilde çalışmaya gelen Türk vatandaşlarının İstihdam Ajansına kayıt işlemleri ülkeye girmeden ve çalışmaya başlamadan önce tamamlanmış olması ve İstihdam Ajansı İcra Müdürü tarafından onaylanmış olması gerekmektedir.

Genel Kurallarda İstisnalar

AB Mavi Kartı Çalışma ve Oturma İzni

Bulgaristan'da bir Türk vatandaşının istihdam edilmesi için şirkette en az 5 Bulgar veya AB vatandaşının çalışması gerekmektedir (KOBİ'lerde istihdam edilecek yabancıların sayısı istihdam edilen Bulgar ve diğer AB vatandaşları sayısının **% 35'ini** geçmemesi gerekmektedir). Buna

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

rağmen yüksek nitelikli bir Türk vatandaşı istihdamında bu kural geçerli değildir. Yüksek nitelikli yabancılara, bu imkândan faydalanmaları için **AB Mavi Kartı Çalışma ve Oturum izni** verilmektedir. AB Mavi Kartı süresi **4 yıla kadar** olabilmektedir (iş sözleşmesine göre belirlenmektedir).

AB Mavi Kartı alınması için yabancının uyması gereken şartlar:

1. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli yeterlilik seviyesine sahip olması – üniversite veya başka bir yüksek eğitim kurumunda en az üç yıl süren eğitim sonucunda diploma veya eğitimi kanıtlayan başka bir belge almış olması - **APOSTILLE**;
2. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli iş tecrübesine sahip olması – iş tecrübesini kanıtlayan bir belgeye sahip olması - **APOSTILLE**;
3. Türk vatandaşının istihdam edileceği görevde alacağı brüt ücretin son 12 aydaki **Bulgaristan ortalama ücretinin** en az 1,5 katı olması. Bulgaristan ortalama ücreti hakkında ayrıntılı bilgiye Ulusal İstatistik Enstitüsü [verilerini](#) kullanarak ulaşmanız mümkündür.

Bulgaristan’da AB Mavi Kartı Çalışma ve Oturum İzni alınmasında gereken genel belgeler:

1. İşveren tarafından düzenlenen Türk vatandaşının istihdamını gerektiren açıklama beyannamesi;
2. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli yeterlilik seviyesine sahip olması – Bulgaristan’da icra edeceği göreve ilişkin bir eğitim belgesine sahip olması (yeterlilik, vasıf, kapasite, uzmanlık belgeleri vs.) - **APOSTILLE**;
3. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli iş tecrübesine sahip olması – SGK’dan Hizmet Döküm Belgesine veya resmi bir kurumdan iş tecrübesini/deneyimini kanıtlayan bir belgeye sahip olması (işveren adını, çalıştığı süreyi ve icra edilen görevi gösterir şekilde) - **APOSTILLE**;
4. Türk vatandaşlarına önerilen iş koşulları ve ücretin aynı görev için Bulgar vatandaşlarına sağlanan iş koşulları ve ücretten daha düşük olmadığına dair işveren tarafından düzenlenmiş olan beyanname;
5. Türk vatandaşının iş sözleşmesi;
6. Türk vatandaşına ait pasaport kopyası;

AB Mavi Kartı Çalışma ve Oturum İzni başvuru süreci:

1. İşveren, Başkent Sofya’da bulunan [İstihdam Ajansına](#) AB Mavi Kartı çalışma ve oturma izni başvurusu yapar. Başvurular posta aracılığı ile de yapılabilir. İzin başvurusu 15 gün içinde neticelenir;
2. AB Mavi Kartı için gereken şartların yerine getirildiği takdirde, İstihdam Ajansı İcra Müdürü başvuru sahibi işverene **AB Mavi Kartı Çalışma ve Oturum İzni** verir;
3. Türk vatandaşı aldığı AB Mavi Kart Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile Türkiye’deki Bulgaristan Konsolosluğu nezdinde VİZE başvurusunda bulunur. VİZESİ çıktıktan sonra Türk vatandaşı AB Mavi Kart Çalışma ve Oturum Kartı başvurusunda bulunmak üzere Bulgaristan’a gelir.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

4. Türk vatandaşı, İstihdam Ajansından almış olduğu AB Mavi Kartı çalışma ve oturma izni aracılığı ile işverenin bulunduğu bölgedeki yerel Emniyet Müdürlüğü Göç Dairesine önünde AB Mavi Kartı başvurusu yapar.
5. Türk vatandaşı, **AB Mavi Kartını** aldığı günden itibaren Bulgaristan'da yasal olarak çalışabilir;
6. İşveren, İş ve Çalışma Koşullarını Denetleme Kurumuna Türk vatandaşının işe başladığına dair bildiri gönderir (işe başlanan günden itibaren 7 günlük süre zarfı içinde).

AB Mavi Kartı başvurusu süreci esnasında Türk vatandaşının İstihdam Ajansı İcra Müdürü tarafından çalışma ve oturma izni verilmesine kadar Bulgaristan'da bulunma hakkı **vardır**.

Mavi kart sahibinin aile mensupları da mavi kartın geçerli olduğu süre içinde çalışma hakkına sahiptir.

Bir Türk Şirketin Bulgaristan'da faaliyet Gösteren Bir Bulgar Şirketine Hizmet Vermek Üzere Çalışan Görevlendirmesi

Bulgaristan'da bir Türk vatandaşının istihdam edilmesi için şirkette en az 5 Bulgar veya AB vatandaşının çalışması gerekmektedir. Buna rağmen Türkiye'deki bir şirketten Bulgaristan'daki bir şirkete hizmet vermek amacıyla görevlendirilen Türk vatandaşları için bu kural geçerli değildir. Bulgaristan'da bu şekilde çalışmaya gelen Türk vatandaşlarına 12 aylık çalışma izni verilmektedir. Bu çalışma izni en fazla 12 ay daha uzatılabilmektedir (toplam 24 ay). Türk vatandaşı için çalışma izni başvurusu, Bulgaristan'da hizmeti alacak şirket tarafından Bulgaristan İstihdam Ajansı'na yapılmaktadır.

Bulgaristan'da bir şirkete belirli hizmetler vermek amacıyla görevlendirilen Türk vatandaşına çalışma izni verilmesi için uyulması gereken şartlar:

1. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli yeterlilik seviyesine sahip olması – Bulgaristan'da icra edeceği göreve ilişkin bir eğitim belgesine sahip olması (yeterlilik, vasıf, kapasite, uzmanlık belgeleri vs.) - **Apostil**;
2. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli iş tecrübesine sahip olması – SGK'dan Hizmet Döküm Belgesine veya resmi bir kurumdan iş tecrübesini/deneyimini kanıtlayan bir belgeye sahip olması (işveren adını, çalıştığı süreyi ve icra edilen görevi gösterir şekilde) – **Apostil**.

Bulgaristan'daki bir şirkete belirli hizmetler vermek amacıyla görevlendirilen Türk vatandaşlarının aile mensupları da yukarıdaki ayrıcalıktan faydalanabilmektedir.

Bir Türk Şirketin Bulgaristan'daki İştirak Şirketine Türkiye'den Çalışan Transfer Etmesi

Bulgaristan'da bir Türk vatandaşının istihdam edilebilmesi için şirkette en az 5 Bulgar veya AB vatandaşının çalışması gerekmektedir (KOBİ'lerde istihdam edilecek yabancıların sayısı istihdam edilen Bulgar ve diğer AB vatandaşları sayısının **% 35'ini** geçmemesi gerekmektedir). Buna rağmen aralarında organik bağ bulunan şirketler (şubeler, iştirak şirketler, grup şirketleri vs.) arasında personel transferinde bu kural geçerli değildir. Aralarında organik bağ bulunan şirketler arasında personel transferinden sadece yönetici, uzman ve stajyer kadroları istifade

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

edebilmektedir. Bu şekilde çalışmaya gelen yönetici ve uzman kadrolara **3 yıla kadar** çalışma ve oturma izni verilirken, stajyer kadrolara **1 yıla kadar** çalışma ve oturma izni verilmektedir (iş sözleşmesine göre belirlenmektedir).

Bulgaristan'da Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturma İzni alınmasında gereken genel belgeler:

1. İşveren tarafından düzenlenen Türk vatandaşının istihdamını gerektiren açıklama beyannamesi;
2. İşverenin istihdam ettiği diğer yabancıları gösterir beyanname;
3. Türk vatandaşlarına önerilen iş koşulları ve ücretin aynı görev için Bulgar vatandaşlarına sağlanan iş koşulları ve ücretten daha düşük olmadığına dair işveren tarafından düzenlenmiş olan beyanname;
4. Türk vatandaşına ait pasaport kopyası;
5. Bulgaristan'daki ve Türkiye'deki şirketler arasında organik bağın bulunduğunu kanıtlayan belgeler (ticaret sicil çıktıları vs.) – **APOSTILLE**;
6. Kurumsal transferin süresi hakkında işveren tarafından düzenlenen beyanname;
7. Transfer edilecek yönetici ve uzman kadroların son 12 ay Türkiye'deki şirkette çalışmış olduklarını gösteren belgeler- **APOSTILLE**;
8. Transfer edilecek stajyer kadroların son 6 ay Türkiye'deki şirkette çalışmış olduklarını gösteren belgeler- **APOSTILLE**;
9. Transfer edilecek Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli yeterlilik seviyesine sahip olması – Bulgaristan'da icra edeceği göreve ilişkin bir eğitim belgesine sahip olması (yeterlilik, vasıf, kapasite, uzmanlık belgeleri vs.). Bu belge sadece yönetici ve uzman kadroları için gereklidir. - **APOSTILLE**;
10. Transfer edilecek Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli iş tecrübesine sahip olması – SGK'dan Hizmet Döküm Belgesine veya resmi bir kurumdan iş tecrübesini/deneyimini kanıtlayan bir belgeye sahip olması (işveren adını, çalıştığı süreyi ve icra edilen görevi gösterir şekilde). Bu belge sadece yönetici ve uzman kadroları için gereklidir. - **APOSTILLE**;
11. Transfer edilecek kişinin kurumsal transfer çerçevesinde Bulgaristan'a gönderildiğine dair belge (Türkiye'deki gönderen şirket tarafından düzenlenir) - **APOSTILLE**;
12. Transfer edilecek kişinin kurumsal transfer süresinin tamamlanması ardından tekrar Türkiye'deki şirkette çalışmaya döneceğine dair belge (Türkiye'deki gönderen şirket tarafından düzenlenir) – **APOSTILLE**;
13. Transfer edilecek stajyer kadrolar için – stajyerlik sözleşmesi kopyası ve stajyerlerin göreceği eğitim programı kopyası;
14. Transfer edilecek stajyer kadrolar için – yüksek eğitim diploması - **APOSTILLE**;

Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturma İzni başvuru süreci:

1. İşveren, Başkent Sofya'da bulunan [İstihdam Ajansına](#) Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturma İzni başvurusu yapar. Başvurular posta aracılığı ile de yapılabilir. İzin başvurusu **30 gün** içinde neticelenir;

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

2. Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum İzni için gereken şartların yerine getirildiği takdirde, İstihdam Ajansı İcra Müdürü başvuru sahibi işverene **Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum İzni** verir;
3. Türk vatandaşı aldığı Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile Türkiye'deki Bulgaristan Konsolosluğu nezdinde VİZE başvurusunda bulunur. VİZESİ çıktıktan sonra Türk vatandaşı Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum Kartı başvurusunda bulunmak üzere Bulgaristan'a gelir;
4. Türk vatandaşı, İstihdam Ajansından almış olduğu Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile işverenin bulunduğu bölgedeki yerel Emniyet Müdürlüğü Göç Dairesine önünde Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum Kartı başvurusu yapar.
5. Türk vatandaşı, **Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum Kartını** aldığı günden itibaren Bulgaristan'da yasal olarak çalışabilir;
6. İşveren, İş ve Çalışma Koşullarını Denetleme Kurumuna Türk vatandaşının işe başladığına dair bildiri gönderir (işe başlanan günden itibaren 7 günlük süre zarfı içinde).

Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum İzni başvurusu süreci esnasında Türk vatandaşının İstihdam Ajansı İcra Müdürü tarafından çalışma ve oturma izni verilmesine kadar Bulgaristan'da bulunma hakkı **yoktur**.

Not:

Bulgaristan'da aralarında organik bağ bulunan şirketler arası personel transferi yoluyla çalışma ve oturma izni alan Türk vatandaşlarının aile fertleri de yukarıdaki ayrıcalıktan faydalanabilmektedir. Bu şekilde çalışma izni alan Türk vatandaşları, çalışma izinleri bittikten sonra, Bulgaristan dışında **6 ay** geçirip tekrar aynı prosedüre başvurabilmektedir. Bulgaristan'daki şirketin sadece Türk vatandaşlarına çalışma izni almak için faaliyet gösterdiği tespit edilmesi durumunda yetkili Bulgar kurumlar verilen çalışma izinlerini iptal etmektedir ve bu uygulamayı sonlandırmaktadır.

Bulgaristan'da Türk Vatandaşlarının Mevsimsel Çalışma ve Oturma İzni Almaları

Bulgaristan'da bir Türk vatandaşının istihdam edilebilmesi için şirkette en az 5 Bulgar veya AB vatandaşının çalışması gerekmektedir (KOBİ'lerde istihdam edilecek yabancıların sayısı istihdam edilen Bulgar ve diğer AB vatandaşları sayısının **% 35'ini** geçmemesi gerekmektedir). Buna rağmen ülkeye mevsimsel olarak çalışmaya gelen Türk vatandaşları için bu kural geçerli değildir. Mevsimsel çalışma izinlerinin **asgari süreleri 90 gün** olurken, **azami süreleri ise 9 ay** olmaktadır (bir takvim yılı içinde). Türk vatandaşı için çalışma izni başvurusu, Bulgaristan'daki işveren tarafından Bulgaristan İstihdam Ajansına yapılmaktadır.

Mevsimsel Çalışma İzinleri Hangi Sektörler için Geçerlidir?

1. Tarım, ormancılık ve balıkçılık;
2. Otelcilik ve lokantacılık.

Bulgaristan'da mevsimsel çalışma izni alınmasında gereken genel belgeler:

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

1. İşveren tarafından düzenlenen Türk vatandaşının istihdamını gerektiren açıklama beyannamesi;
2. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli yeterlilik seviyesine sahip olması – Bulgaristan’da icra edeceği göreve ilişkin bir eğitim belgesine sahip olması (yeterlilik, vasıf, kapasite, uzmanlık belgeleri vs.) - **APOSTILLE**;
3. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli iş tecrübesine sahip olması – SGK’dan Hizmet Döküm Belgesine veya resmi bir kurumdan iş tecrübesini/deneyimini kanıtlayan bir belgeye sahip olması (işveren adını, çalıştığı süreyi ve icra edilen görevi gösterir şekilde) - **APOSTILLE**;
4. İşveren tarafından düzenlenen olan Türk vatandaşına önerilen iş koşulları ve ücretin aynı görev için Bulgar vatandaşlarına sağlanan iş koşulları ve ücretten daha düşük olmadığına dair beyanname;
5. İş sözleşmesi;
6. Türk vatandaşına ait pasaport kopyası;
7. Türk vatandaşının çalışma süresi boyunca kalacağı yerin temin edildiğini kanıtlayan belgeler (kira sözleşmesi vs.) – işveren kira masraflarını karşılamak zorunda değildir.

Hızlandırılmış Prosedür

Bulgaristan’da son 5 yıl içinde mevsimsel işte çalışmış olan Türk vatandaşlarına hızlandırılmış prosedür aracılığı ile mevsimsel çalışma izni alınmasında gereken belgeler:

1. İşveren tarafından düzenlenen Türk vatandaşının istihdamını gerektiren açıklama beyannamesi;
2. İşveren tarafından düzenlenen olan Türk vatandaşına önerilen iş koşulları ve ücretin aynı görev için Bulgar vatandaşlarına sağlanan iş koşulları ve ücretten daha düşük olmadığına dair beyanname;
3. İş sözleşmesi;
4. Türk vatandaşına ait pasaport kopyası;
5. Türk vatandaşının çalışma süresi boyunca kalacağı yerin temin edildiğini kanıtlayan belgeler (kira sözleşmesi vs.) – işveren kira masraflarını karşılamak zorunda değildir.

Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni başvuru süreci:

1. İşveren, Başkent Sofya’da bulunan [İstihdam Ajansına](#) Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni başvurusu yapar. Başvurular posta aracılığı ile de yapılabilir. İzin başvurusu **10 gün** içinde neticelenir;
2. Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni için gereken şartların yerine getirildiği takdirde, İstihdam Ajansı İcra Müdürü başvuru sahibi işverene Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni verir;
3. Türk vatandaşı aldığı Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile Türkiye’deki Bulgaristan Konsolosluğu nezdinde VİZE başvurusunda bulunur. VİZESİ çıktıktan sonra Türk vatandaşı Mevsimsel Çalışma ve Oturum Kartı başvurusunda bulunmak üzere Bulgaristan’a gelir;

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

4. Türk vatandaşı, İstihdam Ajansından almış olduğu Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile işverenin bulunduğu bölgedeki yerel Emniyet Müdürlüğü Göç Dairesine önünde Mevsimsel Çalışma ve Oturum Kartı başvurusu yapar.
5. Türk vatandaşı, Mevsimsel Çalışma ve Oturum Kartını aldığı günden itibaren Bulgaristan'da yasal olarak çalışabilir;
6. İşveren, İş ve Çalışma Koşullarını Denetleme Kurumuna Türk vatandaşının işe başladığına dair bildiri gönderir (işe başlanan günden itibaren 7 günlük süre zarfı içinde).

Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni başvurusu süreci esnasında Türk vatandaşının İstihdam Ajansı İcra Müdürü tarafından çalışma ve oturma izni verilmesine kadar Bulgaristan'da bulunma hakkı **yoktur**.

Not:

Geçerli bir vizesi olan ve Bulgaristan'da en fazla 90 güne kadar mevsimsel bir işte çalışacak Türk vatandaşlarının çalışma iznine ihtiyacı yoktur. Yerel işverenin İstihdam Ajansına kaydını yaptırmaması durumunda, Türk vatandaşı **3 ay çalışma iznine ihtiyacı olmadan** mevsimsel bir işte çalışabilmektedir.

Türk vatandaşlarının Bulgaristan'da oturma izni başvurusunda bulunabilmesi için ülkeye D Tipi VİZE aracılığı ile giriş yapmış olması gerekmektedir.

Yabancıların İstihdam Edilmesi İçin Çalışma İzninin Gerekli Olmadığı Durumlar

- Ticari Denizcilik Kanunu'nun 88. maddesinde yer alan yabancılar;
- Bulgaristan'da uzun vadeli veya daimi oturma iznine sahip olan yabancılar ve onların aile mensupları;
- Sığınma ve Mülteciler Kanunu çerçevesinde, Bulgaristan'da sığınma ve uluslararası koruma hakkına sahip yabancılar;
- Bulgaristan'ın taraf olduğu ikili ya da çok taraflı sözleşmelerle çalışma izninden muaf tutulan yabancılar;
- Bulgar vatandaşlarının aile mensubu olan yabancılar;
- Uluslararası anlaşmalara göre serbest dolaşım hakkı olan AB, Avrupa Ekonomik Alanı üye ülkesi veya İsviçre Konfederasyonu vatandaşlarının aile mensupları olan yabancılar;
- Bulgaristan Cumhuriyeti'nde akredite edilmiş diplomatik, konsolosluk veya ticari temsilcilik görevlerini icra eden yabancılar ve uluslararası kuruluşların Bulgaristan temsilcileri;
- Bulgaristan Cumhuriyeti tarafından resmen akredite edilmiş yabancı basın mensupları;
- Sığınma ve Mülteciler Kanununun 29. maddesinin 3. fıkrasındaki haklardan faydalanan yabancılar;
- Bakanlar Kuruluna bağlı olan Devlet Mülteci Ajansı'nın merkezlerinde çalışmak için sığınma veya uluslararası koruma isteyen yabancılar;

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- Bulgaristan'daki Yabancılar Kanununun 44a. Maddesinin 4. Fıkrasındaki haklardan faydalanan yabancılar.

Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Bulgaristan'a Giriş ve Bulgaristan'dan Transit Geçişlerinde Tabi Oldukları Düzenlemeler

İki ülke vatandaşlarının tabi olduğu vize düzenlemesi 10 Mart 1993 tarihli Vize Anlaşması'na dayanmaktadır. Türk vatandaşlarının Bulgaristan'a giriş ve bu ülkeden transit geçiş için Bulgaristan'ın Ankara, İstanbul veya Edirne diplomatik misyonlarına veya konsolosluklarına vize başvurusunda bulunmaları gerekmektedir. Türk vatandaşları ayrıca, VFS Global (<http://www.vfsglobal.com/bulgaria/turkey/>) vize hizmetleri şirketi aracılığı ile Ankara, İstanbul, Edirne, Bursa, Gaziantep, Adana ve İzmir'den de vize başvurularını yapabilmektedir. Yalnızca diplomatik pasaport ile hizmet pasaportu hamilleri Bulgaristan'a yapacakları bir ayı aşmayan ziyaretlerinde/yolculuklarında vizeden muaftır. Bulgaristan Devleti 2 Mart 2012 tarihinde Schengen vizesine sahip Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına bir Schengen Ülkesi'ne devam etme koşulunu aramaksızın ülkeye giriş izni verme kararı almıştır, aynı kararla Yeşil Pasaport sahibi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının vize alma zorunluluğunu da kaldırmıştır. Schengen vizesi olmayan Umuma Mahsus Pasaport sahipleri ise vizeye tabidir.

Genel Olarak Gümrük Vergileri

AB üyeliğinin ardından Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin bir tarafı haline gelen Bulgaristan ile Türkiye arasında sanayi ürünlerinin ticaretinde gümrük vergisi alınmamaktadır. Tarım ürünleri içinse AB'nin Türk tarım ürünlerine uyguladığı tercihli vergi oranları uygulanmaktadır. AB TARİC sisteminden her ürünün AB'ye ithal edilmesi aşamasında aranan şartlar ve belgelere ilişkin mevzuata, gümrük vergilerine ürün GTİP kodu ile arama yapılarak ulaşılmaktadır. İnternet adresi:

http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/taric_consultation.jsp?Lang=en

Vergilere İlişkin Uygulamalar

Türkiye ile Bulgaristan arasında çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması

Türkiye ile Bulgaristan arasında çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması imzalanmıştır. Bahse konu anlaşma gelir vergisi ve kurumlar vergisini kapsamakta olup gelirin, ikamet veya kaynak ülkelerden yalnızca birinde vergilendirilmesi veya vergilendirme hakkının her iki ülke arasında bölüşülmesi konularında düzenlemeler yapmakta ve bu yolla gelirin her iki ülkede birden vergilendirilmesini engellemektedir.

Kurumlar Vergisinden Muafiyet

Bulgaristan Kurumlar Vergisi Kanunu hükümlerine göre, işsizlik oranı, Bulgaristan ortalama işsizlik oranını % 25 oranında aşan belediyelerde yatırım veya ek yatırım yapıldığında, bahse konu yatırım büyüklüğünün yarısı miktarında kurumlar vergisi muafiyet hakkı doğmaktadır. Dört yıl boyunca söz konusu haktan efektif olarak faydalanılması mümkündür. Aşağıda sayılan şartların tümünün yerine getirilmesi durumunda vergiden muafiyet söz konusu olabilmektedir:

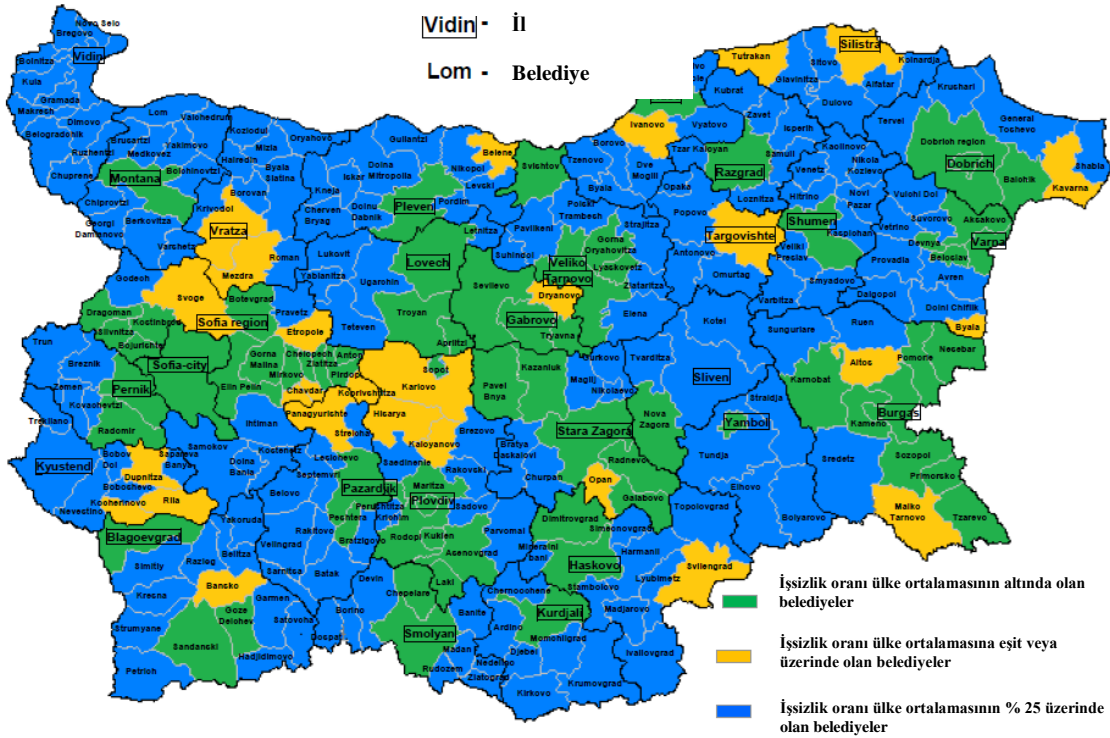
SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- Çalışanların % 80'i söz konusu belediye sınırları içinde ikamet etmelidir.
- Vergi muafiyetinin sağlanacağı yıl şirketin herhangi bir vergi veya sosyal sigorta primi borcunun olmaması gerekmektedir.
- Şirket varlıklarının muaf tutulan vergi miktarı kadar artırılması ya da vergi miktarı tutarında bir meblağın bir sonraki yıl işçilere yapılan ödemeler için kullanılması gerekmektedir. İşsizlik oranlarındaki değişiklikler, bu hakkı kazanmış firmanın hak kullanımını engellemez.

Bahse konu belediyelerin listesine aşağıda yer alan haritadan ulaşılmaktadır:

Harita 7

Belediyeler İtibariyle İşsizlik Oranı

Kaynak: Bulgaristan Yatırımlar Ajansı

Örnek: 2017 yılında Bulgaristan'ın işsizlik oranı yüksek olan bir bölgesine 100 000 euro değerinde yatırım yapılmıştır. Yatırımı yapan işletme, 2018, 2019, 2020 ve 2021 yıllarında oluşacak kurumlar vergisi borcunun toplamda 50 000 euroyu aşmayacak kısmının muafiyet hakkından yararlanabilmektedir.

Gelir Vergisi Uygulamaları

Gelir vergisi mükellefleri gerçek kişilerdir. Vergi oranı % 10'dur. Gelir vergisi, brüt ücretten kesintiler çıkarıldıktan sonra kalan tutar üzerinden % 10 olarak hesaplanmaktadır.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

KDV Uygulamaları

KDV oranı (otelcilikte uygulanan % 9 KDV oranı hariç) tüm ürünler için % 20'dir. KDV Kanunu'na göre kaydı olan firmalar KDV mükellefidir. Son bir yılda firma cirosunun 50 000 levayı aşması durumunda KDV kaydının yapılması zorunludur. Cironun bu rakamın altında olması durumunda, firma isteğe bağlı olarak kayıt yaptırabilmektedir.

Türk Vatandaşlarının Bulgaristan'dan Aldıkları Ürünlere İlişkin Ödedikleri KDV'yi Geri Almaları

Bulgaristan'da satın alınan her ürün için tüketiciler **KDV (% 20)** ödemektedir. Bulgar mevzuatı, Türk vatandaşlarına Bulgaristan'dan **belirli şirketlerden** aldıkları ve AB dışına çıkaracakları ürünlere ilişkin ödedikleri KDV'yi geri alma imkânı vermektedir.

Türk vatandaşlarının Bulgaristan'dan aldıkları ve AB dışına çıkaracakları ürünlere ilişkin ödedikleri KDV'yi geri almaları için uymaları gereken şartlar:

1. Ürünlerin fatura tarihinden en geç üç ay sonra AB sınırları dışına çıkarılmaları;
2. Ürünleri satan şirketin Bulgaristan Ulusal Gelirler Ajansı nezdinde KDV kaydının olması;
3. Fatura değerinin en az 300 leva (**150 euro**) olması;
4. Türk vatandaşının bu hakkını fatura tarihinden itibaren en geç altı ay içinde kullanması.

Aşağıdaki ürün grupları için ödenen KDV'nin geri alınması mümkün değildir:

1. Alkol ürünleri;
2. Tütün ve tütün ürünleri;
3. Sıvı yakıtlar.

Türk vatandaşlarına Bulgaristan'dan aldıkları ve AB dışına çıkaracakları ürünlere ilişkin ödedikleri KDV'yi geri alma imkânı veren şirketler:

1. TECHNOPOLIS – (iade edilecek KDV miktarının % 24'ü kadar komisyon ücreti almaktadır);
2. METRO Cash & Carry - (iade edilecek KDV miktarının % 10'u + 15 leva komisyon ücreti almaktadır).

Prosedürün işleyiş şekli:

1. Satıcı ürünlere ilişkin **fatura** düzenler ve Türk vatandaşına takdim eder;
2. Satıcı ürünlere ilişkin **KDV İade Başvuru formu - TAX FREE** (3 adet) düzenler ve Türk vatandaşına takdim eder;
3. Türk vatandaşı fatura tarihinden itibaren en geç 3 ay içinde ürünleri AB'den çıkış noktasındaki gümrük görevlilerine (**Kapitan Andreevo, Lesovo, Malko Tarnovo, Sofya Havaalanı vs.)** faturayı ve KDV İade Başvuru formlarını **tasdik ettirir** ve AB'den çıkarır;

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

4. Türk vatandaşı fatura tarihinden itibaren en geç 6 ay içinde ürünleri satın aldığı şirket mağazalarında (şahsen veya vekalet vermiş olduğu birisi aracılığı ile) Bulgar gümrük görevlileri tarafından tasdik edilmiş fatura ve KDV İade Başvuru formlarını ibraz ederek ödediği KDV'yi geri alır.

Bulgaristan Katma Değer Vergisi Kanunu, 5 milyon Bulgar levasını aşan ve en az 20 kişiye istihdam sağlayan yatırım projeleri çerçevesindeki donanım (makine, cihaz, ekipman vs.) ithalatında KDV borcunu (% 20) 2 yıl erteleme imkanını sağlamaktadır. Bu imkandan faydalanması için yatırımcının genel olarak karşılaması gereken şartlar:

1. Yatırım projesinin Bulgaristan Maliye Bakanı tarafından onaylanmış olması;
2. Yatırımcının Bulgaristan Katma Değer Vergisi Kanununa göre vergi kaydı olması;
3. Yatırımcının Bulgar devletine karşı herhangi bir vergi veya sigorta borcunun bulunmaması;
4. Yatırım değerinin en az 5 milyon Bulgar levası olması;
5. Yatırım projesinin en fazla 2 yıl içinde tamamlanması;
6. Yatırımın en az 20 kişiye istihdam imkanı sağlaması;
7. Yatırımcının projeyi tamamlaması için yeterli finansman imkanlarına sahip olması.

Genel Olarak Ticari Uygulamalar: İthalat Denetimleri, İzinleri ve Sertifikasyon Gereklere

Genel Durum

AB İşleyiş Anlaşması'nın 207. maddesine göre ortak ticaret politikası AB'nin ayrıcalıklı yetki alanıdır ve Avrupa Komisyonu tarafından icra edilmektedir. Avrupa Komisyonu'nun temel hedeflerinden biri yerel üretimi haksız ticari uygulamalardan korumaktır. Bu doğrultuda çeşitli anti-damping önlemleri, devlet destekli ithalat önlemleri ve koruma önlemleri uygulanabilmektedir.

Bulgaristan gümrük rejimi ilke olarak liberal bir özellik gösterse de, özel durumlarda milli güvenliğin, kamu düzeninin ve ahlakın, insanların, hayvanların ve bitkilerin yaşamının ve sağlığının, milli zenginliği oluşturan sanat eserleri, tarihi ve arkeolojik değerlerin, sınai ve fikri hakların korunmasına ilişkin birtakım gerekçelere dayanan yasak ve sınırlamalar getirmektedir. Söz konusu kısıtlama ve yasaklamalar AB mevzuatına ve Bulgaristan'ın taraf olduğu uluslararası anlaşmalara dayanmaktadır.

Bazıları aşağıda sayılmış olan uluslararası konvansiyon ve anlaşmalar çerçevesinde üstlenilen yükümlülüklerden kaynaklanan yasak ve gözetimlerin uygulanması söz konusudur:

- Bakteriyolojik (Biyolojik) ve Toksik Yapıdaki Silahların İmali, Geliştirilmesi ve Depolanmasını Yasaklayan ve İmhasını Konu Alan Konvansiyon;
- Tehlikeli Atıkların Sınır ötesi Taşınmasının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Konvansiyonu;
- Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretiminin, Stoklanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Konvansiyon;

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- Bazı Tehlikeli Kimyasal Maddelerin ve Böcek İlaçlarının Uluslararası Ticareti İçin Gerekçelerle Uygunluğu Önceden Sağlanmış Mutabakata İlişkin Prosedür Hakkında Rotterdam Konvansiyonu;
- Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Konvansiyon;
- Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Konvansiyon;
- Ozon Tabakasının Korunmasına İlişkin Montreal Protokolü;
- 1961 tarihli Uyuşturucu Maddeler Tek Sözleşmesi ve 1961 tarihli Uyuşturucu Maddeler Tek Sözleşmesinde Değişiklik Yapan 1972 Tarihli Protokol;
- Psikotrop Maddeler Konvansiyonu;
- Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Konvansiyonu

Bulgaristan'da izin rejimine tabi tutulacak mallar, kullanılmış veya yeni olarak değil güvenli veya güvensiz olarak ayrılmakta olup, söz konusu malların bu yöndeki denetimi ülke içerisindeki çeşitli yetkili kuruluşlarca yapılmaktadır. Aşağıda sayılmış olan durumlarda Bulgaristan'da kayıt, lisans ve izin rejimleri uygulanmaktadır:

Mal ihracatı:

- Nükleer Enerjinin Güvenli Kullanımı Yasası'nın hükümlerine uygun bir şekilde ihracatı gerçekleştirilecek nükleer maddeler, radyoaktif maddeler ve diğer iyonize edici ışınım kaynakları;
- Patlayıcı Madde, Ateşli Silahlar ve Mühimmatın Kontrolüne İlişkin Kanuna göre ihracatı yapılacak patlayıcı madde, ateşli silahlar ve mühimmat;
- Biyolojik Çeşitlilik Yasası, Şifalı Bitkiler Yasası ve Ormanlar Yasası'na göre ihracatı yapılacak yabancı bitkiler ve müstahzarları;
- Orman Yasası'na göre ihracatı yapılacak yabancı mantarlar;
- Orman Yasası'na göre ihracatı yapılacak işlenmemiş odun ve yakacak odun;
- İhracatı yapılacak yabancı hayvanlar ve müstahzarları, midye, deniz ve kara salyangozu, kurbağa;
- Avlanma ve Av Hayvanlarının Korunması Yasası'na göre ihracatı yapılacak canlı av hayvanları ve genetik maddeleri, avda elde edilenler, av hayvanlarından boynuz ve diğer ürünler;
- Kültürel Anıtlar ve Müzeler Yasasına göre ihracatı yapılacak taşınabilir kültürel varlıklar.

Mal ithalatı:

- Nükleer maddeler, radyoaktif maddeler ve diğer iyonize edici ışınım kaynakları;
- Patlayıcı Madde, Ateşli Silahlar ve Mühimmat Kontrolüne İlişkin Kanuna göre ithalatı yapılacak patlayıcı madde, ateşli silahlar ve mühimmat;

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- Biyolojik Çeşitlilik Yasasına göre ithalatı yapılacak ve Bulgaristan'da bulunmayan bitki ve hayvan türleri;
- Menkul kıymetlerin kullanımına benzer kullanımı olan halka arz edilecek poligrafik ürünler;
- Bitkileri Koruma Yasasına göre ithalatı yapılacak bitki koruma ürünleri;
- Tıpta İlaçlar ve Eczaneler Yasasına göre ithalatı yapılacak tıbbi ilaçlar;
- Veterinerlik Faaliyeti Yasasına göre ithalatı yapılacak veterinerlik tedavi ürünleri;
- Avlanma ve Av Hayvanlarının Korunması Yasasına göre ithalatı yapılacak canlı av hayvanları ve genler,

Organ, Doku ve Hücre Nakli Yasasına göre söz konusu organizmaların dış ticareti izin rejimine tabii tutulmaktadır.

Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar Kanununa göre söz konusu organizmaların ticareti izin rejimine tabii tutulmaktadır.

Yerli piyasaya sürülecek tekstil ürünleri için bazı şartlar aranmaktadır. Söz konusu ürünlerin etiketleri ve adlarına ilişkin şartlar yönetmelikle düzenlenmektedir.

Gümrük idaresi, aşağıda sayılmış olan ve çeşitli mercilerce verilen belgelerin denetimini yapmaktadır:

- Şarap, ispirto, destile maddeler, ispirtolu içecekler ile üzüm ve şarap ürünleri ithalatında test ve analiz belgeleri;
- İşlenmemiş elmasların ithalatı, ihracatı ve transit geçişinde, Kimberley Süreci çerçevesinde sertifika.

İthalatta aranan standartlar, teknik gerekler ve sertifikalar

AB üyeliğinin ardından Bulgaristan'da AB'nin ticarete teknik engellerin kaldırılmasına dair mevzuatı ve sistemi uygulanmaktadır. Bu kapsamda, Bulgaristan'da AB'nin ürün güvenliği, standardizasyon, akreditasyon, metroloji, uygunluk değerlendirmesi, test, muayene ve belgelendirme mevzuatına geçilmiştir. Bulgaristan'a ihraç edilen ürünlerin insan sağlığı ve güvenliğine ilişkin tüm kuralları karşılaması gerekmektedir. AB'nin bu alandaki "yeni yaklaşım" mevzuatı kapsam dahilindeki ürünlere "CE" işaretinin iliştilmesini zorunlu kılmaktadır. AB'nin bu alandaki mevzuatı Türkiye tarafından da uyumlaştırıldığından ihracatçılarımızın bu konuda ihtiyaç duydukları bilgiyi temin ederek uyum sağlamalarında herhangi bir zorluk beklenmemektedir.

Bulgaristan'da ithalat aşamasında ve transit geçişlerde sıkça sorun yaşanan ürünler ve konular ile bunlara ilişkin dikkat edilmesi gereken hususlar

Türkiye-AB Gümrük Birliği kapsamında bulunmayan tarımsal, hayvansal ve su ürünlerinin Türkiye'den Bulgaristan'a ihracatında veya bu ülkeden transit geçişlerinde mevzuata uygunluk

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

konusunda bir takım sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Bu konuda gerekli uygunluk değerlendirme belgelerinin ve sertifikaların kuralına uygun düzenlenmesi önem arz etmektedir.

Tarım Ürünü İthalatı ve Bitki Sağlığı Kontrolleri

Bitki sağlığı kontrolü sınır kapılarında Tarım ve Gıda Bakanlığı'na bağlı Gıda Güvenliği Ajansı tarafından gerçekleştirilmektedir. Aşağıdaki ürünler bitki sağlığı kontrolüne tabidir:

- Tohumlar ve fideler dahil olmak üzere tüm bitkiler;
- Bitkisel ürünler;
- Bitki koruma preparatları;
- Bitki nakliye vasıtaları;
- Ahşap bitkisel ürün ambalajı.

Adı geçen kontrol üç aşamadan oluşmaktadır:

1. Evrak kontrolü (menşe ülkeden verilen gerekli sağlık sertifikaları; ihracat belgeleri vb.);
2. Ürün kimlik kontrolü (ürünün geldiği bölge, üreticisi, sağlık sertifikasını hazırlayan doktor, etiket vb.);
3. Fiziki bitkisel sağlık kontrolü (ürünler araçtan indirilmekte, belli yerlerden numune alınıp kontrol edilmektedir; örneğin portakal taşıyan bir araçtan tüm paletler indirilip, değişik paletlerden 10 portakal alınıp incelenmektedir; eğer şüphe uyandıran bir durum söz konusu ise, 2-3 portakal alınıp laboratuvar analizine gönderilmektedir).

Veterinerlik Kontrolleri

Tüm hayvansal ürünler ile su ürünlerinin veterinerlik kontrolleri Bulgaristan sınır kapılarında Gıda Güvenliği Ajansı tarafından icra edilmektedir. Söz konusu ürünlerin ithalatı veya transit geçişlerinde ilgili AB mevzuatına dayanılarak iki belge aranmaktadır. Bunlardan ilki ortak ithalat belgesidir ve Bulgarcadır. Ortak ithalat belgesinin bir gün önceden giriş yapılacak hudut kapısı yetkililerine ibraz edilmesi gerekmektedir. Söz konusu belgenin yanı sıra ithalatta veya transit geçişte veterinerlik sağlık sertifikası da malın beraberinde olmalıdır. Söz konusu sağlık sertifikası AB'ye giriş ülkesinin dilinde (Bulgaristan ise Bulgarca) ve AB'de gideceği son ülkenin dilinde (Avusturya ve Almanya ise Almanca) olmalı ve hazırlandıktan/doldurulduktan sonra yetkili organlarca onaylanmalıdır.

Yaş Meyve ve Sebze İthalatı

669/2009/EC sayılı "Bir Takım Yem ve Hayvansal Olmayan Gıdaların İthalat Denetimlerinin Artırılmasına Dair Komisyon Yönetmeliği'ne göre ülkemiz menşeli kuru üzüm % 5 sıklıkla, tatlı biber, limon ve nar % 10 sıklıkla, kurutulmuş veya başka şekilde hazırlanmış/konserve edilmiş kayısı % 20 sıklıkla, asma yaprağı % 50 sıklıkla zirai ilaç kalıntısı tespiti için analize tabi tutulmaktadır. Denetimleri Bulgaristan Tarım ve Gıda Bakanlığı'na bağlı Gıda Güvenliği Ajansı yürütmektedir. 669/2009/EC Yönetmeliği çerçevesinde yapılan kontrollerin sıklığı firmalarımızın şikayet konusu olmakta ve kontroller esnasında tahsil edilen ücretler (yükleme-boşaltma, laboratuvar testleri, uygunluk sertifikası hazırlanması, kargo vb. hizmetlere ilişkin bedeller) ihracatımızı olumsuz etkilemektedir.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Denetim işlemleri için araç sürücüsünün yanında test ve belgelendirmeyi karşılayabilecek yeteri kadar nakit para bulundurması önem arz etmektedir. Adı geçen Yönetmelik gereğince ülkemiz menşeli ürünlere uygulanan kontrollerde tahsil edilen bedeller şöyledir:

- Bulgaristan Gıda Güvenliği Ajansı bedeli 66 BGN
- Sağlık Denetimi
 - 20 tonluk yükler için 360 BGN
 - 6 tona kadar 108 BGN
 - 6 tondan fazla 108 BGN + her ton için ilaveten 18 BGN
- Yükleme – boşaltma bedeli 488,75 BGN
- Bitki sağlığı kontrolü 70 BGN
- Kalite uygunluk denetimi 50 BGN
- Uygunluk sertifikası hazırlanması 20 BGN
- Laboratuvar bedeli 420 BGN
- Gerekli olduğu durumlarda evrak ve numune gönderimi için kargo bedeli
 - Yurtdışı kargo 96 BGN
 - Yurtiçi kargo 15 BGN

Ayrıca, özellikle domates, biber, narenciye, kayısı, kiraz, nar, salatalık başta olmak üzere pek çok ürün % 100 oranında bitki sağlığı denetimine tabi tutulmaktadır.

Bulgaristan'ın Savunma ile İlgili Ürün ve Çifte Kullanımı Olan Ürün ve Teknoloji İhracatının Kontrolüne İlişkin Mevzuatı

Bulgaristan, BM Güvenlik Konseyi, AB ve AGİT kararları ile uyumlu bir şekilde silah ve silahlara ilişkin ekipmanın satış ve tedariğinde yasak veya gözetim uygulamakta ve ayrıca silah ve muhtemel ikili kullanımı olan mal ve teknolojilerin dış ticaretini kontrol etmektedir. Çifte kullanımı olan ürünlerin Bulgaristan'dan transit geçiş yapabilmesi için Bulgaristan'ın Savunma ile İlgili Ürün ve Çifte Kullanımı Olan Ürün ve Teknoloji İhracatının Kontrolüne İlişkin Kanun hükümleri gereğince Bulgaristan Ekonomi Bakanlığı'ndan izin alınması gerekmektedir. Konu ile ilgili mevzuata <http://www.exportcontrol.bg/Modulen.php?id=1325> internet sitesinden ulaşmak mümkündür. Gerekli belge ve işlemler konusunda <http://www.exportcontrol.bg/Modulen.php?id=1525> adresinde ayrıntılı bilgi yer almaktadır. Bu işlemlerin takip edilmesi için Bulgaristan'da yerleşik bir aracı firmanın ihracatçı/gönderici firma tarafından yetkilendirilmesi gerekmektedir. Bu izin işleminin mal Bulgaristan sınırına gelmeden çok önce başlatılması önerilmektedir.

Bulgaristan Sınır Kapılarında Marka Tescil Kontrolleri

Bulgaristan gümrük kapılarında yapılan marka tescil kontrolleri neticesinde Bulgar Patent Ofisince tescillenmiş markalara sahip ihraç malları taşıyan Türk kamyonları, marka tescil evrakları sürücü tarafından hemen tevsik edilemeyince durdurulmakta ve sürücüler kimi zaman savcılığa sevk edilmektedir. Marka tescil konusunda bir sorunla karşılaşmamak için Bulgaristan güzergahından mal gönderecek tüm firmaların mal beraberinde aşağıda sayılan belgelerin

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

asıllarını veya noter tasdikli nüshalarını bulundurmaları en uygulanabilir yol olarak görülmektedir:

- Alıcı ile marka arasındaki illiyet bağına gösteren belge ile alıcı ve üretici/gönderici Türk firması arasındaki sipariş sözleşme/yetki belgesi (uluslararası tanınan bir markanın sahibi veya lisanslı temsilcisi Türkiye'deki bir firmaya sipariş verdiği durumda);
- Gönderici firmanın markanın Türkiye'deki tescil sahibi veya lisanslı temsilcisi olduğunu gösteren belgeler ile gönderici ile marka/lisans sahibi farklı firmalar ise aralarındaki illiyet bağına gösteren sözleşme/yetki belgeleri (bir Türk markasını taşıyan ürünün Bulgaristan'dan transit geçmesi durumunda);
- Bulgaristan Patent Ofisine tescil edilmiş bir markalı ürün Bulgaristan'a ithal ediliyor ise mala eşlik eden yasal belgelerde (ithalat beyannamesi, fatura vb.) belirtilen alıcı Bulgaristan'da söz konusu markanın yetkili/lisanslı temsilcisi ise başkaca bir belgeye gerek yoktur. Alıcı farklı bir firma olarak görünüyorsa bu firma ile Bulgaristan'da markayı temsil eden firma arasında sözleşme/yetki belgesi Bulgar Gümrüklerince sorulabilmektedir.

Bulgaristan'da Piyasa Denetimi

Bulgaristan'da ürünlerin serbest dolaşımına ilişkin mevzuat ve Eski ve Yeni Yaklaşımın ilkeleri birçok Bulgar yasa ve yönetmeliğine dahil edilmiştir. Böylelikle mevzuatta imalatçı, ithalatçı, distribütör ve perakende satıcılara getirilen şartlara uyulması ve piyasaya sürülecek ürünlerin güvenli ve uyumlaştırılmış kurallara uygun olması hedeflenmiştir. Yasal olarak aranan şartların uygulanmasını teminen Bulgaristan'da çeşitli denetim organlarının yer aldığı bir sistem mevcuttur. "Piyasa denetim organları" olarak adlandırılan söz konusu organlar, tehlikeli ve mevzuata uygun olmayan ürünlerin piyasaya arz edilmesini önlemek amacıyla kontrol ve denetim prosedür ve yöntemleri (önlem alma, belge üzerinde kontrol, fiziki kontrol, piyasadan çekme vb.) uygulamaktadır. Bulgaristan'a ihraç edilen ürünlerin güvenlik şartlarına uygunluğunun denetimi hem ithalat aşamasında gümrük yetkilileri tarafından hem ürün piyasada iken ilgili kurumlar tarafından icra edilmektedir. İthal ürünlerin payı yerel ürünler payını önemli ölçüde aştığı için denetim faaliyetlerinin büyük bir çoğunluğu toptan ve perakende satış aşamasında gerçekleşmektedir.

Bulgaristan'da piyasa denetimini yapan tek bir organ ve spesifik bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Ürün grubu özelliklerine göre çeşitli kurumlara denetim görevi yüklenmiştir. Bulgaristan, denetimi sektörel bazda gerçekleştiren ülkelerdendir. Tüketicileri Koruma Komisyonu, Metroloji ve Teknik Denetim Devlet Ajansı, Bölgesel Sağlık Müfettişlikleri, Bulgaristan Gıda Güvenliği Ajansı, İlaçlar İcra Ajansı, Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanlığı ve Bölgesel Çevre ve Su İşleri Müfettişlikleri piyasa denetim organlarıdır. Sınırdaki ürün denetimleri çerçevesinde Gümrükler Ajansı, mevzuatın öngördüğü durumlarda diğer piyasa denetim organlarıyla birlikte çalışmaktadır.

Yatırım Teşvikleri, Destek Veren Kuruluşlar

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Bulgaristan, 2007-2008 ekonomik kriz sonrası yıllarda yetersiz kalan yabancı yatırımların teşviki amacıyla yatırım mevzuatında dönem dönem bazı değişiklikler ve iyileştirmeler yapmaktadır. Nitekim, en son 11 Ağustos 2015 tarihinde Yatırım Teşvikleri Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. A ve B sınıfı sertifika almada yatırım miktarının düşürülmesi, büyük istihdam sağlanması veya işsizlik oranı yüksek belediyelerde yatırım yapılması durumlarında teşvik sağlanması için gerekli yatırım miktarının düşürülmesi, outsourcing hizmetleri alanında sertifika alma imkanının getirilmesi, ödenen sosyal ve sağlık sigortalarının iadesi, yabancı yatırımcıların ülkede ikamet etme ve vatandaşlık alma rejiminde kolaylık sağlanması mevzuatta değişiklik yapılan temel konulardır.

Bulgaristan'da yapılan büyük çaplı yatırımlar Bulgaristan Yatırım Ajansı (<http://www.investbg.government.bg/en>) tarafından desteklenmektedir. Yatırım Teşvikleri Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Tüzük hükümlerine göre yatırımlar, belirli kriterler baz alınarak sınıflandırılmaktadır ve çeşitli desteklerden yararlanabilmektedir.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tablo 39

Yatırım Sınıflarını Belirleyen Kriterler

Kriter: Asgari Yatırım Değeri (Milyon euro)

Bölge veya Sektör	B Sınıfı	A Sınıfı
İmalat sanayi	2,5	5
İşsizlik oranı ülke ortalamasına eşit veya daha yüksek olan belediyelerde yapılan yatırımlar	1	2
Yüksek teknoloji imalat sanayi faaliyetleri: <ul style="list-style-type: none">Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı (suni veya sentetik elyaf imalatı hariç);Temel eczacılık ürünlerinin veya eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı;Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı; elektronik veya optik ekipmanlarının onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu;Elektrikli teçhizat imalatı; elektrikli ekipmanların onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu;Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı; makinelerin onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu;Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) veya yarı treyler (yarı römork) imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı; diğer ulaşım araçları imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı (gemi ve tekne yapımı, bakımı, onarımı ve kurulumu hariç);Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı	1	2
Aşağıda verilen hizmet sektörlerinde: <ul style="list-style-type: none">Depolama ve ambarlama;Büro yönetimi ve destek faaliyetleri; çağrı merkezleri faaliyetleri; başka yerlerde sınıflandırılmamış diğer işletme destek hizmet faaliyetleri (outsourcing);	0,75	1,5
Yüksek teknoloji ve bilgi yoğun hizmet sektörlerinde: <ul style="list-style-type: none">Yazılım programları yayımlanması; bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler; bilgi hizmet faaliyetleri;Muhasebe, defter tutma ve denetim faaliyetleri; vergi danışmanlığı;İdare merkezi faaliyetleri; idari danışmanlık faaliyetleri; mimarlık ve mühendislik faaliyetleri; teknik test ve analiz faaliyetleri; bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri;Eğitim;İnsan sağlığı hizmetleri ve yatılı bakım faaliyetleri	0,5	1

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Kriter: Yaratılan İstihdam + Asgari Yatırım Değeri

Bölge veya Sektör	B Sınıfı	A Sınıfı
Genel durum: İmalat sanayi	€ 1m 100 kişilik istihdam	€ 2m 150 kişilik istihdam
Genel durum: Hizmet sektörü	€ 0,25m 100 kişilik istihdam	€ 0,5m 150 kişilik istihdam
İşsizlik oranı ülke ortalamasına eşit veya daha yüksek olan belediyelerde yapılan yatırımlar	10 kişilik istihdam	25 kişilik istihdam
Yüksek teknoloji imalat sanayi faaliyetleri: <ul style="list-style-type: none">Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı (suni veya sentetik elyaf imalatı hariç);Temel eczacılık ürünlerinin veya eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı;Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı; elektronik veya optik ekipmanlarının onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu;Elektrikli teçhizat imalatı; elektrikli ekipmanların onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu;Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı; makinelerin onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu;Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) veya yarı treyler (yarı römork) imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı; diğer ulaşım araçları imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı (gemi ve tekne yapımı, bakımı, onarımı ve kurulumu hariç);Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı	10 kişilik istihdam	25 kişilik istihdam
Yüksek teknoloji veya bilgi yoğun hizmetler: <ul style="list-style-type: none">Yazılım programları yayımlanması; bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler; bilgi hizmet faaliyetleri;Muhasebe, defter tutma ve denetim faaliyetleri; vergi danışmanlığı;idare merkezi faaliyetleri; idari danışmanlık faaliyetleri; mimarlık ve mühendislik faaliyetleri; teknik test ve analiz faaliyetleri; bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri;Eğitim;İnsan sağlığı hizmetleri ve yatılı bakım faaliyetleri	25 kişilik istihdam	50 kişilik istihdam

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Öncelikli Yatırım Projesi Kriterleri: Yaratılan İstihdam + Asgari Yatırım Değeri (Milyon euro)

Bölge veya Sektör	İstihdam	Yatırım Değeri
Genel durum (tüm ülke, tüm sektörler)	150	50
İmalat sanayi	150	25
İşsizlik oranı, ülke ortalamasına eşit veya daha yüksek olan belediyelerde yapılan yatırımlar	100	25
Yüksek teknoloji imalat sanayi faaliyetleri	100	15
Yüksek teknoloji hizmetleri	50	10
Sanayi bölgesi inşaatı ve bahse konu sanayi bölgesinin sanayi parkına dönüştürülmesi	15	7,5
Teknoloji parkı yapımı	50	7,5

Tablo 40

Yatırım Teşvikleri Kanunu Çerçevesinde Sağlanan Destekler

Destek Türü	B Sınıfı	A Sınıfı	Öncelikli Yatırım Projesi
Hızlandırılmış idari prosedürler	Evet	Evet	Evet
Bulgaristan Yatırım Ajansı tarafından yatırımcının kamu ile olan idari işlerini takip edecek bir görevli atanması	Hayır	Evet	Evet
Kamu ihalesi prosedüründen geçmeden, kamuya ait gayrimenkul alma hakkı	Evet	Evet	Evet
Yatırım projesi kapsamında çalışanların mesleki eğitimine ilişkin finansal destek	Evet	Evet	Evet
Yatırımın yapıldığı araziye kadar altyapının inşaatı için finansal destek	Evet (sanayi bölgelerinde gerçekleşen iki veya daha fazla yatırım projesi için)	Evet	Evet
Yeni istihdam edilen personel için işveren tarafından ödenen sigorta primlerinin iade edilmesi (en fazla iki yıllık süre ile)	Evet	Evet	Evet
Hibe destek	Hayır	Hayır	Evet: <ul style="list-style-type: none">Bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri: % 50;Eğitim: % 50;İmalat sanayi: % 10* (işsizlik oranı, ülke ortalamasına eşit veya daha yüksek olan belediyelerde yapılan yatırımlar)
Kamu Özel İşbirliği (PPP) imkanları	Hayır	Hayır	Evet

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Arazi statüsü değişiminde vergi muafiyeti	Hayır	Hayır	Evet
Daha ucuz fiyatlarda arazi alma imkanı	Hayır	Hayır	Evet
Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin sübvansiyon	Hayır	Hayır	Evet

*Hibe destek imalat sanayinin tüm alt sektörleri için geçerli değildir.

Bulgaristan'da Yeni Yatırım veya Ek Yatırım Yapıldığında Yatırımın Yapıldığı Araziye Kadar Teknik Altyapının Devlet Tarafından Finansmanı

Bulgaristan devleti, ülkede yapılan yeni yatırım veya ek yatırımların ihtiyacı olan teknik altyapının inşa edilmesinde finansal destek sağlamaktadır.

Teknik altyapı nedir?

- Ulaştırma ve iletişim sistemleri: Yollar, ulaşım ağı, doğal gaz bağlantıları vs.;
- Elektrik enerjisi taşıma sistemleri;
- Su şebekeleri;
- Hidroteknik sistemler ve tesisler: barajlar, kanallar vs.

Bu finansmandan kim faydalanabilir?

- Öncelikli yatırım sertifikasına sahip olan şirketler;
- A sınıfı yatırımcı sertifikasına sahip olan şirketler;
- Bir sanayi bölgesinde gerçekleşecek 2 veya daha fazla sertifika almış yatırım projesi

Bu finansmandan faydalanmak için uyulması gereken genel şartlar

- İnşa edilecek teknik altyapıya ilişkin projenin Ekonomi Bakanlığı'na ibraz edilmesi (miktar-değer hesaplaması yapılarak);
- Bahse konu projenin inşaat izni alma sürecinde kullanılan proje olması gerekmektedir;
- Bahse konu projenin teknik altyapının sahibi (genellikle yerel belediyeler veya kamuya ait diğer kuruluşlar) tarafından onaylanmış olması gerekmektedir;
- Ekonomi Bakanlığı'na Çevre Bakanlığı'nın yerel birimi tarafından projeye ilişkin onayının ibraz edilmesi;
- Ekonomi Bakanlığı'na yatırımcının gerçekleştirdiği proje çerçevesinde tedarikçilere vadesi geçmiş borcunun bulunmadığına dair beyanname ibraz edilmesi;
- Ekonomi Bakanlığı'na yatırımcının son 3 yılda aldığı devlet desteklerini gösteren beyanname ibraz edilmesi

Finansman büyüklüğü tam olarak ne kadardır?

Finansman, Bakanlar Kurulu'nun onayladığı proje giderlerinin % 100'ünü karşılamaktadır.

Bu destekten faydalanmanın temel aşamaları

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

1. Yatırımcı, Ekonomi Bakanlığı'na destekten faydalanmak istediğini beyan eden ve yatırım hakkında ayrıntılı bilgi veren bir başvuru ibraz eder;
2. Ekonomi Bakanlığı, destekten faydalanmak isteyen yatırımcı başvurularını yatırım miktarı, talep edilen finansal destek miktarı, yüksek teknoloji üretimi/hizmeti olup olmadığı, yatırımın bulunduğu belediye, Bakanlığın destek için mevcut kaynağı vs. gibi unsurları göz önünde bulundurarak değerlendirir;
3. Bu değerlendirme neticesinde bir sıralama yapılır ve destek alacak şirketler belirlenir;
4. Ekonomi Bakanı, Bakanlar Kurulu'na sıralamada belirlenen şirketlerin destekten faydalanmasını önerir;
5. Bakanlar Kurulu onayından sonra Ekonomi Bakanlığı yatırımcı ve teknik altyapının sahibi (genellikle yerel belediyeler veya kamuya ait diğer kuruluşlar) ile destek sözleşmesi imzalar.

Tablo 41

Bulgaristan Ekonomi Bakanlığı'nın Yıllar İtibariyle Yatırım Destekleri İçin Bütçesi (Leva):

2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
19 999 646	11 702 972	2 063 276	2 500 000	4 199 991	289 620	1 494 2 95	3 572 718	6 085 973

Bulgaristan'da Yeni Yatırım veya Ek Yatırım Yapıldığında İstihdam Edilen Personel için İşveren Tarafından Ödenen Sigorta Primlerinin Geri Alınması

Bulgaristan Mevzuatı, ülkede yapılan yeni yatırımlar veya ek yatırımlar sayesinde yaratılan istihdama kolaylık sağlayan bazı fırsatlar sunmaktadır. Bunlardan biri yatırım yapan işletmelerin, yatırımın akabinde istihdam ettikleri yeni personel için işveren olarak ödedikleri sosyal ve sağlık sigortası primlerini geri alabilmeleridir. Bu fırsattan faydalanmak için uyulması gereken genel şartlar:

- Yatırımın A sınıfı, B sınıfı veya öncelikli yatırım projesi sertifikasına sahip olması;
- Yatırım sonucunda yeni istihdam yaratılması;
- Yatırım sayesinde istihdam edilecek personelin, sektör ortalaması üzerinde ücret alması;
- Yatırımcının, Bulgaristan İstihdam Teşviki Kanunu çerçevesinde herhangi bir borcu veya yükümlüğü bulunmaması;
- Bahse konu sosyal sigorta giderlerine ilişkin başka bir kamu kurumundan finansman alınmamış olması.

Finansman büyüklüğü tam olarak ne kadardır?

Finansman azami büyüklüğü, işletmenin yatırım sayesinde istihdam ettiği personelin sayısı ve bu personel için işveren tarafından reel olarak ödenen sosyal ve sağlık sigorta primleri kadardır.

İşveren, personeli için ödediği sosyal ve sağlık sigorta primlerinin ne kadarını geri alabilmektedir?

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- İşsizlik oranı ülke ortalamasının üzerinde olan belediyelerde yapılan imalat ve yüksek teknoloji hizmet yatırımlarında, işveren, personeli için ödediği 24 aylık sosyal ve sağlık sigorta primlerini talep edebilmektedir;
- Diğer tüm durumlarda, işveren, personeli için ödediği 12 aylık sosyal ve sağlık sigorta primlerini talep edebilmektedir.

Bu destekten faydalanan yatırımcılar için başka ne gibi yükümlülükler vardır?

- Bu destekten faydalanan büyük işletmeler yatırımlarını ve yarattıkları istihdamı en az 5 yıl devam ettirmek zorundadır;
- Bu destekten faydalanan KOBİ'ler yatırımlarını ve yarattıkları istihdamı en az 3 yıl devam ettirmek zorundadır.

Bu destekten faydalanmanın temel aşamaları:

1. Yatırımcı, Ekonomi Bakanlığı'na destekten faydalanmak istediğini beyan eden ve yatırım hakkında ayrıntılı bilgi veren bir başvuru ibraz eder;
2. Ekonomi Bakanlığı, destekten faydalanmak isteyen yatırımcı başvurularını yatırım miktarı, personele ödenen ücret, talep edilen destek miktarı, yüksek teknoloji üretimi/hizmeti olup olmadığı, yatırımın bulunduğu belediye, Bakanlığın destek için mevcut kaynağı vs. gibi unsurları göz önünde bulundurarak değerlendirir;
3. Bu değerlendirme neticesinde bir sıralama yapılır ve destek alacak şirketler belirlenir;
4. Ekonomi Bakanı, Bakanlar Kurulu'na sıralamada belirlenen şirketlerin destekten faydalanmasını önerir;
5. Bakanlar Kurulu onayından sonra yatırımcı, Ekonomi Bakanlığı ile destek sözleşmesi imzalar.

Örnek: 800 leva brüt ücret alan bir çalışan için bir işveren yaklaşık 146,88 leva sağlık ve sosyal sigorta primleri ödemek zorundadır (her iş kategorisine göre sosyal sigorta primleri değişmektedir). İşsizlik oranı ülke ortalamasının üzerinde olan bir belediyede 100 kişiye istihdam sağlayan bir imalat yatırımında, işverenin 24 aylık sigorta giderleri:

100 (çalışan sayısı) x **146,88** (sigorta giderleri) x 24 (ay) = 352 512 leva (**180 122** euro)

Bulgaristan'da Yeni Yatırım veya Ek Yatırım Yapıldığında Çalışanların Mesleki Yeterlilik Eğitimine Devlet Tarafından Finansman Sağlanması

Bulgaristan devleti, ülkede yapılan yeni yatırım veya ek yatırımların ihtiyaç duyduğu eğitimli personelin sağlanmasına yönelik finansal destek vermektedir.

Bu finansmandan kim faydalanabilir:

- Öncelikli yatırım sertifikasına sahip olan şirketler;
- A sınıfı yatırımcı sertifikasına sahip olan şirketler;
- B sınıfı yatırımcı sertifikasına sahip olan şirketler.

Bu finansmandan faydalanabilmek için aşağıdaki şartlardan en az birine uyulması gerekiyor:

- Yatırımın yüksek teknoloji imalat sanayi faaliyetlerine yönelik olması;

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı (suni veya sentetik elyaf imalatı hariç);
 - Temel eczacılık ürünlerinin veya eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı;
 - Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı; elektronik veya optik ekipmanların onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu;
 - Elektrikli teçhizat imalatı; elektrikli ekipmanların onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu;
 - Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı; makinelerin onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu;
 - Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) veya yarı treyler (yarı römork) imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı; diğer ulaşım araçları imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı (gemi ve tekne yapımı, bakımı, onarımı ve kurulumu hariç);
 - Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı.
- Yatırımın yüksek teknoloji hizmetlerine yönelik olması:
 - Yazılım programları yayımlanması; bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler; bilgi hizmet faaliyetleri;
 - Muhasebe, defter tutma ve denetim faaliyetleri; vergi danışmanlığı;
 - İdare merkezi faaliyetleri; idari danışmanlık faaliyetleri; mimarlık ve mühendislik faaliyetleri; teknik test ve analiz faaliyetleri; bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri;
 - Eğitim;
 - İnsan sağlığı hizmetleri ve yatılı bakım faaliyetleri
 -
 - Yatırımın işsizlik oranı ülke ortalamasına eşit veya daha yüksek olan belediyelerde yapılmış olması

Yaratılan İstihdama İlişkin Karşılanması Gereken Şartlar:

- Yatırım projesi neticesinde yeni istihdam yaratılması;
- Çalışanların, yatırım projesinin tamamlanması ardından en geç 3 yıl içinde istihdam edilmeleri;
- Yeni yaratılan istihdamın en az 5 yıl sürdürülmesi (KOBİ'ler için 3 yıl);
- Çalışanların icra ettikleri göreve ilişkin ülke ortalamasının üzerinde ücret almaları.

Finansman büyüklüğü tam olarak ne kadardır?

- Finansman, Bakanlar Kurulu'nun onayladığı proje giderlerinin % 100'ünü karşılamaktadır. Çalışanların mesleki yeterlilik eğitimini kim verebilir?
- Çalışanlara mesleki yeterlilik eğitimi, bir eğitim kurumu tarafından olduğu gibi yatırımcı tarafından da verilebilir. (en az 30 kişinin (stajyerler dahil) eğitim görmesi gerekmektedir)

Bu destekten faydalanmanın temel aşamaları:

1. Yatırımcı, Ekonomi Bakanlığı'na destekten faydalanmak istediğini beyan eden, yatırım hakkında ayrıntılı bilgi veren ve mesleki yeterlilik eğitim projesini içeren bir başvuru ibraz eder;

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

2. Ekonomi Bakanlığı, destekten faydalanmak isteyen yatırımcı başvurularını yatırım miktarı, talep edilen finansal destek miktarı, mesleki yeterlilik eğitim kalitesi, yüksek teknoloji üretimi/hizmeti olup olmadığı, yatırımın bulunduğu belediye, Bakanlığın destek için mevcut kaynağı vs. gibi unsurları göz önünde bulundurarak değerlendirir;
3. Bu değerlendirme neticesinde bir sıralama yapılır ve destek alacak şirketler belirlenir;
4. Ekonomi Bakanı, Bakanlar Kurulu'na sıralamada belirlenen şirketlerin destekten faydalanmasını önerir;
5. Bakanlar Kurulu onayından sonra Ekonomi Bakanlığı ve yatırımcı/eğitim kurumu arasında destek sözleşmesi imzalanır.

Tablo 42

Bulgaristan'ı Seçmiş Olan Önde Gelen Global Yatırımcılar

IT geliştirme	Ofis işlemleri	Kimya ve metal sanayi	Mühendislik	Lojistik Merkezi
				Diğer

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Gayrimenkul Yatırımı

Bulgaristan Mülkiyet Yasası'na göre Bulgaristan'da yabancı gerçek ve tüzel kişilerin doğrudan gayrimenkul edinme hakkı bulunmamaktadır (binalar hariç). Yabancı gerçek ve tüzel kişiler gayrimenkuller üzerinde bazı sınırlı haklara (kullanma hakkı gibi) sahip olabilmektedir. Bulgaristan Anayasası ve Yatırım Teşvikleri Kanunu'na göre yabancı yatırımcılar yerlilerle eşit işleme tabi olup, Bulgaristan'da kurulmuş şirketler, yabancı sermaye paylarına bakılmaksızın, gayrimenkul edinme hakkına sahiptir (tarım arazileri dışında). Bulgaristan'da kurulmuş bir şirket, şirket ortaklarından biri yabancı gerçek veya tüzel kişi ise ve şirket beş yaşını doldurmamış ise, tarım arazisi satın alamamaktadır.

Yabancıların Bulgaristan'da gayrimenkul almaları ve yönetimi ile ilgili bilgi ve yardım portalini: <http://www.property-in-bulgaria.bg/>

Avrupa Birliği Fonları

Avrupa Birliği üyelerinin ekonomik gelişimini desteklemek amacıyla finansman sağlayan ve akıllı, sürdürülebilir ve birleştirici büyümeyi hedefleyen "Avrupa 2020" stratejisi ile uyumlu beş temel fon hizmet sunmaktadır.

Avrupa Birliği'nde her bölge yapısal fonlardan (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu) destek alabilirken sadece göreceli olarak az gelişmiş bölgeler Uyum Fonu finansmanından yararlanabilmektedir. Bölgesel Kalkınma Fonu, üretim yatırımları, ilgili bölgelerin uyumlaştırılmasına katkı sağlayan, altyapı tesis etme ve geliştirme projeleri, yeni istihdam alanları yaratmaya yönelik çeşitli proje ve yatırımlar, bölgesel gelişme projeleri ve KOBİ'lere teşvik, ülke düzeyinde bölgeler arasındaki farklılıkların giderilmesine yönelik projeler, eğitim ve sağlık alanındaki bölgesel yatırımlar, Birlik düzeyinde bölgesel kalkınma pilot projeler ve araştırmalar, turizm, şehir gelişimi ve kültür projelerine finansman sağlamaktadır. Avrupa Sosyal Fonu, emek piyasalarına ulaşımın kolaylaştırılmasına, emek piyasalarında eşit fırsatların

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

sağlanmasına, kişilerin yetenek ve mesleki niteliklerinin gelişimine, istihdamı arttırmaya, birkaç üye ülke için ortak nokta oluşturan pilot proje ve araştırmaların finansmanına katkı sağlamaktadır. Uyum Fonu, büyük altyapı yatırımlarına finansman sağlamakta ve çevreyi koruma projelerini desteklemektedir. Söz konusu fonlar haricinde Avrupa Birliği ortak tarım politikası aracı olarak Avrupa Kırsal Kalkınmaya İlişkin Tarım Fonu ve Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonu da mevcuttur. Kamu kuruluşları, bazı özel kuruluşlar (özellikle küçük işletmeler), üniversiteler, dernekler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllülük esasına dayalı kuruluşlar fonların sağladığı finansmandan yararlanabilmektedir. İlgili bölgesel programın kapsamına giren bölgelerde şubesi olan yabancı şirketler de AB kamu ihaleleri koşullarına uymaları şartıyla finansman için başvurabilmektedir. Başvurular ilgili bölgesel programı yürüten organ nezdinde yapılmakta olup, söz konusu organ başvuruları değerlendirdikten sonra finansman konusunda olumlu veya olumsuz karar almaktadır. Bulgaristan'da 2014-2020 döneminde İyi Yönetim, Ulaştırma ve Ulaştırma Altyapısı, Büyüyen Bölgeler, İnsan Kaynaklarını Geliştirme, İnovasyon ve Rekabetçilik, Çevre, Akıllı Büyümeye Yönelik Bilim ve Eğitim operasyonel programları ve Kırsal Kalkınma ile Denizcilik ve Balıkçılık programları çerçevesinde Avrupa fonlarından yararlanmak mümkündür. Bunlardan inovasyon ve rekabetçilik, insan kaynaklarını geliştirme ve kırsal kalkınma alanlarındakiler iş dünyasına yöneliktir. Bu çerçevede, iş dünyası 2014-2020 finansman dönemi için ayrılan 11,2 milyar euroyu aşan bütçenin 5,1 milyar euroyu aşan bir kısmını kullanacaktır. Haziran 2017 itibarıyla iş dünyası bunun yarısından dahi yararlanmamıştır. Bulgaristan'a Avrupa fonlarından sağlanan finansman konusunda ayrıntılı bilgi <http://www.eufunds.bg/en> sitesinde mevcuttur.

Bulgaristan pazarına girmeyi düşünen Türk firmalarının Bulgaristan'da firma kurmaları durumunda AB fonlarından faydalanabilecekleri hususunu göz önünde bulundurmaları önemlidir.

2014-2020 döneminde AB fonlarından hibe destek sağlanan operasyonel programlara ayrılan para şöyledir:

- İnsan Kaynaklarını Geliştirme Operasyonel Programı: 938 665 315 €;
- Ulaştırma ve Ulaştırma Altyapısı Operasyonel Programı: 1 604 449 168 €;
- Yönetim Operasyonel Programı: 285 531 663 €;
- Akıllı Büyüme için Bilim ve Eğitim Operasyonel Programı: 596 000 681 €;
- İnovasyon ve Rekabetçilik Operasyonel Programı: 1 181 615 516 €;
- Gelişmekte Olan Bölgeler Operasyonel Programı: 1 311 704 793 €;
- Çevre Operasyonel Programı: 1 504 824 141 €;
- Kırsal Kalkınmaya Yönelik Operasyonel Program: 2 338 783 966 €;
- Denizcilik ve Balıkçılık Operasyonel Programı: 88 066 622 €.

Maliye Bakanlığı'nın AB fonlarının Bulgaristan ekonomisi üzerindeki etkilerine ilişkin bir raporundan söz konusu fonların 2007-2016 döneminde çalışma ücretlerini % 15, GSYİH'ı % 12 oranında artırdığı anlaşılmaktadır. İlk program döneminde, 2007-2013 arasında, Bulgaristan'a AB fonlarından tahsis edilen 9,4 milyar euronun % 96,6'sı kullanılmıştır. AB'den gelen paranın % 60'ı 2013-2015 yıllarında kullanılmıştır. Söz konusu desteğin ekonomi üzerindeki birikimli etkisi GSYİH'nın % 11,5 oranında artması ile somutlaşmıştır. 2014-2020 program döneminde

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

AB'den 9,9 milyar euroluk destek beklenmektedir. 2007-2013 dönemi destekleri ekonomideki özel yatırımları % 22,3 oranında artırmıştır. AB fonlarının diğer önemli bir etkisi, işsizlik oranında yüzde olarak 6,9 puanlık düşüştür. Söz konusu destekler çalışma ücretlerin % 14,9 oranında artmasını sağlamıştır. Ücretlerdeki artış, üretim ve istihdamdaki artış ile birleşince özel tüketimde % 14,4 oranında bir artışı beraberinde getirmiştir.

Kamu İhaleleri

Kamu ihaleleri sistemi aracılığıyla, Avrupa fonları ve programları çerçevesinde gelen finansman dahil, ülke ölçeklerine göre önemli büyüklükte kamusal kaynakların dağılımı sağlanmaktadır. Yeni yüzyılın başından bu yana kamu ihalelerin hacmi gittikçe artmaktadır. 2000 yılında yaklaşık 1 milyar euro değerinde kamu ihalesi gerçekleştirilmiştir. 2009 yılında kamu ihalelerin hacmi 5 milyar euroya çıkmıştır. 2010 yılında ekonomik kriz nedeniyle söz konusu değer 3 milyar euroya gerilemiştir. Kamu ihale sözleşmeleri çerçevesinde kullanılan para, yıllar itibariyle % 6 ila % 15 arasında değişse de ortalama olarak GSYİH'nin % 9'una tekabül etmektedir. AB'de bu ortalama % 16 düzeyindedir. 2016 yılında 3,42 milyar euro değerinde 21 554 kamu ihale sözleşmesi imzalanmıştır. Karşılaştırma yapılması amacıyla 2015 yılında 3,69 milyar euro değerinde 23 218 kamu ihalesi sözleşmeye bağlanmıştır. Bir yılda sözleşme ile sonuçlanan ihalelerin değeri % 7,3 oranında azalmış, imzalanan sözleşmeler ise adet olarak % 7,2 oranında azalmıştır. 2015 yılının önceki program döneminden AB kaynaklarının kullanıldığı son yıl olduğu için kamu ihaleleri yoluyla yoğun kaynak kullanımı olmuştur. Söz konusu gelişme 2015 ihale rakamlarına da yansımış olup, 2016 yılındaki düşüşü açıklamaktadır.

Kamu ihale prosedürlerinin yürütülmesi çerçevesinde yolsuzluk baskıları, mevzuatın ihlali ya da mevzuatın zayıf yönlerini kullanma konusunda yapılan girişimler ortaya çıkmaktadır. Prosedürlerin uygunsuz bir biçimde yapılması iş yapma ortamını bozmakta, rekabeti ihlal etmekte, finansman imkanlarını azaltmaktadır.

Demokrasiyi Araştırma Merkezi'nin devlet ve belediyelerin açtığı ihalelerde yolsuzlukları konu alan bir raporuna göre Bulgaristan'da kamu ihaleleri, kamu yönetiminde yolsuzluk riskinin en yüksek olduğu alan olarak ortaya çıkmıştır. Rapor, inşaat sektörünün kamu ihalelerine bağımlılığı, belli müşteriler için veya belli coğrafi bölgelerde firmaların rekabete girmemeyi anlaşılmaya bağlayarak gizlice piyasa paylaşımı yapmaları gibi kilit konulara değinmektedir. Rapor, en çok kaynak kullanılan yıllar 2009 ve 2013 olduğuna ve bu yıllarda genel seçimler olduğuna işaret etmektedir. Kaynak kullanımında, zirveye seçimlerden bir kaç ay önce ulaşıldığı, bunun ise iktidarda olanların, kamu ihaleleri aracılığıyla sağladıkları kaynak paylaşımı sayesinde oy kazanma niyetine açık bir işaret olduğu raporda vurgulanmaktadır. Raporda altı çizilen bir diğer konu, Bulgaristan'da inşaat sektörünün artık kamu ihalelerine bağımlı olduğu, 2013 yılında sektördeki firma cirolarının yarısı kamu ihalelerinden sağlandığıdır. Finansmanı tamamen ulusal bütçeden sağlanan kamu ihalelerinde yolsuzluk riski, AB fonlarından finansmanı sağlanan kamu ihalelerindeki yolsuzluk riskinin dört katıdır. Bulgaristan kamu ihaleleri denetim organları da yüksek yolsuzluk riskini teyit etmektedir. Zira 2014 yılında teftişe tabi tutulan 2440 sözleşmeden 924'ünde kanuna aykırı durumlar ortaya çıkmıştır. En sık rastlanan sıkıntılar şeffaflık, haksız rekabet, değer belirlenmesi konularında yaşanmaktadır.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Bulgaristan, kamu ihaleleri alanında büyük bir reform sürecine girmiştir. Ancak söz konusu reform sürecinin bir çok bileşeni henüz hayata geçirilememiştir. Bu çerçevede en belirgin gelişme 16 Şubat 2016'da kabul edilen ve 15 Nisan 2016'da yürürlüğe giren yeni Kamu İhaleleri Kanunu olmuştur.⁴⁴ Yeni kanun, AB'nin kamu ihaleleri alanındaki yeni direktiflerini Bulgaristan mevzuatına tamamen yansıtmıştır. KOBİ'lerin daha fazla kamu ihalesi kazanabilmesi, kamu ihalesi sürecinde tüm tarafların idari ve teknik yüklerinin hafifletilmesi, AB mahkemelerinin son uygulamalarının ve yerel mahkemelerin en başarılı uygulamalarının yürürlüğe geçirilmesi yeni kanunun ana hedefleridir. Eski kanundan farklı yanları genel hatlarıyla şöyledir⁴⁵:

- İki ayrı direktif ile kamu ve sektörel idareler tarafından açıklanan ihalelere uygulanan kurallar ve prosedürler ayrıştırılmıştır. Bunun yanı sıra kanun, diğer AB üyelerinde mukim idarelerle ortaklaşa ihale açılmasına yeni imkan sağlamaktadır.
- İdarelere, kurum içi ihalelerde Kamu İhaleleri Kanununun yükümlülükleri dışına çıkmalarına izin verilmektedir;
- İhaleyi açan kuruma, uygun addettiği durumlarda, ihalenin % 20'sini öngörülen toplam ihale değerinden çıkartmasına imkan tanımaktadır;
- Kamu ihalesinin objektif olarak bölümlere ayrılmasının mümkün olduğu durumlarda, idare, kamu ihalesindeki pozisyonları ayrı olarak ihaleye çıkartmakla yükümlüdür;
- Kamu ihalesini açacak olan idareye, piyasa araştırması yapması ve kamu ihalesini açma niyetini paylaşması amacıyla, bağımsız uzmanlardan ve piyasa aktörlerinden danışmanlık hizmeti almaya imkan tanımaktadır;
- Çeşitli kamu ihalelerine başvuruda, içerdiği bilgilerin başka evraklar ile tasdik edilmesine gerek duyulmaksızın adayların sadece kamu ihalesi kriterlerinin karşılandığı beyan edilen bir 'Ortak Avrupa Kamu İhaleleri Belgesi' kullanmalarına izin verilmektedir. Beyan edilen bilgilerin asli tasdik işlemleri, ihalenin aday tarafından kazanılmasından sonra gerçekleşmektedir. Aday tarafından ibraz edilen Ortak Avrupa Kamu İhaleleri Belgesi, ihtiva ettiği bilgilerin güncelliğini kaybetmediği müddetçe başka ihalelerde de kullanılabilir;
- Kamu İhaleleri Ajansı tarafından sağlanan merkezi elektronik platform sayesinde, kamu ihaleleri ile ilgili tüm süreçlerin elektronik ortamda yönetilmesi mümkün kılınmıştır. Kamu ihaleleri ile ilgili süreçlerin tamamıyla elektronik ortamda yönetilmesinin yeni kanunun yürürlüğe girmesinden yaklaşık bir yıl sonra mümkün olması beklenmektedir;
- Kamu ihalelerinin ekonomik olarak en avantajlı teklifleri sunan adaylar tarafından kazanılması hedeflenmektedir. İdareler, en düşük fiyatı veren teklifi seçme opsiyonunu artık serbest olarak kullanamayacaklardır;
- Kamu ihalesi kapsamındaki taahhütlerin yerine getirilmesinin sağlanması çerçevesinde sigorta poliçeleri de teminat olarak kabul edilmiştir;
- İhale sürecindeki hukuka aykırı işlem veya eylemler ile ilgili yapılan şikayet ve itiraz süreçlerinde optimizasyona gidilmiştir;

⁴⁴ AK'nın Bulgaristan 2016 Raporu, 26 Şubat 2016

⁴⁵ <http://news.bnt.bg/bg/a/mnenieto-na-eksperta>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- Teknik nedenlerden dolayı ihale sözleşmesinin piyasadaki sadece bir veya birkaç aday tarafından icra edilebildiği durumlarda, idareye yarışma prosedürüne başvurmadan doğrudan pazarlık usulünü kullanma imkanı verilmektedir;
- 15.04.2016 tarihi itibarıyla, özel hastanelerin ihtiyaçlarını karşılamaları için kamu ihalesi açma zorunluluğu ortadan kalkmaktadır;
- İdareler, kamu ihalesi yüklenicisi personelinin mesleki yeterlilik seviyesinin değerlendirilmesinde gösterge olarak kullanılabilir.

Sektördeki iş fırsatları aşağıdaki internet sayfalarından takip edilebilir.

- Kamu İhaleleri Ajansı (dili Bulgarcadır, resmi kurumların açtığı bütün ihaleler yayınlanmaktadır):
www.aop.bg
- Ulusal İmtiyaz İhaleleri Sicili (Bulgarca):
<https://ncr.government.bg/>
- Avrupa Birliği resmi gazetesinin bir bölümü olan iş fırsatları internet sayfası:
EU Tenders Electronic Daily:
<https://ted.europa.eu/TED/main/HomePage.do>

Birtakım internet kaynakları ile çeşitli basın yayın organları Müşavirliğimizce günlük olarak taranmakta ve tespit edilen güncel ihale ve projelere ilişkin bilgiler belirli bir format çerçevesinde düzenlenerek T.C. Ticaret Bakanlığı internet sitesinde yayımlanmaktadır.

Serbest Bölgeler ve Sanayi Bölgeleri

Serbest Bölgeler

Ülkede her biri önemli ulaşım rotaları üzerinde kurulu 6 serbest bölge bulunmaktadır. İki tanesi Tuna üzerinde Vidin ve Rusçuk'tadır. Diğer iki serbest bölge, Trans-Avrupa otoyolu kesişim noktaları üzerinde bulunmaktadır. Bunlardan biri Bulgar-Sırp sınırı üzerindeki Dragoman, diğeri ülkenin Yunanistan ve Türkiye ile sınırları üzerindeki Cisri Mustafapaşa'dadır (Svilengrad). Ülkenin ikinci büyük şehri Filibe'de bir serbest bölge bulunmaktadır. Ülkenin Karadeniz'deki en büyük limanı olan Burgaz'da da bir serbest bölge kurulmuştur.

Bahse konu bölgelerde yasal olan her çeşit ekonomik faaliyete izin verilmektedir. Bölgelerdeki imkanlar, kolaylıklar ve hizmetler depolama, paketleme, markalama dağıtım, re-eksport v.b. genel ticari faaliyetler için elverişli ve uygundur. Dolayısıyla, yabancı sermayeli şirketler, bu bölgelerde Bulgar şirketleriyle aynı veya daha iyi yatırım fırsatlarına sahiptir. Serbest bölgelerin yasal statüsü Anonim Şirket'tir, arsa ve altyapıları devlete aittir.

Serbest bölgelerde genellikle AB dışından ithal edilen ürünler, KDV ve gümrük vergisi alınmadan muhafaza edilmektedir. Bu ürünler üçüncü ülkelere (AB dışı) ihraç edileceği zaman KDV ve gümrük vergisinden muaftır. Gümrük vergisi ve KDV sadece Bulgaristan ve AB'ne satılan ürünler için alınmaktadır.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Ruşçuk (Ruse) Serbest Bölgesi

Ruşçuk Serbest Bölgesi, ülkedeki en büyük serbest bölgedir. Tuna nehri kıyıları üzerinde kurulmuş olup, Ruşçuk kenti, Ruşçuk limanı ve Bulgaristan ve Romanya'yı birbirine bağlayan Tuna Köprüsü'ne yakındır. Bölge, halihazırda, 30 000 metrekarelik alana sahip 29 binayı, 20 000 metrekarelik açık depolama alanını, bir demiryolu istasyonunun, petrol ürünleri deposunu v.b. içeren 370 bin metrekare endüstriyel alanı işletmektedir.

Bölgenin sunduğu avantajlar şunlardır:

- İyi gelişmiş bir altyapıya sahiptir.
- 24 saat güvenlik hizmeti sunulmaktadır.
- Bankacılık, gümrük, muhasebe hizmetlerine ve hukuki hizmetlere erişim kolaydır.

İletişim Bilgileri:

71, Tutrakan Blvd., P.O.B. 107

7003 Ruse, Bulgaria

Tel: +359 82 880 800

Faks: +359 82 831 112

E-mail: manager@freezone-rousse.bg; z.minkova@freezone-rousse.bg

Web: www.freezone-rousse.bg

Filibe (Plovdiv) Serbest Bölgesi

Ülkenin ikinci büyük kenti Filibe'de kurulu olan Filibe Serbest Bölgesi, önemli ulaşım noktaları üzerinde bulunmaktadır. İyi kurulmuş bir demiryolu ağı ve karayolu ağından faydalanmaktadır. Filibe Uluslararası Havaalanı bölgeye yalnızca 10 km uzaklıktadır.

Filibe Serbest Bölgesi, firmalara özellikle ofis ve depo olanakları yönünden avantaj sağlamaktadır. Her bir firmanın ihtiyaçlarına göre ofis ve depolar uyarlanabilmektedir.

Faaliyetleri için merkez büro olarak kullanmak isteyen firmalara serbest bölgenin sunduğu hizmetler şöyledir:

- Üretim, ticaret ve depolama;
- Montaj ve demontaj;
- Paketleme, yeniden paketleme, markalama; yükleri sağlamlaştırmak;
- Evrak işlemleri ve stok takibi;
- Gümrük müşavirliği hizmetleri;
- Konferans salonları ve hizmetleri;
- Forklift, elle veya palet arabasıyla yükleme-boşaltma;
- Temizlik;
- Park yerleri;
- Sekreterlik hizmetleri ve kolaylıkları;
- Modern telekomünikasyon ekipmanı;
- Alan üzerinde, yerinde gümrük işlemleri;
- İdari prosedür ve formalitelerin yürütülmesi.

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

İletişim Bilgileri:

242A Vasil Levski Street (Karlovsko Shosse), P.O. Box 75, 4003 Plovdiv, Bulgaria

Ticaret Bölümü: +359 32 906 231; +359 884 166 164

E-mail: trade@freezone.bg; director@freezone.bg

Web: www.freezone.bg

Vidin Serbest Bölgesi

Vidin Serbest Bölgesi, Batı Avrupa ve Ortadoğu arasındaki stratejik uluslararası yola, yeni Tuna Nehri Köprüsü'ne (Dunav Most 2) çok yakındır. Bölge bu nedenle iyi düzeydeki yol ve demiryolu şartlarından yararlanmaktadır. Tuna üzerindeki bir liman işletmesine de komşudur. Bölge, 7 300 metrekarelik kapalı depo ve 3 000 metrekarelik açık depolama alanı işletmektedir. Bölge ayrıca önemli bir elektrik (Bağımsız elektrik üretim tesisi de bulunmaktadır) ve su kapasitesine sahiptir. Vidin Serbest Bölgesi toplam 308 672 metre karelik bir alanın üzerinde yer almaktadır.

Yabancı işletmelerin bölgede kendi başlarına ya da Bulgar firmaları ile ortaklık kurmak sureti ile yürütebilecekleri faaliyetler şöyledir:

- Reeksport amaçlı vergisiz ithal edilen ürünleri depolama ve muhafaza etme;
- Üretim alanları kiraya verme;
- Reeksport amaçlı vergisiz ithal edilen ürünlere yükleme-boşaltma, nakliye işlemleri;
- İhracat amaçlı ithal edilen ürünlerin işlenmesi (paketleme, markalama v.b.)
- Temsilcilik, acentelik v.b. ticari faaliyetler;
- Nakliye faaliyetleri;
- Gemi ve uluslararası taşıma yapan diğer nakliye vasıtalarına mal yükleme faaliyetleri;
- Bankacılık ve diğer finansal işlemler, sigortacılık.

İletişim Bilgileri:

Severna Promishlenna Zona, Vidin 3700

Tel: +359 94 602 060

Faks: +359 94 602 046

E-mail: freezonevidin@abv.bg

Web: <http://freezonevidin.bg/en/node/53>

Burgaz Serbest Bölgesi

Burgaz Serbest Bölgesi, Bulgaristan'ın en büyük Karadeniz limanı olan Burgaz limanı yanına kurulmuş olup, Burgaz bölgesinin coğrafi ve stratejik konumunun ve yoğun ticaret ilişkilerinin avantajlarından faydalanmaktadır.

Burgaz Serbest Bölgesi, firmaların gümrükten henüz çekilmemiş ve daha sonra ihraç edilecek malları için açık saklama alanları ve kapalı depo olanakları sunmaktadır. Bölge ayrıca, modern altyapıya sahip terminallerinde üretim için depo olanakları da sunmaktadır.

Terminaler:

The Dry Port: Burgaz Serbest Bölgesinin ana terminali olup, uluslararası kara ve demiryolu sistemlerine direkt erişim sağlamaktadır. Toplam alanı 23 hektardır. Bu alanın 14.500

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

metrekaresi kapalı depo, 102.000 metrekaresi ise açık depodur. The Free Zone BDJ: 7.000 metrekarelik depo ve üretim alanına sahip, Burgaz Demiryolu İstasyonu'nda bulunan bir terminaldir. The Free Airport: Burgaz Uluslararası Havaalanı'nda bulunan terminal, 15 hektarlık alana sahip olup, uluslararası kargo uçuşlarını idare etme kapasitesine sahiptir.

İletişim Bilgileri:

5 Trapezitsa St., P.O.B. 154, 8000 Bourgas, Bulgaria

Tel: +359 56 842 047

Faks: +359 56 841 562

E-mail: info@freezonebourgas.com

Web: www.freezonebourgas.com

Svilengrad Serbest Bölgesi

Svilengrad Serbest Bölgesi, Bulgaristan'ın iki sınır komşusu Yunanistan ve Türkiye'ye çok yakın bir mesafede kurulmuştur. Svilengrad serbest bölgesinde yükleme-boşaltma, tüm nakliye işlemleri, depolama; yakıt ikmali; bankacılık ve diğer finansal hizmetler; dizel-benzin satışı gibi hizmetler sunulmaktadır.

İletişim Bilgileri:

6500, Svilengrad, Bulgaria

Tel: +359 897 479 407

E-mail: sz_svilengrad@abv.bg

Dragoman Serbest Bölgesi

Dragoman Serbest Bölgesi, Sofya-Belgrad-Viyana otoyolu ve demiryolu kesişimi yakınındaki Dragoman kentinde kuruludur. Bölgede depolama, ürün işleme, ticari faaliyetler, bankacılık ve finans hizmetleri, sigortacılık hizmetleri gibi faaliyetlerde bulunulabilmektedir.

İletişim Bilgileri:

16, Zahari Stoyanov Str., 2210 Dragoman, Bulgaria

Tel/Faks: +359 7172 24 31

Sanayi Bölgeleri

Bulgaristan'daki sanayi bölgeleri, üretim, depolama, lojistik ve diğer faaliyetler için oldukça çekici koşulları uygun fiyatlara (yaklaşık 25-40 EUR/m²) sunmaktadır. Yatırım projeleri devlet, belediyeler ve çeşitli yerel ve yabancı ticaret ve sanayi odaları tarafından desteklenmektedir.

Son bir kaç yılda Bulgaristan pazarına giriş yapan üreticilerin yarısından fazlası otomotiv sektöründendir. Ükelere göre dağılımına bakıldığında, % 31'i Alman, % 19'u Türk, % 13'ü de İsviçre menşeli yatırımlar olduğu görülmektedir. Otomotiv sektörü için en çekici bölgeler ise Filibe (% 31), Sofya (% 19), Rusçuk ve İslimiye (% 13) ile Plevne (% 6) olmuştur.

AB yasaları ile uyum süreci, bölgesel idareleri yerel ekonomileri canlandırmak ve güçlendirmek için yabancı yatırımcı çekmeye teşvik etmiştir. Özel sektör işbirliği ile arsa, altyapı ve benzeri

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

kaynakları sağlayarak, sanayi bölgeleri ve yüksek teknoloji parkları yapımı geliştirilmektedir. Yakında faaliyete geçen sanayi bölgeleri; Bojurişte Ekonomi Bölgesi (Sofya'nın biraz dışında) ve Burgaz Sanayi ve Lojistik Parkı. Yapım aşamasında olan sanayi bölgeleri; Varna, Karlıova (Filibe yakınlarında) ve Teliş (Plevne yakınlarında). Sofia Tech Park, Bulgaristan Bilim Akademisi ile güçlerini birleştirerek, yüksek düzeyde AR-GE ve uluslararası ve yerel iş dünyası için yüksek teknoloji inkübatörü olması beklenmektedir.

Devlet, sanayi bölgeleri ve teknoloji parkları kurulumunu ve doğrudan yabancı yatırım akışını desteklemek amacıyla Ulusal Sanayi Bölgeleri Şirketi'ni kurmuştur. Bu şirketin yönetimi altına toplam alanı 6 772 335 m² olan 9 proje girmektedir:

4 Faal Bölge

- Rusçuk (Ruse) Serbest Bölgesi;
- Vidin Serbest Bölgesi;
- Cisri Mustafapaşa (Svilengrad) Serbest Bölgesi;
- Varna Transit Ticaret Bölgesi.

2 Yeni Faaliyete Geçen Proje

- Sofya – Bojurişte Ekonomi Bölgesi;
- Burgaz Sanayi ve Lojistik Parkı.

Geliştirme Aşamasında Olan 3 Bölge

- Karlıova (Karlovo) Sanayi Bölgesi;
- Teliş Sanayi Bölgesi (Plevne'de);
- Varna Batı Sanayi Bölgesi.

Bu bölgelere yatırım yapan yatırımcılara, üretim, depolama veya lojistik amaçlı Sanayi Bölgeleri Ulusal Şirketi'nin sahip olduğu stratejik alanlara sıfırdan yatırım imkanları, uygun altyapı vb. gibi bazı fırsatlar sunulmaktadır.

Ulusal Sanayi Bölgeleri Şirketi'nin internet sayfası: <http://nciz.bg/>

Bulgaristan Yatırım Ajansı sayfasından da bölgesel bazda farklı işletmelere, belediyelere veya Ulusal Sanayi Bölgeleri Şirketi'ne ait sanayi bölgelerine ulaşılabilir:

<http://www.investbg.government.bg/en/destinations>

Bahse değer bir diğer sanayi bölgesi de merkezi Filibe'de bulunan Trakya Ekonomi Bölgesi'dir. 22 yıl önce Bulgaristan'ın Filibe bölgesinde kurulan Trakya Ekonomi Bölgesi (TEB), günümüze kadar 1,5 milyar EUR yatırım çekmiş olup, halihazırda 140 şirkete ve 30 bin çalışana ev sahipliği yapmaktadır. Bölgenin toplam büyüklüğü 10 700 000 m²'dir. Bölge, 9 belediye ve 2 kümelenmenin de katılımıyla kamu-özel işbirliği olarak hayata geçmiştir ve Bulgaristan'ın en büyük ekonomik kümelenmesidir. Burada Bulgaristan'ın en büyük yatırımcıları arasında bulunan şirketler yer almaktadır: Osram, Liebherr, Sensata Technologies, Kaufland, ABB, Magna vb. Halihazırda bölgede tek Türk yatırımcımız bulunmaktadır: Aktaş Holding'in Bulgaristan

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

fabrikası Tekno Aktaş AD. 2017 yılının başından beri Trakya Ekonomi Bölgesi'ne Hasköy ve Burgaz bölgeleri de dahil olmuştur ve TEB yönetim kurulu tarafından artık bu bölgelere de yatırımcı çekilmeye çalışılacaktır. Ekonomi bölgesinde öne çıkan sektörler elektrik ve elektronik ekipman üretimi, lojistik sektörü (örneğin Kaufland'ın Balkanlar'daki en büyük, 100 bin metre karelik lojistik üssü burada bulunmaktadır), otomotiv yedek parça ve makine parçaları imalatı sektörleridir.

Trakya Ekonomi Bölgesi'nin internet sayfası:

<http://invest.plovdiv.bg/en/content/trakia-industrial-zone/>

Başlıca Basın-Yayın Kuruluşları, Radyo ve Televizyon Kanalları

TV Kanalları

Normal antenle izlenebilen Bulgar televizyon kanalları BNT 1, BNT 2, BNT HD, BTV, Nova TV, Bulgaria On Air'dır. Ayrıca, kablolu TV'ye abone olunarak yaklaşık 150 civarında yerli ve yabancı kanal da izlenebilmektedir. Bulsatcom (uydu), Vivacom (kablolu), M-tel (kablolu) ödemeli TV hizmetleri sunan şirketlerin en büyükleridir. Bazı operatörlerin Türkçe kanalları mevcuttur, ayrıca yayınlanan bazı kanallarda dil ayarları Türkçe seçeneğini de sunmaktadır.

Bulgar televizyonunda yayınlar Bulgarcadır. Yabancı filmler zaman zaman altyazılı orijinal dilinde, ancak genelde Bulgarca dublaj ile yayınlanmaktadır.

Bulgaristan'da uydu anten kullanımı serbesttir. Kişisel uydu antenler aracılığıyla Türk özel ve resmi televizyon yayınlarının yanı sıra, çok sayıda yabancı kanal da net olarak seyredilebilmekte, bazı Türk özel radyo istasyonları da dinlenebilmektedir.

Radyo Kanalları

En çok dinlenen ulusal radyo kanalları Darik, FM+, Horizont, Radio City, Vitosha, N-Joy, Fresh, Radio 1, BG Radio, Jazz FM, Z-Rock v.b. Bunların dışında yerel yayın yapan birçok radyo kanalları da mevcuttur.

Gazeteler

En çok okunan günlük gazeteler Capital Daily, Trud, 24 Çasa, Standart, Monitor, Sega v.b. En çok okunan haftalık ekonomi ve politika gazetesi Capital'dir.

Dergiler

Tasarımdan moda, ekonomiden politikaya, bilimden bilişime birçok konuyu işleyen çok sayıda dergi bulunmaktadır. Bazıları şöyledir: İkonomika (Ekonomi), Manager (Ekonomi), Tvoiat Biznes (Ekonomi, yatırım), Forbes BG (Ekonomi), Gradat (İnşaat), Jenata Dnes (Bayanlara yönelik dergi), Eva (Bayanlara yönelik dergi), Elle (Bayanlara yönelik dergi), Bulka (Düğün), Svatba (Düğün), Auto Bild BG (Otomobil), Nash Dom (Mobilya, iç mimari), Idealen Dom (Mobilya, iç

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

mimari), Agronom (Tarım), Agrobusinessat (Tarım). National Geographic, BBC Knowledge gibi bazı dergiler Bulgarca olarak da yayınlanmaktadır.

Firma veri tabanları/ticari kataloglar

- <http://www.bgcatalog.com/index.php?lang=3>
- <http://www.need.bg/en>
- <http://beis.bia-bg.com/index.php?lang=en&p=searchbeis&selcomp=>
- <http://www.business.bg/en>
- <http://yellowpages.bg/>
- <http://www.informator.bg/cgi-bin/index.pl?LANG=en>
- <http://www.build.bg/en/index.html>
- <http://timberchamber.com/en>
- <http://www.investbulgaria.com/searchCompany.php>
- <http://infobulgaria.info/bbs.php?&lang=2>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

YIL İÇİNDE AÇILAN FUARLAR

Tablo 43

Bulgaristan'da Düzenlenen Önemli Fuarlar

Sıra	Fuarın Adı	Fuarın düzenlendiği şehir	Fuarın düzenlendiği sektör	Organizatörün adı	Organizator web adresi
1	Medicus, Dento, Galenia: 17.10.2018 – 20.10.2018	Filibe	Tıbbi teknoloji, sağlık, eczacılık	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
2	Bulgaria Building Week: 06.03.2019 – 09.03.2019	Sofya	İnşaat	Inter Expo Center Ltd.	http://iec.bg/bg
3	Stroiko Expo: 24.10.2018 – 28.10.2018	Sofya	İnşaat	Stroiko Expo	http://stroiko2000.com/
4	Technobel: 24.04.2018– 28.04.2018	Sofya	Mobilya	Inter Expo Center Ltd.	http://iec.bg/bg
5	SIHRE: 07.11.2018 – 10.11.2018	Sofya	Otel ve lokanta ekipmanları	Inter Expo Center Ltd.	http://iec.bg/bg
6	International Technical Fair: 24.09.2018 – 29.09.2018	Filibe	Yatırım malları ve teknoloji	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
7	Webit.Festival Europe: 26.06.2018 - 28.06.2018	Sofya	Avcılık, Balıkçılık ve Spor	Webit Foundation	http://www.webit.bg/2018/index.php
8	Interfood & Drink: 07.11.2018 – 10.11.2018	Sofya	Yiyecek, içecek, ambalaj, makine ve teknolojisi	Inter Expo Center Ltd.	http://iec.bg/bg
9	Cop'i's: 02.10.2018 – 04.10.2018	Sofya	Reklam ve baskı	Inter Expo Center Ltd.	http://iec.bg/bg
10	The World of Milk: 07.11.2018 – 10.11.2018	Sofya	Süt endüstrisi	Inter Expo Center Ltd.	http://iec.bg/bg
11	Aquatech: 24.09.2018 – 29.09.2018	Filibe	Su Yönetimi ve Teknolojileri	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
12	Autotech: 24.09.2018 – 29.09.2018	Filibe	Uluslararası Ulaştırma ve Oto Servis Ekipmanları Fuarı	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
13	Machine Building: 24.09.2018 – 29.09.2018	Filibe	Makine İnşaat Fuarı	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
14	Intermin Expo: 24.09.2018 – 29.09.2018	Filibe	Madencilik Sanayi Fuarı	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
15	Stroytech: 24.09.2018 – 29.09.2018	Filibe	Uluslararası İnşaat Malzemeleri, Makinaları ve Teknolojileri Fuarı	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
16	Chemical Industry 24.09.2018 – 29.09.2018	Filibe	Kimya Sanayi Fuarı	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
17	Eltech: 24.09.2018 – 29.09.2018	Filibe	Elektronik ve Elektrik Mühendisliği Fuarı	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
18	Eneco: 24.09.2018 – 29.09.2018	Filibe	Enerji Mühendisliği ve Ekoloji Fuarı	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
19	Infotech: 24.09.2018 – 29.09.2018	Filibe	Bilgi Teknolojileri Fuarı	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
20	Smart Cities: 16.04.2019 – 18.04.2019	Sofya	Akıllı Şehirler	Via Expo	https://viaexpo.com/en/
21	Bebemania: 19.10.2018 – 21.10.2018	Sofya	Bebek ve Çocuk Ürünleri ve Hizmetleri Fuarı	Bulgaristan Çocuk Ürünleri Tüccarları Derneği	http://atsdb.org/

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Bulgaristan'da düzenlenen tüm fuarların listesine www.bcci.bg/fairs/calendar adresinden ulaşılabilir. Belli başlı fuar organizatörleri ve adres bilgileri ise aşağıda verilmiştir:

Tablo 44

Bulgaristan'da Belli Başlı Fuar Organizatörleri

<p><u>PLOVDIV/FILIBE – Uluslararası Fuarı</u></p> <p>37, Tzar Boris III - Obedinitel Blv., 4003 Plovdiv Tel: (+359) 32 902 373 Faks: (+359) 32 902 432 E-mail: fairinfo@fair.bg Web: www.fair.bg/en</p>	<p><u>Inter Expo Center:</u></p> <p>147, Tzarigradsko shosse, 1784 Sofia Tel.: (+359 2) 965 52 20 E-mail: events@iec.bg Web: http://iec.bg/en</p>
<p><u>Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası</u></p> <p>9, Iskar Str., 1058 Sofia Tel.: (+359 2) 987 26 31, 811 74 00 Faks: (+359 2) 987 32 09 E-mail: fairs1@bcci.bg Web: www.center.bcci.bg</p>	<p><u>Via Expo:</u></p> <p>22, Pobeda Str., Fl. 1, 4003 Plovdiv Tel: (+359 32) 960 011 Fax: (+359 32) 966 813 E-mail: office@viaexpo.com Web: www.viaexpo.com</p>
<p><u>Stroiko Expo:</u></p> <p>Tel/Fax: +359 2 963 06 05, 963 11 30 E-mail: office@stroiko.eu Web: http://stroiko2000.com/</p>	

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

BELLİ BAŞLI EKONOMİK VE TİCARİ KURULUŞLAR, PORTALLER, RESMİ KURUMLAR

Belli Başlı Kuruluşlar

KOBİ Geliştirme Ajansı (Bulgarian Small and Medium Enterprises Promotion Agency)

Ekonomi Bakanlığı'na bağlı ve küçük, orta büyüklükteki işletmeleri destekleyen ve ticareti geliştirme ajansı olarak faaliyette bulunan bir kuruluştur.

2-4, Lege Str.

Sofia 1000

Tel: +(359) 2 940 79 40

E-mail: office@sme.government.bg

Web: www.sme.government.bg

Bulgaristan Yatırımlar Ajansı (Invest Bulgaria Agency)

Ekonomi Bakanlığı'na bağlı, büyük yabancı yatırımların teşviki ve devletle ilişkilerine destek veren bir ajanstır.

31, Aksakov Street

Sofia 1000

Tel: +(359) 2 985 55 00

Faks: +(359) 2 980 13 20

E-mail: iba@investbg.government.bg

Web: <http://investbg.government.bg>

Özelleştirme Ajansı (Privatization Agency)

23, Vrabcha Street

1000 Sofia

Tel: +(359) 2 970 16 00

E-mail: press@priv.government.bg

Web: www.priv.government.bg

Gümrük Ajansı (Customs Agency)

47, Rakovski Street

1202 Sofia

Tel: +(359) 2 9859 45 28

Faks: +(359) 2 9859 40 66

E-mail: pr@customs.bg

Web: www.customs.bg

Ulusal İstatistik Enstitüsü (National Statistical Institute)

2, P. Volov Street

1038 Sofia

Tel: +(359) 2 985 71 11

E-mail: info@nsi.bg

Web: www.nsi.bg

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası

(Bulgarian Chamber of Commerce and Industry-BCCI)

Bulgaristan'daki bölgesel ticaret ve sanayi odalarını ve sektörel odaları şemsiyesi altında toplayan ticaret odaları birliğidir. Bütçeden pay almaktadır. Başkanı, Türkiye'deki DEİK ile birlikte Türk – Bulgar İş Konseyi'nin eş başkanlığını yürütmektedir.

9, Iskar Str.

1000 Sofia

Tel: +(359) 2 811 74 00

Faks: +(359) 2 987 32 09

E-mail: bcci@bcci.bg

Web: www.bcci.bg

Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'nın Arbitraj Mahkemesi'ne bağlı, firmalar arasında meydana gelen anlaşmazlıkların çözümünde mahkemeye gidilmeden arabuluculuk yapan Aracılık Merkezi (Mediation Centre) faaliyette bulunmaktadır.

Bulgaristan İşverenler ve Sanayiciler Konfederasyonu (Confederation of Employers and Industrialists in Bulgaria)

8, Han Asparuh Str., Sofia 1463

Tel: +(359) 2 981 9169

Faks: +(359) 2 988 6776

E-mail: office@ceibg.bg

Web: www.krib.bg

Bulgaristan Sanayi Odası (Bulgarian Industrial Association – BIA)

Bulgaristan'daki bölgesel ve sektörel sanayi odalarını şemsiyesi altında toplayan sanayi odaları birliğidir. Bütçeden pay almamaktadır. Bünyesinde arbitraj mahkemeleri de bulunmaktadır.

16-20, Alabin Street, 1000 Sofia

Tel: +(359) 2 932 09 11

Faks: +(359) 2 987 26 04

E-mail: office@bia-bg.com

Web: www.bia-bg.com

Bulgaristan Sanayi Sermayesi Derneği

15, Trakia Street, 1527 Sofia

Tel: +(359) 2 963 37 52

E-mail: bica@bica-bg.org

Web: <http://bica-bg.org/>

Bulgaristan İnşaat Odası

6, Mihail Tenev Street, 1784 Sofia

Tel: +(359) 2 806 29 12

Faks: +(359) 2 963 24 25

E-mail: office@ksb.bg

Web: www.ksb.bg

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Bulgaristan KOBİ Derneği (NASMB)

15A, Tsarigradsko Shose, fl.3, apt.6

1124 Sofia

Tel/Fax: +(359) 2 491 42 12

E-mail: nasmb@abv.bg

Web: <http://nasmb-bg.org/english-version/>

PLOVDIV/FİLİBE Uluslararası fuarı

En büyük fuar organizatörüdür.

37, Tzar Boris III - Obeditel Blv.

Plovdiv 4003

Tel: +(359) 32 902 494

Fax: +(359) 32 902 517

E-mail: fairinfo@fair.bg

Web: www.fair.bg

Bulgaristan Ekonomi Forumu – BEF

Etkili bir sivil toplum örgütüdür. Ekonomi, ticaret ve enerji alanlarında konferans ve sempozyumlar düzenlemektedir.

86, Vitosha Blvd., Floor 4

1463 Sofia

Tel: +(359) 2 951 52 59

Faks: +(359) 2 953 29 24

E-mail: info@biforum.org

Web: www.biforum.org

Bulgar Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Şirketleri Derneği – AEBTRI

UND benzeri, mal ve yolcu taşımacılığı ve yolların düzenlenmesi ile ilgilenen etkili bir sivil toplum kuruluşudur.

6, Iskarski prolom Str.

Sofia 1680

Tel: +(359) 2 958 14 75, 958 14 76, 958 14 13

Faks: +(359) 2 958 10 91, 958 12 59

E-mail: aebtri@aebtri.com

Web: www.aebtri.com

Meteoroloji ve Teknik Gözetim Devlet Ajansı

52A, G. M. Dimitrov Blvd.

1797 Sofia

Tel: +(359) 2 980 89 20, 980 63 17

Faks: +(359) 2 986 17 07

E-mail: damtn@damtn.government.bg

Web: www.damtn.government.bg

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Patent Ofisi

52-B, Dr. G. M. Dimitrov Blvd.
1040 Sofia
Tel: +(359) 2 9701 321
Faks: +(359) 2 8735 258
E-mail: bpo@bpo.bg; services@bpo.bg
Web: www.bpo.bg

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası – EBRD

17, Moskovska Street
1000 Sofia
Tel: +(359) 2 932 14 14
Web: <http://www.ebrd.com/bulgaria.html>

Avrupa Yatırım Bankası

2A, Saborna Street
1000 Sofia
Tel: +(359) 2 926 42 90
Faks: +(359) 2 926 42 00
E-mail: sofia@eib.org

Dünya Bankası

36, Dragan Tsankov Street
World Trade Center
1057 Sofia
Tel: +(359) 2 969 72 29
Faks: +(359) 2 971 20 45
E-mail: itaushanova@worldbank.org
Web: www.worldbank.org

Bulgaristan Avrupa Programları Danışmanları Derneği

Kristina Tsvetanska – Yönetim Kurulu Başkanı
5, Lachezar Stanchev Str., Sopharma Business Towers,
B Blok, fl. 12, Sofia
Tel/Faks: +359 2 810 00 71
E-Mail: info@bakep.org
Web: www.bakep.org

İhracat Sigorta Ajansı (Bulgarian Export Insurance Agency)

55, Al. Stamboliiski Blvd., Fl. 1
Sofia 1301
Tel: +(359) 2 923 69 11
Faks: +(359) 2 987 06 65
E-mail: office@baez.bg

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Web: www.baez.bg/english

Rekabeti Koruma Kurumu (Commission for Protection of Competition)

18, Vitosha Blvd.

Sofia 1000

Tel: +(359) 2 935 61 13

Faks: +(359) 2 980 73 15

E-mail: cpcadmin@cpc.bg

Web: www.cpc.bg

Standardizasyon Kurumu (Bulgarian Institute for Standardization)

Lachezar Stanchev Str. No: 13, Izgrev

1797 Sofia

Tel: +(359) 2 817 45 23

Faks: +(359) 2 817 45 35

E-mail: info@bds-bg.org

Web: www.bds-bg.org

Türk İşadamları v.b. Derneklerinin İsim, Adres, Telefonları

Bulgar-Türk Ticaret ve Sanayi Odası (BULTİŞAD)

Başkan : Edis Emre

Adres : 67A, Simeon Veliki Blv., Shumen

Tel : +359 54 830 485

Cep : +359 876 631 071

E-mail : office@bgtrchamber.com

Web : <http://bgtrchamber.com/>

Bulgar - Türk İşadamları Derneği (BULTİŞ)

Başkan : Altan Keser

Adres : Vladaya Sok., No: 3, 4000 Plovdiv

E-mail : contact@bultish.org

Bulgaristan'daki Mesleki Kuruluşlar

Asmacılar ve Şarap Üreticileri Odası

www.bulgarianwines.org

Meyve ve Sebze İşleyen Şirketler Birliği

www.org-bg.net

Bitkisel Yağlar ve Petrol Ürünleri Üreticileri Derneği

www.sunoil-bg.org

Mandıracılar Derneği

www.milkgb.org

Et İşleyen Şirketler Derneği

<http://www.amb-bg.com/>

Meşrubatçılar Derneği

www.bsda-bg.org

Endüstriyel Ekmek Odası

www.bread-industrial.org

Fırıncılar Federasyonu

www.hlebarstvo.bg

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Şeker Üreticileri ve Şeker Ürünleri Birliği	http://www.usspp.com
Değirmenciler Birliği	www.ubm-bg.org
Biracılar Derneği	www.pivovari.com
Kanatlı Hayvan Yetiştiricileri Derneği	www.bpu-bg.org
Kimya Sanayisi Odası	www.bcci2001.com
İnşaat Odası	www.ksb.bg
Selüloz Ve Kağıt Sanayi Odası	http://www.bappi.org/
Konfeksiyon ve Tekstil Üreticileri ve İhracatçıları Birliği	www.bgtextiles.org
Bulgar Moda Derneği	www.camaramoda.bg
Ulusal Otel, Restoran, Kafeterya İşletmecileri Derneği	www.xopeka.com
Otel ve Restoranlar Birliği	www.bhra-bg.org
Ulusal Emlak Birliği	www.nсни.bg
Bulgar İlaç Üreticileri Derneği	www.bgpharma.bg
Matbaacılar Birliği	www.printunion-bg.org
Pencere ve Kapı Üreticileri Derneği	www.bulwindoors.org
Bulgaristan Ulaştırma ve Lojistik Derneği	http://nsbs.bg/en/home

AB Fonları ile İlgili Web Sayfaları

- AB Fonları resmi sayfası: <http://www.eufunds.bg/>
2014-2020 Dönemi Operasyonel Programları: <https://www.eufunds.bg/en/programming-period-2014-2020>
Bölgesel Kalkınma Operasyonel Programı: <http://www.bgregio.eu/en/>
Ulaştırma ve Ulaştırma Altyapısı Operasyonel Programı: <http://www.optransport.bg/page.php?c=209>
Bulgaristan Avrupa Programları Danışmanları Derneği: www.bakep.org

Belli Başlı Ekonomi ve Haber Portalleri

- Piyasa Ekonomisi Enstitüsü: <http://ime.bg/en/>
Dnevnik Portalı: <http://www.dnevnik.bg/>
Capital Gazetesi: http://www.capital.bg/?ref=top_lenta
Trud Gazetesi: <http://www.trud.bg/>
24 Chasa Gazetesi: <https://www.24chasa.bg/>
Sega Gazetesi: <http://www.segabg.com/>
Haber Portalleri:
<http://www.novinite.com/>
<http://www.novini.bg/>
<http://www.dariknews.bg/>
<http://www.vesti.bg/>
<https://news.bg/>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

<http://www.mediapool.bg/>

Yatırım/Ekonomi Portalı: <http://www.investor.bg/>

Finans/Sermaye Pazarı Portalı: <http://www.infostock.bg/infostock/control/home>

Ekonomi Portalı: <http://econ.bg/>

Ekonomi/Finans Portalı: <https://money.bg/>

Ekonomi/Finans Portalı: <http://www.banker.bg/>

Ekonomi Portalı: <http://www.manager.bg/>

Bulgaristan'da Bazı Resmi Kurumların Web Siteleri

Cumhurbaşkanı: <http://www.president.bg/>

Bakanlar Kurulu: <http://www.government.bg/fce/index.shtml?s=001&p=0023>

Parlamento: <http://www.parliament.bg/en>

Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanlığı: <http://www.mzh.government.bg/bg/>

Savunma Bakanlığı: <http://www.mod.bg/en/index.php>

Eğitim ve Bilim Bakanlığı (Bulgarca): <http://www.minedu.government.bg>

Çevre ve Su İşleri Bakanlığı: <http://www3.moew.government.bg/?&lang=en>

Maliye Bakanlığı: <http://www.minfin.bg/en>

İçişleri Bakanlığı: <http://www.mvr.bg/en/default.htm>

Dışişleri Bakanlığı: <http://www.mfa.bg/setlang/en/>

Bölgesel Kalkınma ve Bayındırlık Bakanlığı: <http://www.mrrb.government.bg/en/>

Ekonomi Bakanlığı: <http://www.mi.government.bg/en>

Enerji Bakanlığı: <http://www.me.government.bg/en>

Turizm Bakanlığı: <http://www.tourism.government.bg/en>

Ulaştırma, Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Bakanlığı:

<http://www.mtitc.government.bg/index.php>

Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı (Bulgarca):

<http://www.mlsp.government.bg/index.php?section=HOMEN2&lang=eng>

Sağlık Bakanlığı (Bulgarca): <http://www.mh.government.bg>

Kültür Bakanlığı: <http://mc.government.bg/index.php?l=2>

Adalet Bakanlığı (Bulgarca): <http://www.justice.government.bg/>

Diğer Resmi Kurumlar

Bulgaristan Yatırımlar Ajansı: <http://investbg.government.bg>

Ulusal İstatistik Enstitüsü: <http://www.nsi.bg/en>

Özelleştirme ve Özelleştirme Sonrası Kontrol Ajansı: <http://www.priv.government.bg/en>

Bulgaristan Merkez Bankası: <http://www.bnb.bg/?toLang=EN>

Gümrükler Ajansı: <http://www.customs.bg/en>

KOBİ Geliştirme Ajansı: <http://www.sme.government.bg/en>

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Bulgaristan Akreditasyon Servisi Ajansı: <http://www.nab-bas.bg/en>

Bulgar Bilimler Akademisi: <http://bas.bg/bulgarian-academy-of-science>

Ulusal Demiryolu Altyapısı Şirketi – NRIC: <http://www.rail-infra.bg/home/?context=en>

Bulgaristan Belediyelerinin Milli Birliği: <http://projects-namrb.org/index.php/en/>

Bulgaristan Rekabet Kurumu: <http://www.cpc.bg/default.aspx>

Bulgaristan Standardizasyon Kurumu: <http://www.bds-bg.org/en>

Finansal Denetim Komisyonu: www.fsc.bg/en/

Bulgaristan Menkul Kıymetler Borsası: <http://www.bse-sofia.bg/?page=main&language=en>

Türkiye Cumhuriyeti Bulgaristan Temsilcilikleri

T.C. Sofya Büyükelçiliği: <http://sofya.be.mfa.gov.tr/>

T.C. Filibe Başkonsoloslugu: <http://filibe.bk.mfa.gov.tr/>

T.C. Burgaz Başkonsoloslugu: <http://burgaz.bk.mfa.gov.tr/>

T.C. Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği ve Filibe Ticaret Ataşeliği: www.ticaret.gov.tr adresinden Dış İlişkiler, Ülke Masaları, Bulgaristan bölümünden ulaşılabilir.

M. Emrah SAZAK

Ticaret Başmüşaviri

Türkiye Cumhuriyeti Sofya Büyükelçiliği

Ticaret Müşavirliği

Bulgaria Bulvarı № 98, giriş D, kat 7, Sofya 1680

Telefon: 00359 2 958 12 02

Faks: 00359 2 958 14 25

Web: www.ticaret.gov.tr

İletişim : İlave etmek istediğiniz konular ve öneriler için bize e-mail adresimiz üzerinden ulaşabilirsiniz : sofya@ticaret.gov.tr